

*Andrius
Ašmantas*

*DIENORAŠČIAI
LAIŠKAI
BIBLIOGRAFIJA*

LEIDYKLA
„Vilniaus spaustuvė“

UDK 888.2-8
Aš-14

Sudarė *Aldonas Pupkis*

ISBN 978-609-431-005-8

© Aldonas Pupkis, sudarymas, 2010
© „Trys žvaigždutės“, 2010

TURINYS

Pratarmė.....	9
Dienoraščiai.....	11
Asmeniniai užrašai.....	12
Vaikų raidos dienoraščiai.....	129
Laiškai.....	149
Gyvenimo aprašymai.....	185
Andriaus Ašmanto bibliografija	193
Literatūra apie Andrių Ašmantą	216
Redakcinės pastabos	223
Pavardžių rodyklė	227

PRATARMĖ

Šioje knygoje pirmą kartą skelbiami iki šiol nespausdinti žinomo kalbininko, literatūrologo, pedagogo ir kultūrininko Andriaus Ašmanto (1906–1941) darbai, susiję daugiausia su jo asmeniniu gyvenimu: dienoraščiai, laiškai, gyvenimo aprašymai, taip pat jo darbų bibliografija.

Iki šiol mūsų laikais pakartotinai ar naujai buvo išleisti svarbiausi išlikę rankraštiniai ir anksčiau spausdinti Andriaus Ašmanto raštai – kalbotyros, pedagogikos, literatūrologijos ir kultūrologijos studijos, paskaitų tekstai, straipsniai. Juos publikuoti pradėta 1988 m., kada išėjo nedidelė knygelė antrašte „Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos“, turinti paantraštę „Andriaus Ašmanto darbai bendrinės kalbos ir jos kultūros istorijoje“ (101 p.). 1996 m. išleisti „Rinktiniai raštai“ (505 p.), o jo šimtmečiui paskelbtas rinkinių pedagogikos ir metodikos bei literatūros kritikos darbų rinkinys „Tautinis ugdymas ir tautos kultūra“ (2005, 200 p.). Kai kurie svarbesni Ašmanto darbai (straipsniai) pastarosiose knygose pakartoti dar kartą. Be to, šiais, 2010, metais išeina pirmas stambesnis darbas apie Andriaus Ašmanto gyvenimą ir kūrybą – šių eilučių autoriaus monografija „Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba“.

Šiame rinkinyje spausdinami iki šiol buvę rankraštiniai Andriaus Ašmanto dienoraščiai: asmeniniai užrašai, rašyti 1927–1932 m., jo 1940–1941 m. vesti vadinamieji vaikų (Leono Vaidoto ir Jurgio Ramūno) kalbos (iš tikrųjų plačiau – jų raidos) dienoraščiai, išlikę laiškai ir raštai (gyvenimo aprašymai) tam tikroms organizacijoms. Rankraščių kalba ir kiti formalūs dalykai pateikiami autentiški, neredaguoti ir taisyti tik minimaliai. Taip pat čia dedama Andriaus Ašmanto darbų bibliografija ir literatūra apie Andrių Ašmantą. Apie visų šių skelbinių rengimo spaudai principus rašoma knygos gale esančiose redakcinėse pastabose.

Šios knygos iniciatorius ir mecenatas yra Andriaus Ašmanto sūnus prof. Leonas Ašmantas. Andriaus Ašmanto asmeninio dienoraščio rankraštį skaitė ir jo skelbimą ypač skatino prof. Vanda Zaborkaitė (ji taip pat patarė daugeliu kitų šio rinkinio sudarymo ir

rengimo klausimų), vaikų kalbos – doc. Vitolda Glebuvienė (padėjo apsispręsti dėl jo skelbimo), bibliografijos klausimais konsultavo dr. Zita Šimėnaitė ir Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos centro darbuotojos. Joms visoms nuoširdžiai dėkoju, ačiū ir kitiems kolegoms, patarusiems, konsultavusiems ar kitaip prisidėjusiems prie šio rinkinio parengimo.

Sudarytojas

DIENORAŠČIAI

ASMENINIAI UŽRAŠAI

*Mano sielą ir kūną
pažinsi
iš šito raštelio! Taip man
ji ir jis atrodė (1930-I-10).*

A. Ašmantas¹

Mano jaunystės dienos.

Jūs, baltos dieneelės, buvote labai man miglotos 1925 m. rugpiūčio 21–25. Čia buvo susispietę neaiškumo sukuriai, kur man dėtis: važiuoti Klaipėdon, jei atidaro², o jei nėra VII klasės, tai imti kokią nors tarnystę. Bet neįvyko taip: nė vienaip, nė kitaip. Rugpiūčio 25 dieną nueinu pas Edv. Turauską³ į Andriejavą. Štai ką jis man padaro ragindamas važiuoti į Telšius ir stoti VII-ton klasėn. Taip ir aš sutikau ant to, kad mokintis būtinai reikia, tad dėjau visas pastangas, kad nuvažiuoti į Telšių Vysk. V. gimnazijos VII klasę ir mokytis.

Bet kas, gal bus didelių kliūčių iš tėvų pusės ir brolių ir seserų. Bet ne taip smarkiai tepasipriešino visos opozicijos. Tiesa, sesytė Ona, mūsų vyriausioji, reiškė daug kartais nenoro motyvų, kad aš einu į gimnaziją. Bet viskas pergalėta ir 29 d. rugsėjo⁴, tai buvo šeštadienio rytas, 1½ val., kai mes sukilome ir rengėmės į Telšius. Taip palikau aš visus savo šeimos narius ir išvažiavau su tėveliu į Telšių VII klasę Vysk. V. gimnazijos. Buvo sutarta važiuoti kartu su J. Andriejausku⁵. Tai pas jų būtinai turėjome nuvažiuoti. Ką ir padarėme. Iki Rietavo važiavome skyrium: mes kiek ankstėliau nuvažiavome. Taip svarstydami per įvairiausius kalnus: didelius, mažus, stačius,

¹ Užrašas dienoraščio I sąsiuvinio viršelyje.

² Ne visai aiški mintis. Gal turėta galvoje VII klasės atidarymas Rietavo progimnazijoje.

³ Edvardas Turauskas (1896–1966), endriejaviškis, visuomenės, politikos veikėjas, diplomatas.

⁴ Turi būti – rugpjūčio.

⁵ Bendraamžis Jonas Andriejauskas (1906 06 06), kartu baigė Telšių gimnaziją, 1927 m. įstojo į Lietuvos universiteto Teisių fakultetą.

pažulnius nuvykome į Medingėnus. Kelias savo kalnotumu nepasikeitė nė kiek ir už Medingėnų – lyg tie patys kalnai iki Žarėnų ir Telšių. Tuo būdu atvykome į Telšius apie 5 valandą vakaro.

Sunku buvo surasti kveterą⁶. Miestas nežinomas, žmonės nepažįstami. Todel daug teko pernešti vargo, kol suradome kveterą pas Tamošių Mačernį Sodno g-vė 28a. Tą patį vakarą buvome mudu su J. Andriejausku nuėję ir pas inspektorių gimnazijos klaustis, ar priims į VII klasę. Inspektorius sutiko ir priėmė. O pas poną direktorių tą vakarą negalėjome nueiti ir rasti. Tuo 29 d. rugpiūčio baigės.

30 d. rugpiūčio, tai buvo sekmadienis, rytą sukilę visi su tėvais pavalgėme pusryčius ir juos paskiau išleidome, palydėdami iš miesto koki varstą, namo. Tuoj, sugrįžus, nuvykova į bažnyčią pamaldoms. Gerai draugų tarpe. Mes su draugais tuojau užkopėme į antrąjį aukštą. Taip prabėgo šios dienos pamaldos. Po pietų, parašę prašymus, nunešėva įteikti direktoriui. Jį mudu radova virtuvėje, bet prašymus priėmė ir, perskaitęs, pasakė, kad mudu esava priimtu. Tą patį vakarą norėjova pavaikščioti po miestą ir jo apylinkes. Todel išsirengę nuvykova ant stoties vietos apžiūrėti, kaip statomas traukinys. Pasivaikščiojimu baigėva dieną.

Pirmadienį, tai yra rugpiūčio 31 dieną, būdamu laisvu, nuvykova į paštą, užsisakėva laikraštį „Lietuva“. O po pietų, susitikę su draugais: I. Joniku⁷, St. Bidva⁸ ir Ant. Stembra⁹, pasisamdėme laivelį ir nuplaukėme toli toli į ežerą – Mastį. Sutrukome ežere 1½ valandos. Gana privargęs, grįžau namo. Tuoj, žiūrėk, linksmutė šeiminingė pašaukė vakarieniauti. Laikas bėgo gan linksmomis kalbomis. Pavakarieniavę, kiek paskačius, nuėjome gulti.

Rugsėjis.

Štai jau ir prisiartino 1 d. rugsėjo. Kilni diena. Kelių tūkstančių jaunuolių mokslo metų pradžia. Skubotai apsitaisę ir pavalgę nubėgome į mokyklą. Artinamės prie gimnazijos. Durys uždarytos.

⁶ Kambarį, butą.

⁷ Ignas Jonikas, endriejaviškis, kartu baigė Telšių gimnaziją.

⁸ Stasys Bidva, kartu mokėsi Telšių gimnazijoje.

⁹ Antanas Stembra, endriejaviškis, kartu baigė Telšių gimnaziją.

Ėjome pro šalį, bet kaip tik tuoj direktorius atidarydino duris ir stovėdamas koridoriuje sveikinos su mokiniais. Paskiau ilgoką laiką grūdomėsi koridoriuose, nes neturėjome paskirtos klasės, kur rinktis. Paskyrus mums klasę, joje susirinkus, tuoj gavome paliepiamą eiti bažnyčion. Nuėjome pamaldoms ir grįžome iš jų be jokios tvarkos. Pamaldas laikė tuomet dar man nežinomas kunigas, kuris pasakė ir pamokslą. Grįžome iš mokyklos 11½ val. Turėdamas laiką parašiau laiškus kun. St. Žadeikiui¹⁰, Rietavo gimnazijos direktoriui, kun. P. Šliktai ir Juozui Puplesiiui į Ameriką. Žinoma, laiškuose atsišpindėjo mano jausmai pirmą dieną Telšių gimnazijoje, kuri nelabai malonaus įspūdžio padarė. Tą dieną padiktavo pamokas visai savaitei dienoje tik po 4-turias.

Antrą dieną rinkomėsi į gimnaziją jau žinodami, kas bus dėstoma. Pirmasis įėjo Kamantauskis¹¹ – dėstytojas lietuvių kalbos. Geras žmogus ragino kurti iškalbos ratelius, kad juose kalbėdami išsilavintume tinkamai kalbėti. Antras Fabricijusas – dėstytojas lotynų kalbos. Mažo ugio žmogus. Irgi jis ragino mokinius imtis platesniame maštabe¹² darbo. Trečias įėjo Labutis Viktoras – dėstytojas psichologijos. Bet šią pamoką pakartojo praeitojo kurso algebros kelias teoremas. Mokytojas pasirodė labai blogas. Nė koks psichologas. Ketvirtas įėjo pats direktorius Ant. Simaitis¹³ – dėstytojas tikybos ir gimnazijos direktorius. Pasirodė vidutiniškas mokytojas. Po to namo paleido. Bet aš nėjau tiesiau namo, o nuėjau su draugais sporto futbolo bučų [?] ¹⁴. Bet jų tinkamų aš neradau. Po to atlankiau Telšių Centralią Knygyną, kur paskaičiau „Klaipėdos Žinių“ kelius numerius. Skaičiau daug tą dieną, bet nieko nerašiau. Skaitymu ir vainikavai tą vakarą.

Trečią dieną rugsėjo pamokos ėjo jau tinkamesne vaga. Moky-

¹⁰ Stasys (Stanislovas) Žadeikis (g. 1888 m.), Rietavo progimnazijos direktorius, ir vėliau palaikė santykius su Ašmantu, skolino jam pinigų studijų reikalams.

¹¹ Viktoras Kamantauskas (1899–1951), mokytojas, kalbininkas, vertėjas.

¹² Platesnės apimties, platesnio masto (darbo).

¹³ Antanas Simaitis (g. 1887), kunigas, prelatas, mokytojas.

¹⁴ Neaiškiai parašyta. Jeigu tai *bučai*, tai dabar vartojami *futbolo batai, bateliai*.

tojai buvo įėję dėstyti savo dalyko Fabricijusas, Jagaudas¹⁵, Kaman-tauskis ir Riedelis¹⁶.

Po pietų trečią valandą nuvykau į „Ateitininkų“ abstinentų susirinkimą. Čia tapau išrinktas biūro valdybon. Pasirinkau pareigas raštininko. Vakar grįžęs skaičiau laikraščius, šiek tiek mokiaus ir svarbiausia pradėjau rašyti dienyną. Pasimokęs kiek nuėjau gulti.

Oi bėga, bėga dienele be jokių atmanų, be įvairumų, taip atrodo tam, kuris mažai tejaučia, temąsto. Bet ir man prabėgo nejusčiomis 4 d. rugsėjo, bet šd. rugsėjo buvo tuo įvairi, kad galėjau dalyvauti „At-kų“ lyderių posėdyje, kuris blogokai atrodė.

6 d. rugsėjo, kaip šventa, slinko nejusčiomis, tik po pietų buvau nuėjęs pažiūrėti futbolistų, kur rungės Telšių būrio šauliai su žydų „Makabi“. Laimėjo šauliai 2 : 1. Užėjo baisiai blogas oras, pradėjo lyti. Todel grįždam[as] užšokau pas dr.¹⁷ Ant. Stembrą, kuris pas Svilos gyvena. Vakare mažai beskaiciuau, greit nuėjau gulti.

Bet indomiausia diena 7 rugsėjo, kurioje pagautų draugų ir draugių džiaugsmu tapau taip skaitlingos kuopos „Ateitininkų“ pirmininku išrinktas. Toje dienoje daugiausia sulaukiau kritikos, daugiausiai, kas matė. Todel svarbi diena yra ta, kurioje pasidariau galingesniu „Ateitininkų“ gimnazijos¹⁸, mokytojų seminarijos ir suaugusiųjų gimnazijos. Todel ją laikau svarbia diena, nes aš naujokas, tegyvenęs vos 8 dienas Telšiuose, tapti jaunimo pirmininku tai daug reiškia. Tegu būna mano dienyne žymesniąja užrašyta.

Prabėgo rugsėjo m. 8, 9, 10, 11, 12 mažai kuo skirdamusios, vien panašios kita kitai.

Bet įvairesnė ir įdomesnė diena 12, kurioje dalyvavau jaunesniųjų at-kų susirinkime, kalbėdamas jiems, [kad] geriausias gyvenimas to žmogaus, kuris anksti supranta savo tikslą, pramato tam tikslui siekti aplinkybes, ir jas mindamas po kojų eina taikiai prie savo tikslo.

¹⁵ Jonas Jagaudas (g. 1880 m.), Telšių gimnazijos tikslųjų mokslų mokytojas, direktorius, Andriaus Ašmanto klasės auklėtojas.

¹⁶ Vlādimiras Riedelis (Rydelis) (g. 1870 m.), vokiečių ir anglų kalbų mokytojas.

¹⁷ Dr. – tuo metu populiarius žodžio *draugas* trumpinimas.

¹⁸ Turima galvoje Valančiaus gimnazija. Ateitininkų organizacija vienijo abiejų gimnazijų ir seminarijos moksleivius.

Čia vėl gaunu iš K. Kaulaitės laišką, kuri ir lyg skundžias, guodžias. Ir tuoj parašau jai užuojautos raštą.

Rugsėjo 13 d. gražiai išaušo, lyg rengdamos teikti Aukščiausiajam maldos simtonus. Ir aš būdamas jautrios širdies, mylėdamas žmones, pastojęs jau seniau Liet. Kat. BĮ-vybės Draugijos sekretoriumi, šiandien tik savo dokumentus teparsigabenau. Kas svarbiausia, kad šiandien prisiverčiau parašyti straipsnį, patį pirmąjį „Šis tas iš Žemaitijos“ į dienraštį „Lietuvą“¹⁹. Užėjus juodajam vakarui, pasimokinęs nuėjau gulti.

Vėl dienyne imtas rašyti 1927-XII-23.

Oi plunksna, tu, plunksna, kaip dažnai esi užgrūsta. Neprieinu, ką gera ar bloga parašyti: darbu užgriūva mano pečiai. Kiek tu, varge mano, išplėsei valandų, kiek suėdei man energijos, kaip tu įbauginęs mane esi gyvenimo netikrumu... Nežinau, kas ryt bus, kur dėsiuos: ar mokslas ar arklas ar paslaptinga nusivylimo diena... Bet ši plunksna kruta jau... studento rankose. O, Aukščiausias, kaip Tu duodi pagalbą tiems, kurie jos ieškos!

Prisimenu sau tuos laikus, kada paskutinėse klasėse ašai buvau. Ieškojau kasdien vis naujų, rodos, gyvenimo formų. Grūdaus gyvenimo sukuryje, laužiau sau kelią priekin (pryšakin). Oi dažnai atsitikdavo, kad sunkios mintys užkamuodavo mano galvą, ir aš liūdnas tapdavau bejėgis. Nebeišsirinkdavau, kas verta, kas gera ir naudinga. Be darbo glūduma ir piktos ant gyvenimo mintys slopindavo mane amžinai. Svajojau aš tada, pykau ir liūdėjau. Bet didelis pasiryžimas ir atbukimas pasiduoti pilkajam gyvenimui atgal vertė mane nors per didžiausius ir tankiausius erškėčių krūmus žengti pirmyn, stumties senuoju mokslo keliu.

Sukuringas naujas Telšiuose gyvenimas įvėlė mane. Įvėlė mane ne todėl, kad nesupratau savo padėties, bet todėl, kad per daug kitais pasitikėjau ir optimistiškas buvau. Buvau išrinktas at-kų draugovės pirmininku, nors nepažinau dorai nė vieno nario. Tapau baliu klausinėtoju visokiuose mažmožiuose, stengiausi pažinti ir išlaikyti

¹⁹ Straipsnio tokia antraštė neteko rasti spaudoje.

čia įprastas at-kų tradicijas... ir daug daugiau buvau liepiamas ir siunčiamas, negu man tai priderėjo.

Kiek susipažinau, apsipratau, vėl kyla sunkenybės iš mano nesusitarimo su globėjais ir buvusiais vadais. Jie vadinos paprastai kun. Budraitis, Stasys Gabaliauskas, Jurgis Dagilis, Juozas Masiliauskas, kada-ne-kada kun. Antanas Simaitis, tuomet direktorius, kun. Pranas Ramanauskas. Labiausia man jie įkyro savo nurodymais, kaip turiu organizuoti jaunesnius at-kus, kaip žvejoti ir sutūrėti senesnius narius. Nemalonus buvo man ir tas jų didelis noras ofišavinimosi²⁰, linkmės davimas, kuris kartais nejaukiai pasireikšdavo minčių monopolizavimu. Ginčijaus, nesutikau su jais, bet galų gale dar gyvenimo spiriamas ėmiau ir atsisakiau iš at-kų pirmininko pareigų taip griežtai, kad nesutikau nė į valdybą bejeiti. Buvau tik savo VII kl. kuopelės pirmininkas ir, rodos, (to gerai nebepamenu) abstinentų sekcijos vedėjas. Tiesa, atsisakymo prašymas tebuvo antrą kartą patiekus priimtas.

Kaunas. 1928-IV-7.

Kur man pagauti plunksną kasdien ką parašyti! Bet nors protarpiais rašau į šią knygą eilutę po eilutės mano širdies virpesius, su mažomis šalto proto išvadomis. Taip, rodos, šiandien ir norėčiau nusistatyti, kad, jei ne kasdien, bent protarpiais pasirodytų čia žodelis. Ši knyga turėtų man būt[i] tuo veidrodžiu, kuriame aš matyčiau savo gyvenimo geras ir blogas puses, darbus ir tingumus, dvasios pakilimus ir nupuolimus, kaip dažnai gyvenime, ypač man, atsitinka.

Štai saulė[ly]dis prieš Velykas. Artinos šeštadienio tamsi naktis, kurioje aš namus palikdavau ir eidavau į bažnyčią melstųs ir šiaip, kaip jaunas, šposų²¹ pakrėsti arba bent jų prisižiūrėti. Bet jau kelinti metai, kaip Andriejavo bažnytelės, kuri man atrodė puikiausia ir šiandien maloniausia, Velykų naktį nebematau. Paskutinės ten buvotos buvo man labai liūdnos: mamytė gulėjo mirtiname patele (1924 m. balandžio 26 d. 4½ val. mirė). Tad, sakau, šios Velykos man liūdesį primena. Po šių švenčiau Velykas Žarėnuose pas bajorą

²⁰ Reklamuotis.

²¹ Pokštų, išdaigų.

Tamkevičių, kurio vaikus gimnazijoje ir ten namie mokiau. Į Velykų naktį nebuvau nuėjęs, tik į prikėlimą pėsti, (kiti važiuoti) nuvykom. Radom žmones einant apie bažnyčią.

Trečias Velykas teko švęsti pernai Telšiuose, kur metus gyvenau pas p-lę Z. Petrauskaitę. Buvo Velykos valgiu geros, bet šiaip nuobodu, kaip paprastai ne namuose švenčiant atrodo.

Po šių švenčių Velykas lovoje, nes sirgau jau raumatizmu ir susišaldyti draudė gydytojai.

Šiuos žodžius rašau prieš tas Velykas, kurias manau švęsti Kaune pas Viktorą Gudelį.

Kaunas, 1928-VII-26.

Jau nuo š. m. birželio 11 d. gyvenu Žaliajame Kalne, Dzūkų g-vė 6, but.1 Dr. G. Studeraus²² kambariuose, bet niekada nepri-siruošiu pabrėžti bent kelis žodelius iš savo gyvenimo, kuris gana vienuoliškas atrodo. Taip, parašyti būtų malonu, bet dažniausiai lyg bijau pradėti ir savo gyvenimo paslaptis pasisakyti. Ne tas paslaptis, kurias kuria silpnas žmogaus prigimimas, bet tas, kodėl aš Kaune čia gyvenu per vasarą?

Iš tikrųjų, keistas žmogaus gyvenimas: renkamasi pasiilsėti nepa-žįstamų žmonių tarpe. Kiek jie tave gali suprasti, atjausti, paguosti? Bet vis dėlto... pas juos geriau. Juk turiu 4 seseris, 5 brolius ir seną tėvelį. Kodėl ne pas juos? Todėl, kad nebėra to žmogaus, kuris intuیتیviškai mane paguostų, suramintų – nėra mamytės. O jos vietoje svetima. Nors nieko blogo negaliu apie ją pasakyti, bet namai manęs nebetraukia. Nebevilioja ir per tai, kad mano geriausias broliukas, mūsų vyriausias brolis Antanas vedė žmonelę, ir mūsų kalba neno-romis skysta, trūksta pritrūkus žodžių: mano vieni, jo – kiti reikalai. O su mažesniaisiais vėl maža (roda) kalba. Bet vis gimtasis kampelis maloniai prisimena. Štai šį vakarą, Onos vakarą, išgirdau liaudiškas daineles dainuojant keliant Onas ir nesusilaikau nepabrėžęs laiškelyje į savo amžino atminimo dienyną.

Daug turėčiau šį vakarą parašyti, bet, deja, nespėsiu. Tegu mano

²² Gotlybas Studerus (Gotlieb Studerus) (1889–1972), iš Šveicarijos kilęs kalbininkas germanistas.

mintis kartosis ir kitais vakarais, bet parašysiu daugiau bendru mastu: juk visų prabėgusių dienų ir neprisiminsiu.

Taip, Kaunas man malonus ir džiaugiuos kartais, kaip mažas vaikas, kuris nebemoka džiaugtis kokį blizgutį gavęs, kada galvoju apie jį, kaip apie mokslo židinį. Bet kai užklumpa žmogiškos silpnybės, – jauties viso pasaulio atskirtas atmestas, kad neturi kam meilesnio, nemaskoto žodelio pratarti ir iš ten susilaukti paguodos. Juk tiems žmonėms, kurie manim džiaugias ir mane naudoja, esu reikalingas. Juk jie mane savo tarpan kviečia ne kaip paklydusį, be draugo ir bičiulio, klajūną, bet kaip sau naudingą ir reikalingą. O gal ir žmonės gerą širdį kartais turi? Ne, dėl jų aš niekuo negaliu nusiskųsti: jie manim pasitiki, kaip savo vaiku ar broliu seseria. Ir tokiems žmonėms aš savo gyvenime nenorėčiau nė aguonos grūdu nusikalsti. Prakeikiu iš anksto tą valandą, kurioj nusikaltimas įvyktų. Bet netikiu taip žemai nupulti.

Šią vasarą vis dėlto daugiausia, tur būt, teks išdykauti su moterimis. Nors jų nė vienos nenuskriaudžiau ir nenoriu, bet nuogumų rankomis prisiliečiau šiomet daugiausia, negu kitada kada. Gal kitiems tas nebaisu, bet aš tai nemaloniai prisimenu ir dažnai su širdies graužimu. To likimo priežastis, tur būt, yra mano jau pilnas ir į vyrą subrendimas. Juk jau persvėriau 22 metus. Būtų malonu, kad mano pradėtas dienoraštis ir toliau nenutrūktų, bet kad kasdien po eilutę didėtų. Šiuo kartu tuo ir pasitenkinsiu.

Kaunas, Dzūkų g-vė 5a, 1928-XI-11.

Liūdnumas apima žmogų, kada matai kitus, kaip jie žūsta gyvenimo aplinkybėse, kaip musės liepsnoje. Jis nori pasipriešinti joms, bet krinta bejėgis ir duoda save ekėti jų norams. Šiokių vaizdus regėjo mano akis šį puikų žvaigždėtą vakarą priemiesčio pirkutėje pas c.²³ P...ą N...ą²⁴, kuris, kaip organizacijos pirmininkas, buvo sušaukęs pas save valdybės posėdį, kuriame man teko, kaip sekretoriui dalyvauti.

²³ Kolegą.

²⁴ Gali būti, kad čia kalbama apie Andriaus Ašmanto bičiulį Petrą Navardauską (vėliau Navardaitį) (žr. šio rinkinio 58 išnašą).

Tuoj pasirodė raudonas vyniukas, mūsų paprastų dirbtuvių. Po šio dar stipresnio gėralo. Argumentai raginti girkšnoti buvo nepaprastai drau[giškumo] atžvilgiu stipri: turėjome išleisti vieną draugą į provinciją mokytojo pareigų eiti.

Štai tau, abstinente: jei mylite kolegą Z..., prašau išlenkti ir būtinai iki dugno. Pasipriešinti šiokiems argumentams, ypač jaunesniam, draugų tarpe išleidžiant vieną iš savo būrio būtų tas pats, kas yra atsisakyti tos meilės, kurią jauti prie jo. Štai argumentai tų, kurie, laisvai gyvenimo vadeles paleidę, nebesupranta nė tiek, kad vieną draugą laimindami žudo kitą morališkai. Ta didžiausia ir yra klaida auklėtojų, kurie maža dėmesio tekreipia į susivaldymą.

Kaunas, Dzūkų g-vė 5a, 1928-XII-22.

Išsilgau namų. Ilgesys širdį spaudžia. Nerami širdis plaka. Liūdna prisiminus namus. Jie man dabar tušti, o jau tikrai šalti atrodo. Mirė mamytė jau prieš ketverius metus su viršum. Pernai palaidojo mamytės motiną Oną Buivydienę-Lapienę. Ji geroko amžiaus, rodos, sulaukusi buvo, bet vis dėlto artimo žmogaus širdis linki vis dar toliau gyventi. Vyresnysis brolis ir sesuo jau nebe namie. Lieka senas tėvelis ir pamotė su jaunesniais mano broliukais ir sesytėmis. Bet iš jų nė vienas nėra praleidęs taip nuoširdžiai jaunystės dienas ir niekas iš jų taip gerai manęs nepažįsta, kaip vyresnis mano brolis Antanas. Jis mano jaunų dienų paslapčių ir troškimų vienintelis žinovas. Tėvelis tų paslapčių nė pusės nežino. Jis buvo visą laiką man ir visiems mums vaikams per kietas. Tėviškos meilės ir širdingos paguodos iš jo nesusilaukdavome. Šis jo kietumas, galima sakyti, priverčia mane šįmet čia Kaune pasilikti. Gelia ištroškusi širdis namų, vaidenas brolių seserų veidai mano akyse, bet protas diktuoja geriau pasilikti Kaune, nes nežinai, kas tavęs ir namie laukia. Juk jau metai kaip iš tėvo negavai laiško. Ką manai, kokį rūstų veidą gali namie išvysti. Kiek tu čia rasi, žmogau, morališkos paspirties?!

Liūdna... Nustoju kas dien to tyrojo idealizmo šaltinio akių po kelias. Baisus vaizdas stojas prieš akis to realaus gyvenimo. Bet Dievas paliko žmogui vieną didelę dovaną – viltį. Niekados aš jos

nėsu visai nustojęs, nors daug kartų žiaurusis gyvenimas mėgino pakasti gilų griovį, kuriame klaidžiočiau per visą savo amžėlį. Bet vis Dievo Apvaizda ištiesdavo man nelaimėse ar beviltyje ranką. Aš vėl ant kranto. Linksmas, su daug didesne energija žengiu į gyvenimo areną, kurioje būtinai turiu bent vieną savo gyvenimo siaubūną nugalėti. Šie siaubūnai visokie slenksčiai prie mokslo žinyo. Štai šią vasarą gyvenau Kaune, kad galėčiau žiemą studijuoti, nors namų buvau labai išsilgęs. Tiesa, jau su tėveliu buvo kas jau negerai, kad nuo užgavėnių neberašydavo. Ar tai malonus gyvenimas, kada neturi niekam nė pusės žodžio tarti tada, kada vargai amžinai slopina ir beviltį gyvenimą smegenys pina. Ne, turiu šį kartą. Turiu dar grumtis gyvenime. Jausmai – apgavikai. Žmonės daug daugiau yra matę vargo. Ko man jaunam nuleisti rankas. Metai ar poros metų daug reiškia, bet dar ne visas žmogaus gyvenimas. Bus, tur būt, saulėtų dienų, kada aš galėsiu pasidžiaugti. Dabar darbas ir jame aš viską turiu užmiršti, jei noriu toliau moksle kastis. Sunkaus ir nemalono gyvenimo slogutis tegu smaugia mane, bet aš dar kvėpuosiu, kol galiu, ir lauksiu rytojaus skaidrios saulutės. (23 val. 22 min.)

Tickinai, 1929-VII-2.

Tėviškė!

Praslinko jau pora savaitių, kaip aš jau gimtiniam kampelyje. Daug, oi daug kartų spaudė jau mano širdį ilgesys praleisto laiko, kuriam daug kas mano gimtinėj pasikeitė.

Buvau ir esu labai prisirišęs prie kiekvieno medelio, ar tam tikroji vietoj padėto daiktelio. O jų aš dažnai jau neberandu grįždamas tėviškėn. Neberandu ne tik daikto medelio, bet ir artimo, mano jausmus ir troškimus suprantančio žmogaus, kurio širdis man taip gera būdavo, kurio pamokymai arba užuojautos tiesiog strigdavo į pat širdį.

Šių artimų man širdžių netekęs, randu kitas. Bet tos, kaip širdys, pirma reikalauja manosios, kad galėtų atverti neapgaulingą meilę ir skaisčią užuojautą. O mano ištuštinta darbo ir vargo širdis yra per silpna. Neužkaista nuo josios kitų širdys, ir ji pati lieka savo leduose be menkiausios šilimos kibirkštelės.

Pagaliau mane ryte ryja darbai. Maža tėra laiko, kada laisvai pasidairyti ar pasvajoti, laisvai ką norėdamas paskaityti. Užgriuvusiųjų ant manęs darbų nespėju aš nusiversti nuo pečių. Tik žiūrėk laikyti egzaminą po egzaminą ir taip gali dar kur sukliūti ir per 4 metus universiteto nebaigti.

Įsimylėt, rodos, kartais, kad vargai prisliuogia ir beviltis gyvenimas užgriūna, labai norėčiau, bet meilės paruošimams atlikti – pakalbėti, nueiti pas panelę ar į vakarelį – nevisada sugreibiu laiko. Ir dėlto tenka vėl šaltai ir sausai mokslo vadovėlius krimsti. Pagaliau, tur būt, nė pirmosios meilės karštai nepergyvenęs (dar savo amžiuje nėsu meilėj mergaitei prisipažinęs, nei laiškučio parašęs, nei bučkio davęs, o vyras esu jau 23 m. sukakęs), per daug moku merginas pakritikuoti, o ypač joms dykai, kai jos mano meilės nevertos, savo meilę švaistyti. Čia atrodyčiau, lyg egoistas, tačiau to noro būti juo, rodos, nė kiek neturiu. Ir taip visada šaltai oficiališkai su mergaitėmis. Ir jei kartais tenka su kuriomis dažniau susitikti – tai vis grynai collegiškai viskas prasideda ir baigias. Collegiškumo man netrūksta, bet ir tai su parinktinėmis ir -iniais, ypač su parinktiniais, kad aš nerūkau ir negeriu. Pagaliau ir šiaip plačių ir tuščių draugysčių aš nemėgstu ir tai laikau grynu laiko gaišinimu sau ir kitiems. Nuosirdžios draugystės niekada nevengiu, bet ji labai sunku rasti. Todėl kenčiu kančias ir skausmus, vargstu vargus ir nelaimės vienui vienas. Čia dalyvių kuo mažiausia teturiu. Mano visą gyvenimą didelė vienatvė lydi. Kai jaunas buvau, mano mokslo norai ir troškimai tik vienam tebuvo suprantami. O kol kitus įtikindavau, kad mokslas man brangiausias, daug privargdavau ir skaudžių ašarų išliedavau. Didžiausias mano nusiramimas – skaitymas mokslinių optimistiškų raštų, o ypač iš pedagoginės srities, kur iškeliama tie pasaulio vargai ir lūkesčiai geresnių dienų. Tada man grįžta energija ir jaunystės karštis darbui.

Tėviškėj nieko dabar nedirbu. Jei nueinu, padirbėju kaip žaisdamas, be jokios įtampos ir nusivarginimo. Į dirbančius žiūrėti bendrai nemėgstu, jei aš dykas stoviu, o ypač negaliu žiūrėti, kad dirba už mane jaunesni broliai sesers arba senas tėvas. Tėvui dirbant niekada negaliu arti stovėti. Tuoj man tada prisimena jo griežtas ir net per skaudus prie darbo raginimas, kai dar jaunas buvau ir ištiso-

mis vasaromis dirbdavau. Ypač nuvargindavo mažas miegas ir per sunkūs darbai. Dabar manęs nė raginte neragina ir dirbant, rodos, nelaukia: mat, jau mane laiko nebe darbininku. Girdi universitetus einąs žmogus jau ponas.

Kaunas, Dzūkų g-vė 6, but.1. 1929-VII-24.

Nežinau, kas mano širdį graužia. Graužia ilgesis ir baimė rytdienos. Juk tik trečia diena, kaip aš iš namų atvažiavau į Kauną. Iš namų, kurie vėl manęs nebegalėjo patenkinti, kuriuose tik liūdau atsiminimuos iš kūdikystės gyvenimo. Liūdau ir nežinojau ko liūdžiu. Man viskas atrodė per greit pasikeitus, lyg neiškalbėta ir neišjausta tai, kas turėtų būti tuo metu padaryta.

Perankstyba mamytės mirtis bus man amžinai juodas ženklas mano jaunystės dieneose. Jaunystės dienos mano nebuvo tokios jau iš pradžių, kaip kitų. Anksti pamėgau mokslą, ir mano tos „silpnybės“ nemokėjo suprasti net per 10 metų. Vargau visada vienas. Tik motina mokėdavo mane motiniškai atjausti, ir čia aš tik galėdavau rasti paguodos. Bet neilgam – vos V-toj klasėj man tėsant, miršta ji, ir žūva visas mano gyvenimas. Liko šalta beviltė man prieš akis.

Tokis pat šaltas beviltiškumas krečia mane ir dabar, baigus jau du kursai universitete. Praleidžiau mėnesį su viršum tėviškėje, kur mamos vietoje – pamotė, mano iš širdies brolių ir seserų vietoj – jaunieji, broliai sesers tik iš dokumento, o ne iš bendro gyvenimo. Visur šalta, nejauku. Svajonė apie praeitį, kūdikystės laikus, migdė mane liūdnumo lopšyje ilgesio baisenybėmis. Neiškalbėtos kalbos, neišgyvento gyvenimo ilgesiu sirgau aš visą vasarą tėviškėje (nuo 16 d. birželio iki liepos 21 d.).

Rodos, mane suprato tik viena gamta. Rodos, ji gali viena prisiminti tuos laikus, kada aš piemeniukas svajodavau ir daug galvodavau, kaip reik čia žmogui gyventi. Turėjau puikių svajonių, bet šimtą kartų daugiau beviltiško baisumo. Oi, kas aprašys tuos mano širdies skausmus, kuriais sutikdavau kiekvieną savo gyvenimo pažangą ar kryptį. Oi, kiek daug jos man skausmo kaštuoja. Neišsemiamos marės, išlietos valios tvirtumo, padarė mane iš paviršiaus žmonėms šaltuoliu, kuris, rodos, ne širdį, o akmenį krūtinėj nešiojas. Taip

mano daugelis, nors aš nè vienam nè menkiausios skriaudos nepadariau ir nenorėjau ir nenoriu daryti.

Štai ta beširdė krūtinė verda Kaune perkūno kunkuliais jau trečia diena. Rodos, ko jai virti? Gyvenu pas savo prof. lektorių Dr. G. Studerų, tik ne jo, bet prof. doc. Dr. Fr. Brender'io²⁵ kambariuose. Iš šalies žiūrint, rodos, nieko netrūksta! Bet juk aš einu grumtis, lyg su pasaulio čempionu, atsispyręs ne molio, bet miglos kojomis! Į mane visi žiūri ir mano, o aš turiu nuduoti, kad man nieko netrūksta! Bet tuo tarpu pasiskolintas 100 litukų iš p. M. Dausyno²⁶ gerte geriamas stiklas smunka žemyn. Ateis diena – išeik, bet kur tu nueisi, jei tavo kišenėje nėra nè cento?! Ot tada ir pasirodys tavo gudravimas! Bet noras mokytis ir tas bėgęs gyvenimas vis liks ir nelauks, kol tu subirėjęs kelyje čia rankiosiesi! Sėdu profesoriaus kambaryje už stalo ir drebu liūdžiu šimtą kartų daugiau, negu, kad buvau piemenėlis, po šakotu ažuolu. Mano jėgos mano užsimojimams yra daug silpnesnės negu to piemenėlio. Aš einu ir stoviu kartu su tais, kurie gyvenime pertekę yra, kurie mano bailės ir jausmo nè romane radę nemokėtų suprasti.

Liūdžiu ir liūdžiu, dirbau ir dirbsiu, kol juoda žemė mane pridengs, kol mane visi užmirš. Aš turiu suteikti ir atnaujinti pasenusią mūsų mokyklų tvarką ir auklėjimą. Tiems uždaviniams aš save jauną aukojų jau 11 metų! Turi pagaliau žmogus pajusti žmogum esąs! Tai mano piemenystės laikų širdies troškimai, kurie turėtų būti įvykdyti, man suaugus.

Kaunas, Dzūkų g-vė 6, but. 1. 1929-VII-25.

Jau ketvirta diena pas p. Dr. G. Studerų. Šiandie kas kita. Jau dirbu ir noriu dirbti. Bet vis dėlto atgimęs per šias atostogas mano lietuviškas, geriau pasakius, žemaitiškas ilgesys kankina mano širdį. Mat, mums vis dar būtų malonu, kad mes lietuviai galėtume vienoj pastogėj gyventi ir amžių baigti su nužilėjusiais tėvais ir mūsų artimaisiais. Mums vis dar labai skaudu persiskirti. Mes dar bailūs

²⁵Pranas Brenderis (Franz Brender) (1894–1938), iš Šveicarijos atvažiavęs Lietuvos universiteto klasikinių kalbų ir literatūros dėstytojas, daug dirbęs ir lituanistikos srityje.

²⁶Mykolas Dausynas, tuo metu Endriejavo valsčiaus viršaitis.

stoti į rizikingą vietą. O bijomės ir nustojame daug ko. Svarbiausia benebus mūsų katiškas prie vietos prisirišimas ir gero vardo nustojimas. Tačiau įpranti, nors ir labai sunkiai, grumtis su įvairiomis aplinkybėmis. Šiandie jau mano nuotaika į visą gyvenimą jau kitokia.

***Grigalauskių vasarnamis Palankių k. prie Kačerginės.
1929-VIII-19 (Kauno apskrityje).***

Jau beveik visas mėnuo, kai iš namų išvažiavau. Tos pačios savaitės šeštadienį (VII-27) susitariu ir patenku mokyti dviejų abiturientų: Elės Grigalauskytės ir Gražinos Petronytės. Porą savaitių gyvenu už Garliavos Kairiūkščių dvare, kurio savininkas dabar yra Petronis. Ten nors puiki šiaip vieta, blogai jaučiaus, nes trūko namuose tvarkos ir ne viską laiku galėdavai gauti. Mergaitės ir nemokančios svetimo žmogaus priimti ir mandagiai su juo pasielgti. Tokį man padarė įspūdį, kad turėjau pasakyti, kad ir ši naujoji mūsų „aristokratija“ – geriau „plutokratija“ važiuoja prie galo. Iš tiesų, tas didelis jų nerūpestingumas, neturėjimas aukštesnių tikslų skurdina žmogaus dvasią, ir toks žmogus begali ramus jaustis tik kokiame salione, restorane ar kabaretėse. Šioks žmogus gražaus ir brango darbo nevisada besugeba dirbti.

Aš nežinau, kaip tai yra. Mes visi gerai žinome ir neabejojame, kad protu gyventi geriausia. Tačiau, kaip patyriau mažumą, nykus yra ir šioks gyvenimas. Tada be galo įsigali didelis sąžinės neramumas, naktimis neužmiegi ir dieną nė valandėlės negali sustoti ar šnektelti. Vis tai, rodos, bereikalingi trukdymai ir nutrukimai. Dirbti ir dirbti... daugiau nieko nebežinai. Per tai gyvenimas pasirodo nuobodus, žiaurus ir kietas, o vilties ir paguodos kuo mažiausia. Dar, tur būt, reikia man subręsti ar pastovesnį ir tikresnį gyvenimą prieš akis turėti. Gero gyvenimo, ir su aiškia ir malonia ateitimi, nesu turėjęs. Gyveni taip sau be jokios vilties ir džiaugies dieną praleidęs. Bet, vis dėlto, aš ir savo kailiu patyriau, kad tos sunkios gyvenimo aplinkybės išeina į gera. Žmogus įpranti kovoti ir vis ta esama padėtimi nepasi[ten]kini, be ko negali būti nė pažangos.

Šios atostogos, jei neimsime galvon kai kurių nemalonių mažmožių, kaip antai: mano mokinių nemandagumo ir nedarbštumo, –

bus praleistos maloniai ir bene pasiilsėta. Žinoma, tuo pačiu mažą padirbta. Bet ką padarysi, turėjau pasiilsėti, nes ir gydytojo buvau liepiamas.

Pas Grigalauskius valgio ir tvarkos atžvilgiu gyvenu geriau. Neapsakomai malonus daiktas yra ir Nemunas kasdien beveik pasi-maudyti. Išmėginau savo jėgas. Patyriau, kad skersai Nemuno galiu perplaukti. Vandenyje įpratau laikytis ir gana gerai. Pagaliau šiam mano dalykui ir oras pasitaikė visą savaitę šiltas ir puikus – vienas malonumas: maudykis ir kepinkis gerai pavalgęs. Todėl jaučiuos gerai sustiprėjęs. Tiesa, to stiprumo, malonumo ir gyvumo, tur būt, po savo reumatizmo nesusilauksiu, kokį turėdavau iki šešių klasių, kad susirgau apie Užgavėnes.

Iš vasarotojų įdomių žmonių neradau. Krinta kiek į akis vienas susilenkęs, apžėlusia krūtine žydelis. Tas vis žydelių būriu vedinas žingsniuoja, kaip gaidys. Žydelkos sudžiūvusios, viena kiek riebesnė, bet per daug prisimerkusi. O su jais ir pažinties neturiu nė mažiausios.

Puikus, dar nesuprastas tipas yra ponas Pašakarnis, jo žodžiais tariant, buvęs mokytoju 17 metų. Jis nori į viską atrasti atsakymus, o ypač statyti klausimus taip, kad jis pats turėtų progos į juos atsakyti. Moka kartais ir riebiųjų palyginimų pasakyti, dėl kurių kartais prie mergaičių tenka kiek ir parausti. Jam patinka ir žmogų pakudenti, pažiūrėti, kur jo dvasios ir kūno kojos dygusios. Jei ką pastebi, ypač jei tą, ko laukė, vylės ir norėjo, džiaugsmingas triumfuoja tos „amerikos“ atradimą. Su jo žmona lyg nepažįstamas: mat, oficiališkai ir nesupažindintas. Turi vaiką 9 metų, didžiausį plepį ir nenuoramą, kurs bilda, traška ir terška nuolat už sienos.

Kaunas, Dzūkų g-vė 7, II aukštas. 1929-X-13.

Šiandie nepaprasta man diena. Po ligos, dar kaip reikiant nepasveikęs, neįmanaus kas esąs ir ko griebtis reikėtų. Kiek liūdna, nedrąsu, kaip ir visada, kiek sirgtelėjus. Juk ta mano operacija: Deviatio saepsi nasi, – iš pernai buvo jau žinoma ir nėra čia koks nelauktas daiktas. Tačiau, mat, maniau, kad bus lengvesnė, kaip ir pats gydytojas tvirtino, negu pernykščioji. Bet pasirodė įkyri, kaip ir pernykštė.

Šį vakarą kaip tik namie nieko, svečiuose buvau – per linksma, vakar dėl ligos praleistas puikus mūsų fakulteto vakaras – visos tos bėdos susidėjo ir gerokai spūstelėjo mano širdį. Pagaliau negaliu būti ramus ir dėl visuomeninių bėdų: šandie mano šeimnininkės dukters gerokai gurkštelėjęs berniūktis dribso visą dieną ant sofos ir knarkia šimtamečio senio balsu.

Vakar vėl viena panelė atnešė biliūno²⁷ puikų raudoną žiedą, bet apsirengus baliaus suknele atrodė, kad ji ne kur reikia pataikė: manė, gal, kad ir aš eisiu, bet mane tik lovoj dar tebesergant terado.

Taigi šandie dėl visų tų dalykelių apkvaišiusia galva ir vaikštinėju.

Bet tas nusivylimas mūsų visuomene šandie lyg stipriau reiškias. Tie liūdni jaunų girtuoklių vaizdai mane kremta ir neturiu kantrybės ramiai į juos žiūrėti.

Kaunas, Dzūkų g-vė 7, II aukštas.

Ryt važiuoju namo Kalėdų. Juk tai paprastas, nieko, rodos, nevertas dalykas. Tačiau jis man nepaprastas, kad jungias su kitais ir skaudžiais mano dvasios pergyvenimais. Aš vis dar jaunas, sakyčiau vaikiškas, karštas dėl visuomeninių ydų, kurios, man rodos, plaukte plaukia iš individualių ydų. O jų aš nepakenčiu, dėl jų kamuojuos, nes matau didelę žmonių silpnybę – kuo labiausiai kitus iškrėsti, jų ydas iškelti, bet vengti, kaip smėlis vandens save panagrinėti. Maža mes terastum šandie valdovų, kurie būtų drąsūs tiek, kiek parodė drąsos graikų garbė Sokratas, pasakydamas menką sakinelį: „Aš žinau, kad aš nieko nežinau“ – Ši mintis kamuoja mane dieną naktį, kada tik aš turiu bent kiek laiko pagalvoti, atsitraukti nuo kasdienių būtinų darbų.

1930-I-6. Kaunas, Dzūkų g-vė 7, b. 3.

Aš vis dar menkutis. Džiaugiuos kuo vis vaikiškai. Užvakar 1930-I-4 gavau iš „Lietuvos Aido“ honoraro 15 lt. Džiaugiaus, kaip mažutis, kad litą gaunu, džiaugiaus, kad didieji mane priima į savo

²⁷ Žem. biliūnas – bendrinės kalbos bijūnas.

tarpą – galiu parašyti į jų laikraštį, nors menką recenziją²⁸. Tačiau kas iš to, jei dvasinio nusiramino niekur negaliu rasti. Daug, rodos, mąstau, daug ir skaitau. Tik, gal būt, ne tą, ką aš mėgstu. Skaitau filologinius dalykus, kurie man taip šalti ir kieti, kaip kaulas. Maloniausia – psichologiją, filosofiją ir sociologiją – vis rytui, kaip vaikas niekutį, dedu. Kada aš prie jos prieisiu, kada laisvai galėsiu mėgiamuosius dalykus studijuoti, nė pats nežinau. Bet noriu, noriu tiek, kad, rodos, be jų nė mirt negalėčiau. Tačiau mano sveikata nei ši nei tą rodo. Dieną ar vieną momentą, rodos, grabo lentos ieškotis bereikia, kitą dieną – be 100 metų nė iš pėdos. Paskutinės teisės turėjau, nes visai teisingai buvau laikomas mūsų šeimos sveikiausiu. Tačiau VI kl. įgytas reumatizmas, kurio daugis gydytojų, kaip ir aš pats, nesupranta, neduoda man ramybės atsiduoti tiems 100 planams. Bet kai įsigilinu į studijas, pamėgstu spręsti žmonijos sunkiausias problemas, nesijaučiu sergąs ir nemanau tada, jų neišsprendęs mirti. Dieve duok!

Šias Kalėdų atostogas leidžiu sau taip, kad mano dvasia ir energija atsigautų. Skaitau knygas, bet egzaminų ruošti tingiu. Rodos, belaisysiu tik lietuvių bendrąjį kursą, o įvadą į literatūrą teks toliau padėti. Pamatysiu?

Sakau, aš jaučiuos labai mažas, kai paskaitau didelių žmonių darbus, jaučiuos silpnutis, bet užsispyręs ir energingas, kai paimu nagrinėti socialines ir kultūrines problemas. Man rodos, kad mūsų lietuvių tautos likimas pareis nuo to, kaip mes suprasime savo padėtį pasaulyje ir uždavinius ir kiek galėsime pasiruošti kliūtims nugalėti ir kultūros žygių laimėjimams. Šis dalykas mane jaudinte jaudina. Rodos, norėčiau tada tuoj prabilti savo tautai, nurodyti jai kelius ir stoti jos vadu, bet pačiu momentu pasijaučiu silpnutis, iškyla daug neaiškių dalykų. O mano didelis škrupulas²⁹ – ką nors neapgalvojus ir nerimtai padaryti. Čia mano didžiausias silpnumas ir mažumas! Juk daug jau iš mano draugų, kurie šiaip niekuo neprašoksta manęs, skelbia drąsias mintis ar aktingai³⁰ dalyvauja viešam gyvenime, kon-

²⁸ Turima galvoje „Lietuvos aide“ 1929 m. lapkričio 11 d. išspausdinta jo parašyta Alfredo Seno trumpos lietuvių kalbos gramatikos recenzija.

²⁹ Žem. *škrupulas* – *skrupulas*.

³⁰ *Aktingai* – *aktyviai*.

krečiai vykdydami socialinius dalykus. To aš bijaus. Kiek čia reikia atsargumo, sąžiningumo, bet nemažiau ir gero dalykų pažinimo. Iš kur man pažinti: juk man vos 23 m.! Visą laiką krimtau elementarinius kalbų dalykus! Kur tada galvoti apie įvairiausias problemas! Asmenuoti linksniuoti mokėk – ir būsi gudrus! Vis dėlto, kol jaunas, geriau krimsti tas sausas gramatikas, o paskui, subrendęs, skelbk tas savo „nuostabias“ problemas ir jų gudriausius išrišimus. Ne, aš čia nenusimenu! Juk žmonės jas spendžia, o aš – žmogus ir dar tas, kuris nori ir trokšta visa širdim, by³¹ tik teisybė bent momentui švystelėtų. Kam man susilaikyti? Kodėl man jų nespresti? Oi daug jūros bangų, atsimušios į kranto granitą, išnyko negrįžtamai amžinybei, bet palydovų pasekėjų niekad nestokoja! Ženkim visi į teisybės kalną, užžiebkim teisybės žiburį tamsos rūmė, nesibijokim, jei kuriam teks nukentėti, kad eita ne tuo keliu, kuriuo reikėtų, nes – *errare humanum est*³². Ir taip tokiame gali būti dovanota. Atvirumas, atvirumas visur! Teužviešpatauja sielos grynumas! Teišnykstie kitų baimę dėl teisybės, tepradingtie prasižengimų maniją!

1930-I-10.

Kaunas, Dzūkų g-vė 7, b. 3.

Nežinau, kartais ir nusiviliu, ar man taip ir nesiseka ką geresnio pasakyti. Parašęs perskaitau – vis kažin ko trūksta. Ko trūko rašant, kuo geriausiai žinau. Trūko žinių ir aprašomų dalykų dar didesnio su tokiu pat pamėgimu išstudijavimo. Studijavimo, rodos, nebijočiau, bet nežinau, kas tai verčia mane rašyti, skelbti ir savo menką žodį, lyg rytoj mirčiau. Jei tai būtų tikrai pranašystės žodžiai, neapsidžiaugčiau jų išsipildymu. Mat, perdaug yra mano vargo tam mokslui padėta. Ne su kokia viltim viskas buvo daryta, bet taip sau, gal kaip ir daugelis jaunuolių daro, manydamas savo tuo vargu kada kitiems vargą nuimti, jei ir ne tiesioginiu būdu. Sakau netiesioginiu būdu todėl, kad mano vaizduotė nuo pat piemeniuko dienų tautai mažą rolę³³ tevidino. Jei aš juos kartais vaizduodavau,

³¹ Svet. by – kad.

³² Lot. *errare humanum est* – klysti žmogiška.

³³ Rolė – dabar bendrinėje kalboje *vaidmuo*.

žiūrėdamas į turtinguosius, tai tuoj apskaičiuodavau, kiek žmonių iš jų gali baigti gimnazijas arba vėliau universitetus; jei ne šitą, tai kokią galėtų susidaryti biblioteką, kokios rūšies knygų, kaip ją toliau sutvarkyti ir t.t. Bet niekada neateidavo į galvą turėti mieste namiuką, kokią įmonę ar dvariuką. Net to nesivaizduodavau, kad tai galima kartais lengvai laimėti ir per žmoną. Gal tas skurdas ir paprastas gyvenimas tiek mane pavergė, kad ir turtų komfortus ir net vaizduotę iš galvos iškaršė.

Kita mano ypatybė – vaikiškai džiaugtis žmonių ilgu amžiu. Rodos tas, kuris daugiausia metų nugyveno, laimingiausias žmogus pasaulyje. Ir kodėl man jaunam taip aimanuoti, lyg jiems pavydėti, kada viską už akių tebeturiu? Gal, sakau, ir čia būtų koks nujautimas, kurio aš pats bijau. Tiek daug norėjęs savo sielos pareikšti žmonėms, jos nepareiškęs kišiu dabar ją į žemę amžiams trūnėti ir tyliam užmiršimui. Jei taip prieš laiką atsitiktų, norėčiau būti laikomas būryje tų, kurie dėl skurdo ar nesveikatos nepasiekė savo tikslų. Mano tikslai tiek, rodos, humanistiški, nieko blogo nenešą. Tik vienintelis su jais rūpestis, – kaip palengvinti skurdžių gyvenimą ir kaip jiems parodyti nekaltąją, visokių erezijų įvairiais sumetimais nefalsifikuotą tiesą. Man atrodo, kad kiekvienas žmogus, ką jis tik dirba, turi žinoti, ką, kodėl ir kaip dirba arba dirbti. Kad jam tas darbas būtų jo šventa, saldi žmogiškoji pareiga, tai mano didžiausias troškimas; kitas troškimas, kad kiekvienas darbas, reikalingas žmonijos kilimui ir tobulėjimui, būtų lygiai vertinamas ir branginamas, nors tai būtų mėšlo vežimas ar gatvės šlavimas. Neteisybės ir visokių apgaulingų suviliojimų, nors ir gerais tikslais, nepakenčiu, kaip ugnis vandens. Todėl, jei kas man duotų prasikaltėlių teisti, aš jo niekad nuteisčiau, jei nuteisčiau, tai Adomą su Ieva, kuriuodumums tą nepatinkamą prigimtį davė. Teisdamas prasikaltėlių, padariusių gyvąjį prasikaltimą, tuoj sodinu į teisybės rūstybės suolą pačią visuomenę, kuri tą smerkia, ir visą jos aplinkumą, kurioje galėjo šis nemalonis „sutvėrimėlis“ išaugti. Dėl šitokių visuomeninių, mano manymu, troškimų gaudinuos visada beveik iki nervų pairimo. Man atrodo, nuteisti žmogų sušaudyti ar pakarti, apsaugok Viešpatie, žmogus neturi teisės. Kalėjimai tuoj turi būti paversti mokyklomis

ir neturtėlių ar pabėgėlių prieglaudomis. Daug dėl to ginčijaus, bet po visų ginčų lyg dar labiau įsitikinęs palieku. Noriu, kada bent kiek bus atliekamas laikas nuo studijų, pažinti kalėjimus ir kalinius. Jie man neatrodo tik tiek verti. Jei nusivilsiu, labai susigraudinsiu.

1930-I-23.

Kaunas, Dzūkų g-vė 7, b. 3.

Gyvenimo perversmą gyvenu. Tai didelis smūgis mano gyvenime. Nežinau, ar aš jį perkėsiu? Juk man tas pats, kas nėščiai moteriai, gimdyti kūdikį be laiko: imtis mokytojo darbo, pačiam nebaigusiam. Pajutau savyje tokią silpnę, net baugią menkybę, kad jos ėmiau bijoti. Ta baimė: taip ar ne prasidėjo nuo trečiadienio (I-15 d. 9 val. v.), kad mane pakvietė dėstyti lietuvių kalbos į mokytojų seminariją čia pat, Kaune. Taip, be laiko man per didelė karjera, ypač ką nelaukta. Mano planai buvo kiti: baigti universitetą, paskiau dumti į užsienius ir ten sustiprėti. Dabar! Lyg pasaulis nuo manęs būtų atsitraukęs! Rodos, nieko netekau arba nieko neturėjau. Taip atrodo žmogui, kad gajus vaistas staiga jo skausmus sulaiko. Toks tik skirtumas: jam malonumas, man – skausmas. Nėra baisescio ir nemalonesnio dalyko, kaip save pamatyti menku ten, kur reikia stipriu pasirodyti. Vyrui, jei imsime ką dirbti, imkite tik tai, kas jums jau žinoma, kur jau nebesirasidysite menkučiai! Bet kartais ir gerai žmogui pamatyti save menkutį šalia milžino. Puikus kontrastas, ir didelė energija. Tą energiją gimdo tas tarpas, kuris skirtumo ir tuštumos nemėgsta. Kažin, ar man vyks tą tarpą kaip reikiant užpildyti? Gal greit parodys ateitis. Bet dėl šio klausimo kelias naktis nemigau. Rūpesčio slogutis galvoj kraują stabdė, o ji kaito ir gėlė.

1930-I-28.

Kaunas, Dzūkų g-vė 7, b.3.

Sukaktuvės.

Kokios tos sukaktuvės? – Pedagoginio darbo – turiu pro juoką atsakyti. Taigi ta savaitė bus man bene daugiausia padariusi įspūdžio. Juk mano istorijos persilaužimas! Iš suolo – už stalo atsėdau! Visai kiti jausmai. Kitos pareigos, kitas ir galvojimas. Tik gaila, kad nėra

daug kuo nuo savo mokinių skirtis: amžius – jų didesnis, mokslas, gal tik lietuvių kalbos, kaip per nago juodymę teprasikiša. Ir tai abejotina. Sakau, keistoka, per tat ir sunkoka. Bet mokykla man maloni. Malonesnio darbo dar neaptikau. Man rodos, kad ateityje, kada aš pats jai labiau būsiu tikęs, dar jaukesnė pasidarys. Žinių, to tarp mokytojo ir mokinio reikalingo skirtumo trokšte trokštu. Daugiau apsiskaitymo, daugiau žinių, daugiau gyvenimo prityrimo – šios dienos mano obalsiai³⁴. Ir kartais tas darbas priduoda man energijos, kartais šiaip nepasisekus liūdžiu. Bet neilgam. Tik vieno nežinau, kodėl man vargai ir liūdesiai tokie man malonūs, kad net graudinuos. Kad ir Vaičaitis, poetas, jaunas miręs, tokia atrodo man panašybė! Rodos, jo širdis ir jausmai – mano širdis ir jausmai. Tik turiu jam nusilenkti – jis poetas ir jau miręs. Kito skirtumo aš ir nematau. Todėl jį skaitau ir liūdžiu, lyg jis būtų mano žodžius užrašęs. Vargas mano ir jo tas pats. Sveikata – jo džiova, mano – bala nežino koks tai gyslų išpūtimas ar ištempimas. Bet aš tą menkniekį taip jautriai jaučiu, nes dar gerai atsimenu tuos laikus, kada nesupratau, ką reiškia liga ir kas ji tokia. Nors tiesą pasakius ir dabar ne kas, aš dar lovos glamunėlis. Jei atsiguliu, tai su receptu gulti. Tokia buvo nosies operacija ir pirmieji gydymai to reumatizmo. Ar Vaičaitis ir mano gyvenimo bus pranašas buvęs, parodys ateitis...

Kaunas, Prūsų g-vė 6.

1930-II-9.

Malonu. Vakar persikrausčiau iš Dzūkų g-vės 7, b. 3. Šiandie jau iš dalies susitvarkiau kambarį ir kiek skaitinėjau. Sąsiuvinių ne-taisčiau, nors jų turiu kelias dešimtis. Ilsiuos – šventa. Taigi naujam kambariui jaučiuos gerai. Saulė per visą dieną. Tik gaila jos nematau, kada ji teka, bet kur leidžias, palydžiu akimis: dienos trumpos, dar galiu. Vėliau nematysiu, man rodos, ir kur leisis, nes iš tos pusės jau sustatyti aukštoki namai.

Kambarys daug geresnis, nors nedidelis. Gaila, kad dar nesusi- tvarkiau: neturiu rašomojo stalo. Jį perku iš prof. Dr. Fr. Brender'io už 30 lt., nors jis mokėjo 140 lt., bet tegausiu tik apie 15 vasario. Tą

³⁴ Bendrinės kalbos šūkių, siekimai.

savaite teks pagyventi kumečiu. Matyt, kad palengva teks įsitaisyti visus savo baldus, reikalingus kambariui. Lova ir stalu naudojuos paskolintais. Gal tą pačią lovą atsipirksiu. Tiek tik malonu, kad gyvenu pas prof. (lektorių) Dr. G. Studerų, su kuriuo jau nuo seno gerai pažįstamas. Pamatysiu, kaip sugyvenime.

Kambario langas tiesiog į pietus. Matyti iš jo: Karmelitų bažnyčia, Naujojo miesto dalis, Įgulos bažnyčios bokštas, ypač gražiai atrodo Žaliasis tiltas, Nemunas ir toliau matomas Napoleono kalnas. Matyti Aukštoji Freda ir Nemuno krantas. Reginys gana puikus: Gamtos ir miesto graži sintezė.

Rodos, turėtų būti darbo sąlygos daug geresnės. Be to, ir kambarys daug šiltesnis, nors ir mūro namas. Ilgu kaip visada, naujoj vietoj, bet ne tiek, kaip kitais atvejais, kada iš namų grįždavau, nors į gyvenamą kveterą³⁵. Pagaliau, netoli mano ir tenusikelta: koks 3–4 namas tos pačios gatvės.

Spėlioti daug nėra ko: ateitis parodys.

Baigta 1930-II-9 – 16½ val.

*Pažinsi mano
sielą ir kūną
iš
šio raštelio!*³⁶

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930-II-23 d. 20 val.***

Imu plunksną, bet nė pats nežinau, ką rašysiu. Galva sunki, nors negėriau: vakar buvau humanitarų baliuje ir, pašokęs iki šio ryto 4 val., jaučiuos pavargęs. Kam šokti iki 4? Niekada aš to nedarydavau, o vakar, mat, lyg kas galvą būt apsukęs. Tiesa, buvo su kuo ir kur pašokti: žmonių vidutiniškai, salė didelė. Bet vis dėlto nors „facio, sed odi“³⁷. Kodėl negalėtų susirinkti anksčiau ir anksčiau baigti. Kitą dieną žmogus netenki didelio procento darbingumo. Kvailystė!

³⁵ *Kvetera* (svet.) – butas.

³⁶ Užrašas dienoraščio II sąsiuvinio viršelyje.

³⁷ Lot. *facio, sed odi* – darau, bet nekenčiu (nenoriu).

Turėčiau šį vakarą su džiaugsmu minėti mokyklos darbo mėnesines sukaktuves. Bet aš vis džiaugtis nuoširdžiai nemoku. Liūdėti, krimstis juo man sekas. Vis dėlto, nors aš pats kaltininkas, tokių darbininkų mūsų mokykla turėtų atsikratyti. Kam mokiniui duoti mokytį, kad jis pats turi darbo. Nieko nepadarysi. Gal jau netoli tie laikai, kada į mokyklą dirbti nueis žmonės su tam tikra nuotaika, palaukę prie durų keletą metų. Tokie turėtų jau aiškų planą visam būsimam darbui, prityręs gyvenimo, subrendęs. O dabar: grobia iš suolo ir tuoj sodina į katetrą. Ar tai galima? Ir dar nebaigusį! Tiesiog skandalas. Tokį skandalą ir aš pats iškrečiau.

Mokykloje, kiti sako, gerai man sekas. Bet aš ne visai patenkintas, kaip anksčiau priežastis išdėsciau. Iš tiesų, jauties žmogus kartais, kad norėtum kitaip grupuoti dėstomąją medžiagą, savaip aiškinti, bet vis tuoj pajunti, kad trūksta – trūksta geresnio apsiskaitymo ir gyvenimo prityrimo. Be to į mokyklą neik! Ypač į tokią, kur daug suaugusių. Nieko nepadarysi: turim ir tuo tenkintis, kad galim patys dirbti, kad nebereikia importuoti iš užsienių vidurinėm mokyklom. Įsidirbę gal galėsime dirbti patys vieni.

Sakau, savo darbu vis dar nepatenkintas. Ieškau blaškaus. Čia baigęs norėčiau važiuoti į užsienį. Čia vėl – iš kur lėšų gauti. Vėl kibk į stipendiją. Bet kur ją sučiupti? Didžiausia mano svajonė likti pedagogikos-psichologijos profesoriumi. Tam reikia dar gerai padirbėti. Darbo kol kas dar nebijau. Tik vis dar nesuprantu, ar aš nebūsiu apsigavęs, metęs studijuoti rimtai, imdamas stipendiją. Šis dalykas paaiškės vėliau. Žinoma, sunku pasakyti, kaip būtų buvę, jei aš būčiau nemetęs stipendijos. Dievai žino, ar aš būčiau gavęs vėliau iš universiteto stipendiją. Ateities darbo vyksmai sunku spręsti ypač, kad jie ir įvykti keleriopai negali. Tai visa tik ateitis parodys.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerų).
1930 m. vasario 25 d. pusė 8 ryto.***

Sukrečia liūdesys tautą, kada vienas didelis jos šulas išvirsta iš savo stovimosios vietos. Užvakar pašlijo iš gyvųjų tarpo Lietuvos Universiteto garbės prof. J. Jablonskis. Vakar jau visas miestas liūdėjo ir nuliūdęs lydėjo į Baziliką. Visur ir visų liūdna nuotaika. Skaudu

prisiminus, kad šis žmogus ėmęs anais laikais nedėkingiausio darbo – lietuvių kalbos, kuri didžiausiomis bausmėmis buvo draudžiama vartoti. Šis žmogus, visiškai nematydamas iš to jokio pelno, stvėręs jos, nepabūgdamas dar už tai bausmių. Tik šiekie pavyzdžiai tautą auklėja, ir ji gali tokioj dirvoje gerai tarpti ir be baimės tiekti savo viršūnę į aukštą. Ji nieko nepabūgs!

Menku savo darbu, bet daug didesniu savo širdies sukaupimu, teko ir man vakar prisidėti prie šio didelio žmogaus ir kalbininko pagerbimo. Kiek galėdamas organizavau studentus ir paskiau vakare Simano Daukanto Mokytojų Seminarijos mokiniams tariau, kaip lietuvių kalbos mokytojas, keletą žodžių apie gerb. mūsų rašomosios kalbos tėvą. Daug ko padaryti dar aš menkas ir negaliu. Šiandie vėl organizuosiu studentus, savo kolegas, kad gražiai pagerbtum mums ir mūsų tautai brangų asmenį.

Kas man labiausiai krito ir krinta į akį, kad tauta, kol turės marinti savo senų veteranų, mokės susijungti ir juos tinkamai [pagerbti] nors per jų laidotuves. Bet daug žymesnis yra tautos auklėjamasis akstinas. Kiek tada jaunų žmonių susigraudinę pasižada eiti šių didelių žmonių pėdomis. Daug kam gal parūpsta garbė, bet, man rodos, kad daugumas užsidega visuomeninių darbų ir pareigos karščiu. Juk dar kaip ant delnos³⁸ matyti mūsų tautos griuvėsiai, verguvės ir pasyvumo pančiai širdyje. Be šiokių tautos sukrėtimų tiesiog imtų žmonės nuomaru sirgti, įsitraukdami, kaip sraigiai³⁹, tik į savo atlyginamas pareigas, ir visa kita užmirštų. Gražu, kad tautos ir žmonija moka dar gerbti savo geradėjus, jos vargų lengvintojus! Jeigu šių žmonių mirtis jos nebegriaudins, ji sužvėrės ir bus bailsi sau ir kitiems. Žus tada pati nuo savo peilio, nuo savo piktos, rūšcios ir šaltos rankos! Bijokis, žmonija, to susilaukti.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerį).
1930 m. vasario 26 d. 22 val.***

Šiandie buvau daug žadėjęs parašyti, bet vėlai tegrįžau iš mokyklos (21½ val.) ir nieko gal apie vakar dieną neparašysiu. Be to, dar šaltoka, ypač vakarienė. Grįžęs teradau vieną šaltą stiklinę

³⁸ Žem. *delna* – *delnas*.

³⁹ Žem. *sraigis* – *sraigė*.

arbatos. Visur jau tamsu, negi belsies, ieškosi daugiau. Vis dėlto, šiuo kambariu anksčiau nudžiugęs, šiuo kartu mažiau besidžiaugiu. Buvo sukalbėta, kad bus ir vonios: jau trys savaitės praėjo, nė vienos dar nemačiau. Pagaliau gaudavau šiltą arbatą, dabar nė tos neduoda: šiltinio butelio pagailo. Tiesiog negražu! Jei anksčiau galėjo be jo apseiti (manau šaltos arbatos negėrė), dabar jo prireikė amžinai, kad žmogui pameta tik stiklą šaltos arbatos vakarienei! Nepažįstu Vakarų Europos: ar tai jos kultūringumas? To mūsų lietuvių nė vienas nepadarytų. Bevelytų⁴⁰ geriau pats visai nevalgęs būti, by tik kitą žmoniškai pavalgydintų. Daugiau šiuo kartu tegu ir neberašysiu.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerų).

1930 m. vasario 27 d. 21½ val.

Prof. J. Jablonskio mirtis.

Mirė žmogus savo darbą padirbęs, gyvenimą atgyvenęs. Tuo, rodos, nei spaudoj nei prie duobės niekas ir nesiskundė. Išskilmės puikios, gražios – jos visos jau laikraščiuose ir surašytos. Tik benorėčiau iškelti, kokį aš savo „dvylekį“ joms primečiau.

Aš, tiesa, landus, nors neper landžiausias, kaip dažnai mėgsta kalbėdami apie mane perdėti tėvas, ypač giminės. Gal iš jų visų ir landžiausias, nes vienas pats pramyniau tuos grubius ir sunkius takus, kuriais ir dabar tebežengiu. Taigi įlindau nekviestas į laido-tuvių komisijos pasitarimą. Svarsto galvoja žmonės, bet vis negerai, nepatinka. Pagaliau iškaitęs pradrįsau ir aš burbtelėti, kad geriausia būsią tik mokyklų, baigiant universitetu, leisti prieš karstą eiti, o visos kitos organizacijos teeinie po karstu. Pajuokė mane doc. Pr. Augustaitis, matyt, universiteto atstovas tartis šioj komisijoje, kad, girdi, bažnytinės ceremonijos neleidžiančios nieko daugiau užpakalyje eiti, kaip tik kunigą, tėvus ir pasklaidą minią. Tiek to, aš nežinau: jis... exkunigis... Bet pagaliau, parėmus kariuomenės atstovui, mano pajuoktas pasiūlymas praėjo gana šauniai, o tai matė ir darė vakare dešimttūkstantinė minia.

Kas mane labiausiai sujaudino?

Buvau jau išskilmių matęs ir didelių, bet ne iš taip arti. O dabar

⁴⁰ Svet. (be)velyti – būti linkus, pasiryžus.

pats buvau tvarkdarys: kitus rikiavau ir rikiuodamas žvilgterėdavau, kur gražu... tik į mergaites bijojau kaip reikiant pažiūrėti, kad nesugadinčiau sau ir joms laidotuvių nuotaikos. O aš čia sau ir kitiems labai griežtas. Vis tai nesvarbiausia.

Mane labiausiai džiugino, kad mūsų kilstama kultūroje, kad mes jau mokame įvertinti tylius, ramius, bet rūpestingus, atsidavusius savo dalykams kultūros darbininkus. Toks buvo didž. gerb. prof. J. Jablonskis. Bent šiuo kartu nežinau, ir kalbėtojai prie duobės nieko apie tai neminėjo, kad jis būtų ką kitą dirbęs be kalbos ir daug ten nuveikęs. Tai labai charakteringa. Juk mūsų jaunuomenė, tematydamą gerbiant gerus triukšmadarius, veršis į jų eiles iš paskutiniosios. Toks, mat, visų likimas – laurų vainikas. Tas kūrimosi valstybės pradžioj demoralizavo jaunuosius: virto visi bačkininkais⁴¹. Nors aš prieš seimius nieko neturiu: tautos atstovybę aš gerbiu, bet jaunam, – pačiam neišsimokusiam ir nemačiusiam gyvenimo eiti kitų mokyti, – nepri-tinka. Pagaliau, jei bačkos paglemš visus darbininkus, kas bedirbs tą paniektą kultūros darbą? Anas yra įdomesnis, triukšmingesnis, ir greičiau iš jo susilauksi vaisių. Kultūros – ištusis dešimtmečius tenka padirbėti, kol kitam gali parodyti to darbo bent per nago juodymę. Taigi mes turėtume atvirkščiai auklėti jaunuomenę ramiam kultūros darbui, o patriukšmauti kiekvienas mokės. Šis mane labiausiai jau-dino, nors dar kultūros darbas mūsų nėra visai proteguojamas, kaip anas. Bene jau greit susiprasime... 22 val. 15 min.⁴²

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerį).
1930-III-2. 12 val.***

Per šįandie ir ryt turiu parašyti prof. J. Jablonskio nekrologą. Esu įprašytas savo seminarijos direktoriaus Dr. K. Ruginio⁴³.

Nežinau, kaip su kitais yra. Bet aš sergu viena nepagydoma liga, net manija, kad aš silpnas, nieko nežinau, esu ir kūniškai sergąs – tikras

⁴¹ Turima galvoje – rinkimų agitatoriais, lipdavusiais kalbėti ant bačkos (statinės).

⁴² Laikas autoriaus pasirašytas pieštuku.

⁴³ Klemensas Ruginis (1893–1987), pedagogas, filosofijos (pedagogikos) daktaras, tuometinis mokytojų seminarijos direktorius.

senis pelėgėlis⁴⁴, bet dvasioj – jaunas nemokėlis–ištižėlis. Sakau, kad ta manija, kad aš nemoku, o mano amžiui reikėtų daugiau mokėti, – tiek sujudina, kada aš ką paskaitęs randu visiškai nauja ar nesuprantama, kad rankos dreba, o širdis alpsta ar ima smarkiau plakti. Jeigu man tektų be laiko skirtis su šiuo pasauliu, didžiausią dalį kaltės turėtų pasiimti ta manija. Ji jau mane nuo piemeniuko dienų, kada aš ėmiau mokytis „mistrantūros“⁴⁵, be pasigailėjimo kamuoja. Tada aš pirmą kartą pajutau „moksle konkurenciją“. Būdamas per daug nedrąsus ir atsargus, likaus su „mistrantūra“ užpakalyje ir dar dėl to ypač, kad nei mama, nei matulė (motinos mama) negalėjo ar nenorėjo pas ponišką tada vadinamą zokrastjoną padaryti protekciją. „Gaspados“⁴⁶ ėjo pas vargonininką (vargomėstrą). Dėl šito sunkią konkurenciją turėjau išlaikyti liaudies mokykloj, kad tėvas mane dar nuo Velykų atėmė iš mokyklos. Tokia pradžia buvo ir gimnazijoje, kol, pagaliau, visus 8 metus galėjau būti, nors ir sunkiai privačiomis pamokomis dirbdamas, tikras „mokslo karaliukas“. Dėl šito nei draugai nebekonkuruodavo, gal tik kiek pavydėdavo: lyg man iš įpratimo mokytojai geresnius laipsnius statą. Dalį tiesos, man rodos, gal ir turėjo.

Bet kas man šiandie tenka?! Studentas ir mokytojas! Niekur neužleisk „savo pirmosios vietos“ ir kitiems nenusileisk. Tiesiog plyšk iš darbo ir rūpesčio! Šiuo kvailumu gerokai ir dabar pasergu. Tačiau nenorėčiau viso pavadinti koku kvailumu – yra ir gyvo reikalo. Koks mano tas mokslas ar mokyтumas! Pustrečių metų universiteto vargas, dažnai sušalusio ir nepavalgiusio koks čia darbas! Duok tos šviesos iš tuščios mokslo rieškutės kelioms dešimtims mokslo ištroškusių blizgančių akučių! Prisimena man tada vaizdžiai ana pasakų ar skurdo vaizdų motina, kurią prašo kūdikiai duonos, kada ji pati išbadėjusi, kelias dienas burnoj aguonos kruopo⁴⁷ neturėjusi.

Sunkus dar mūsų tautos kultūros gyvenimas, kada jauniems ir nepasiruošusiems tenka sunkus ir atsakingas darbas dirbti. Jeigu mes

⁴⁴ *Palėgėlis* (plg. žem. *lėgti–liegti*) – *paliegėlis*.

⁴⁵ Ministrantūra – lotyniški patarnautojų (zakristijono ar ministrantų) atsakymai kunigui laikant mišias.

⁴⁶ Turtingieji.

⁴⁷ Žem. *kruopas* – *kruopa*.

tą plūgą ta vaga ištemsim, kada gražiam kultūros darbui galėsime duoti kelis visiškai pasiruošusius energingus vyrus, tada sparčiai žengsim kultūroje.

Didžiausias pavojus tai pažangai begrėstų – tai didelis per anksti mūsų suponiškėjimas ir išlepimas. Šie dalykai darbui netinka, ir ne jie kultūros pažymiai ar ramsčiai. Pats kultūros darbas nėra savaime malonus: tik jo vaisiais besivildami saldžiai jį dirbame. Lepūnėliai ir ištižėliai kultūros idealų neturi. Jie negali tuščiai pavargti keletą metų, laukdami abejotinių darbo vaisių. Jie realistai. O tokie net ir metrialistinei⁴⁸ kultūrai netinka. Kiek dar tautoj ir žmonijoj būtino tokio darbo, už kurį niekas nė nemano atlyginti. Turiu galvoj gražų, kilnų savo idėjų skleidimą, kuris dažnai nulemia tautos likimą. Juk jei mes atskiri žmonės sumenksime, kas besudarys tautos didvyrius. Be jų tautos gyvenimas neįmanomas. Negalės tauta su tokiais savo vaikais atstovauti tą kraštą prieš žmonijos kultūrą. Visų kultūrų šaknis individualybė, o jai artimiausias tautos kolektyvinis individas. Todėl aš esu neperkalbamas širdyje idealisas, kad matau, kad tikru sausu metrializmu netoli nuvažiuosim, o juo užsimuiline akis nė kelio nešurasim, kur grįžti.

Palaiminta mane persekiojanti nemokslio manija, nes tu viena esi man dažnai ta darbo įkvėpėja ir didelio atsargumo žibinys. Kad būtum švelnesnė, būtų geriau. O gal toks mulkis ir esu...

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerį).

1930 m. kovo 3 d. 20½ val.

Šiandie buvau svečiuose pas Leoną Normantą. Ne tai svečiai rūpėjo, bet mano reikalai. Ten ne svečių pokylis ir buvo. Jo namie neradau. Belaukdamas neįsčiusiomis praplepėjau visą valandą su jo žmona. Gink Dieve, nebuvo jokių simpatijos simptomų, bet šiaip sau – seni pažįstami. O ji už mane ir daug vyresnė – 10–12 m.

Įdomus jos vyras. Žemaitis, ūgio vidutinio, beveik jau mažo, juodbruvis, kiek palinkęs, kuprą išmetęs, lyg duobkasys, visada gyvas, lyg gyvasis sidabras! Ne be gyvumo ir apsukrumo atsisėdo žmogus inžinieriaus vietoje, nebaigęs nė liaudies mokyklos! Kiek ko pramoko

⁴⁸ Materialiajai, materialinei (kultūrai).

vis savaime, kiek reikia būtiniausiai jo specialybei. Jo be vilties ir nusiminusio nematysi. Jei kas prasta, pyksta, karščiuojasi, verkia. Ginčė tuoj susibarti, susipykti ir... dailiai, bet skaudžiai atsiprašęs išeiti. Mūštynių nežinau. Gal yra ir jų atsitikę, kada buvo jaunesnis. Keistas daiktas jam, žemaičiui, tas išcentriškumas! Bet šiaip žmogus be galo geros širdies. Dėl svetimų reikalų jis gatavas kojas pamesti. Paprašytas į peklą eitų. Bent toks man sąžiningas ir rūpestingas pasirodo.

Anekdotų – tikras aruodas. Kada jis prapliumpa, galo nėra! Geras iš jo fantaziorius. Kad jam būtų duota kiek daugiau mokslo, be baimės jis būtų didelis žmogus. Gaila – daug mūsų Lietuvos žemelėje be laiko išeikvoję energiją ir sveikatą baigia džiūti, paskutines dienas gyvena. Kiek tokių ir dabar atsiranda! Todėl mano didžiausias ir pirmiausias tikslas būtų, jei pakliūčiau kur į aukštesnę valdžią, išrankioti iš tautos masės tuos „deimančiukus“. O jie dėl šitų rūpesčių mokėtų tautai ir žmonijai tinkamai atsilyginti. Kas iš to, jei patys, kaip aš, be sveikatos ir energijos prasikasa. Tauta, nusidedi, kad paneigi savo brangiąją sėklą, gražius vaisius nešančią!

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerų).
1930-III-13. – 11 val.***

Jau seniai ką berašiau. Nepamenu, rodos, nepažymėjau, kad ir Užgavėnės praleidžiau namie prof. J. Jablonskio nekrologą berašydamas. O buvo kur nueiti, bet nėjau. Tiesa, dar išspausdinto nekrologo nemačiau, bet džiaugiuos jį rašęs ir nesigailiu tų praleistų vakarų.

Buvau pas gydytoją dr. A. Gylį. Sveikata lyg taisos, gerėja. Bet gal čia daug yra ir autosugestijos! Mat, liga nėra tokia baisi ir apčiuopama: reumatizmas, bet didelių skausmų nejaučiu; tik nemalonus daiktas tų gyslų iššokinėjimas. Kad ne jos, būčiau visai sveikas. Jų įtempimą ir jaučiu labiau, negu reumatizmo gėlas.

Bet kas nuostabu! Jei tik aš pasijuntu silpnėsnis, tuoj iš visos kapitos⁴⁹ (jėgos) imuos rašyti. Rašau ir manau tada, kad jau būsiu savo darbą atlikęs – galėsiu ramus mirti. Ir tikrai: ne tiek baisūs tie skausmai ir šaltoji mirtis, kiek tas nykumas, kad tavęs, vargusio nuo pat piemeniuko, kūdikystės dėl mokslo, niekas nė nežinos – nė vėjas

⁴⁹ Iš visos kapitos (plg. lenkų *z kopyta*) – iš visų jėgų.

nepus. O jaučiuos daug turįs žmonėms skelbti, o dar daugiau pats studijuoti. Mokyti, studijuoti noriu taip pat, kaip norėjau prieš 12 metų. Nė kiek man vargas nepakirto jėgų, neatėmė noro. Jei tik visai nenustočiau sveikatos, manau – daug padirbčiau, paskelbčiau žmoniškumo žinių. O jo mes dar maža teturime. Aš vis dar neįprantu žiūrėti į mokytą žmogų, kaip į kurpių, kuriam nė kiek širdies neskauda, kada jis mato visuomenės gyvenime daug blogybių. Ypač negaliu pakęsti mokyto žmogaus, kuris nesistengia tapti geresnis. Kam tas jam ir mokslas ir mokyto vardas, jei jis nė kuo nesiskirs savo būdu, charakteriu, siekimais, jausmais nuo paprastų žmonių. Ne, negaliu to dar suprasti šandie. Taigi čia ir manau skirti savo darbo didžiąją dalį.

Darbas mokykloje eina neprastai. Dirbu daug namie – ruošiuos. Būtų, žinoma, maloniau, kad jau visai būčiau baigęs universitetą. Bet daug ir nesigailiu: baigsiu ir seminarijoje bedirbdamas. Tik šį pusmetį man labai daug ruoštis. Be to, viską eiti labai greit negaliu.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas prof. Studerų).
1930-III-14 – 9 val.***

Pasauli, koks aš dar jaunas! Man vos 24 m. Bet aš kūdikis kelių savačių tavo prieglobstyje. Juk aš dar nežinau ir nesuprantu daug ko, ką jau kiti seniai žino ir apie tai galvoja. Koks dar didelis mano menkumas! Mano didžiausias džiaugsmas, kad aš jaučiu, jog po truputėlį augu kasdien. Bet vis tai tiek maža to priaugio, kaip didžiam kalnui primestas iš rankutės piemeniuko akmuo. Kada tuo kalnu užaugti?! Užaugti ir pamatyti, kas dedas antroje jo pusėje. Ar bus man lemta bent kiek daugiau įžvelgti į tuos painius pasaulio reiškinius, Dievas tik geriausias žino. Tik viena galiu jau šandie pasakyti, kad labai stengiuos. Ir tam tik mano gyvenimas skirtas.

Myliu knygas, kaip nieko kito pasaulyje. Ir kaip man jų nemylėti, nebranginti, jomis nesismaginti, jog tai pasaulio turtas, kuriam įvertinti pinigų matas netinka. Juk ten pasaulio grietienė! Geriausių, gyviausių, dažnai teisiausių ir energingiausių žmonių kalbos. Kaip tu gali, žmogus, jų atsižadėti? Jokiu būdu netrauksiu tų ryšių, kurie mus mezga! Knygos mano gyvenimas ir patirtis. Knygos mano tyriausias džiaugsmas, dėl kurio gėrėjimosi nė karto negailėjasi

ir neapsivyliau. Tik džiaugsmas ir džiaugsmas būdavo. Čia randu visas pasaulio nuodėmes ir žiaurumus surašytus. Čia ir pasaulio teisybėms skirta didelė vieta. Pasauli, tu skaitai ir matai, kiek tavo tėvai dėl nežinojimo ar silpnumo pridarė suktybių ir žalos, kam tu visa tai bekartoji? Aš to nesuprantu. Kam tu bijai tiesos? Išeik į aikštę ir pasirodyk toks, koks esi. Kvailiai neatleis tau kaltės, jei būsi kaltas, o drąsus [galės] pasitaisyti. Nežinojimas ir silpna valia nusižengimų šaltiniai. O jei ką teisingai ir iš tyros širdies darai, nebijok jų pajuokos ir teismo. Jie patirs paskiau neteisingai pasielgę. Išmintingieji gailėsis ir baus save, kam jie to nežinojo. Drąsus, teisingas ir nuoširdus eik per pasaulį, o vartai tau bus atkelti, jei ne tavo amžiaus kelyje, tai vėliau!

1930-III-14. – 22 val.

Šiandie IV kurse buvo rašinys. Turėjau laiko ir varčiau š. m. „Lietuvos Mokyklos“ 2 Nr., kur įdėtas ir mano pirmas rimtesnis straipsnis – a. a. prof. J. Jablonskio nekrologas. Nesidžiaugiau labai. Daug mažiau, negu kad, rodos, 1924 m. pamatęs savo pavardę po menkučiu pranešimu apie mūsų (Rietave) at-kų kuopos veikimą⁵⁰. Tada daug didesnis buvo džiaugsmas, ir kelis kartus perskaičiau tą p[a]rašymėlį ir savo pavardę [*Ašmontas*], kuri be galo tada man graži atrodė: ir parašyta ir pasakyta. Šiandie šiaip sau tik – daugiau su nepasitenkinimu. Būčiau, rodos, galėjęs ir geriau parašyti. Gal būčiau ir parašęs, jei ne tas p. redaktoriaus begalinis manęs skubinimas. Per 3 dienas surinkta medžiaga ir parašyta! Prirašyta taip sau – 11 pilnų puslapių. Jei būtų visas (be bibliografinių žinių) savas kūrinys, būtų daug maloniau, negu dabar. Tiek to, pakaks pradžiai. Rašyti noriu, parašysiu kada ir daugiau.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930-III-15 – 21½ val.

Aš daug pykstu, jei tai pykčiu galėčiau pavadinti. Štai kad ir dėl šios dienos nuotykių. Seminarijoje man algą beišmokėjo 25% mažesnę. Kodėl? Aš negaliu suprasti. Direkcija trumpai atsako: spaudimas

⁵⁰ Ateitininkų gyvenimo kronika. – Ateitis. 1925, nr. 1–2, p. 50.

privačių mokyklų, atėmimas joms pašalpos. Dievai juos žino. Bet tik vienas man neaišku. Jei direkcija žino, kad tai daroma be atitinkamų įstatymų, kodėl neduoda į teismą ar kitu būdu neieško teisybės? Tokių „monų“ aš nepakenčiu. Kam, pagaliau, slapstytis, dangstytis, meilikauti ir atsisakyti nuo savo pažiūrų įsitikinimo? Tiesa šviesos turi nebijoti. Aš šį vakarą pat keletą skaudžių žodžių tiesiog direktoriui ir sekretoriui pasakiau. Ir sakysiu. Kam man nežinomiems tikslams aukoti savo menkos algos 25%! Kiek tų kvailybių ir neaiškumų ir suaugusių tarpe! Aš vis ikišiol vaikiškai, nesuktai galvoju. Kaip jaučiu, taip noriu ir daryti. Maskuotis dar neišmokau ir net nenoriu mokytis.

Viena bėda nebėda, vienas nemalonumas nėra dar nemalonumas. Šį vakarą skubiu grįžti į vonią. Kur tau – šalti pašaliai – nei kvapo šilto vandens. Tačiau sukalbėta buvo, kad net kas savaitę bus vonia. To nėra. Ko nėra, tai dar ne taip baisu, bet kad turėjo būti, o nėra, tada daug nemaloniau. Apvylimas baisus dalykas. Kitiems net gyvybę nurauna po velnių. Šiandie, kaip ant dagių, nuo vieno ant kito užmyniau. Tam nereikėjo nė pusvalandžio. Viskas greit įvyko, bet taip nelauktai, kad žmogus tuo netikėtumu svaigsti. Ir bala žino kam? Kam tam „glupam“ žmogui virtis tos košės, nuo kurios paskiau čiaudi. O taip gyvenime žmonės lyg tyčia daro. Dėl šito pykstu ir neturiu nusiramino. Kovoju ir kovosiu. Tam aš mokiaus, vargau ir sveikatą praradau. Teisybei triumfas⁵¹, neteisybei galas! Juk jau XX amžius!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930-IV-6 – 12 val.

Jau beveik mėnuo, kaip nutylau ir neberašau. Nėra kada susikaupti, pakilti dvasia ir nėra kada nė parašyti. Begaliniai darbai seminarijoje, nemažesni ir universitete. Niekada nemanęs taip greit eiti mokytojauti, nebuvau tinkamai nė pasiruošęs, apsiskaitęs. Dabar viską turiu atlikti šiaip sau (ant greitųjų) paskubom. Aiškus daiktas, kad kiti metai bus žymiai lengvesni. Būsiu įpratęs seminarijoje ir mažiau darbo universitete. Geriau pasakius, ne darbo mažiau universitete, bet valandų sėdėti.

⁵¹ Triumfas.

Šiandie man susikaupimo dienele: buvau išpažinties – velykinės. Turėjau prisiversti perkrėsti visus metus, nes pirmą sykį savo gyvenime susilaukiau metų be išpažinties. Teko padirbėti. Bet baisybių didelių neradau. Nebuvo kada jas ir daryti. Amžinai darbe paskendęs iki kaklo. Tiesą sako tie žmonės, kurie tvirtina, kad darbas yra geriausias sargas nuo pikto. Kaip bėgęs vanduo skaidrus, taip darbo žmogus skaistus. Bet niekam, net ir savo priešui, nelinkėčiau tiek darbo, kiek šiuo kartu aš turiu. Dėl jo aš visą gyvenimą pamirštu. Gal iš dalies ir gerai, nes tada nejauti gyvenimo neteisrybių, vargų, silpnybių ir niekingumo. Man vis rodos, sapnuojas, kad gyvenimas gali būti ir čia laimingas tam tikrose sąlygose. Bet man tų sąlygų jau nebėra. Pavyzdžiui, man vaidenas, kad aš būčiau laimingas net ir tame nepritekliaje, kaip dabar esu, jei būtų mano mamytė gyva, gražiai sugyventų mūsų (mano) šeima, leistų ir man įsimylėti kokią mergelę, su ja parvažiuoti namo, linksmučiai visur kur nueiti, padėti dirbti vasaromis, žinom, kartu su ja ir kad visi būtų mano tokiu gyvenimu ir patenkinti. Bet šiandie nieko neturiu, net ir karštai mylimos mergelės. Taip, vieną, rodos, lyg mylėčiau, bet nebuvo kada abiem tą meilę gražiai apsvarstyti, ją pasigėrėti ir dėl jos vienas kitam pasižadėti. Šiandie net gailiuos. O kaip baisi žmogui ta vienvietė! Tas pasijautimas, kad šalia tavęs nieko nėra, kad tu pasaulyje vienas, niekas tavęs nesigailės, dėl tavo vargo neliūdės ir tavęs nepaguos.

Netoli Velykų atostogos. Norėčiau namučius pamatyti, bet nėra kada. Turiu Kaune pasilikti dėl darbo. Todėl neteks matyti nė pamiltos mūsų kaimo mergelės. Bet, manau, kaip ir visada, nusiraminsiu darbu. Lauksiu, pamatysiu.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. balandžio 11 d. 22 val.***

Pasauli, ar tu junti, kad aš noriu Tave širdim apkabinti. Man tiktų, kad tu justum kiekvieną mano širdies plesdenimą, ar tai j[is] skausmą ar liūdesį reikštų. Bet... tu to nejunti, ir aš pasijaučiu didelėje vienvietėje. Skaudžiai susopa man širdį, kad daug oi daug reikėtų, kol mano širdis būtų tiek galinti, kad pergalėtų gyvenimo triukšmą ir aistroj sukrėstų dar žmogų. O pasauli, ar būsi tu kada toks jautrus,

kad jusi mano širdies tvakstelėjimą nors menkiausią, o mano širdie, ar būsi tiek galinga sudubinti geležimi ir plienu apkaustytą pasaulio dvasią, kuri nieko nejaučia pro benzino ir anglies dūmus, kurios ausyse gatvės triukšmas skamba. Ne, tur būt, ne!..

Štai šiandien nueinu į klasę, mokiniai linksmučiai, džiaugsmingi, kaip pasaulio gėlės. Džiaugiuos ir aš, kad aš tokį darbą dirbiu, kur daug tyro jaunatvės džiaugsmo ir daug ir stiprios vilties. Senis atjaunieji, pavirsti plepiu jaunučiuku vaikeliu, kurio šypsniui tik mamos veido betrūksta. Oi kaip aš laimingas, paėmęs mokytojo darbą! Dirbk, stenkis, rūpinkis, – vaisius tuoj pamatysi: nekaltos mokinių širdys tau padėka ir pagarba sublizgės. Ir kokį tada pajusi švelnumą, skaitų džiaugsmą, paraginimą darbui, dvasios pakilimą. To neišvaizduosi, žmogau, jei nesi buvęs mokytojas; neturėsi tų jausmų, jei nesi nuoširdžiai mokęs ir pataręs, kaip motina negimdžiusi.

Bet šiandie... priešatostoginė diena... Kiek to liūdesio, ilgėjimosi, nerimasties, širdies skausmo, ypač kad mano širdyje mūsų kaimo jaunai mergaitei meilė glūdi. Ir kaip man jos nemylėti!.. Be jos šiandie neturiu kam pusę žodžio pratarti. Mamytė mirusi, tėvelis nesuprato anksčiau ir dabar nemokės suprasti: ne jam senam ir nemokytam jauno studentčioko svajones suprasti ir joms pritarti... Sesuo ištėkėjusi, brolis, kuriam širdį patikėdavau ir kuris buvo man visas nusiramimas, – vedęs: jau sielą ir kūną kitam paskyręs. Ir jam aš nebesvarbus... Jaunesnieji – man broliai sesers tik iš rašto. Neteko man su jais gyventi, vargti ar džiaugtis. Man mokykla – jiems namai. Pagaliau, ir pati šeima be motinos, kaip akmenis be cemento. Nėra šeimyniško-motiniško jausmo. Visur šalta, o man net per skaudu, kad tos mano sesytės ir broliai turi augti be motinos! Koks joms⁵² žiaurus tas pasaulis! Kokia nešvelni gamta, neįdomus gyvenimas! Kokia jų laimė, Dievuliau, čia žemėj? Kam jas palikai našlaitėlėmis? Ir mano jauno drąsaus vyriškio širdis neišlaiko! Skaudus ir niekingas atrodo gyvenimas. Per maža džiaugiaus motinos meile, jos užuojauta, rūpesčiu. Nesubrendau į vyrą tuose jausmuose. Oi kiek tiek kartais širdis paskauda!..

⁵² „Broliai“ įterpti vėliau, matyt, po kurio laiko, todėl toliau kalbama apie ją, tai yra seseris.

Šiandie IV kurse rašto darbas. Vaikštau po klasę. Mąstau, kaip menkas yra tas žmogus, bet kokių neteisybių ir skausmų gali pridaryti. Man nieko neišmanančiam, kuriam daugiau piemeniuko jausmų, atiduoti šie žmonės, vyrai, teisti, spręsti ir pažymėti jų mokėjimą! Ką aš snarglius, Dievuliau, kuris tik svajoju apie tai, kaip apie dangaus žvaigždes, – šiandie pas j[uos]! Kur ta juodoji žemė – kur tie nekalti piemeniuko džiaugsmai, viltys ir negalavimai. Kokia šiandie tarp jų bedugnė! Ar teisingai ji prasivėrė, nesiimu tvirtinti, nes bijau ir ilgiuos – neramus esu. Tai sapnas – dangus, iš kurio, rodos, nebenori grįžti į tą juodą žemę – mirk vietoje. Dieve, ar aš būsiu kada toks geras mokytojas, kaip aš ilgiuos, kiek aš viliuos? Ar čia manęs neklaidina tie jausmai, lūkesčiai, darbai ateičiai. Juk šiandie aš mokytojas! Oi ne, tik vardo gadintojas! Kur mano prisiruošimas? Metai? Gyvenimo prityrimas! Tegu ateina tie laikai, kada aš būsiu mokytojas!..

Verte!⁵³

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. balandžio 12 d. 9½ val.***

Giedri, graži diena. Dangus be debesėlio. Linksma malonu. Orlaiviai duzgia ūžia, kaip kaime šiltą pavasario vakarą vambolės. Visi kruta, tarška, dirba, rėkauja. Gražu ir džiugu. Tik man nėra to gamtiško ramumo, kokį ši diena teikia šios vietos gyventojui. Man širdį maudžia, ilgėjuos, trokštu, noriu pasisakyti, bet nežinau kam ir nedrįstu.

Velykos! Namie būtų malonu jos praleisti, bet yra didelių kliūčių: neturiu laiko ir pinigų. Be galo nemaloni ta kelionė. Turi žmogus sugaišti dieną ir naktį. Parvažiuoji visai pavargęs ir viena naktim neišils. Ir taip negyvai, tiesiog dykai turi praleisti laiką. Taigi važiuoti ar nevažiuoti be galo svyruoju ir kankinuos. Namo parvažiuoti būtų daug maloniau šioms Velykoms, negu kada kitada. Po šių Kalėdų likau mokytojas: jau namams įdomus ir laukiamas. Tuo jų džiaugsmu būtų ir man malonu pasigėrėti, pasišnekučiuoti ir pajuokauti apie ateitį.

⁵³ Lot. *verte!* – versk! (žiūrėk, skaityk toliau!).

Kita nemenkesnė priežastis – pamilau vieną savo kaimo mergelę, VI kl. gimnazistę. Kaip ir kodėl, – nė aš pats nežinau. Aš niekad dar tiek nebuvau įsimylėjęs, kad man kada ta meilė darbui būtų kenkusi. Dabar nežinau, kas pergalės, ar protas, kuris liepia Kaune likti ir dirbti, ar širdis, svaiginanti protą ir namo traukianti. Gal aš anksčiau neįsimylėdavau dėlto, kad be galo daug kritikuodavau kiekvieną mergaitę ir labai giliai jos grožį ir būdą. Ana pamiltoji nėra gražiausia ir dvasia-charakteriu įdomiausia, bet, tur būt, kad ji iš mūsų kaimo ir kuo geriausiai žino mano sielos skaudžiausias vietas. Jai žinomi man šalti mano namai, mano dideli altruistiniai ir darbo-pareigos norai. Jei ji būtų dar gudresnė ir aš jai tikčiau, šiuo pasinaudodama mane pančiotė supančiotų, ją pamilčiau ir jos likčiau, visai jos veido grožiu ir charakteriu nesusižavėjęs. Ir dabar tuo aš mažai tesižaviu. Daug įdomesnė man ji tuo geru manęs pažinimo galėjimu, kuriuo, tačiau, nelabai tenka pasinaudoti. Ji dar gal per jau[na]: neseniai suėjusi tik 18 m. Štai priežastys, dėl kurių aš kankinuos, likdamas Kaune ar važiuodamas namo. Čia, tur būt, daug svers mano broliuko kareivio Jono⁵⁴ pasiryžimai ir žygiai. Jei jis galėtų išvažiuoti ir važiuotų, būtų man nemalonu čia pasilikti. Pamatysiu.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. kovo 13⁵⁵ d. 10 val.

Dėl vieno dalyko aš vis dar nenurimstu ir nemoku nusistatyti. Dėl to mane ne vienas vaiku pavadina. Tai yra mano tas gilus įsitikinimas, kad teisingumas ir moralė turi kartu žengti su mūsų technika ir civilizacija. Giliai širdyje jaučiu, kad ir gali. Sudūžta tik silpnavaliai. Aiškus daiktas, šiai kultūrai nėra gerai ekonominis gyvenimas su-tvarkytas. Moraliai, iš viso dvasinei, kultūrai plisti turi būti sudarytos tokios sąlygos, kad teisusis žmogus nebūtų gyvenimo ironiškai nustumtas tą daryti, ko jis visomis jėgomis vengė. Turiu galvoj tuos padarinius, kurių susilaukia, sakysim, valdininkas, sąžiningai einąs savo pareigas, jei kvailam ir nemoraliam savo viršininkui duoda pastabas. Šis bemoralis žmogus, aklas savo klaidoms, o žiaurus teisybei,

⁵⁴ Tuo metu brolis Jonas tarnavo kariuomenėje Kaune.

⁵⁵ Supainiota data, turi būti balandžio 13 d.

išmes nekaltą, bet teisingą žmogų į gatvę – į skurdą. Skaudu ir baisu matyti, kad tokia vieta atiduota šitokiam niekšui.

Štai kad ir šis pavyzdys. Šiandie man tenka ir ne savoį vietoį su skaudžia širdim dirbti. Esu Simano Daukanto Mokytojų seminarijos lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojas. Skaudžiaiuntu tą nevietiškumą ir su labai skaudžia širdim ją paėmiau. Kiek man čia dar darbo. Be paties dėstomo dalyko gilesnio pažinimo, visas gyvenimas prieš akis. Kiek to atsargumo ir nusimanymo dirbant, kad nenaikinčiau mokinio aktingumo, savitumo, laisvės, gero jausmo, kad nepasirodyčiau ir aš to „neteisingo“ gyvenimo neteisybių didintojas. Kiek čia takto, sąmojaus, intuicijos! Kur man to viso imti greitosiomis.

Nukrypau. Sakau, esu ne vietoje ir jaučiu, be to, kenčiu neteisybę ir jaučiu. Mūsų seminarija privati. Tačiau, kaip ir kitos privatiškos mokyklos, turėtų gauti iš valdžios pašalpą. Dėl man aiškiai nežinomų priežasčių tegauname tik 75% reikiamos sumos. Ir tas visas įvyksta Šv. Ministerio rezoliucija – be įstatymų ir kitų pedagogiškų ar aiškių socialinių sumetimų. Man šioki dalykai atrodo tiesiog nemoralūs. Kaip šis žmogus, sėdėdamas toje aukštoje vietoje, gali kitus žmones, šiaip elgdamasis su valstybiniais pinigais ir kultūra, demoralizuoti. Juk tai nemoralu. Jau pats slaptumas yra prastas pažymys, nemoralishkumas – vogtumas. Toks žmogus turi daug vogtų dvasios elementų, dėl kurių jis dreba, bijos vi[e]šumos. Čia, žinoma, gali būti daug ir direktoriaus kaltybės. To nežinau. Tik viena aišku, kad tų sukčiavimų neturėtų būti. Tai socialinio gyvenimo vėžys.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. kovo⁵⁶ mėn. 16 d. 19 val.
Trečiadienis.***

Jau kelinta diena Velykų atostogos, bet nė kiek nepailsėjau. Vis darbai rūpi, o jų apspėti negaliu. Todėl be galo nervinuos, jaudinuos dėl mažiausio dalyko. Ne dėl ko kito, kaip dėl įtemptų nervų, buvau daug sumanęs ir net perdaug parašyti į įvairius laikraščius straipsnių. Žadėjau parašyti apie „Mūsų biurokartišką stipendijų skirstymą“, kur

⁵⁶ Turi būti balandžio (mėn.).

žadėjau iškelti tą mintį, kad neturėtų siųsti fakultetui studentų tiesiog jau „profesūrai ruošti“; bet kad būtų skiriamos stipendijos šiaip sau specializuotis savo mėgiamame dalyke. O tik vėliau iš tų specialistų būtų renkamas papildomas profesūros personalas. Jo, tur būt, greit ir nebeparašysiu. Turiuos net su doc. Brender, Senn ir Studerum.

Kitas straipsnis – „Mokėjime vertinti gimtosios kalbos rašinius“, skirtas „Švietimo Darbui“, tur būt, šiaip ir pasiliks tolesniam laikui, nors medžiagos susimedžiojau iš prof. J. Vabalo-Gudaičio „Handbuch der Pädagogik“ Band III. Lieferung 18 ir 19. Be to, iš jo gavau daug nurodymų ir antraščių tų veikalų, kuriuos galėčiau rasti Universiteto Bibliotekoje. Šitą straipsnį, žinoma, norėčiau parašyti, bet neturėsiu, tur būt, laiko. Gal vėliau?

Vieną straipsnį: „Rodos, teisybė kyla“ parašiau ir šandie „Liet. Aidui“ nunešiau. Pavėlavau, jei spausdins, beišspausdins po švenčių. Ten keliu seną, be galo mokytojams skaudų klausimą – atlyginimą už rašinius, ypač už gimtosios kalbos. Ten apskaičiuoju net aritmetiškai. Pamatysiu, ar spausdins. Jei ten nespausdins, duosiu „Rytui“⁵⁷.

Šandie be galo vėjuota. Vakarop ėmė net lyti. Bala nežino, ar čia oras mane tiek paveikė, kad aš likau tiek be ūpo, kaip kad dar niekuomet nebuvau, net daugiau ir skuboto darbo turėdamas. Gal būt, daug mane liūdina ir tai, kad aš paprastai daug noriu padaryti, negu galiu. Tas, žinom, skaudžiai atsiliepia ūpui ir darbui. Toks jau mano prigimimas: per daug ideališkai į gyvenimą žiūrėti ir beprotiškai daug iš savęs reikalauti ir be saiko daug dirbti. Todėl daug nukenčia mano nervai. Taigi šandie tiek liūdžiu, įmanyčiau į žemę įlįsti. Ilgėjuos lyg namų, lyg dar kažko. Žodžiu, neramus, nervingas ypač pavakaryje atsiradau. Jaučiu vienatvę, nuobodulį, sunkumą. Tai tiesa: neturiu su kuo nei pusės žodžio prasiatiti. Pas profesorių be reikalo nedrįstu eiti ir nebūtų [ką] su juo man niuriam kalbėti. Aiškus daiktas, vietos perkeitimas, nauji žmonės ir interesai duotų nervams atilsio. Bet kur? Namai toli. Ir ten nemokėtų

⁵⁷ Straipsnių tokiomis antraštėmis laikraščiuose nepavyko rasti. Pastarasis dienoraštyje minimas straipsnis gali būti kita antrašte („Ligi šiol neatitaisoma klaida“) paskelbtas „Ryto“ laikraštyje 1930 m. rugpjūčio 23 d. numeryje (žr. TUTK 22–25).

suprasti. Tai vienas tik malonumas būtų pasikalbėti gal su pamilta mergaite L. Vanda. Kad aš ją mylėčiau taip, kaip romanuose vaizduojama arba šiaip kitų pasipasakojama, nenorėčiau prisipažinti. Mylėti myliu daugiau todėl, kas ji mane myli. O pagaliau ir aš ją mylėti ir galėčiau: jauna, tur būt, dar nekalta, pažįstamų tėvų, ir dar pasiturinčių, bet svarbiausia, kad ji mane toje vienetvėje moka užjausti. Būtų, žinoma, be galo malonu pasikalbėti, pašnekučiuoti tiesiog su ja, bet nėra progos, nes vienam tikrai nuobodu. Taigi kiek nusiraminau parašęs į dienoraštį kelis žodžius ir galėsiu dabar gerti jau arbatą, kurią ponia profesorienė atnešė. Po vakarienės skaitysiu Pietario „Algimantą“ toliau.

Taip ir nurimo mano širdelė...

Kaunas, 1930 m. balandžio 18 d. 17 val.

Prūsų g-vė 6, b. 3.

Didysis Penktadienis.

Liūdžiu. Vakar liūdėjau dar skaudžiau: buvo lytota, niuri ir vėjuota – mano nuotaikai baisiausia diena. Visur tas ilgesys, liūdesys, nepasitenkinimas gyvenimu man ramybės neduoda. Tiesa, nuo žmonių juk ir esu gerokai atsiskyręs.

Šiomis dienomis ir religinė nuotaika maža. Kai kada kiek suspaudžia širdį, pamatau apie tą begalinę krikščionių tikėjimo paslaptį, bet daug neturėdamas tikybės žinių, greit metu ir nuklystu į žemiškus dalykus. Tada jau rūpesčių visokių galvoj kyla. Šių atostogų nė prie geriausių norų negalėčiau gražiai, ramiai praleisti. Namų parvažiuoti dėl darbo negaliu, o čia pasilikęs nerimstu.

Šiandie žymiai ramesnis. Gerokai pasijuokėme per pietus, nors buvo mūsų mažas „nelaimingų“ būrelis. Žodžiu, šiandien daugiau buvau su žmonėmis ir nuotaika buvo žymiai geresnė. Vakarop net saulutė po lietaus ima pratikti. Bet siela norėčiau apkabinti visą pasaulį ir justi ypač, kaip mano artimųjų širdys plaka, ką jie jaučia šioj metinėje, iškilmingai švenčiamoj šventėje – mirties nugalėjimo šventėje. Oi kaip būčiau laimingas, jei būtų gyva mamytė ir mes visi kartu su ja namie. O man dar tam pačiam kaime ir... mylimoji mergelė. Myliu aš ją, kad ji moka mane varge suprasti.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. balandžio 19 d. 18 val.
Did. Šeštadienis.

Šiandie darbo dirbti neprisiverčiu. Paėmė mane šventiška nuotaika, ir nė iš pėdos. Bet nuostabu, žymiai linksmesnis, negu vakar buvau. Liūdesys, ilgesys [savo?] varo, bet su švelniomis svajonėmis, gražiais atsiminimais, su nuotaika su kuo nors paplepėti. Bet tarp šių vaizdų kyla mano atmintyje ir mirusios mamytės, motulės (mamos mama) ir kitų artimųjų.

Skaitau šiandie laikraštyje, kad mirtis prisikėlimas, o gyvenimas mirtis. Gal ir tiesa atrodo mistikui. Ir jis taip manydamas yra be galo laimingas, jei čia, žemėje, jo skurdus gyvenimas. Bet tuo maža temoku džiaugtis. Mano gyvenime niekada nebuvo tos valandėlės, kad aš norėčiau mirti-prisikelti iš žemės vargų be likusio ženklų čia žemėje. Gal čia ir instinkto labai modifikuotas balsas. Bet šiaip daugiausia norėčiau palikti „didvyrišką“ žymę: gražų žmoniems ar tėvynei darbą. Šiandie kiek ir instinktinis „amžinumas“ yra didesnis, negu anais laikais. Kuris dabar viršų imtų, negaliu nuspręsti. Kaip tik Velykos davė man klausimą išspręsti: meilė ar pareiga. Pasirinkau paskutinį. Sunku būtų pasakyti galutinį sprendimą, pav., likti kunigu. Žodžiu, šį kartą, mokėjau susilaikyti nuo meilės malonumų, o pasilikti pareigoms ištikimas, nevažiudamas atostogų. Kitas klausimas, jei kuris ims tvirtinti, jog ir vienas ir kitas buvo galimas. Čia jau mano savotiška nuotaika ir sumetimas visa nulėmė. Taigi ir čia likęs, bet apie ją moku daug ir labai daug pagalvoti, pasvajoti.

Šiandie man atėjo į galvą mintis, kad šie metai man pradžioje atrodė būsią laimingiausi. Kuo mano ta laimė, jei ji iš tiesų, iš anksto taip nujausta gali būti, pasireikštų. Yra jai, mano manymu, trys jai dalykai: gal ši mano mokytojo vieta, kurios vargai dar dabar didesni; antra – meilė savo kaimo mergelei ir trečia, tur būt, ligos, mirtis, tiesiog jau mistikos dalykai: gal karštesnis tikėjimo pamėgimas ir atsivertimas su tuo žmogui nesuprantamu prisikėlimu.

Jau netoli 19 val., ir eisiu Kauno velykiškų bažnyčių pažiūrėti su p. stud. A. Čelytkajte.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. balandžio 20 d. 9 val.
Velykos – sekmadienis.

Velykōs! Ta gražiausia ir laukiamiausia mano šventė. Ji mano įprasti ir meili iš mažumens. Niekas manęs tiek nedžiugindavo, kaip Velykos, tie kiaušiniai-margučiai. Su Velykomis – gražus pavasaris, meilioji saulutė – gamtos šventė. Todėl niekai būdavo Kalėdos prieš Velykas. Velykos – puiki šeimos savijautos šventė. Krykštaujančio džiaugsmo šventė. Tiesiog mums vaikams būdavo mūsų šventė, žaislų ir laisvės šventė. Taip meiliai prisimena man tos jaunystės dieneelės, kada mūsų visa šeimynėlė linkmutė džiaugsmingai švėsdavo Velykas! O aš dabar iš suirusios mūsų šeimos dar toliau išskirtas, nublokštas į Kauną – į laikinę sostinę. Vienas šįryt vieną kiaušinį suvalgiau su dideliu skausmu ir ilgesiu širdyje. Kaip būtų malonu dar visiems susirinkti namie per Velykas! Kiek būtų džiaugsmo, linksmumo, gal ir su liūdesiu širdyje, kad tokiai gausiai šeimai mamytės nebėra. Kiek jai būtų džiaugsmo, švelnaus romumo žiūrėti į mūsų gausų jaunų vyrų būrelį! Dabar, kad ir man, niekam nėra švelnaus žodelio pratarti, užuojautos gauti. Buvo vyresnysis broliukas, vedė ir mane taip užmiršo. Likau vienas. Man draugas P. Navardauskas⁵⁸ sakė: „Pamilk kokią mergelę ir ją gražiai mylėk! Ir bus tau nusiramintas!“ Gal ir tiesą kalbėjo, bet man to tyraus džiaugsmo neteko suprasti ir netenka. Vis dar vienas klajoju. Atvirai dar apie savo dvasios ir kūno silpnybes niekam nedrįstu pasisakyti, nors jau mergelę, gal ne tiek karštai pamiltą, turiu. Bet ji jaunutė ir aš jai, kol dar ji visai nėra mano, nedrįstu viską išplepėti.

Šiandie Velykos. Man jau trečios Velykos Kaune. Jau rados ir žmonių, nors nedaug, kurie kviečia pas save į Velykas. Prof. Dr. G. Studerus kvietė šiandie pietų. O dabar tuoj einu į stud. At-kų valgyklą, kur bus mūsų kelių „nelaimingų“ pusryčiai.

⁵⁸ Petras Navardauskas (vėliau Navardaitis) (1905 07 30 Sausių k, Endriejavo vls. – 1995 08 24 Kaune), filosofijos daktaras, pedagogas germanistas, publicistas, vienas iš pačių artimiausių Andriaus Ašmanto ir jo šeimos draugų.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. balandžio 21 d. 21 val.

Jau po... Velykų... Švenčių žmogus lauki, bet jos ne visada džiaugsma ir linksnumą teikia. Jos duoda žmogui daug kartais ir liūdesio. Šventės nuotaika išmuša žmogų iš paprastos darbo vagos, nebėra ūpo ramiai dirbti, galvoj daug šventiškų minčių, dažnai nerimstančių. Šventė – kūno triumfas. Tada vienas nė nepasirodyk, o apsiriksi. Todėl ir per tas šventes būriuojasi žmonės svečių vardu. Kas jų neturi, tam baisiausios kančios. Tas pats, jei ir pats negali būti svečiu. Pasaulis tada tik biauri sunkenybė, baisi ola, begalis urvas, kuris kartu baugina ir slėgia žmogų. Didė nykuma, šurpulingas, nuo viso ko atstumiąs jausmas kvaršina nervus. Man teko būti tame viduryje tarp laimingų ir nelaimingų: ragauti šventiško džiaugsmo ir nykių kartybių. Laimei[,] keletas studentų sudarėme būrelį. Susiorganizavę pasigaminome „gaspadinių“ dėka velykiškus pusryčius At-kų valgykloje. Ten daugiausia ir leidau laiką – vakar kuone visą dieną. Šiandie tebuvo susirinkę tik pusryčių ir pietų. Man labai patiko, kad po kiekvieno valgio po truputį vis pašokdavome. Nepasakysiu, kad būtų linksmiausia. Man rūpėjo ir namai. Be to, aš turiu daug ir keistų jausmų. Man tiktų, jei aš linksminuos, kad linksmintųsi visas pasaulis. Man tada tyraus džiaugsmo nėra, jei aš ašaras matau, nors tos ašaros ne mano artimų žmonių būtų. Aš kenčiu visada nuskurdėlių pamatęs. Tie jausmai mane persekioja, kamuoja iš pat jaunumės. Suaugę vyresnieji juokias, kad nuskurdėlių buvo ir bus, kad žmogus žmogui prasto linkėjo ir linkės, kovojo krauju ir kovos. Gal aš klystu, bet aš esu giliai įsitikinęs savo protu ir jausmais, kad kada nors bus atrasta Amerika, kada nebebus tų kovų, biaurybių karų, begalinio primitiviškumo liekanų, tų barbarybių. Aš nesuprantu, kodėl tas pasaulis yra toks dviveidis: tarp dieviškos švelnybės ir velniškų žiaurybių nemato ribos. Vienoj vietoje sako: „Nežudyk“, kitur – kardus šventina ir laimina į karą! Sugaudyk, kame čia logika ir teisybė? Aš to dvipusiškumo negaliu pakęsti. Aš nežinau, ar kiti žmonės nejaučia, neturi tų švelnių jausmų? Pamenu šiandie: gavau valgyti jauno paršiuko pasturgalį su visa uodegyte. Svarbiausia, kad aš mačiau to gyvulėlio visai nesudarytą kūnelį. Man pasidarė tiek griaudu ir silpna, kad aš

nebegalėjau kąsnio nuryti. Todėl mėsos valgyti vengiu kiek galėdamas. Jei valgau, tai turi būti bent akys apdumtos – kad nematyčiau atskirų kūno dalių, kad neatpažinčiau, iš kurios vietos yra išpiautos.

Koks dar biaurus yra ir tas žmogaus valgymas! Be to žiaurumo, kemša jis visa, kas pakliūva, ir dar tada, kada visai nereikia. Ar tai nekvaila? Kam to reikėtų! Iš to negauname nei sveikatos, nei ilgo malonumo. Pavalgyti tiek, kiek reikia, ir be gomurio erzinimų. Kiek džiaugsmo, kalbų yra tada, jei žmogų pažįsti, jo intymų, nemaskuotą gyvenimą patiri. Tada gali pasidaryti geriausiu draugu, kad jusi visada liūdesį ar džiaugsmą, kada jį spaus vargai ar kamuos skausmai. Tada suprantu: ir žmogų atsiminsi, jausies gyvenęs ir esąs reikalingas pasaulyje. Jei pilvą ir saldžių daiktų prikimsi, bus malonu, kol kimši arba kol ištuštinsi. Kas iš to paskiau? Kiek čia daug vergiškumo, tradicijų kvailumo! Kas be norėtų be tiltų per upių brastas skendėdamas važiuoti, kas norėtų kumelute joti ar važiuoti be traukinio šimtus ar tūkstančius kilometrų, kas norėtų skaityti prie skalos žiburėlio be elektros, kas norėtų drebėti šalti palapinėse atsisakęs nuo puikių medinių ar mūrinių namų?! Ir t. t. ir t. t. Ne – niekas. Bet dvasiniame gyvenime arba ten, kur kiek yra to malonumo. Kiek ten priešukstantinių, neatmenamų laikų liekanų! Oi baisu! Pagavęs žmogus tą modernišką kultūrą kemša, vartoja visur, kur tik gali, nors jos ten visiškai nereikia. Pasauli, kada leisi man dėl šių reikalų prabilti taip, kad būtų išgirstas mano sakomas kiekvienas žodis! Dirbsiu kantriai ir neramiai lauksiu!

***Kaunas, Prūsų g-v 6, b. 3.
1930 m. balandžio 23 d. 21½ val.***

Šiandie buvau pas gydytoją prof. Bagdoną⁵⁹. Nieko, žinoma, čia nuostabaus: aš jau pratęs pas gydytojus lankytis ir be vaistų beveik nė dienos negyvenu. Ėjau pas gydytoją, nors jaučiaus gana gerai: mat, atostogos – reikia pasinaudoti proga. Tiesa, liga sena, nepavojinga ir neįkyri – gyslų ištempimas. Bet, vis dėlto, atsarga gėdos nedaro: pas profesorių nueiti patikrinti sveikatos, vis dėlto, įdomu. Jau seniai taip sumanyta, tik dabar taip padaryta.

⁵⁹ Juozas Bagdonas (Bagdonavičius) (1866–1956), gydytojas, varpininkas, publicistas, tuo metu Lietuvos universiteto profesorius.

Kaip gydytojas, apžiūrėjo tik vidutiniškai. Gal dėlto, kad ir nebuvo ko tirti, žiūrėti. Tačiau plaučius ir širdį „pabarkšnojo“, pasiklausė. Patyręs, kad aš studentas ir dar lituanistas, nukrypom nagrinėti, ar mano pasakytas „kraujotakas“ žodis yra taisyklingas. Man pagyrus, kad gerokai nusimanoma jo ir kalbos dalykuose (filologijoje), prisiminė savo „Varpo“ ir „Lietuvos Ūkininko“ redagavimus, kur ir turėjęs progos pasimokyti. Tiek to: tas žinoma visiems. Bet mane labiausiai sugriaudino tas jo pasielgimas, kad jis elgės aušrininkiškai-varpininkiškai. Kaip „savo“ – liet. žmogaus paklausė[.] kiek aš galėsiu mokėti. Ir patyręs mano būklę beveik nieko nenorėjo imti: klausia, kiek galiu. Aš tyliau. Duok, sako, „penkis litus“. Ir tuo momentu pasijutau lyg esąs piemeniukas prieš savo gerą dėdę, kuriam rūpi ir mano reikalai ir dar daugiau: vaike, mokykis mylėti savo tautos žmones, kurie dar ir dabar savo tėvynėje gerokai yra skriaudžiami. Taigi šitas man smigo gana giliai į širdį. Tuo būdu jis man ne tik gydytojas, bet didelis praktikas patriotas, kokių mažai. „Teoretikų“ pilni pasieniai. Ir kas iš jų? Kas iš jų skalinimo liežuviu? Duok, Dieve, daugiau tokių „žilagalvių senelių“!

Dar noriu kelis žodžius [parašyti] apie vakarykščią. Diena buvo graži, puiki. Buvau Mickevičiaus slėnyje, gerėjaus gamta, grožėjaus visu kuo. Bet po pietų turėjau laimės svečių iš moterų giminės susilaukti. Buvo ta jaunutė (21 m.) panelė, geraširdė, idealistė, meili, žodžiu, beveik be trūkumų panelė... tik lūpytės kreivos. Linkmutė, kaip lakštingala, nors namie, rodos, negeriausiai klojas. Nenoriu pavardžių minėti, bet niekuo nekalta ta ydelė leis man jos pavardę parašyti. Ji – Michalina Korgaudaitė nuo Kėdainių. Ji, rodos, reiškia pritensijų⁶⁰ prie manęs ir meilėje ne nuo šiandien. Bet aš jos, kaip mergaitės, negaliu pamilti. Ta jos ydelė mano meilei daug trukdo, ypač kad šiuokart esu dar ir kitą pamilęs dar kiek labiau. Aš ją, sakau, galiu mylėti tik kaip mergaitę – žmogų, o ne kaip savo mergelę – žmoną. Tokia mano meilė jai sena. Vis dėlto, kartais negera būti mylimam, kad pats negali mylėti. Tačiau: si vis amari, ama!⁶¹...

Verte!

⁶⁰ Pretenzijų.

⁶¹ Lot. *si vis amare, ama!* – jei nori, kad tave mylėtų, pats mylėk!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930-IV-26. 21½ val.

Ką tik ši vakarą mudu su prof. Studeru paskaitėme Eduardo Engell'io „Was bleibt?“⁶² Didelis žmogus suaudrina žmogaus sielą, liepia nužemintai klauptis prieš tą begalybę, prieš tas pasaulio paslaptis, kurių mes ikišiol nežinome. Kaip pasidaro malonu, kad imi pats mąstyti, rišti tas amžinybės problemas, – saldu, kaip dvasios rojuje. Rodos tada, kad ieškotum, studijuotum visiškai tuo pasitenkindamas, – ir to malonaus, patraukiančio darbo užtektų amžiams, o, tur būt, ir amžinybei. Vis naujumas, vis sura[stos] nežinomos paslaptys, vis akiratis platesnis, vis skrendi į priekį, į tą žinojimą, į įsijautimą, į visą [pasaulį?], kad, rodos, junti viso pasaulio pulsą, ir tavo pulsą jis junta. Koks tada tyras malonumas, dangiškas džiaugsmas paima žmogų. Tada nebevaidini, rodos, to žemės purvo vabalėlio – žmogaus rolės, kuriam valgymas, gėrimas, pasismaginimas kūno geismai – ir viskas. Yra šandie jau ir tokių žmonių, kurie nė savo veislės nenori palikti. Žodžiu, yra daug tėvų be vaikų. Kad tuo savo bevaikiškumu siektų ko nors kito, galėtume, rasi, ir pateisinti. Bet dabar... Ne tik kad nieko šalia to nesiekia, bet ir vaikų išauklėjimas yra jiems didelė sunkenybė. O kūryba, rimta pažanga, mano nuomone, yra dar daug sunkesnė. Čia nors žmogui daug kur teisingai instinktas diktuoja. O čia (kūryboje) turi griauti sieną, nors darbas kandes tebutų. Iš tokio darbo kiti ne tik sau saldžiai juoksis, bet skaudžiai dar ir barsis. Čia kūryba, čia žengimas į priekį, čia genijų darbas, čia drąsiųjų karžygių keliai.

Tais jausmais aš ir labai dažnai degu. Daugelį savo nuomonių bekeldamas gavau pienburnio, nesubrendėlio titulus. Šandie man jau 24 m. Kiek jaučiu, rodos, nuo savo svajotų minčių nė kiek nėsu atsisakęs, dar niekam nėsu suabejojęs. Tik vieną jaučiu, ir kasdien labiau, – savo menkumą – mažą žinojimą. Kiek daug norėčiau skaičiuoti! Kiek knygose rasčiau draugų! Ne draugų, bet žmonių, kurie mintija ir atsidėję ieško tiesos. Aš nematau jokio tikslo čia, žemėje,

⁶² Vokiečių literatūros mokslininko Eduardo Engell'io (1851–1938) knyga „Kas lieka“ (1928).

gyventi, jei nebėra ko siekti. Jeigu aš nebeturėsiu čia, žemėje, ko siekti, viltis, dėl ko dirbti, teateina mirtis kuo greičiausiai. Jau tada gyvenimui būsiu tikrai miręs, tik viso ko teršlas iš manęs bus likęs.

Ir aš labai daug paabejoju ir pabijau, kad vestuvės ir įsimylėjimai žmogui tik žemės kelius terodą. Vyras jau suaugęs esu, bet nė karto, tiesa, „aklai, karštai“ nėsu įsimylėjęs. Vis, rodos, nerandu „panos“, kuriai galėčiau suteikti tą didelę auką – savo gyvenimą, ir laukiu. Imu pamilti be karščio, bet iš reikalo, patogumo ar naudingumo. Kažin, ar man vedusiam, kaip ir viliuos, suteiks žmona tos kūrybos? Čia labai abejoju ir, kartais nusivylęs, tik trukdymo laukiu. Ok daug tam duočiau, kas man šitą paslaptį išrištų.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. gegužės 5 d. 9 val.

Ką tik perskaičiau Ibseno „Helgelando Kovotojus“⁶³. Mano senus glūdinčius jausmus vėl sukėlė. Pakilo didelis abejojimas, kurį visad širdyje nešiojuos. Abejojimas baisus ir skausmingas, beviltiškas. Abejoju, ar mane moters meilės saldumai, kurių dar neragavau, suramins, patenkins. Jaučiu... tur būt, ne... Kas tada belieka man siekti, ko man trokšti ir kam dirbti save užmirštant. Juk meilė yra amžinas instinktas. O jis šiandie manęs, rodos, negali patenkinti! Kam tada skirti savo gyvenimo? Ko čia begyventi? Šios liūdnos mintys kartais kvaršina mano galvą. Vientielis malonumas, pasijutimas mano galingu, kada reikia dėl ko sunkią kovą kovoti, dirbtį darbą ne sau lygų. Čia dar yra man šiokio tokio nusiramino. Bet toliau...? Nežinau, pasauli, kam tave pažinau, kad nerandu tavyje ramumo! Ar žengti man per amžinaties slenkstį, kad savo karštus geisumus patenkinčiau? Kas pagaliau mano idealas? Oi kaip norėčiau, kad bent trumpai valandelei galėčiau išvysti savo idealą, kuriam save galėčiau aukoti tokį, koks esu savo sielos gelmėse! Bet kame jis? Tik abejojimas ir nerimastis mano draugas! Daugiau pasaulyje, be šių ir darbo, draugų neturiu. Kvailas mano išdidumas, tur būt, neleidžia jų man rasti. Kas ten kliudytų, bet

⁶³ Helgelando kovotojai: 4 veiksmų drama. Kaunas, 1928.

jų nėra. Jei pasaulyje teisybė įsigalėtų, man nebebūtų ko gyventi. Bet apgaulių, suktumo ir neatvirumo dar jūrės! Yra dar ko man gyventi ir saldu laukti aštrios ir žiaurios kovos. Joje blaškydamasis randu sau pasitenkinimą.

Ramus lieku aš, kad prisimenu savo darbą, jog prieš akis didelis darbas, o aš menkas. Ir man, nykštukui, teks išmėginti savo jėgas su Galiotu. Laukia IV kurso egzaminai, kur man nemokėliui reikės pasirodyti savo nemokėjimą. Nėra, tur būt, baisesnio ir nemalonesnio, kaip garbėj, prieš visų akis reikia nuvožti garbės kaukę ir parodyti savo menkybę. O gal šito man teks greit paragauti!..

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. gegužės 9 d. 11 val. be 15 min.***

Šiandie paskutinė diena IV kursui: jį leidžiame egzaminų. Aš vakare dar turėsiu net dvi pamoki: kiek paaiškinsiu toliau, paklausi-nėsiu ir pasitarsime dėl egzaminų. Po pamokų – mokytojų posėdis, kuris ir nulems, kas prieis prie egzaminų, o kas ne. Man teks spręsti atstovauti, bene, pats svarbiausias dalykas – lietuvių kalba su literatūra. Tedėsčiau jame labai mažai, todėl norėčiau, kad mano balsas kuo mažiausiai tenulemtų mokinio likimą. Metai, vis dėlto, ir dar tas didelis nemalonumas gali žmogų ir amžiui pražudyti arba žymiai pakeisti jo būdą ir visą gyvenimą. Kita priežastis – ir aš pats silpnas spręsti apie kito žmogaus tokius svarbius veiksmus, žodžiu, teisti (pasmerkti ar paaukštinti) žmogų. Aš per jaunas, ir man tų žinių ir ne kiek; į darbą neįpratęs, daug ko nesuprantu arba sunkiai ką pats galiu išsiaiškinti seminarijos tvarkos nuostatų.

Ministerijos atstovu mums paskirtas p. Kaunas „Aušros“ gimnazijos vice-direktorius. Jis – matematikas. Man kitų nebaisu. Bet specialiams dalykams jie (atstovai) Kaune paprastai keičiasi. Ką gausiu lietuvių kalbai – Durickį⁶⁴ ar Kuzmickį⁶⁵ – nežinau. Žinoma, baisaus, ir aš pats bijau, ypač pirmais metais. Pamatysiu. Lietuvių rašomasis darbas bus jau geguž. 14 d. Aš turėsiu patiekti tris temas

⁶⁴ Mykolas Durys (Durickis) (1887–1933), kalbininkas, pedagogas.

⁶⁵ Zigmas Kuzmickis (1898–1976), pedagogas, literatūros tyrėjas, kalbininkas, tuo metu Švietimo ministerijos inspektorius.

direktoriui. Tur būt, duosiu iš Maironio, Krėvės ir Vaižganto. Visa tai greit bus išspręsta. Šio vakaro mokytojų posėdį vakare ar ryt aprašysiu.

B. 11 val. 6 min.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. gegužės 10 d. 10 val. be 15 min.***

Vakar buvo mokytojų posėdis. Maniau, kad tas posėdis bus žymiai rimtesnis. Vis dėlto, pasirodo, kad to rimčio nėra ir nebuvo. Mokinius ganai lengvai prileidinėjome prie egzaminų. Taip silpnų pakliuvo ir iš lietuvių kalbos. Žinoma, pirmais metais man daug kur užsispirti nėra patogu. Nutarė daugumas – ir nesipriešinau, nors labai abejoju ir abejoju, ar jis egzaminus išlaikys. Posėdis ėjo greit ir su juokais, ypač, kad Dr. Scholz'ą⁶⁶ paskyrė tikybos asistentu, gražiai nusikvatojom. Man teks, žinoma, savo dalyke dalyvauti: V-14 d. – rašomasis ir V-27 d. atsakomasis; be to, lietuvių kalbos metodikos egzamine V-30 ir istorijos – VI-10 d.

Aš tų egzaminų bijau. Man, vis dėlto, ir baisiausi: esu jaunas mokytojas, niekada viešai ko neegzaminavęs ir, be to, pats jaučiuos silpnas. Turiu daug dirbti ir taip nespėsiu. Tas žmogų tiesiog paraližuoja, daro ligonį. Toks ligonis esu ir šandie. Niekas nenoriu dirbti ir, rodos, esu sergąs, bet kas skauda, negaliu pasakyti: viskas arba niekas. Tas žmogui labai nesveika. Todėl imu jau net rimtai žilti, nervai ir šiaip sveikata menkėja. Žodžiu, laukiu poilsio, o gal... ir tikrasis netoli. Dar vargas – šandie turiu pedagogikos proseminarą. Reikia pasiruošti, bet dirbti noro nėra. Tik, Dieve, duok noro ir sveikatos, o aš ir su duotaisiais gabumais galėčiau išsisukti. Bet... esu pavargęs...

Vakare 22 val. 10 min.

Buvo baisiai prislėgtas ūpas. Dar labiau jis padidėjo, kai išgirdau, kad ir II kursą atleidžia 15 d. gegužės. Visi neklausti, didžiausia netvarka, o man pačiam pasiruošti – dar didesnė bėda. Šoku šen,

⁶⁶ Tikriausiai Alfonsas Šolcas (1896– ?), pedagogas germanistas.

šoku ten – vis atsiduriu. Bet šiaip taip vyko susitvarkyti, daug pasikalbėjęs su direktoriumi, net šiek tiek nurimau. Tada paėmė didelis noras dirbti. Parėjęs namo, radau laikraštį, o dar laukiau ir laiško iš savosios – nėra. Vėl liūdna. Dar labiau padidėjo liūdesys, kai negaunu vakarienės. Einu žiūrėti – nieko namie. Primusas⁶⁷ ir viskas, kas jam reikia įkurti, sutvarkyta. Supratau, kad aš turiu kurti... Ėmiau energingai triūsti. Dirbau išsijuosęs. Neįdegu. Subraižiau degtukų visą dėžutę, nedega. Taip rūpestingai bedirbant nupuolė net virdulys ant žemės, ir vanduo išsiliejo. Vėl darbas – „plauti grindis“. Suradau skurlį ir bliūdą ir ėmiau vėl dirbti. Primusas pasiilsėjo ir atšalo, kol „išploviau“ grindis. Įsileidau iš krano šviežio vandens, vėl dui⁶⁸ dumti – neina. Girdžiu vaikščioja už durų kaimynų tarnaitė. Įsidrąsinau ir brakšt ir iššokau į koridorių jos prašyti: „Bene tamsta galėtum pažiūrėti, ar mano primusas pagedo, ar aš nemoku virti?“ Ji tuoj, viską metusi, ir atbėgo. Dirbo ir ji nušilusi, aš jai už padėjėją. Vėl nedega. Bet čia ji už mane gudresnė: pasakiusi primuso trūkumus atnešė savo ir greit užkaitė, o įsidedus pats mokėjau išsivirti. Po karštos arbatos, svetimu primusu virtos, ėmiau šį dienoraštį rašyti, jau žymiai geresnės nuotaikos būdamas. Kad ne tie rūpesčiai, būčiau iš to savo poniutės pakeitimo žymiai gražiau pasijuokęs. Kame ji dabar baliavoja, to ji visai nejaučia. Sužinos mano vargus rytoj. Gerokai pasitaisius nuotakai, ir gerokai jau nuvargęs žadu tuoj leistis į lovą. Labanaktis!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. gegužės 15 d. 12 val. 35 min.

Po. Jau lyg ramu ir net gėda, kam taip bijojau tų egzaminų. Vakar buvo tik rašomasis. Ir pasitaikė tokia baisi diena, kurios niekas dar nematė: mane su lietsargiu ir palitu tiesiog žuvim padarė. Atėjau šlapias ligi kelių ir batuose žliurkčiojo. Nepasitaikė nė autobuso. Tempiau per visą Laisvės Alėją iki seminarijos. Ateinu, įeinu į namą: akiniai lietsargio purslų užpursloti – nieko nematau (nutraukiau dėl kambario šlavimo).

⁶⁷ Žibalinis virdulys.

⁶⁸ Dui (svet.) – greitai, smarkiai.

Vakare 19 val. 20 min.

Šiandie universitetas švenčia. Visos valstybinės įstaigos dirba. Dirba, žinoma, visi ir šiaip žmonės. Bet universitetui daugelis iš širdies pritaria. Pritarti, mano manymu, turi gerą pagrindą: istorinė diena mūsų ilgai vergavusiai tautai, vis dėlto, nepalyginamai brangi, antra, nervina visuomenę tas švenčių įstatymo kaitaliojimas taip ramiai, kaip sezonines pirštinaites. Ir tai daro be jokio gražesnio tikslo bet tik nuo tos istorinės ir idėjinės dienos išsisukti. Žinoma, toks maitojimasis rimtai visuomenei negali patikti. Universitetas gražų pavyzdį duoda. Jam tautos vadovaujamoji rolė ir priklauso. Jis turi pirmas pajusti mūsų visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo ligos simptomus. Aš be galo užjaučiu ir pritariu, nors tik esu menkutis studentukas, rektoriaus prof. V. Čepinskio tokiam gražiam laisvam elgesiui. Gal jam asmeniškai ir teks nukentėti, bet dėl to jo vargus ir bereikalingus slėgimus mokės ir kiti užjausti.

Kaip sau norite, toks mūsų mėtymasis ir nežinojimas rytdienos rimtam inteligentui yra tiesiog nepakenčiamas dalykas. Iš valdžios turi žmogus laukti malonės ar bausmės, visai tau nežinomos, kaip tai buvė rusų laikais ar okupacijos metu. Šiandie gražūs įstatymai – pažymys valstybės kultūringumo. Juo mažesnis valdininkų savaliavimas, juo didesnis įstatymis[?] susiklausymas ir elgimasis, tuo geriau ir žmogaus, ypač jauno, dvasiai. Tik tokioje dirvoje ji gali graži išaugti, suprasti savo pareigas ir atsakomybę. Šiaip žmogus bus mašina, automatas, pastumdėlis. Iš tokios pastumdėlių, be dvasios, tautos žmonių maža nauda. Liūdna, kad to ir dideli žmonės nesupranta. Mokėkime branginti savo tautos darbus, nesibijodami, jei šiuokart man jie išmetinėja, prikaišioja mūsų prastus darbus ar negražų elgesį. Gero charakterio žmogui turi būti tas nebaisu.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. gegužės 17 d. 21 val. 10 min.

Sako: nerasi didesnės nelaimės, kaip nelaimėje minėti laimės dienas. Aš norėčiau kitaip pasakyti: nerasi baisesnės ligos, kaip rinktiniam sveikam sirguliuoti. Ir čia, manau, yra daug tiesos. Sun-

kių ligų, kurios jei ne į aną siunčia, tai tuoj į šį pasaulį grąžina, – nepamenu. Jas mažas išsirgau. Bet sirguliuote sirguliuoju jau nuo V kl. t. y., nuo 1924 m. žiemos. Turėjau šaltą kambarį, spėju, kaip ir gydy[toj]ai mano, gavau reumatą. Gydytojo Perkino patariamasis gulėjau net savaitę, Užgavėnių atostogų pasigavęs. Na, lyg pagijau. Bet ne tiesa. Kada teko man laidoti savo mamą tais pačiais metais balandžio 28 d., negalėjau kaip reikiant priklaupiti: taikydavaus stacijas vaikščiojant kur ant klausyklos kaladėlės [klaupiti]. Toks pagijimas. Bet šiaip nei mano skaudėdavo, nei labai vargindavo. O vasarą ir visai užmiršdavau. Taip jau velkuos šešti metai. Kas bus toliau, kada Abraomas vartus atvers, nežinau. Net maža temėgstu vaizduotis, kaip reikės čia mirti. Dabar, kada turiu daug darbo, o maža per dieną ar mėnesį galiu padirbti, džiaugiuos skaitydamas autorių (rašytojų) biografijas, kurių amžius ilgas 60–80–95 m. Mano šeimos nariai visi ilgai gyveno, tik mano mama, vėžį įgavusi, anksti pasimirė. Bet jų abiejų tėvai nė vienas anksčiau 60 m. nemirė. Mano mamos mama ir tėvas mirė apie 80 m. ar su viršum būdami. Taigi galėčiau ir aš, anot „planetų“, gyventi 82 m., jei ne tos kojos. Jos mane jau vargina. Vėl nevisuomet. Kada aš linksmas, geros nuotaikos ir būryje, jų aš nebejaučiu ar užmirštu. Net dar ir pulkutę patrepsiu, o fokstrotą ir visai dailiai... Bet ilgu amžiu džiaugiuos ir ilgaamžiams pavydžiu. Džiaugies žmogus tuo, ko neturi. Dar man 24 m., todėl imponuoja 60 m. Bet visdėlto „pagyvenau“: baigiau gimnaziją, įsikabinau į universitetą, o jau dabar net pakliuvau į... mokytojų seminariją Kaune – sostinėje. Tam dedu todėl 30 m. amžiaus. Šį tą ir parašiau, spausdintą savo pavardę mačiau. Na, ir... baigta. Ne, turiu drąsiai pasipriešinti tiems, kurie valdo žmogaus gyvenimą, kad aš dar neišgyvenau visų žmogaus gyvenimo formų. Dar nevedęs. Mirdamas tuo skųščiau, kaip Antigona, nes juk aš turiu šią teisę, kaip ir kiekvienas kitas žmogus. Anksčiau, tiesa, buvau moteris prakeikęs, didžiavaus antifeministu esąs ir džiaugdavaus tokiais pat. Jei pasijaučiu sveikas ir krūtinėje pakyla daug įvairių norų, tada užmirštu vėl moterį – mano akis nutolsta į tuos žmonijos siekiamus amžinų idealų tolius ir pasineriu juose, kaip leidžiančios saulės spindulys medžių

šešėliuose. Apsvaigstu ta vizija ir džiaugiuos to momento būkle. Tokia egzaltacija neilga: nuo 1 min. tik iki kelių valandų. Nervai tokio įtempimo neišlaiko. Bet tada jaučiu, kad, rodos, visas pasaulis klojas po kojų, kaip piovėjui žalia graži žolė, o aš ja grožėjus ir jos kvapą geriu smegenimis ir dvasios plaučiais. Tais momentais jaučiuos esąs laimingiausias pasaulyje, bet ir liūdesys netoli... kad tokio manęs niekas nesupranta iš tų „mirštuolių“ žmonių. Ir vėl ta pati giesmė: kalbėti nori, bet nėra kas klauso. O klausyti amžinai ir bet kokią kalbą gali tik, rodos, vyras moters, moteris vyro. Jie-
du, tuodu du poliai, jungia dvi galybi: mirtį ir gyvybę. Kas glūdi tarp šių, tai jų kalbų objektas. Pasiryžimas mirčiai iki gyvybės ir gyvybei iki mirties. Mirtis ir gyvybė susintetinama ir tuo būdu išnyksta iš akiračio tai, kas mūsų kasdieniam gyvenimui atrodo baisu. Čia ir laimė. Džiaugsmas ir mirtis, kaip šviesa muselei, nors ir sparnelius nusvelia.

Kame ta moteris, kuriai aš gyvenimą, o ji savo man paaukos? Kame ji? Ji tiek pat užburta, kaip ir ta mirtis. Sugyvenau 24 m., kada mirsiu, nė kiek daugiau nepatyrčiau. Nepatyrčiau, nė kurią vesiu. O-vesti norėčiau ne tik motrišką, bet ir moterį – gyvenimo draugę. Nenorėčiau, kad ji man, o aš jai būčiau gyvenimo tormuzas⁶⁹. Geidu šimtą kartų labiau tokios moters, kuri būtų moteriška ir moteris. Moteriška, nors neragavęs, manau, kad negalėsiu pasitenkinti. Šalia jos matysiu ir gyvenimą, kurio nei tėvai nei broliai sesers nuo manęs nepaslepia. Ir ji, tur būt, negalės paslėpti. Jei paslėps, tik neilgam. Bijau tokios, nuo kurios į gyvenimą išeičiau sudrykusiomis jėgomis, kaip musis šviesos nudegtais sparnais, kad nei skristi nei lėkti negalėčiau, o kankinčiau[s] vietoje, kaip ta musis šalia lempos. Todėl ir dabar skebtiškai tebežiūriu į kiekvieną moteriškę.

Jos despotu ir nenorėčiau būti. Vėdu turėtų eiti ir toliau gyvenimas negirgždėdamas, kaip netepti ratai, bet sklandžiai ir dar kūrybiškai – su įkvėpimu. Kaip magneto jėgos klaidžioja tarp žemių ir pietų polių, taip kūrybos ir įkvėpimo srovės, rodos, sruvena tarp vyro ir moters. Oi kada aš būsiu tas mokslininkas, kada

⁶⁹ *Tormuzas* (svet.) – *stabdys, trikdys*.

ištirsiu tas jėgas?! Ar su džiaugsmu grįšiu laimikiu nešdamasis, ar nusikankinsiu ir sušalsiu baisiuose apsvylimo leduose, keikdamas tas gražias svajones ir mintis, kuriomis aš taip dabinau šią užburta karaliją?!

*Kaunas, Prūsų g-vė 6, b 3.
1930 m. gegužės 28 d. 16 val. 20 min.*

Žemės džiaugsmas ir laimė – po sunkaus darbo ilsėtis ir juo gėrėtis. Vakar Kaune buvo audra (kritulių net 75 cent.!), man buvo audringas ir darbas – egzaminavau IV kursą iš lietuvių kalbos. Džiaugtis, kad mokiniai gerai laikė, nėra ko. Pasirodė visi silpnoki. Bet šandie, vis dėlto... po darbo. Dėl jų nemokėjimo daug liūsti nėra ko – jie dar ne mano mokiniai. Džiaugiuos nors tuo, kad neatsitiko koks nors kompliktas⁷⁰. Kaip ėjo, nesvarbu, bet sklandžiai praėjo. Kokį „studentčioko“ įspūdį padariau atstovui, dar nežinau, tur būt, ir nesužinosiu. Gal kuo nors bus ir manim nepatenkintas, bet šiuokart nesijaučiu. Taigi šiais metais esu laisvas, egzaminuoti nebeturiu, tik kitiems asistuoti porai egzaminų.

Kitas mano didelis džiaugsmas tas, kad ir universitete gerai pavyko galus su galais suvesti taip, kad rodos, gausiu ir iš pedagogikos ir pe-kos istorijos ekvivalentą net 4 (ketvertuką). Tuo, žinom, labai džiaugtis nereiktų, jei be kitų rūpesčių būčiau tik dirbęs universitetinį darbą. Bet dabar mano visos jėgos buvo sukoncentruotos seminarijos darbui, o ne universitetui. Tačiau ir čia nepaskutinis išeinu. Dėkui Dievui už duodamą norą daug galima padaryti ir mažu laiku ir menka sveikata. Pasisekė dalykai skatina žmogų ir toliau rankų nenuleisti. Jei beišlaikau birželio 11 d. visuotinės literatūros įvadą, bus 3 egzaminai. Rudenį, tur būt, reikės rusų kalbą ir literatūrą pakloti. Tik kad jėgų ir gerų norų nepritrūktų! Šandie, nors nuvargęs, bet linksmas. Darbo, darbo siela geidžia, nors rankos ir [dirgsniai?] su smegenimis nebenori tarnauti. Atsiilsėsiu – ryt šventa!

⁷⁰ Konfliktas.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. gegužės 31 d. 12 val. 30 min.

Nežinau, kodėl taip mano prigimtis sutvarkyta, kad aš dažnai mėgstu vaidinti sau kontrastą, ypač tada, kada reikia būti kitokiu. Kada rimtumo „sezonas“ draugų kompanijoje, noriu būti dažnai nerimtas. Jei draugai nerimti, nuobodžiauju ir kas kartas rimtėju ten pat, po jų akių. Keršto, veidmainiškumo savo gyvenime niekad neturėjau arba bent nepamenu. Mano didžiausias noras, kad visi žmonės būtų atviri. Jei kartais kam tas atvirumas galėtų pakenkti, siūlyčiau žmonėms labiau pažinti gyvenimą, išigilinti [j] jo galias priežastis, pamatys, kad to žmogaus ir gerai norėta. Taip, žinau – daug žmonių suklumpa. Man rodos, tada, kada jie neįsijusiomis pakliuvę į dilemas, jose įsipina ir nebematę gero kelio. Kiekvienas žmogus, jei jau jis siekiama turi rankoje, dar žvalgos ir ieško geresnio. Bet nevisada bloga valia, kaip daugelis mano. Tai yra natūralu – žmonijos pažangos instinktas. Tai yra dieviškas instinktas – tobūlumo instinktas. Aš jį tiek gyvai jaučiu, kad visada, ką pradedu dirbti, esu nepatenkintas. Toks pasiileiku ir padirbęs. Kai kiti labai išgiria, jaučiu nusiramimą, bet ne visišką pasitenkinimą. Todėl, didžiausius vargus vargdamas, grūduos vis į priekį, stengiuos kilti, daugiau gyvenimą pažinti. Labiausiai man terūpi, tačiau, tik vienas dalykas, kuris, man rodos, mane skiria pedagogo-sociologo tipui – tirti, pajusti atskiro žmogaus santykį su aplinkuma plačia žodžio prasme. Šis klausimas jau nuo seno man galvą kvaršina. Be galo džiaugčiaus, kad galėčiau kada nors ramiai šiems klausimams atsiduoti, juos studijuoti.

B. 12 val. 40 min.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. birželio 4 d. 11 val. 35 min.

Tiesa, kad darbas čia, žemėje, didžiausios laimės šaltinis. Žinoma, darbas, vis dėlto, tėra priemonė laimei pasiekti. Bet yra daug žmonių (dažnai ir man tenka tokiam būti), kurie pačiame darbe jau laimę randa. Bet visi, tur būt, per darbą laimės siekia. Žinoma, netrūksta nė apsimylimų. Man dar ikišiol savo darbu neteko apsimilti – tik susilaukiu vis naujų paskatinių. Štai kad ir šioks. Jis,

gal, kam niekiukas, bet man, jaunam ir vis pradedančiam, be galo reikšmingas.

Vakar sužinojau iš savo seminarijos inspektoriaus Igno Malinausko⁷¹, kad mane kviečias pasišnekėti Dr. Jokantas⁷², Aušros Mergaičių Gimnazijos direktorius, pamokų reikalui. Ir daugiau nieko iš inspektoriaus nesužinojau. Vakar skambinu Dr. Jokantui telefonu. Nieko daug nesikalbėję, susitariame šįryt, 8 val., susieiti Aušros M-čių Gimnazijoje ir jo kabinete pasikalbėti. Taip ir įvykdome.

Pasirodo, kad jis tiek jau apie mane žinąs, kad man pačiam aiškinti nieko ir nebereikėjo. Jis kviečia mane į savo gimnaziją lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju. Pamokų duosias 24 su viršum. Dėstyti teksią nuo IV kl. iki baigiant VIII kl. Gražus dalykas. Gal, ne tiek dėl to, kad daugiau darbo ir atlyginimo gaučiau, bet neapsakomai man malonu, kad aš menkas berniukas esu rimtai kviečiamas tokių rimtų žmonių ir tokiam darbui! Tada tikrai žmogus pajunti ir džiaugies, kad imi jau reikšti šį tą visuomenei, kad tave ima branginti, mato darbą ir vertina. Tikrai apsidžiaugiau šįryt, kaip mažas vaikas, saldiniu apdovanotas. Tokie dalykai žmogų paskatina dirbti ir rankų nenuleisti. Dirbsiu ir dirbsiu, tik, Dieve, duok sveikatos ir darbo noro!

Kuo tas viskas baigsis, nežinau. Jis, direktorius, man liepė paduoti prašymą ir atlikti visus formalumus, visiškai, matyti, manim pasitikėdamas. Man daug ko prižadėti buvo nedrąsu. Noriu pasikalbėti dar su savo dabartiniu direktoriumi, kuris mane, matyt, labai gražiai jam rekomendavęs, kad net pasakęs – galėsiąs mane, tokį gerą (?), tik aukote paaukoti. Mat, jų tos visos aukos ir vargai kyla iš tos priežasties, kad vienas ir kitas yra krikščionys demokratai ir geri pedagogai. Nenori ir šis (Aušros g. dir.) gauti kokio mokytojo su generalinio štabo ar kitų panašių viršininkų rekomendacijomis. Jie rekomenduos ne mokytoją, bet savo žmogų, nors šio mokykloje nė parodyti nebūtų galima. Taigi varomas užkulisinis darbas, į kurį ir aš, man pačiam nė juste nejaučiant, esąs įveltas – tik iš gerosios

⁷¹ Ignas Malinauskas (vėliau Malėnas) (1900–1980), pedagogas, dėtytojas, vadovėlių autorius.

⁷² Kazys Jokantas (1880–1942), valstybės veikėjas, pedagogas.

pusės, nes tam aš buvau pasyvus. Keista ir įdomi kombinacija mano gyvenime. Jos aš negalėsiu pamiršti, tegu kaip ji baigias.

Homo, es homo (Mensch, sei Mensch)⁷³.

Kaunas, Prūsų 6, b. 3.

1930 m. birželio 9 d. 21 val. II d. Sekminių.

Tiesą sakė kartą mano mokinys, kada aš juos raginau dienoraščius rašyti, kad išsimylėję tegalų rašyti. Rodos, bene bus jų tiesa. Kad ir aš – niekada nesiimu rašyti, jei esu geros nuotaikos. Todėl ir mano dienoraštis išeis be galo liūdnas – jame tik nusiminimo akordai tik skambės. Esu liūdnas ne todėl, kad man nesisektų visuomenėje, bet dėl tų asmeniškų dalykelių, žodžiu, vargina mane namų reikaliukai. Kai birželio 6 d. išvažiavo Studerai, maža su manim tesitarė, ir kai grįžęs radau gerokai visur užrakinėta – net ir žadėtų nepalikta – norėjau į žemę prasmegti, tiek pykčio tulžis buvo pakilus. Net buvau sumanęs dumti iš tų namų! Dabar kiek atslūgau. Imu ramiau galvoti, lengviau jausti. Taigi šios smulkmenos, be visuomeninių, ir mane gerai prikamuoja.

Bet ir Venera reiškia nemaža teisių prie manęs. Gal ne tiek, kaip Rasino⁷⁴ Fedrai, bet, vis dėlto, jos tą „švelnutę“ ranką imu šiais metais vis labiau ir labiau justi. Tur būt, ir šitą dalyką daug veikia gautoji po Kalėdų tarnyba. Mat, jauties savarankiškesnis, manais turėsiąs iš ko jau ją [žmoną] „laikyti“. Bet aš manau, yra dar ir kita priežastis. Juk aš be tarnybos buvau kiek pamilęs iš savo kaimo mergaitę. Tik dabar šalstelėjo kiek tas karštis. Bet romantiškumo širdyje ar galvoje (kaip čia geriau pasakyti) yra nemaža. Vis man galvoj: ar iš savo kaimo ar vargšę mergelę, kuri savo gyvenimu būtų panaši į mano. Tokia dabar ir atsirado. Savo siekimais aktinga, kaip ir aš. Žiūri į pasaulį pro tuos pačius akinius. Jos pasirinkta kita specialybė – iš gamtos – formacija⁷⁵. Ją lengviau, greičiau gal ir karščiau pamilčiau negu aną iš savo kaimo.

⁷³ Lot., vok. *Žmogau, būk žmogumi*.

⁷⁴ Turimas galvoje viduramžių prancūzų dramaturgas Žanas Rasin (Racine) (1639–1699) ir jo tragedija „Fedra“.

⁷⁵ Turėta galvoje *farmacija* – vaistininystė.

Mat, šita didesnio ūgio, gražiau nuaugusi, daug turtingesnės dvasios, daugiau energijos. Ji man tinka, nors iš veido nėra gražiausia, ir jaučiu prie jos didelį patraukimą. Mane kiek sulaiko pirmesnė meilė anai mūsų kaimo mergaitei, kuri tikrai, rodos, mane myli, ir šios didelės atsargumas rezervuotumas, iš dalies ir senumas (g. 1909 m.). Na, karštai, benorinčiai realizuoti meilei daug reiškia ir turtas. O ji žymiai neturtingesnė už pirmąją. Ot daryk, ką darąs! Pakliuvau, kaip asilas tarp dviejų šieno kūgių! Kur slinkti, sunku pasakyti. Yra vienur ir kitur šiokių tokių trūkumėlių, o dabar man ir nepatogumėlių: nėra baigęs universiteto – lengva netekti vietos. Ką darysi su neturtinga?! Gali lengvai įklimpti į nereikalingus vargus ir dar ją įklampinti. Protas sako, palauk, bet širdis su juo ne visada sutinka. Ana, anksčiau mano nepasakytoji priežastis bus bene ta, kad juo augi, juo jauti tą prakeiktą vienatvę, tuštumą, atstūmimą nuo gyvenimo, lyg savotišką paniekinimą. Tat šitas dalykas mane labiausiai kamuoja! Juk ir dukterys, rodos, sunkiai teatskiriamos nuo motinos sparno, nerimsta, ir abu tėvu turėdamos. Tokios mintys man galvoje per Sekmines! Viską laikas išspręs. Rodos, meldžiaus, bet nuo pagundų neapsisaugau. Kažin, ar žmogus vedęs būsį ramus nuo tos širdies jausmų ir kitokių širdgėlių?! Tur būt, visuomeninės širdgėlos, kaip buvusios, pasiliks...

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. birželio 18 d. 22 val. 30 min.***

Šioj didžiųjų įspūdžių savaitėje neiškenčiu nepabrėžęs kelių žodžių (i) savo dienoraštyje. Tokių savaitių reta, ir ji man įspūdingiausia.

Mokykloje baigiamųjų ir keliamųjų egzaminų įvairūs posėdžiai. Juose dalyvauju pirmą sykį. Visur įdomu ir įvairu, ir švelnus mano pasitenkinimo jausmas glosto man širdį, kad aš, dar toks menkas, dirbu jau labai atsakingą darbą – einu lietuvių kalbos mokytojo pareigas. Dirbu su mokiniais už save senesniais, pats nebaigęs universiteto ir gyvenimo neprityręs. O jausmų ir įvairiausių siekimų ir nepasitenkinimo krūtinė pilna.

Visur stengiuos laisvai elgtis ir už elgesį atsakyti, nes visiems darbams ieškau pagrindo. Aną (VI-14) šeštadienį susirinkom mes,

mokytojai, vienam restorane paskutinio posėdžio pašlapinti. Aš abs-
tinentas, bet visi kiti vyrai su malonumu lenkia stiklą. Reikia suktis
ir nepasirodyti koks atžulus. Žinoma, tas man pavyko. Tačiau tuo
nėsu patenkintas, – norėčiau, kad tuo savo elgesiu daryčiau dide-
lės įtakos ir kitiems. Bet tos įtakos visai nematyti. Liūdna, skaudu
man, kietaširdžiui, kad mokytojas ir kartais virsta nenatūraliu būdu
„vaiku“. Man be galo rūpi dvasios skaidrumas ir lygsvara. Jau ir be
alaus ar degtinės yra užtenkamai vargo kovoti su įgimtomis aistromis.
Čia tuo skystymėliu sudraikai visą savo būdą, išardai gražiai, kaip
mozaikoj nustatytus akmenėlius, savo gerus charakterio bruožus –
pasirodai sausas, bebūdis, išgveręs, nieko nevertas. Man tada ir tas
vadinamasis „jaukumas“ neįdomus, nes jis greit gali virsti ir dideliu
nemalonumu. Todėl, tur būt, aš be galo daug kenčiu ir sielojuos,
kad noriu ir šiame gyvenime pastovumo. To nėra. Kam pasikeitus,
skaudžiai kremtuos, nerimstu. Ką pats sakydamas, stengiuos sakyti iš
širdies. Jei kitas taip nesupranta ir nemoka atjausti, kad tai iš širdies
sakoma, toks žmonių niekumas, tas jų nykstiškumas visai prislėgia
prie žemės ir nori sugurinti. Taip, šandie į gyvenimą žiūriu žymiai
prasčiau; bet savim pasitikiu tiek pat, kaip ir seniau pasitikėjau. Visai
kas kita su kitais – jie mano akyse gerokai sunyko. Dabar jau jaučiu,
kad pasauliui padaryti tokiame idealiam, kaip aš jį vaizduojau anks-
čiau, reikia daugiau laiko... bet padaryti galima. Apie iškilmingąjį
aktą, balių ir parodos atidarymą parašysiu kitą kartą.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. birželio 25 d. 20 val.

Po visos savaitės didelių vargų vėl plunksna mano rankoje. Tuos
parodos⁷⁶ vargus ir kitus aprašysiu šiaip prisiminimais ir nuotrupo-
mis. Dabar norėčiau iškelti vieną intymų ir nemalonų reiškinį.

Tiesą rašytojai rodo, vaizduodami žmonių nelaimes, kylančias
daugiausia iš šeimos, o ne visuomenės gyvenimo. Taip yra su manim.
Štai prie keletą dienų susilaukiau broliuko Antano, kurį seniau ir
dabar, nors kūnu sunykusį, labai myliu. Jis nebeatrodė šioj didingoj

⁷⁶ Turima galvoje Vytauto Didžiojo metų Lietuvos žemės ūkio ir pramonės
paroda, veikusi Kaune 1930 m. birželio 18 – birželio 22 d.

[parodoj] išvargęs gražus, bet jo gera, rami, viltinga ir nekalta nuotaka liepė klauptis prieš jį ir juo didžiuotis. Didžiuotis juo teko tuo, kad jis nemokytas, o galvoja arba moka suprasti mano „gudragalvio“ mintis. Tiesa, jo galvojimas neturi gal tiek valios ir drąsos, bet vis dėlto, puikus, švelnus ir neapsakomai nekalts. Jis ramus, kad sunki jo būklė. Nekaltina kitų, bet vilias pats prasimušti, prasigyventi. Šitas sudulkėjęs, prakaituotas broliukas štai ką man parodos metu papasakojo.

Papasakojo nuostabų dalyką, bet kartu ir labai paprastą, – ką ant manęs tėvas pyksta. Jo pyktis man ir jam nenauiena. Mes tuo jau lyg apsipratom. Čia benoriu parašyti keletą žodžių tiems, kurie šį mano dienoraštį dar gyvam ar mirusiam skaitys, domėdamiesi mano gyvenimu. Tegul būna ir jiems žinoma, kiek daug reiškia švelnus šeimos lizdas. O jis daug reiškia!..

Jo reiškinys – mano ir tėvo nemalonūs santykiai. Nenorėčiau aš, suaugęs tvirtinti, kad mano tėvas yra iš visų tėvų juodžiausias ir, kaip žmogus, taip pat be vertės, be gerų ypatybių. Ne. Nežinau dar nė šiandien, ar jo charakteryje ir gyvenime yra daugiau blogų dalykų ar gerų. Yra daug abiejų, bet bene daugiau bus gerų. Jo tas visas blogumas kyla iš to, kad jis pats, gal būt, neišėjo gražaus šeimos mokslo. Man rodos, čia daugiausia bus nulėmęs ir charakterį pajudinęs nevykęs senoviškas vedimas ir šeimos gyvenimas. Vesdamas žiūrėjo, kaip paprastai, daugiau turto, o ne gyvenimo draugės. Vedė žmoną priešingo charakterio: laisvesnio, minkštesnio, svietiškesnio⁷⁷, negu jis pats buvo. Ji vėl tekėjo tik todėl, kad jis turtingas. Jo turto ir žmonos giminės tenorėjo. Vestuvių dar nebaigė, kaip ėmė pinti pinkles, norėdami juos išskirti, kad pasisavinę jo turtą, jį vieną, be žmonos, paliktų gyvnašliu. Taip ir atsitiko: pirmais metais po vestuvių pabėgo žmona į prūsus. Po tų dideliausių šeimyninių maišasčių ir vargų susidarė kietas, nepasitikįs, užsidaręs ir drausmingas jo charakteris. Nebemokėjo suprasti ir geriausios valios norą, nes visada melą aplink tematė. Todėl ir mes, nekalta vaikai, būdami mamos „liogeryje“ buvome neištikimi, persekiojami; mūsų kilnūs norai „buvo“ išdavikiški ir slopinami. Beširdiškai buvo slopinamas

⁷⁷ Pasaulietiškesnio, visuomeniškesnio.

ir mano nepaprastas mokslo troškimas. Aš noriu mokytis todėl, kad nenoriu dirbti arba yra motina prikalbėjusi „niekų“ geisti. Toks tampymasis, varžymasis dėl mokslo su tėvu išugdė taip pat neatvirumą, nepasitikėjimą man juo, o jam manim. Ta ir yra didžiausia mūsų tragedija. Rašyto laiško žodis nežodžiu beatrodo, bet kažin kokių keiksmu, grasinimu ect. Parašęs, gavęs tarnybą, iš manęs pašalpos nelauk dėl mano pramuštalviškumo, buvau suprastas, kad tuo reiškiu savo nedėkingumą, primenu skaudžią praeitį. Ir nutylo užsigavęs visam pusmečiui be laiškelių... Suprask dėl ko nerašo!.. Tat šeimų tragizmas, kuris ir mane verčia pagalvoti, ar galėsiu važiuoti pas tėvą atostogų... nors jau atostogų laikas.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930-VI-30 d. 19 val.***

Niekuomet tiek nesijaučiau silpnas, nieko nežinąs, neišmanąs, kaip dabar, kada konkrečiai turėjau parodyti savo žinias. Dėl šito nežinojimo kartais užeidavo noras pasislėpti nuo žmonių tol, kol jau geriau įsiskaitęs ir daugiau patyręs galėčiau drįsti išlįsti. Čia turiu prisipažinti, kad visą mano gyvenimą vargina mane nežinojimo slogutis – neduoda ramybės nei naktį nei dieną. Nuo jo vaistas – susitikti su kitais žmonėmis ir plepaluose jį užmiršti. Bet tos laimės, pats mažai beieškodamas, retai terandu. Daugiausia kaistu, degte degu, turėdamas truputį laiko ir sveikus, nedirginamus pareigų nervus, studijuoti skaityti, galvoti ir taip dirbdamas viską užmiršti. Ir užmirštu kartais. Tai jau pastebi ir daugelis mano draugų.

Jaučiu didelį malonumą, kada, tuo troškimu degdamas, prisimenu ilgą, sveiką žmonių amžių! Pavydžiu tiems žmonėms, lyg aš ryt dieną mirsiu. Sakau dar kartą, vaikiškai jiems pavydžiu. Iš tiesų, kad aš pavydžiu jiems ilgo amžiaus ir pats jo geidžiu yra pagrindo. Mano galvoje, kada bent kiek nurimstu nuo kasdienio darbo, kyla begalės minčių, gražių idėjų, kurioms išspręsti, tur būt, būtų neilgas ir 80 metų amžius.

Aš esu kalbininkas, bet mane daugiausia jaudino ir jaudina ypač dabar mokykloje bendrieji pedagoginiai dalykai. Rodos, pastebiu, kad tuo daug skiriuos ir nuo savo draugų mokytojų. Mūsų direkto-

rius Dr. Kl. Ruginis, visų branginamas ir mylimas žmogus kaip geras pedagogas, nevisuomet man tetinka. Jis man atrodo per minkštas, dažnai nedrąsus geriems žygiams, nuolaidus, švelnus. Jo būde daug motriškų ypatybių ir valdininko charakterio bruožų. Tas gera, gal silpniems, banaliems mokiniams, bet toks mokytojo būdas neugdo pažangininkų, pradininkų. Mūsų tautai, anot Prof. K. Pakšto, reikia iniciatyvos. Tiesa, jos maža ir per daug maža. Jis visą iniciatyvą kelia tik ir mato geografinėje aplinkumoje. Vadinas, ją teigia arba kaltina dėl žmonių iniciatyvos trūkumo. Jam, kaip geografui, tas visai ir pritinka ir puiku. Bet mums, mokytojams, iniciatyva labiausiai rūpi ugdyti mokiniuose. Bet mes tai iniciatyvai kilti savaime negalime sudaryti patogios geografinės aplinkumos – čia, į savo tėvynę, sugabenti Šveicarijos kalnus, atplau[k]dinti Atlantą ir kita. Man rodos, kad mokytojas gali griebtis ir nenatūralių arba, geriau pasakius, nemetrialių dalykų, bet dvasinių, ypač socialinių. Ypač tas lengva, ir būtina, demokratinėje valstybėje. Kiek čia mes plyšių, kiek spragų turime! Jomis lengva sukurstyti uždegti darbui jauni žmonės! Aš iš savęs turiu pasakyti, kad daugiausia energijos esu gavęs iš tų įvairių kultūrinių, socialinių ir kitų gyvenimo trūkumų. Aš anksčiau ir dabar dėl jų degte degu. Taigi man kartais parūpsta visas gyvenimas. Ir kyla tada šimtai klausimų, kuriuos noriu struopiai visus pastudijuoti. Pav. išspręsti šiuos klausimus: Kiek padarė blogo vergija, jo įtaka ir žymės šių dienų gyvenime. Kaip nuo tų blogybių atsipalaiduoti. Iniciatyvos, pradiškumo ugdymas. Mūsų kalba ir jos taikymas arba mokymas mokykloje (labai plačia prasme – su kalbos ir mokymo filosofija ir praktika). Lietuvių mokinio ir mokytojo charakteris ir tobulinimas. Surasti gaivalingiausių būdų ir priežasčių mūsų tautai ugdyti tose geografinėse ribose, kur ji yra ir t. t. ir t. t. Tam išstudijuoti ir išspręsti, Dieve, duok ilgą, sveiką ir energingą amžių!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. liepos 20 d. 17 val. 30 min.

Niurus betikslis gyvenimas apgaubė mane. Liūdžiu, bet nežinau pats, ko. Ar tiesa? Aiškiai aš žinau, ko liūdžiu. Man skaudu, kad tuo metu, kada kiti ramiausiai atostogauja, aš sėdžiu užsirakinęs savo

kambaryje. Bet ar aš vienas toks? Juk daugelis kiūto Kaune tarnybos prirakinti! Aš atvykau ir sėdžiu sau laisvas! Spaudžia mano širdį ne tas darbas, kurį dabar dirbu, bet tai, kad gali būti geriau, bet aš nemoku naudotis... ir kenčiu. Su tėvu pykau ir buvau namie nelauktas. Bet parvažiavau! Taip ir tebuvau sutiktas. Maža tų malonumų gimtajame kampe. Jaučiuos perdėm svetimas, gyvenu ir neįmanau, ką daryti. Bet į galą susipratau, kad seniui reikia nusilenkti ir močiukai pataikauti. Taip ir padariau. Buvo graži diena: išėjau šieno griebti. Prireikė grėblių pirkti: daviau vėl pamotei 2 lt. Ir yra poras grėblių! Koks jai džiaugsmas! Nusiuntė į miestelį cukraus ir taboko. Savo pinigais užmokėjau. Vėl džiaugsmas! Buvo pavadintas (pakviestas) vyras šienui pjauti. 5 lt. jam šast vėl sumokėjau. Pamotės ir tėvo nuotaika kuo geriausia! Taigi tokiu būdu pasidariau jau laukiamas ir geras svečias. Tik gyvenk! Nelaimei – plenai supinti⁷⁸ blogaisiais metais ir jų terminai tuoj priėjo, vos spėjo pratikti saulutė. Šitokiu būdu aš, atsidūręs Kaune, ir nerimstu. Žinoma, mano aukščiausias tikslas buvo – pasimokyti. Penktadienį atvykau, šiandie jau sekmdienis, bet knygų rankose kaip ir neturėjau. Tur būt, greit pasitaisys ši bloga mano nuotaika, ir vėl galėsiu, viską užmiršęs, paskęsti darbe. Bet vėl liūdna, kad ateitis nedžiugi. Kas kam iš to, kad aš kada ir baigsiu tą universitetą! Tėvui, kaip matyt, mano gyvenimas maža terūpi, broliams seserims atrodo perdaug laimingas! Nors, iš tiesų, nėra toks. Yra jame labai daug ir liūdnų valandėlių. Kam pasiskųsi? Kas mokės suprasti? Dirbk, kaip jautis, bet nežinai, kam. Tas gyvenimo tuštumas daug mane ir liūdina. Aš manau, reikia tą visa visuomenišką matu matuoti ir pradžiugsiu. Turiu matyti ir jausti, kad tuo savo darbu daug darau visuomenei gero. Kitaip, žinoma, ramumo ir nesulauksiu. Reikia kiekvienam rasti sau vietą ir tinkamą darbą visuomenėje. Tada jauties žmogus laimingas.

Tiesa, šių dienų visuomeninio gyvenimo yra didelė stagnacija. Jokio veiklumo, niekur nė mažiausios iniciatyvos. Visur ramu, tylu. Baisu tą tylą sutrikdyti. Vis tat valdymo forma. Koki ji kartais gali būti visuomenei slogutis! Kaip reikia jos saugotis. Tikiu, – pasitaisys man ūpas ir aš susikaupsiu studijoms! 18 val. Baigta.

⁷⁸ Turbūt *planai sudaryti*.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. liepos 21 d. 10 val. 30 min.

Aš jau daug nusiraminau. Bet labai daug man padėjo K. Dikensas „Olivero Tvisto“⁷⁹ skaitymas. Iš tiesų, jei aplink matai tik už save daug laimingesnius žmones, tai liūsti žmogus, nors ir netokia didelė bėda būtų. Taip iš dalies buvo ir su manim.

Paskaitęs tą sutrumpintą lietuvių kalba „Olivero Tvisto“ vertimą, įgijau be galo daug jėgos ir didelio noro darbui. Ką reiškia menkam žmogui graži literatūra! Tai neįvertinamas turtas! Darbštumo bankas!

Žinoma, K. Dikensas didelis rašytojas. Jis, matyt, buvo per daug geras žmogus. Jis temėgo piešti savo raštuose gerus žmones. Nors jie didžiausiam skurde gyventų, bet pasilieka geri, meilūs ir sąžiningi žmonės. Jie meilūs net ir tiems žmonėms, kurie juos skriaudžia. Jie žiūri į bloga darantį žmogų su viltim, kad jis, lyg šumui (padūkimui) praėjus, tuoj pasitaisys ir bus puikus žmogus.

Oliveras Tvistas – angeliukas pragaro šiukšlyne. Jau tas jo angeliškumas, kartais, tendencingas pasirodo. Iš kur, kartais paklausi, tas vaikutis gali melstis, kalbėti ir galvoti gerai ir dar geriau, negu paprastas ir su doru auklėjimu vaikas, kada nėra jis matęs nė pusės meilaus ar doro žodžio?! Čia jau jis atrodo mašinalus, o ne natūralus. Jis yra „gero“ račiukas, kuris suka, kad kiti suka. O jį suka K. Dikensas. Taigi Olivero Tvisto charakteryje, jei ir yra natūralumo veiksmuose, bet nebėra pateisinimo, tų veiksmų pagrindo. Jis didvyris išeina per daug geras blogiausiose sąlygose. Jis – lyg metalas auksas. Ir iš tiesų, taip galvojo, matyt, ir pats K. Dikensas, kurdamas Olivero Tvisto portretą. Vėliau, nors šiam vertime tai neaišku, parodo, kad, iš tiesų, Oliv. Tvistas yra auksas į purvą numestas. Jo gerumas natūraliai paveldėtas. Jo tėvai buvę geri žmonės; tokio kraujo, kokį jį matome gyvenimo šiukšlynuose. Bet vis dėlto, per daug maža įtikinumo.

Jei reikėtų man parinkti vaikų ir šiaip jaunuolių knygynui knygų, aišku, kad ir šios knygutės niekad nepamirščiau. Tai dvasios penas! Alkanas, gyvenimo suvargintas ryte praryni (praryji).

⁷⁹ Dikensas Č. Oliveris Tvistas. Sutrumpintas mokinių vertimas. Red. J. Kutra. Kaunas, 1929, 118 p.

Brangūs tie žmonės, kurie žmonijai tiek daug gero padarė, – suteikė kartų kartoms dvasios peno.

B. 11 val.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. liepos 21 d. 21 val. 30 min.

Jau pusmetis! Koks tat trumpas laikas, bet man labai reikšmingas. Šiokį vakarą prieš 6 mėn. įėjau direktoriaus lydimas į mokyklą, tiesiog į mokytojų seminarijos IV-tą kursą pirmai pamokai. Tai buvo mano gyvenimo perversmas! Kiek jausmų, svajonių, nedrąsos, net baimės! Kiek abejoju savo jaunoms jėgoms! Būdavo daug ir nusivylimo valandų. Jų niekas tik nematė... Kada kitiems rodydavaus, visada drąsus nuduodavau. Kitaip ir būti negalėjo. Silpnoms jėgoms bailė – peilis po kaklu! Gyvenau, dirbau ir jaučiau, kad aš čia dar per silpnas. Bet drąsus žiūrėdavau į ateitį. Vyliaus ir vyliaus, kad po kelerių darbo metų drąsesnis žengsiu į klasę. Bet prieš akis – darbas, darbas, darbas...

Daug kartų nuliūstu, ir pasidaro man neramu, kad mes savo jaunimui tokius mokytojus dar tegalim duoti. Kitos tautos jau daktarų ieško savo aukštesnei mokyklai, o mes... turim pasitenkinti su penkių semestrų studentčiais! Aš – vienas tų studentčių. Jaučiu kaltę, nors nekaltas esu. Net ir ten ne veržte įsiveržiau, bet kviečiamas įžengiau. Mano kaltė ta, kad aš menkas, o turiu kuogreičiausiai sustiprėti. Bet jėgos tiek neištveria, gabumai tiek neleidžia, kad galėčiau nurimti savo pasiektais rezultatais. Bet po pusmečio jau kiek stipresnis jaučiuos. Bet mokykla man nebe svetima. Joje jau išmėginau visus darbus: aiškinau, klausiau, klasės tvarkos daboju⁸⁰ ir net dviejų rūšių egzaminus egzaminavau. IV-to kurso išleidžiamieji, II-tro keliameji – vis įvairumėlis, bet įstojamųjų nemačiau...

Kiek padirbau ir kiek tikęs mokyklai – čia mane mano vien jausmai gali, kartais, ir apgauti. Tai liudija kiti žmonės: jų pareiškimai svarbiausi. O turiu jau ir tų džiugučių! Esu kviestas į valstybinę „Aušros“ mergaičių gimnaziją paties direktoriaus. Jau ketvertą kartų tuo reikalu su juo ir kalbėjau. Kuo maloniausiai visada kviesdavo, savo jokių reikalavimų nestatydamas. Tat man daug jau pasako apie

⁸⁰ Daboti (skol.) – saugoti, čia prižiūrėti.

mano darbą. Dieve, duok, kad aš, vis kas kartas stiprėdamas, galėčiau likti geru mokytoju, kad savo jaunutei tautai aš, menkas jos sūnus, padėčiau iškilti, kad ji pasiektų žmonijos kultūros aukuro briauną ir ten padėtų sau skirtą dalį!

Malonu būtų sulaukti ir visų metų sukakties tokia nuotaika ir viltim, kokia sulaukiau aš, vienut vienas toli nuo žmonių, savam mažam kambarėlyje, kuriame ramus ir viltingas baigiu šiuos paskutinius savo žodelius.

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. liepos 23 d. 21 val. 40 min.***

Šiandie skaičiau F. M. Dostojevskio „Nusikaltimą ir bausmę“⁸¹. Tai šiurpus literatūrinis dalykas! Perskaičiau tik pirmą tomelį (viso 6), bet tiek buvau sujaudintas, tiek sukėlė sudrumstė jausmus, kad perskaitęs sviedžiau ant stalo. Skaitau vertimą, bet originalas, manau, yra žymiai geresnis. Tai, sakau, literatūra! Kur jausta, įsigilinta ir nueita į pačias paslaptinęsias sielos tamsias gelmes. Matyt, rašytojas ne tik vaizdus gaudė, bet ir jausmus pynė ir juos kaitrino. Niekas man taip dar visoj skaitytoj literatūroj nekrito į akį, kaip jo mokėjimas kuo puikiausiai suprasti girtuoklius ir juos taip aprašyti, kad, rodos, tiek jau aišku ir vaizdu, kad, ir kas rodytų, nebežiūrėtum! Matai jų suglebusius, papurtusius veidus, padrikus sąnarius, sutižusią jų statulą. Paskaičiau iki nužudymo.

Dostojevskis aprašo baisius dalykus, neapsakomai šlykščias šlykštynes ir taip dar vaizdžiai, kad nenorint pamanai, jog tas rašytojas turėjo būtinai visa tai pats kuo puikiausiai patirti... Bet jauti, kad jis yra angelas. Toks pat, kaip ir jo tipai: nusidėjėliai be nuodėmės, kurių tik gali pasigailėti, o ne smerkti. Tiek ryškus, tiek vaizdus tas jo aprašomas pasaulis, kur silpnavaliai, geriausios širdies žmonės maudos savo mėsle: savo išvirtyse bėdų košėse. Iki šiol bent nematyti tų kaltininkų, dėl kurių toks tas biaurus gyvenimas. Autorius lyg neturi, rodos, priešų: jam visi draugai, ar bent nekalti žmonės.

⁸¹ F. M. Dostojevskis. Nusikaltimas ir bausmė. 6-ųjų d. romanas su epilogu. Vertė J. M. Balčiūnas. D. 1–6. Kaunas, 1929.

Šį vakarą buvau pasivaikščioti ir ėjau specialiai po miestą pasidairyti. Nuostabus daiktas: Kaunas juda. Nerasi niekur, kur nebūtų neseniai žmogaus ranka sujudinusi palietusi! Čia nauji namai, jau mažiausiai 3 aukštų, čia naujai pergrendžiama gatvė, taisomas trutuaras⁸², dažoma tvora, durys ar langai. Kur pasisuksi, kur tik akį mesi, – neseniai ir neseniai... Visur gyva! Tur būt, retam miestui tėra tekę tokiu ūgiu augti, kaip dabar Kaunas auga. Man vos treji metai: pusė namų naujų. O kiek paaukštintų, kiek kitų žymių kapitalinių remontų! Baisu pažiūrėti, pamanyti! Kaunas – laikinė sostinė, bet greit nebebus jokios žymės, jokio skirtumo, kad jis kada ir nebuvo sostinė, bent iš paviršiaus! Tokiam mieste, rodos, ir žmogui nepatogu tūnoti, sėdėti be darbo, be „kūrybos“! Bijai pats savo niekybės. Nori minioj įsimašyti ir ten paskęsti, pasislėpti. Tikrą veidą baisu ir parodyti! Kiek aš dirbu ar skaitau, bet aš vis tuščias ir tuščias ir nieko duoti negaliu...

***Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. liepos 25 d. 21 val. 15 min.***

Gyvenu, tur būt, taip, kaip retas kas tegyvena. Vienut vienas visam bute – nė tarnaitės nėra. Pats verduos arbatą, valaus, jei jau per nešvaru, kambarius ect. Žodžiu, esu šeimyninkas, šeimyninkė ir tarnaitė. Tikras iš manęs XX a. vienuolis! Puiku, jei turiu darbo nuotaiką. Bet reikia pasikarti, jei tinginys ir nuobodulys ima. O tokių valandų daug. Juk neišdirbsi per kiaurą dieną žodžio neprataręs, neatsikvėpęs, galvos nepakėlęs! Kalbėk – nėra su kuo! Kartais, tiesa, tarp tų bergždžių ilgesio ir nuobodulio svajonių iškyla viena kita ir žmoniškesnė mintis. Pav., šiandie vakare nueinu į „Paramos“ krautuvę ir girdžiu: „Nemanyk, kad aš toks n e d o r a s, kad duočiau supuvusius pomidorus“, – sako pardavėjas. Pagalvojau. Pasirodo, jогtas „nedoras“ yra neseniai paaukštintas į m o r a l i š k a i b l o g a s. Mano (žem.) tarmėje ir šiandie sako: nedoras šuo, nedoras jautis, nedoras žmogus (greit pyksta ir tuoj mušas), šuo – kandas, biaurus; jautis – duriąs, piktas. Toks, mat, ir žmogus, kuris yra piktas ir tą

⁸² *Trutuaras* (svet.) – šaligatvis.

pyktį kumščiu, kaip jautis ragais, parodo, – yra nedoras žmogus. Kaip tat abstraktėja žodžiai!

Šiandie, vis dar tebeskaitydamas tą Dostojevskį, manau, kad tautos ar šiaip visuomenės vadai turi turėti didžiausią rūpestį, kol tautai atranda bendrai siektiną tikslą. Ir tas tikslas, siekiamasis objektas, turi būti tiek didelis, kad kiekvienas siekėjas – ministeris ar paprasčiausias darbininkėlis – jaustųsi savo darbu be galo vertas ir reikalingas. Jei žmogus netenka savo vertės, tai jau bloga. Jis stengias tą tuštumą, tylą, jo atžvilgiu kurtumą įskausti, pasirodyti, jog ir jis yra sviete arba kuo greičiau stengias išnykti. Juk tos įvairios savižudybės ir yra ne kas kitas, kaip išsibraukimas su pasibiaurėjimu iš šio pasaulio. Jis mato, kad jam nebėra ko gyventi, jo niekas nelaukia, nieko ir nenori. O gal ir neapkenčia? Tad kam jam, tokiam žmogui, čia bevargti, beskursti! Daug ir didelių vargų žmogus išvargsta, jei jam prieš akis vis tebeblizga siekiamoji žvaigždė. Ji užgeso – turi gesti ir jis. Oi daug taip ir gęsta! Gęsta, kaip perkūno trenktas, blogas žmogus, kurio kas nejusčiomis kiaurą praeitį iškelia: diskredituoja jo gyvenimą. Blogai darydamas gal turėjo ir draugų, kurie apie tai nieko nežinojo ir jį gerbė, malonėjo turėti savo būryje. Po šlykščių darbų iškėlimo nubyra draugai. Jis pasidaro, kaip akmuo, lygiuose laukuose, kur jo arimuose visai nereikalingas, kurį kiekvieno žvilgsnis šalino iš tos garbingos vietos – asmens. Taip šalina ir žmogus žmogų. Kol aiškus tikslas prieš akis – nėra baisių, kurios per baisios pasirodytų, kad pabūgtum ir pabėgtum iš šio gyvenimo!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. liepos 30 d. 17 val. 40 min.

Ar kam bus įdomu, kad aš parašyčiau, kad jau antra savaitė baigias, kaip aš sėdžiu vienut vienas visam bute atostogų metu, kada, rodos, ir kitoj vietoje turėčiau būti ir su kitais žmonėmis bendrauti, – abejoju. Gal tam, kas norės mano kiekvienos minutės žingsnį atsekti, bus ir tai svarbu žinoti. Bet kam? Man pačiam gal ir bus kada įdomus ir malonus prisiminimas, gal tada ir tos nykiosios valandos mano sąmonėje švitės, nes jos bus virtusi[os] mano jokiais įstatymais neeksproprijuojama nuosavybe. Jos paliks mano

būde savo žymę, nėra ko abejoti. Ar tai gera ar prasta, šiuokart nesiryžtu atsakyti. Gal tuo momentu ir nevisuomet patenkintas, bet praėjus, ar teks gailėtis, dar pamatysiu. Sunku dar aiškiai ir tikrai ir pačiam mokslui pasakyti, kokių socialinių būklių, kaip kūnui maisto elementų, reikalinga išugdyti žmogui, kuris galėtų kurti ir teisėtai užpelnyti žmogaus [vardą], kaip skirtybę nuo visos gyvūnijos. Tarpams, tam tikrai žmonių klasei auklėti mokslai apytikriai nustatė ir socialines būkles, ar bent tenka praktikuoti. Tiek to šiuo klausimu: pats gyvenimas ateityje tai visa geriausiai išaiškins.

Man, vienam čia nykiai begyvenančiam, kyla dažnai ir abejonių dėl to vienuoliško gyvenimo. Ar jis tobūlas ir ar būtinai jis turi būti toks, koks, sakysim, yra. Mano draugai (amžininkai) dailiai kartais „baliavoja“ plačia prasme, kur jų gyvenimo smulkmenas nulemia momentas ir kūnas. Jų poelgiuose, be oficiališkumo, maža dvasingumo. Gal dar daug mažiau vidujinės dvasingos nuotaikos? Jie, man atrodo, gyvena kažin kaip po nosim pakišama dabartim. Ir gražu, kartais, iš šalies žiūrint atrodo. Toks „vienuolis“ su savo gyvenimu kai kada lyg dybas (mietas) atrodo toj vietoj, toj kompanijoj. Ar verta juo pabūti, pasidrovėti, kad paskui vienas galėtum, lyg nugalėtojas, džiaugtis ir didžiutis. Juk man nėra galvoj nei kabaretai, nei kitos panašios tik linksmostos įstaigos. Aš jose, tiesa, jei per apsirikimą pakliūnu, nevisada linksmas ar linksmesnis jaučiuos. Iš jų išeinu ne dvasią sustiprėjęs, kad ten buvo daug to dvasingumo, energijos, kūrybos, bet pavargęs, ištižęs, visai suglebęs, kad, rodos, be auto nėra namų nematysiu. Jei išeinu dvasios galingesnis (tik nieko iš ten neišsinešdamas), tik todėl, kad ten kontrastą išvydau ir patyriau. Bet kuriai energijai gauti reikia jau nevienodybės, bet tos skirtybės, kurią fizika paprastai + ir – (pliusu ir minusu) išreiškia. Todėl aš turiu vėl grįžti į savo gyvenimą, kokį anksčiau gyvenau, nes + ir – susilieti negali, bet tik energiją gaminti. Taip, tur būt, yra ir su mano gyvenimu. Manau, mieste, kaip žmonės kalba, nors aš ir lyg nenoriu tikėti, – retas atsitikimas, kad vyras 24 m. su viršum būtų nepraradęs nekaltybę, kuriai progų begalės buvo. Vis tai kausimai, apie kuriuos teks ateityje pamąstyti, ir gerai dar pastudijuoti, bet visako kartu įvykdyti nėra galima.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. rugpiūčio 6 d. 18 val. 35 min.
Trečiadienis.

Audrota ir lytota. Prieblanda. Tamsa iš kampų veržias į aslą. Lyg gamtos ir širdies susitarta. Lauke švilpia, šaudo vėjas, mano širdyje – neramumai ir ilgesiai. Jaučiu – tai meilės vaisius. Iki šiol jo nepa[...?]. Šiandie jai parašiau laišką, apypiktį, laužytą, nerimtą ir nevienodą. Svarbiausia – visi jausmai neišsakyti Ir daug kur pasakyta ne taip, kaip aš norėčiau. Rodos, kad ji čia būtų, tuoj galėtum kur suklydęs pasitaisyti, sakinį kitu jausmu ir kitais žodžiais pasakyti. O ką dabar? Ji toli, kur tolimam kaime: sunkiai ir laiško pasiekiamo. Kas tie žodžiai, jausmai ir tos mintys, kurios laiške parašomos prieš tas, kur arti sakomos. Be minties, kiek nekalto, nuoširdaus jausmo! Kiek šypsnių nekaltai viltingų! Taip, iki šiol aš nesupratau, ką tai visa reiškia... Saldu, bet ir kartu. Kankinies pats žmogus ir vaisto nerandi! Kartais pamanai, kad geriau jos būtum nepažinęs! Sugyvenau 23 m. be tų didelių meilės sielvartų: ramus, darbštus, gyvenimo slėgiamas, mygte mygiamas; vos bepasiziūrįs, kaip varlė per maurus, į ateitį. Bet vis gyvenau ir bėdoj kitus kaltinau. Taip, rodos, ir galėjau, nes buvau daug kur to paties gyvenimo ir nuskriaustas: be reikalo skurdą skurdau. Nemalonus, tiesa, buvo gyvenimas, ta kova dėl duonos kąsnio, dėl ateities likimo, kuris kartais ant mėnkučio siūlo pakibdavo. Dabar viskas sava: nieko sieloj svetimo neimportuota. Žinom, praeities padariniai vis glūdi ir čia, bet bent jų, rodos, nejauti, lyg laisvai elgies. Ir ji, tur būt, man tiek brangi, kiek ji mane pažįsta ir užjaučia. Ne jos turtu, ne jos grožiu susiviliojau. Mudu suvedė netikėtai aplinkybės. O ar pažinęs jos sielą, dar daug savo įdėjęs, – negaliu beatsitraukti – kibte prikibau. Sielojamės, degame, bet kuo tai viskas baigsis, – mudu pačiu nežinova. Ji vos baigė 6 kl., aš dar nebaigęs universiteto. Neturiu pastovios tarnybos, kuri būtų tikrai amžina. Rūpi baigti, jai ir baigti. Taigi, lauk, kentėk tuos 2–3 metus. Čia nefizinės, bet dvasinės kančios. Biologiškas, nors šiuo atžvilgiu ir sveikas esu, nesibijočiau tų kančių. Tiek to – pakęsiu, bus turtingesnė siela. Toks gal visų likimas?!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. rugpiūčio 10 d. 21 val. 35 min.
Sekmadienis.

Sako – šioj gadynėj vergų nėra. Ne tiesa. Jų yra, buvo ir, tur būt, bus. Tik žinom, ne tokių, kurie būtų kitų pavergti, bet tokių, kurie patys yra pasivergę, savo „laisva“ valia daro. Toks vergas – ir aš. Ar kada mane kas supras, ar žinos, jog aš daug daug dienų ir net naktų laisvai pasivergdavau save kuriam nors darbui. Nevisada ir darbui, tam plikam darbui, kad ir mokymuisi. Ne, daug daugiau aš esu pasivergęs savo idėjai, įsitikinimams. Aš dėl jų nuo žmonių daug kenčiu. Kenčiu kartais ir pats vienas. Bet laimingas pasijuntu, kad matau pergalėjęs, ne dykai kentėjęs – įvykdęs, ką norėjęs. Taip, pasakysit, Jūs, žmones, judrusis gatvės elemente, kam save žudai? Aš Jus paklausiu: o Jūs, kurie nenurimstate, kaip amžinas žydas, vieni, ar nesate vergai. Jūs lygūs vergai, jei dar ne didesni, kaip ir aš. Jūs ne save sąmoningai vergiate, kuriam darbui įkinkote, bet kitų esate pavergti – pavergti to judraus pasaulio, kuris teerzina Jus tik tais penkiais pojūčiais, be jokio gilesnio vidaus sudirginimo. Taip, aš ilgiuos, liūdžiu, kamuojuos, bet dvasia bręstu. Aš branginu visas moderniąsias priemones, gerbiu visas žmogaus pastangas, bet kartu trokštu, kad žmogus neužmigtų tose gyvenimo sūpynėse ir nieko daugiau nebejaustų, kaip tik tą nuolatinių dirginimą, judėjimą, nepatvarumą, neapsižvalgymą – tik greitį, vaizdas po vaizdo, nepastovumas, griuvimas. Bet niekas nežino, kam? Rodos, griūva, kad griūtų; nyksta, kad nykų. O ir paklausti, pasidomauti visai nenori ir nereikia. Tokia tat mūsų gadynė!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. rugpiūčio 12 d. 21 val. 15 min.
Antradienis.

Keistas ir retas dalykas. Gera, kad jų ir maža. Šiandie gerokai įpykau ir taip smarkai širdau, kad jau senokai taip bebuvau siutęs. Šelti buvo ko. Įdaviau penktadienį jauniems kurpiams batus taisyti. Jie gyvena čia pat, už kelių dešimtų žingsnių. Susitarėm, kad šeštadienio vakare bus gatavi. Pats nenuėjau dėl lietaus. Nueinu sekmadienio rytą – uždaryta. Benuėjau pirmadienio vakare. Gi-

zelius⁸³ teradau, ir jie mano batų negalėjo surasti. Grįžau vėl po pusvalandžio. Sužinojau – negatavi, vadinasi, taisomi. Prižada patys šiandie rytą man atnešti. Laukiu, – nėra. Nueinu vakarop pats pas juos. Tikrai randu taisomus. Batai – purvini, nuvalkioti, nuškiurę, užvarčiai sutraukti. Tuoju ten pat įtariu, kad dėvėti, purvini. Ginas, – sumynioję žmonės. Sakau: „Kam dedate, kur žmonės vaikšto“. Ar ten vieta? Pagaliau prižada vėl man po 10 minučių atnešti, nors tesulaukiau beveik po valandos. Taip nieko daug neišsibaręs, gana ramokas ir grįžau namo. Lūkuriavau atnešant. Sulaukiau, bet jau su visa tulžim, net rankos ėmė drebėti. Paimu batus, nieko daug jų nė neapžiūriu. Piktai imu klausti, kiek kaštavo puspadžiai ir gumos? Mato jis, kad aš jau tikrai piktas. Sakau, sumokėsiu tik už pirktąją medžiagą. Kiek ji kaštuoja, jis nesako. Pats įvertinu: puspadžius 4 lt., gumas, jo pasakymu, 1,5 lt. = 5,5 lt. Turiu tik 6 lt. Ką daryti su puse! Neįsčiusiems bardamasis įduodu jam 6 lt. ir sakau, kad ryt ateisiu atsiimti. Jis nieko griežto netvirtina. Stengias dar, nors ir beviltiškai, išsisukti. Ir paėmęs duotus pinigus ne liūdnas dėl pinigų išsinešdina. Tuo ir baigęs šios dienos pykčio ceremonijos. Ryt – pamatysiu, bet eiti, tur būt, eisiu.

Mane ne tik erzino ir pykino metrialūs nuostoliai, bet tas jų moraliskas susmukimas. Aš aiškiai patyriau ir jaučiu, kad mano pusėje tiesa. Noriu taisyti, netoleruoti. Bet kaip? Pyktis ir jo palydovas barnis savo daro, nors čia juodu, tur būt, kuo mažiausiai tepadeda „taisyti“: jie maža jų juodymes tenuplaus. Nors teorijoje esu ir aš ne visai lėpšis, bet praktikoje viskas tevyko kur kas sunkiau. Būtų tai graži pamoka didiesiems teoretikams, puikiems moralistams. Man ji ne kaip taisyti: visai pykčio nesumaldžiau, nors ir nesikeikiau, nesikolijau. Mat, taip mano neįprasta. Galvoti lengviau, negu sugalvota vykdyti!

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1930 m. rugpiučio 25 d. 17 val. 10 min.

Pirmadienis.

Ne pirmadienio liūdesiai man širdį varsto, bet kiti. Prasčiausia žmogui – daug norėti, maža laimėti. Todėl Diogenas, gyvendamas

⁸³ *Gizelis* (svet.) – batsiuvio padėjėjas.

bačkoje ir tuo pasitenkindamas, buvęs laimingiausias pasaulyje žmogus. Tuo aš pasigirti ne(be)galiu. Noriu, nors ir ne daug, bet žymiai daugiau, negu Diogenas.

Praejo 21–23 d. lietuvių kat. mokytojų I-mas kongresas. Gerokai mane jis nuvargino. Jau kiek pailsėjau, bet vis neramu. Jaučiuos lyg maža tepasiilsėjęs, tepasiskaitęs... ir savo darbui – vėl per silpnas, kaip visada. Daug ir tai reiškia mano šiai pilkai nuotaikai. Bene daugiausia čia reikšmės turės įvairūs visuomeniniai reiškiniai, kurie vieni manęs visai neliečia, kiti iš dalies, net ir gerokai. Aišku, nė vienam piliečiui, kuris rūpinas savo krašto gerove ir laime, nemalonūs pilietinės žudynės arba žiaurūs pasikesinimai. Tuo ir nemaža sielojuos. Ypač malonu, kad jaunieji beveik visi vienu balsu tam prieštarauja ir piktinasi, kad „seniai“ valdžioj jokio patriotizmo neturi. Tiesa, ir man kaip pedagogui, dažnai ateina į galvą, kad daug reiškia jaunuomenės auklėjimui ir visuomenės šlykštybės. Jos pakerta jų jauną, nekaltą idealizmą, darbštumą ir gyvenimo džiaugsmą. To daugumas nesupranta. Mano manymu, reikėtų pedagogams ir kelti balsą, kad ne tik mokykla turi jaunuomenę auklėti, bet ir gyvenimas. Ir iš tiesų, jei galėtų geresnioji visuomenės dalis sudaryti tokią visuomenės opinią, net tų suktumų neapykantą, būtų daug laimėta mūsų visuomenės tobulinimui.

Be to, daug dar mane kamuoja ir tas nežinojimas, koks bus mano likimas nuo rugsėjo pirmos. Dabar neaišku, ar mūsų seminarija liks po senovei su visais keturiais kursais, ar tik su dviem ar trimis... Tokia neaiški padėtis mane be galo kamuoja. Neišmanau, kaip turiu tvarkyti savo gyvenimą, kokia mano ateitis, koks darbas ir kokiose sąlygose? Ryt egzaminai, bet nežinau, net kuriame name bus! Vadovybės nėra. Viskas apmirę. Vis dėlto, aš manau, kad mūsų vadovybė truputį pasyvi. Vėl koks malonumas dirbti už pusę, ir taip jau mažo, atlyginimo! Tas gali vėl atsitikti. Aš jau seniai įspėjau vadovybę, kad mano idealizmas nėra toks didelis, kad pats neturėdamas, o pasiskolindamas galėčiau dirbti pusvelčiui ir dar savo pridėdamas. Iš idealizmo į kapus važiuoti, ne kas tesutiks! Šie liūdesiai ir slėgia mano sielą... 17 val. 45 min.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.
1930 m. rugpiūčio 28 d. 8 val. 40 min.
Ketvirtadienis.

Žlugus vienai vilčiai, kyla kita.

Iš tiesų, jei reikėtų biografams surašyti ir patirti tuos viešumos nemačiusius darbus ir svajones, būtų be galo sunkus darbas. Bet šie dalykai daug nusveria kituose dalykuose. Jie dažniausiai yra paskatintojai ar tormuzai ir tų visų dalykų, kuriais žmonės džiaugias ar peikia. Šie slapti dalykėliai daugiausia turi įtakos mūsų charakterio formavimuisi. Iš jų išeiname į viešumą tokie, kokie subrendome savyje.

Koks didelis slogutis yra žmogaus kūrybai pakrikęs jo šeimininis gyvenimas! Viskas tada pasaulyje juoda, jei namie ne meilu! Didžiausia darbo apatija! Ir niekas viešumos sekėjų nežino, kodėl jų narys traukias iš jų tarpo. Išmintingi tie žmonės, kurie rūpinas gražiu šeimos sudarymu ir ištverimu. Aš iš tėvo pusės negalėčiau didžiuotis laimingas esąs. Jis pats daug privargęs vargstančiam nebemoka užuojautos pareikšti. Daug šiandie reiškia jo per mažas apsišvietimas, neturtas, o ypač senatvė. Pats neturėdamas energijos, negali jos įkvėpti ir kitiems. Labai prasta, kad tėvai, kol dar vaikai jauni, taip pasensta. Vaikai vieni paliekami su gyvenimo bangomis grumtis, tėvų dar trukdomi.

Yra dar ir kitų pusiau viešų [dalykų], kurie daro didelę įtaką žmonių darbui ir charakteriui. Štai kad ir šiokie dalykai. Aš jau iš pavasario buvau kviestas į „Aušros“ Mergaičių gimnaziją. Į ją patekti – mano semestro studentui – laikoma visiškai negalimu daiktu. Man buvo nusišypsojusi saulutė ir švietė skaidriai per visą vasarėlę, gaivindama mano dvasią, pasitikėjimą savim, kėlė viltingus ateities bruožus, glostė savigarbą iki pasididžiavimo, pasipūtimo. Ir štai prieš kelias dienas viskas žlugo! Laimė, kad ne iš mano priežasties. Būčiau visai sugurintas ir sunkiai beatsitiesęs. Ir maža kas tai težinos, kas mano jausmams ir mintims be galo daug reiškę. Tiesa, ir šiandie tos gimnazijos direktorius sako, kad mūsų planai, jei ne šiais, tai kitais metais turėsią būtinai įvykti. „Prie to mes visi eisim“ – dar malonu ir viltinga, bet jau šių metų faktas įvyko...

Vėl pragiedrulis – vakar gavau pakvietimą paduoti prašymą į Rusų gimnaziją. Jau ir padaviau tą pačią dieną, ir ten man daug vilčių pareiškė: laiko mane savo būsimuoju mokytoju. Dar ten neaišku – galiu ir šiais metais gauti jau keletą pamokų. Vėl lauk!.. vilkis... gaivink švelnią ateities ugnelę krūtineje..., bet ar daug kas įvyks??? Šiandie tik viena žinau, kad dirbsiu mokytojų seminarijoje už pusę atlyginimo. Jau dirbu: egzaminavau porą dienų po 4–7 val. Kaip susikristalizuos mano gyvenimas šią žiemą, dar nieko nežinau...

***Tas pats adresas.
1930 m. rugpiučio 30 d.
Šeštadienis.***

Šimtas akučių...

Jau užmirštoji „Aušros“ Mergaičių gimnazija vėl atgijo. Vakare man direktorius paskambino telefonu ir pranešė, kad dalykai nebaigti: dar aš galįs likti jų gimnazijos mokytojas. Liet. k. mokytojas Ambrazevičius⁸⁴ tenorį paimti tik 12 pam. Tokiu būdu man liktų 18. Bet imant visą klasę, išeina noromis nenoromis 15 pam. Taigi man 15 p. vėl lieka. Šitas klausimas vėl tiek pasidarė aktingas, kad šįryt buvau net gimnazijoje ir tariaus su direktoriumi. Jam šįryt įteikiau išlaikytų egzaminų sąrašą ir curriculum vitae. Žodžiu, „mizernus“ dokumentus, o jis su šiais žada eiti pas Šviet. Ministerį ir paklausti, ar mane tvirtintų. Lauksiu vėl naujų įvykių...

Charakteringiausia – šimtas akučių. Dir. Dr. Jokantas pažiūrėjęs mano curriculum vitae ir pamatęs, kad aš gimęs tik 1906 m., nustebo, kad toks dar jaunas (tur būt, jam žymiai senesnis atrodo) ir sako: „Tokiam pavojinga Mergaičių gimnazijoje. Atsimink, – čia visur 100 akučių seka kiekvieną žingsnį ir krustelėjimą. Neduok, Dieve, kuriai nusišypsoti! Tuoj skandalas kiltų.“ Aš pasijuokiau ir sakau: „Juk aš jau Tamstai sakiau ir pavasarį, kad čia, pas Jus, darbo sąlygos žymiai sunkesnės. Aš tuo, kad pas Jus patenku, visai nesidžiaugiu.“ Kalbėjau taip, bet širdyje jaučiau tvirtybę, o ne pavojų ir ištižimą.

⁸⁴ Juozas Ambrazevičius (vėliau Brazaitis) (1903–1974), pedagogas, literatūros mokslininkas, valstybės veikėjas. Apie 4-o dešimtmečio vidurį Ašmantas ir Ambrazevičius susidraugavo, bendravo šeimomis.

Žinoma, už ateitį garantuoti negalima, bet ir apie ją reikia spręsti iš praeities. Vėl gal tuščias laukimas, nervų gadinimas. Bet laukti reikia. Taip jau kamuojuos ketvirtą savaitę. Todėl sėdžiu daugiausiai paniuręs, nedarbštus, susimąstęs... Ypač dabar gali būti nemalonu, kad įsivelsiu į tas tris mokyklas, o nežinau kurioj liksiu. Vis dar ta pati istorija... ir aiškos būklės nėra. B. 11 val. 25 min.

1930 m. rugsėjo 1 d. 20 val. 30 min.

Pirmadienis.

Pas Ekscelenciją...

Kokia būtų man laiminga ši diena, jei aš galėčiau būti toks na-
iviškas, kad galėčiau džiaugtis tuo, kad aš buvau pas aukštą vietą
užimantį žmogų... pas ministerį. Šiandie aš jį mačiau, bet tos laimės
neturėjau, kad galėčiau tą džiugų džiaugsmą amžinai atminti. Ne. Gal
būt, man daug pakenkė tos mano pažiūros į žmogaus „menkumą“.
Aš akiplėšiškai moku jaustis lygus su daugeliu žmonių, kurie užima
gana aukštą vietą. Bet ne su visais. Mokslo žmonės ar meno kūrėjai
mane paklupdo. Ir prieš tuos, ypač kurie patys nori, žemai lenkiuos.
Bet jau turi būti šios rūšies žmogus! Šiandie man tas įspūdis tebuvo
žymiai mažesnis, negu tada, kada aš įėjau pirmą kartą į IV kursą pir-
mai pamokai vesti. Tada net labiau ir drebėjau... Bet gavęs valandėlę
per rašomuosius darbus, maloniai pasidžiaugdavau. Žymiai maloniau
pavasari pasirašinėjau ir atestatus. O rudenį... jau be įspūdžio.

Priėmė kaip ir visus tos rūšies klientus: oficiališkai, bet teigiamai
išsprendė dalykus. Tai svarbiausia. Buvo toks dalykas. „Aušros“ gim-
nazijos direktorius, nors ir norėdamas mane gauti mokytoju, elgė
kažin kaip ne aktingai ir su didele baime, kad, jam mane pristatčius, gali
manęs, tačiau, nepatvirtinti. Būtų jam įžeidimas. Todėl jis siuntė mane
patį tos laimės išmėginti. Mėginau ir laimėjau. Būsiu patvirtintas,
jeigu tik mane gerai pristatys pats direktorius. Ryt turi viskas atsitikti.
O apie trečiadienį jau ir aš sužinosiu. Gali atsitikti, kad aš liksiu trijų
gimnazijų (geriau pasakius: trijų aukštesnių mokyklų) mokytojas. Tas
gali atsitikti, jei visur teturėsiu po kelias pamokas. O tas gali įvykti.

Dėl šių reikalų šiuolaik esu be galo nosį nuleidęs. Ne dėl to,
kad aš sieločiaus, norėčiau daug pamokų užgriebti, bet daugiausia

dėl neaiškios būklės. Nežinau dabar, ką su kuo derinti, kaip kur pasielgti, nes ateitis neaiški. Mūsų seminarija kraustos į naują butą, į „Saulės“ rūmus. Man bus didelis patogumas: netoli ir nereikės žemyn leisti, laiptoti į kalną. Šiandie danginomės. Nors nieko daug nedirbau, bet dėl savo rūpesčių esu be galo pavargęs. Ir jau bus pora savaitių, kaip nieko rimtai negaliu dirbti. Bene kada nors paaiškės. Ką tada darysiu, ar verksiu, ar džiaugsiuos, nežinau... 21 val. 10 min.

1930 m. rugsėjo 5 d. 20 val. 40 min.

Penktadienis.

Dovanėlė... ir ketvirtoji mokykla...

Taip, kas iš mūsų negauna dovanų! Jų turi kiekvienas. Kartais jos ir balastu virsta. Iš kai kurių asmenų mes kartais dovanų nelaukiame ir nenorime. Bet gauti dovaną iš aukštesnio už save asmens yra tikras malonumas. Tokią dovaną gavau ir aš šiandie [iš] buvusio šiais metais mūsų seminarijai Šviet. Ministerijos atstovo p. Zigmanto Kuzmickio. Jis pats atsiuntė savo darbą – „Lietuvių kalbos sintaksę“, skirtą man – Darbo Draugui. Taigi man jaunam, jei čia iš dalies ir biznio reikalas, yra brangi ir maloni dovanėlė, nes jis aiškiai mane pavadina savo darbo draugu ir parašo savo ir mano pavardę. O būti draugu už save didesnio žmogaus yra malonus daiktas. Teks gal ir recenzijėlę kokią parašyti...

Šiandie pakartotinai mane pakvietė [i] Moterų Kultūros Mergaičių Mokytojų seminariją. Šiandie jau žymiai griežčiau ir per inspektorių, o ne direktorių. Man būtų naujiena, kad čia mergaičių seminarija, nes su jomis nesu dirbęs. Bet man daug malonesnis pats faktas, kad esu kviečiamas, ne tiek jau pats darbas toj mokykloje. Daviau sutikimą su ta sąlyga, kad būtų pilnas atlyginimas. Jos sutinkančios mokėti ir pilną atlyginimą. Pamatysiu, kai imsiu galutinai tartis. Man svarbu, kiek pamokų ir koks atlyginimas. Lauksiu, kas bus toliau.

Šios dienos dar šioks toks mažmožis. Šiandie gavau „Židinio“ redakcijos kvietimą, kad išversčiau prof. Brenderio straipsnį, „Židiniui“ skirtą⁸⁵. Atsisakiau, nors buvau profesoriaus ir nurodytas. Vis

⁸⁵ Koks tai straipsnis, nepavyko nustatyti.

dėlto, jo nurodytam atsisakyti nemalonu. Gal teks rytoj ir paimti. Per dvi dieni švenčių gal spėsiu ir padarysiu. B. 21 val. 10 min.

1930 m. rugsėjo 9 d. 20 val. 55 min.

Antradienis.

...Buvo pakviestas ir švietimo ministerio patvirtintas...

Šiandie pirmoji diena, tur būt, didžiausioje visoje Lietuvoj, ne tik Kaune, Mergaičių gimnazijoj, kuri neša garbingą „Aušros“ vardą.

Buvo man skirtos pirmosios pamokos IIIa ir IIIb klasėje. Tokios jos ir liks. Įspūdis?.. Tur būt, nedidelis... Jau kažin kaip įprasta, per daug paprasta, ir nei iš šio nei iš to jaučiuos daug pritensijų: manaus galįs jau tą darbą dirbti. Mano patvirtinimas, rodos, tik būtino, paprasto eilinio darbo atlikimas. Gal čia aš per daug didžiuojuos, bet, matyt, toks mano prigimimas. Jei aš visur būčiau taip baidėsis, gal būčiau tebesėdįs dar tolimuose Tickinuose ir nė kieno nežinomas... Ta savo drąsa, manau, daug laimėjęs.

Mokiniai kiti negu seminarijoj. Čia jaunos mergaitės. Mamų globiamos vienos, kitos vargstančios. Kiekvienos norai vis kiti. Sulipdyk dabar jas visas lietuvių kalbos cementu. Sunku, nes dar į jas tas cementas nekimba. Pagaliau žymiai ir jaunesnės. Neilga tegali jos ramiai nusėdėti: čiauška, terška – visada gyvos, ar jų gyvumo kas prašo, ar ne. Toliau, manau, įprasiu ir aš su jomis žmoniškai sugyventi.

IIIa žymiai ramesnė ir labiau ji man patiko. Mat, mano giminės – kalbininkės. IIIb – komersantės ir neramios sutvėrimai. Reikės griežčiau paimti: daugiau žiūrėti tvarkos. Šiaip, manau, galėsias dirbti.

Šį vakarą, 16: 30, buvo pedagogų tarybos posėdis. Nuėjau ir aš. Susirinko vienos moterys: mat, jos klasės auklėtojos. Vyrų, rodos, keturiose tebuvo. Labai maža. Daugumas, kurie nėra auklėtojai, visai neina. Gal, ir man teks jų keliais pasekti...

Pirmasis posėdžio punktas – pamokų pasiskirstymas. Čia aš – svarbiausias asmuo. Dėl manęs ir tas „skirstymasis“. Direktorius tuoj paskelbė, kad dėl pono Ambrazevičiaus atsisakymo nuo dalies pamokų buvęs aš pakviestas ir jau ministerio patvirtintas. Žinoma, mane visos ir visi jau pažįsta, nors aš, nieko nepažindamas (beveik ir nesistengdamas), tebesidairiau. O kam man tos didelės pažinties

ir reikia? Negi su visais turėsi bendrų reikalų? Ateis laikas, ir susipažinsiu. Viena ponija šiandien be galo karščiaivosi, besistengdama kuo daugiau pažinti. Taip tat – mokykla didelio įspūdžio jau nebesudaro... Netikėti dalykai įspūdžiai, o tie, dėl kurių gyvenimą auکوji, vargsti, ar begali būti kuo nuostabūs, nelaukti, netikėti? Kuo paprasčiausiai... Lauksiu naujų tos mokyklos įspūdžių... B. 21 val. 30 min.

1930 m. rugsėjo 17 d. 21 val.

Trečiadienis.

Pavojus...

Tiesa, kad žmogui laimė yra dažniausiai nelaimės priežastis. Tokia pavojinga laimė ir man šypsos. Didžiausia bėda turėti tiek pasisekimo, kiek jau nebegali aprėpti. Tada lengva nueiti paskui menkų blizgučių, užmiršus tolesnį gyvenimą ir geresnius daiktus. Štai kas ir man! Padirbėjęs mokykloje vos pusmetį, susilaukiau apie rudenį net trijų pakvietimų čia pat, Kaune, į aukštesnes mokyklas. Toks kilimas jaunam, dar paties universiteto nebaigusiam, yra be galo pražutingas. Nors aš jaučiu sau tą pavojumą, bet be galo sunku čia ir orientuotis: reikia būti čia ateities spėjėju. Dėti viską savo kailiui yra menkas malonumas. Kiek čia daug žmogų prikamuoja svyravimas, laukimas, abejojimas, vis naujų pagrindų įsitikinimų ieškojimas savo darbui. Vis tai dalykai nemalonūs, nors jie ir kartu eina su pasisekimu. Be šių nemalonių dalykų lydi kiekvieną pasisekimą toks sunkus darbas, kurio dažnai kiti negali padirbti. Taigi imties šiokio darbo ne kas.

Šiandien vėl dar naujos kombinacijos! Susitinku neseniai grįžusį iš atostogų prof. Pr. Brenderį. Jis mane gatvėje sulaiko ir atskiria kelioms minutėms nuo draugo. Ir paklausia, ar aš galėsiąs nuo kitų mokslo metų paimti dėstyti lotynų kalbą Vokiečių Realinės mokyklos žemesnėse klasėse. Vėl nelauktas dalykas ambicijai! Šiokie dalykai žmogaus ir patvarų charakterį lepina ir ima skverbti į šaknis. O puikybė gaj! O kas joje paskęstą, nebemato realaus tako! Ir man tokių miglų kas kartas renkas daugiau. Ir jei aš čia pralaimėsiu, bus sunku kada atskirti, ar aš puikybės ir tuštybių suviliotas nuėjau šunkeliais, ar, painiavose susivėlęs, nuklimpau į bedugnę. To šiandien ir aš pats negaliu pasakyti. Mane, kaip ir kiekvieną žmogų, abu

veiksniai veikia. Kuris stipresnis, sunku pasakyti. Tik tiek aš galiu didžiuotis ir pasiteisinti, kad juos abu gerai jaučiu ir jų blogąsias puses stengiuos mažinti.

Taip tat mano ateitis vos kas dieną daros neaiški, ir kuo man teks būti, kokį darbą kame dirbti kitais metais, nieko nežinau. Ateitis slaptingoji viską apglėbusi tebeturi! Man aišku šandie tik viena, kad darbas buvo ir bus! B. 21 v. 40 m.

Verte!

1930 m. rugsėjo 23 d. 9 val. 50 min.

Antradienis.

Šandie neturiu gimnazijoj pamokų. Džiaugiuos gavęs laisvesnio laiko sau pasiskaityti, pastudijuoti. Būtų man maloniausia, kad turėčiau daug daug laiko savęs ugdymui ir lavinimuisi. Koks aš dar menkas! Kaip aš dar netikęs savo darbui! Mokytojas – bet kiek aš pats temoku! Kaip skriaudžia gyvenimas tuos, kuriuos pavedė mano globai. Kiek jis privargina mane, uždėjęs man tokias sunkias pareigas. Koks mūsų dar vargas, kad neturime užtenkamai inteligentų. Kiek dar spragų lopoma tokiais, kaip aš. Juk mūsų visų pirmasis rūpestis turėtų būti mokytis, pažinti gyvenimą, patiems dar daug daug lavintis, o ne kitus jau imti lavinti. Man dar reikėtų laisvaus oro studijoms – mažiausiai kokių 4–5 metų. Tada, rodos, galėčiau jau drįsti bent kiek pradėti darbą. O turiu dirbti... dabar ir dar... visose gimnazijos klasėse arba seminarijos kursuose. Oi kokia skriauda tiems, kurie iš manęs šviesos peno laukia, – peno, kurio aš pats neturiu!!!

Malonus man mokyklos darbas. Tik aš jai nemalonus, netikęs, ir tai taip giliai jaučiu, kad man širdį prislėgia tiek, kad kvapą sulaikau ir pabundu po kelių sekundžių gerokai užtroškęs. Oi kaip baisus tas vaizdas, kad save matai tuščią, o į tave dar tiesias šimtas rankų ir prašo, kad duotum! Dieve ar gyvenime, kam mane tiek nuskriaudėte? Kodė! neleidote man prisisotinti bent tiek, kad galėčiau turėti jėgų bent alpančius aprūpinti. Kokią aš darau skriaudą tiems, kuriems teikiu tokį menką savo peną! O kada aš jiems begalėsiu tas skriaudas atlyginti, – grąžinti ar atiduoti tą, ką aš seniai privalėjau duoti?!

Bet man malonu... Man malonu, kad aš užmirštu savo niekybę, tą begalinę menkybę, ir matau, – 100 spindinčių, viltingų, su didžiausiu pasitikėjimu akučių seka kiekvieną mano judesį, žodį, grobsto juos ir džiaugias gavusios. Tokios scenos įvyksta gimnazijoje. Yra ten daug dar nekaltų mergaičių, kuriuos su didžiausiu pasitikėjimu klauso mano pamokymų ir džiaugiasi gavusios man kuo pasitarnauti! Koks tada ir man malonumas, kada aš matau, kad joms esu naudingas ir brangus, laukiamas ir mėgiamas. Jos apspinta mane po pamokos ir klausinėja mažučius mokslo dalykėlius, čiauška terška – ir joms ir man malonu. Kad jos būtų dar mažesnės, man būtų tada dar maloniau. Mat, yra jau ir tokių, kuriuos jaučias jau nebeatviros man, kaip mokytojai. Jas jau vilioja kartu ir mano vyriškumas. Gal tas joms daugiau rūpi, negu mano mokytojiškumas. Kaip skaudu man tada pasidaro! Iš mūsų juk nė katrie nekalti. Kuo aš kaltas, kad aš dar jaunas, o jos jau suaugusios! Kalti ne mes, bet tas gyvenimas, kuris mus per anksti suvedė į krūvą. Mums reikėjo dar nesuseiti. Reikėjo bręsti atskirai. Bet tokių mažų... ir tikiuos blogo mums neatsitiks. Tik ne tiek sklandu ir malonu, kaip su jaunesnėmis.

Vakar atsitiko man IIIa klasėje menkas nemalonumas. Dvi galinės mergaitės sėdėjo neramiai. Jas sekiau ir įspėjau, gal per mažą, nes jos vis nesiliovė. Pagaliau kiek įpykau ir, paėmęs jų sąsiuvinius pavardėms susekti, parašiau po dvejetuką. Šiandie jau man nemalonu. Kam buvau tiek ištižęs, kad tuo suž[a]dinau jų norą tiek išdykau. Ar tai ne mano kaltybė? Nors daugelis mergaičių liepė joms mane atsiprašyti. Vadinas, mane jos nekaltina. Bet aš čia esu daugiausia kaltas. Žadu rytoj nuėjęs pasakyti joms gražų pamokymą ir pats lyg atsiprašyti, nenurodydamas, koks yra nemalonumas toks įvykis mokytojai, nusikaltusioms ir visai klasei. Pamatysiu, ar pavyks ir kaip jas tai paveiks.

1930 m. rugsėjo 24 d. 21 val. 30 min.

Trečiadienis.

Po šios dienos smūgių...

Kokių tu, žmogus, smūgių nepatiri! Visi tave tampo, kas tik gali. Gal ir tu kitus tampai... Žodžiu, painiavos ant painiavų! Tu jų, žmogus, negali nė suprasti! Taip, tur būt, žmogus gyvenime

mokais gyventi. Skaičiau kadaise doc. Balčikonio straipsnį, vardu „Karčios šaknys, saldūs vaisiai“. Ir šandie daug tiesos jame randu. Juk tie gyvenimo smūgiai be galo kartūs, bet koks puikus jų saldumas, kai juos pakloji po kojų! Tiesiog džiaugies ir šypsais, kaip mažas kūdikis, ir stebies, kaip galėjai įveikti. Pamatai, kad visa savo jėgomis padaręs. Ir koks tada džiaugsmas, didis pasiryžimas kitiems antpuoliams atlaikyti, atremti.

Aš įsisiūbavau visiškai gyvenimo jūroj. Daužo mane įvairiausios gyvenimo bangos, siaučia baisiausios audros, kaukia švilpia žiaurūs vėjai, o aš, kaip tas tolimo kelio keleivis, keliauju, žvelgiu, veržiuos vis į priekį, vis pirmyn, vis naujus kelius skinu, vis kitas horizonto platybes išvystu... Vis nauja ir nauja, pavojingumas ir atsargumas kiekvieną žingsnį lydi.

Daužo blaško mane visuomeniški reikalai. Įkliuvau į mokyklas, kur neatlygina žmoniškai už darbą. Mesti jas ir bėgti? Kur nubėgti? Ką patirti, vis neaišku. Tik viena aišku, kad dirbti sunkų darbą ir negauti už jį jokio atlyginimo arba visai mažą – yra didelis tormusas⁸⁶, tuščias jėgų eikvojimas. Darbo daug, – uždarbio mažą. Dirbu ne sau, bet kitiems. Su universitetu turiu kuone visai atsisveikinti. Užmiršti savo studijas, paminti po kojų tiek brangintą ir vertintą seną savo darbą – mokymąsi, dėl kurio tiek privargau... Skaudu... Bet išsisukti iš tų gyvenimo verpetų nelengva. Čia jau visuomeninis gyvenimas, ne tik privatus. Išeik iš jo švelnutis, švarutis, grynutis, kad vėl galėtum kur tikti. Sunku, ir labai sunku. Nors nieko pikto nematau, tik savo gyvenimo žiūriu, kad aš neapkepėčiau savo pirmose pareigose, jog aš dar studentas! Taigi gali atsitikti, kad iš seminarijos visai teks išeiti.

Kitas dalykas – „kvailiaausės“ meilės reikalai. Ir čia, pasirodo, esu per didelis idealistas. Aš tiek dar norėjau nuoširdžiai žmonėmis pasitikėti, savo širdį atidaryti švelniausiam skaisčiam žiedui. Pasirinkau mergaitę iš savo kaimo. Rodos, nekalčiausią, skaisčiausią, – tokią, kuri geriausiai pažino mano gyvenimą Tickinuose. Sprendžiau, kad ji mokės pažinti ir mano gyvenimą, jausmus, troškimus, kilnius siekimus, darbą ir mokės suprasti mano meilę. Bet viskas, matyt,

⁸⁶ *Tormusas* (svet.) – kliūtis, stabdys.

galop jau eina. Nyksta mūsų ryšiai, mažėja mūsų meilė, piktumas ir neapykanta širdyse kyla. Koks mano liurbiškumas ir kvailumas – įsimylėti menką jaunutę mergaitę, nors ir iš savo kaimo. Pamėgau romantizmą ir apsirikau. Reikėjo man ir čia būti tokiu realistu, kaip kad ir visur esu. Buvau atsargus, daug strypų neišmėčiau. Jos nė per plauką nenuskriaudžiau. Tuo didžiuojuos ir džiaugiuos. Jei ir šie mūsų ryšiai visai iširtų, daug pasimokyčiau ir šioj srityje. Prityrimas yra reikalingas, nors jis ir gana skaudus. Lauksiu tolimesnių vaisių.

1930 m. rugsėjo 27 d. 20 val. 50 min.

Šeštadienis.

Sielvartams sukilus...

Kas gali juos pastebėti ir apsaakyti intymiausius žmogaus jausmus! Kiek jų daug ir kokie jie įvairūs! Gali jais džiaugtis kada, kaip paveikslų galerija. Jie vieni už kitus skaudesni, bevilčiai, žiaurūs ir meilūs, kurių labai labai maža... Ir kiek tu, žmogus, jų išgyveni! Nei suskaitysi nei surašysi. Visada jų prislėgtas manais, kad taip skaudžiai, giliai ir didingai tegali jausti tik tu vienas. Kenti, rodos, už visus, ir jie tavęs negali suprasti.

Tokių kančių ir mano sieloj dažnai sukyla...

Ar kas galės kada susekti, kiek aš daug iškentėjau, išabejojau, išsvyravau, kaip turėsiu šią žiemą susikurti. O kiek daug čia buvo nervų dirginimo, kiek daug abejojimų, kartais didingų ir drąsių pasiryžimų... ir visiško nusivylimo, ištižimo, apsalimo... Visa tai kunkuliuoja ir verda, jau bus visas mėnuo. Ir galo dar nematyti.

Daug virpėjo nervai, ar atidarys ar ne seminariją. Atidarė. Kiek mokės šiais metais, neaišku dar ir šiandie, nes niekas dar nesumokėjo algos už rugpiūtį, nors jau baigiasi rugsėjis. Ar taip galima? Aš nepakenčiu netvarkos, o jos, man rodos, čia daug. Jei sykį nori atidaryti ar laikyti mokyklą, kuo aiškiausiai turi numatyti lėšas. Taip vargsta mūsų mokykla jau antrieji metai. Mokytojų atlyginimas paliktas Dievo valiai: jei gaus iš Šviet. Ministerijos, mokės, jei ne, tai nė cento. Aš nuo pat pirmo algos pasirašymo direktoriui sakau į akis (nors aš ir jaunas), kad turi būti griežtesnis ir aiškiau darbą planuoti. Ne – atsiduok kažkokiam laukimui. O kada to sulauksi, niekada nė

pusės žodžio neprasitaria. Tik lyg juokias: „Kad Tamsta toks jaunas taip greit netenki to ūpo, energijos ir noro dirbti.“ Energijos ir ūpo aš nenustojau, jei matau, kad tas darbas turi būti sunkus, kad turiu tas kliūtis nugalėti, kad kitaip šiuo momentu negalima, o to reikalauja mano siekiamasis tikslas. Čia esu jau užtenkamai parodęs energijos ir drąsos. Bet ta seminarija per metus mano jėgas visai pakirto. Man rodos, jei aš būčiau direktorius, padaryčiau galutinę išvadą ir griežtai pasiryžčiau. O kam dabar vainikuotis kankinio vainiku, kada mūsų mokykloms nei religijos nei tautiškumo netrūksta? Tiek valstybinės mokyklos neturi trūkumų, kiek mes, mokytojai, kurie turim iš to darbo ir gyventi, turim skurdo. Ypač man tas pasiaukojimas turi būti tolimas. Man reikia aukotis dabar ne mokyklai, bet studijoms. Čia aš galiu rodyti heroiškus pasiaukojimus ar darbus – ir jie bus vietoje. Todėl jau aiškiai nusprendžiau, kad, jei tebus vėl nenormalus atlyginimas, tuojau išeiti. Tą pasiryžimą, tur būt, įvykdysiu. Tik be galo gaila, kad nežinau, koks bus atlyginimas. Jo laukiu sužinoti kasdien, o jis vis nukeliamas tolyn ir tolyn. Šiandie direktorius pasakė, kad tepaaiškės apie antradienį (šio mėnesio 30 d.). Ar tai man vėl nepajuoka?! Prasideda studijos, ir norėčiau jas tvarkingai pradėti. Bet pavėluotas prašymas. Nuo pirmos negalėsiu iš mokyklos išeiti, ko taip norėčiau. Būtų baigta viena netvarka.

Aš nekalbu, kad čia yra ir didelė socialinė netvarka, – kad tokios tvarkos aš iš viso negaliu pakęsti. Bet apie tai kada kitą sykį. Baigiau (B.) 21 val. 30 min.

1930 m. spalio 5 d. 10 val. 30 min.

Sekmadienis.

Ką aš vakar mačiau...

Vakar buvau cirke. Ėjo mergaičių gimnazija, kurios ir aš mokytojas. Nuėjau anksti: kartu su mokinėmis. Cirkas dar kuone tuščias. Rinkos ėjo būriukais atskiros mokyklos. Kai aš atėjau, jau liaudies mokyklos buvo atėjusios ir sėdėjo tvarkingai savo vietose. Tik – šmiri ir išbėgo iš jų būrio maža mergaitė, ilgais plaukeliais, graži, kaip angeliukas. Bėgioja po aikštelę tarp kėdžių. Tuoj pastebėjo ir mokytojas ir ėmė vytis, ją gaudydamas. Sugavo. Paėmė dailiai per

liemeniuką ir neša į jos vietą. Mokytojas – mano IV kurso mokinys. Gražus, puikus, liemeningas, aukštas, grakštus ir švelnus vyras, kokių labai reta tesutiksi, ypač mokytojuose. Mergiūtė, jo mokinė, – mažutė, švelni, tyli, nešama kenčia jo rankose tyliai, spindi jos akytės, kurios tada reiškė baimę ir pasitikėjimą, džiaugsmą ir liūdnumą ir visišką jam atsidavimą ir kaltės prisipažinimą. Koks buvo tada gražus reginys! Daug žmonių buvo, bet maža kas tą reginį tematė. Kad būčiau dalininkas, tikrai nutepčiau šį reginį ant drobės, ir nebūtų jam lygaus paveikslo, kuris geriau išreikštų mokytoją ir kilnias gražias pareigas!

1930 m. spalio 9 d. 21 v. 15 min.

Ketvirtadienis.

Šiandien, lyg nelaimingą pranašystę, gavau jau penkta kalba laišką. Jis ne tiek man malonus, kaip kiti. Viena, kad jo tos lenkiškos kalbos nesuprantu; antra, kad gautas kaip tik spalio mėn. 9 d., kada mūsų yra gedėjimo diena dėl pavergtos mūsų sostinės Vilniaus; trečia, kad p. Mima Kor(gaudaitė) yra lyg pretendentė būti mano simpatija. Taigi, gal jos ten ir yra šiek tiek apie tai ir rašyta, ko, žinom, netikiu – ji neturės tokios drąsos. Ji, mergaitė, dėl būdo ir išvaizdos, dėl kūno sudėjimo ir elgimosi, nepeiktina mergaitė. Gal ji pakiltų ir į tikrąsias mano simpatijas, kad nebūtų to mergaitei didžiausio defekto – paraližuotų susuktų lūpelių. Dėl šitos priežasties jau sunku įsimylėti ir angeliškos sielos mergaitę. Čia, šiaip ar taip, daug nusveria ir mūsų biologinis instinktas, ieškojimas ir stengimasis pasirinkti sveiką ne tik dvasia, bet ir kūnu. Ypač sunku tuos dėsnius peržengti sveikam stipriam žmogui, jaunam vyrui, kuris dar ligos stipriai nebuvo suklupdytas. Taigi kartais ir apgailėtinais tenka atmesti tas gražias šventas pastangas. Ir meilėje norėčiau būti humanistas, o ne pirklys. Skaudu man, kad negaliu ir kilnių siekimų, kurie liečia tokiu būdu mano asmenį, patenkinti...

Išeinu iš seminarijos, kurioje pradėjau savo mokytojo karjerą. Išeinu, kad galėčiau studijuoti, daugiau atsidėti mokslui ir savęs lavinimui, nes jaučiu didelį didelį trūkumą. Daug daug reikia ir gyvenimo prityrimo, kad galėtum jau suaugusius kuo sudominti.

Tegu padirbėsiu sau. Šiandie buvo priešpaskutinė baigiamoji diena, nes nuo 10 d. esu atleidžiamas ir mano įpėdinis, Bronis Paliakas⁸⁷, davė sutikimą, net prašymus jau parašė. Galiu palinkėti jam gražaus darbo. Aš pats galėsiu kiek daugiau ir spaudai atsiduoti, daugiau imti rašinėti, o ypač dirbti ir dirbti ir baigti greit ir gerai universitetą, kad galėčiau dar daugiau atsidėti savo mėgiamam pedagoginiui darbui: dirbti raštu ir žodžiu.

Mane nervina nemalonūs ir visuomeniniai įvykiai. Šiandie atsisakė Dr. Zaunius⁸⁸, buvęs užsienių reikalų ministriu. Aš, jo nepažindamas ir nesekęs jo Ženevos darbui, negaliu nei peikti nei girti. Nejauku tai, kad daug daug reiškia ir mūsų nenormalios politinės sąlygos. Juk mes amžius negyvensime įsikibę į šio žmogaus, dabartinio prezidento, skvernus. Turi būti aiškesnis ir teisingesnis politinio gyvenimo pagrindas. Didelis minusas ir užsienio politikos pasisėkimui. Tai jau jaučia ir kraštas. Nežinau, kaip galvoja ir jaučia tie žmonės, kurie sėdi viršūnėse. Mano nuomone, kad jų yra didelis išdidumas, išsipūtimas; manymas kad[,] jis geriausias ir tinkamiausias. Vis tai nesveikos iliuzijos, ir menko žmogaus veidas. Teko patirti, kad ir mano šefas – šviet. ministeris šiandie padavęs pareiškimą atsisakyti iš savo pareigų. Daug klaidų jo ir buvo. Į mokyklą ėmė žiūrėti, kaip į kažin kokį įrankį siekti ir ne visai švariems politiniams tikslams. Taip išnaudoti negražiai mokyklą pedagogas neturi teisės. Net pats kilau dėl tokio jų sumenkėjimo. Kad viskas būtų pažangai, būtų malonus daiktas! To linkiu savo mielai tautai ir žmonijai.

1930 m. spalio 10 d. 20 val. 45 min.

Penktadienis.

Pirmasis smūgis...

Daug laimi žmogus, bet daug reikia ir nustoti. Kad laimėtum gyvenime, savęs turi išsižadėti. Kitaip gero pasisėkimo neturėsi. Jei nori sau laimėti turto, pataikauk žmonių silpnybėms. Toks darbas

⁸⁷ Bronius Palekas (1904–1956), pedagogas, Andriaus Ašmanto kraštieitis ir bendramokslis.

⁸⁸ Dovas Zaunius (1892–1940), valstybės veikėjas, 1929–1934 m. užsienio reikalų ministras.

man yra be galo sunkus dalykas. Buvau, rodos, visų lankstomas, bet kažin kodėl neįpratau lankstytis. Nemokėjau nusilenkti vokiečių aukštesniosios realinės mokyklos direktoriui p. Strauch⁸⁹, ten ir nepakliuvau, nors aš ir jie norėjom. Gal jie labiau. Bet, vis dėlto, davęs sutikimą, nors ir po didelių triukšmų, parašiau prašymą ir ėmiau viltis laukti... Šiandie sužinau, kad aš neišrinktas kokios ten valdybos. Savaimė aišku, kad ten, bent dėl mokytojų, alfa ir omega yra pats direktorius. Nuo jo referavimo paeina viskas. Matyt, iš to įsižeidė ir papykęs nereferavo taip, kaip manė arba turėjo referuoti. Viskas nuėjo velniop. Kiek pikta. Dabar kiek gaila. Bet daug kaip kitaip padaryti negalėjau. Turėjau tada būti kietas ir griežtas. O nervai buvo gerokai įtempti: čia nei atlyginimo nei išeiti negaliu. Vėl įsivelti, nors ir kitur, niekas nenori. To vengiau ir aš iš paskutiniosios. Ir štai įkaitome. Nei direktorius, nei aš nenorime nusileisti. Nors piktų žodžių nepavartojome, bet buvo juose daug griežtumo ir šalto atkaklumo. Kovą pralaimi visada silpnasis, nors jo pozicijos ir teisingos būtų. Toks pralaimėtojas ir aš, o teisingu kiekvienas save jaučia...

Toks pirmasis mano pralaimėjimas: kviečiamas nepuoliau taip prie medaus, paskiau nė norėdamas nebepritilpau. Pamatysiu, ar ta bėda neišeis man į gera. Juk iš seminarijos išstojau visai niekur nemanydamas kur eiti. Vokiečių gimnazija buvo luksas, priedas, pasirodęs daug vėliau, negu aš padaviau prašymą išeiti iš seminarijos. Daug liūsti dėl darbo neturėčiau, bet triumfas sustabdytas...

1930 m. spalio 11 d. 21 val. 15 min.

Šeštadienis.

Šios dienos smūgiai...

Taip sakau dėl to, kad šiandie turėjau susitikti su vokiečių aukšt. realinės mokyklos direktoriumi p. Stra[u]ch'u. Tas mažas vokiečiukas, manęs apie save gal gana gudriai, buvo pagaliau kelių mano tiesos žodžių nuvainikuotas. Žinom, nenuvainikavau aš jo, bet pasakiau tiesą, kurios nesakęs neiškenčiau.

⁸⁹ Gali būti, kad tai iš Trākų kilęs germanistas, filosofas Jonas Štrauchas (g. 1887 m.).

Istorija buvo, rodos, paprasta. Ilgą laiką ramiai dirbau Simano Daukanto Mokytojų seminarijoj. Iš jos pasiryžau atsakyti dėl menko atlyginimo. Vos tai išgirdę, tuoj telefonu pakvietė pas save vokiečiai. Nuėjau patirti, ko jie nori. Sužinau, kad jiems reikia gimnazijos mokytojo. Tam aš ir pakviestas. Prašomas tuoj surašau visus dokumentus ir tą pačią dieną (š. m. spalio 3 d.) nunešu. Parašau pareiškimą, kur nurodau sąlygas. Dėl tų sąlygų ėmėm ir gerokai susiginčijome. Ginčas, gal, buvo per smarkus pirmą kartą susitikusiems žmonėms. Apie tai, rodos, jau rašiau.

Tas mūsų smarkus pirmas susitikimas nulėmė mano nepatekimą į gimnaziją. Jis manęs tiek nusigando, kad net lektoriui Dr. G. Stoderui paskambino, klausdamas, ar aš visada toks tiesos ir įsakymo žiūris žmogus esąs. Iš čia gavo kitą atsakymą – mano asmens teigiamą apibūdinimą. Bet ir tas, matyt, jam nieko jau nebegelbėjo.

Taip tat ir laukiau visą savaitę savo likimo. Vakar paskambinau. Ir sužinau, kad aš neišrinktas. Raštinė man apie tai nedrįso pranešti. Laukė direktoriaus, kurį iš kelinto karto skambindamas tepačiupau. Sužinojau. Ramiai padėjau triūbelę⁹⁰ ir baigta. Tiek tepasakiau: „Nieko tokio. Kada galėsiu atsiimti dokumentus?“ – „Raštinėj kiekvieną dieną darbo metu“ – „Sudiev“ – ir triūbelę pakabinau.

Šiandie, baigęs „Aušroj“ pamokas, pats nueinu. Ne taip lengva priėti. Šveicaras⁹¹ man praneša, kad direktorius užimtas ir laiko neturįs. Tuo tarpu matau – eina žmogus po žmogaus, ir tie, kurie daug vėliau teatėjo. Net aš ir ant tarno kiek supykau ir griežtoką žodį pasakiau. Tas ir nepėsčias. Ginčus pats greit baigiau. Po to pats griežtai užsispiriu ir laukiu, kol direktorius „turės“ laiko. Tris kartus ir šveicarą siunčia. Tas vis neigiamas žinias atneša.

Stoviu vaikštau prie direktoriaus kabineto durų. Pagaliau ir jis beišeinąs. Tuoj jį sučiumpu klausdamas: „Ar tamsta nebenori su manim nė pakalbėti?“ – Tas: „Tamsta tik dokumentų teprašei“ – „Ne, noriu ir su Tamsta pakalbėti!“ – „Prašau, prašau“, – ir man atidaro savo kabineto duris.

Į jo raudoną kėdę ramiai atsisėdu. Taip pat ramiai paklausiu

⁹⁰ Telefono ragelį.

⁹¹ Šveicorius, mokyklos budėtojas.

ir apie savo dalykus. Atsako: „Išrinktas p. Petrulis“. Nė žodžio neprasitariu ir nepapeikiu savo draugo, apie kurį esu girdėjęs, kad jis prastas mokytojas.

– Čia vis dėlto, negerai Jūsų pasielgta! Kam reikėjo kviesti, kad Jūs turite savo kandidatų? Juk aš Jus to neprašiau. Aš būčiau daug laimingesnis, kad būčiau nepakviestas.

– Aš esu kitos nuomonės, – kalba jis. – Čia rinko valdyba.

Jį net sulaikau ir tariu: „Juk valdybai Tamsta referavai? Tamsta, o ne valdyba, kurios nė šandie nė vieno nario nepažįstu.

– Čia jau ne mūs dalykas. Ne mūsų kompetencija.

– Kokia čia ne mūsų kompetencija? Juk valdyba, jei ir valdo diktatoriškai tą gimnaziją, svarsto ir sprendžia galutinai tuos kandidatus, kuriuos Tamsta pristatai, nes ji mokytojų nieiško ir jų nekvočia!

– Juk aš Tamstai sakiau, – tęsia toliau lietuviškai vokišku akcentu, – kad buvai kviečiamas duoti savo kandidatūrą.

– Tai sužinojęs, aš norėjau atsiimti savo dokumentus ir išeiti. Kodėl sulaikėi, tvirtindamas, kad mano kandidatūra esanti stipriausia ir todėl aš pakviestas. O jeigu norėjote tik kandidatams kviesti, tai galėjote apie tai laikraščiuose paskelbti ar kur kitur, o ne asmeniškai telefonuoti kviesti. Pagaliau, jeigu ir kandidatams, reikėjo iš anksto įspėti apie tai, o ne tuščiai žmogų tampyti!

– Ačiū, – išgirstu.

Toliau kalbu: „Taigi aš laikau save įžeistu ir nuskriaustu. Bet tegul būnie šis paskutinis kartas. Aš tai nukenčiau, bet norėčiau, kad mano draugai, kiti jauni mokytojai, nebūtų skriaudžiami!“ Ir paduodu jam ranką. Jis ją paspaudžia. Paskiau į raštinę nuėjau ir ramiai atsiėmiau savo dokumentus.

Dar pamiršau pradžioj pasakyti, kad aš pareiškiu, jog aš esu studentas ir jaunas mokytojas, jis – profesorius ir jau direktorius. Tačiau tiesos žodį norįs pasakyti.

Tuo baigęs karjera vokiečių gimnazijoje.

Kitas įaudinantis įspūdis turėjo susidaryti dėl to, kad šandie buvau paskutinį kartą mokytojų seminarijoj. Tik su ketvirtuoju kursu teatsisveikinau. Kiti kursai kaip ir nežino. Ketvirtasis kursas pasakojo tik savo įspūdžius. Nebedirbom. Su kitais kursais dirbau,

kaip visada. Ir ketvirtam kursui tik po skambučio tariau: „Taip, matote vyrai! Visur reikia atsidėjimo, visur reikia darbo. Jūs patys jau dirbate ir kuriate: daugelis esate jau mokytojai. Todėl ir man teko švelniai praleisti tarp jūsų kurį laiką. Tikiu, kad jūs ir naujam mokytojui tokį pat malonumą sudarysite, kad jis džiaugsmingas atsisveikins!“.

Didžiausias valio ir rankų plojimas. Tas ir sutartinas jų plojimas ir riksmas net mane švelniai, bet giliai sujaudino.

1930 m. spalio 14 d. 16 val. 40 min.

Antradienis.

Poilsio dienos...

Taip, jau trečia poilsio diena, nors su knyga nė minutei neper-siskiriu. Dirbu, ir malonu dirbti. Man dabar poilsis nuo to didelio lakstymo ir įtempto darbo, kokį teko be gailesio išdirbti beveik porą mėnesių. Kai pradėjau egzaminus, taip ir nebeliko man ramios valandėlės. Be tiesioginio darbo, kurį valandomis galėčiau pareikšti per savaitę minimum 54 val., buvo dar ir neramaus, be galo erzinančio lūkesčio: atleidimas iš seminarijos, algos išmokėjimas ir kita. Pagaliau, ir ta nelemtoji vokiečių gimnazija, kuri tiek daug man nervų suėdė, o niekas iš to neišėjo. Dar įsipykau ir viskas.

Dabar ramus. Kiek mane dar baido mano likimas: juk pagrindinis mano uždarbis tėra tik 130 lt. mėnesiui. Kitą turiu sudaryti privačiomis pamokomis. O tai jau be galo skrupulinga. Manau rašydamas kiek uždirbti. Bet ar pavyks? Taigi šiuo atžvilgiu ateitis tamsoka. Dėl to negaliu rimtai atsidėti ir pozityviam darbui. Kai pamėginsiu rašyti ir seksis, tada pamatysiu.

Dirbti noro turiu, bet vis dar jaučiuos kiek pavargęs. Jau skaitinėju ir mokausi rusiškai. Norėčiau po Kalėdų laikyti rusų kalbos egzaminą. Kartu ruošiu ir literatūrą.

Mano dabartinis ilsėjimas – įsitraukimas į naują darbą, jo planavimas ir sekimas, kas man būtų geriausia tuoj dirbti. Jau dabar esu suplanavęs parašyti didelį straipsnį „Gimtoji kalba mūsų mokyklose“, kitus mažesnius: „Mokytojo asmenybė“, „Pedagoginio darbo tragizmas“, „Mokytojų paruošimas aukštesnioms mokykloms – užmirštas

kampelis“ ir kitus, dar gerai nesuformuluotus⁹². Tat ir poilsio dienos. Nors neramu į ateitį žvilgterėti, bet jaučiuos galėsiąs dabar daugiau padirbėti. Kas bus toliau, parašysiu daugiau, bet šį mėnesį galiu būti ramus ir dėl ekonominio gyvenimo.

1930 m. spalio 31 d. 13 val. 20 min.

Penktadienis.

Nežinau, ko liūdžiu? Ar tai būtų paprastas liūdesys prieš keletą dienų atostogų? Juk ryt Visi Šventi! Prieš atostogas ir po jų aš vis esu per daug neramus – daugiausiai liūdnas.

Daug šį kartą, tur būt, prisideda ir kiti veiksniai: nuo kitos savaitės pradžios einu, tur būt, dirbti į Jėzuitų gimnaziją, kur teks dėstyti liet. kalbą ir literatūrą VII ir VIII kl. Nauja aplinkuma, darbo daug, o kiti darbai vysis iš paskos. Mane neaprėpiamas darbas yra labai jau įkamavęs. Bijau ir vėl pakliūti į tokias pat sąlygas.

Kita priežastis – ta „auksinė“ meilė. Ji, pasirodo, daug kaštuoja, daug trukdo darbą, ardo nervus ir plėšia ramumą iš širdies, rauna darbo nuotaiką, verčia žmogų daug beveikliai saldžiai svajoti, ypač jei meilės objektas toli. O taip yra su manim. Jau greit (Kalėdoms) bus metai, kaip mes vienas kitam prisipažinom. Aš jaučiaus momento klaidą padaręs, kuri turėtų tuoj ir praeiti. Apsirikau. Daugiausiai mano gyvenime yra svėręs protas ir valia. Dideli yra ir jausmai, bet jie būdavo klusnūs protui ir valiai. Stengiuos juos subordinuoti ir dabar, ypač manydamas, kad taip realiai jausti ir tiek gyvai galvoti dar per anksti: ji VII-tos klasės gimnazistė, aš vėl šiais metais dar nebaigsiu universiteto. Taigi tos meilės rezultatai turi būti nukelti mažiausiai dviem metam. Bet kur tau „kvaila“ mintis nelis į galvą? Ji to nežiūri. Nori mylimo objekto arčiau, ne tiek tam biologiniui dalykui, kiek dvasiniui santykiui. Pav., kad ir dabar: yra daug skaudžių, intymių mąstymų, jausmų, nėra su kuo taip atvirai pasidalinti. Reikia ryžtis darbui, bet kas tave seks ir guos tame darbe? Bala nežino, gal čia jau ir ta fantazija daug paveikė jausmus, kad, rodos, šiaip negalima ilgiau begyventi. Jos atsimetimu netenka man nė kiek abejoti. Daug daugiau paabejoju, ar aš pats

⁹² Straipsnių tokiomis antraštėmis spaudoje neteko rasti.

tinkamą ją pasirenku. Ji pojuodė, ne tiek jau aktinga nei darbe nei kad ir toj meilėje – rodytusi šiuo atžvilgiu kiek patįžusi. Bet traukia kas tai! Ji tikrai nekalta, švelnių mergaitiškų jausmų, myli gražiai motiną, savo kraštą, nėra išlepusi ect. ???

1930 m. lapkričio 7 d. 14 val. 50 min.

Penktadienis.

Jau dvi dieni išdirbau pas jėzuitus. Gavau VII ir VIII kl. Įspūdžiai nebe tokie dideli, kaip pirma buvo. Mat, ši gimnazija – jau trečia mokykla. Mokiniams mane perstatė trečiadienį (XI-5) pats Tėvas Rektorius Kipp'as⁹³, žilas, baltas, kaip obelis, raudonas, gyvas, aiškus, kaip 20–25 m. jaunuolis. Savo gyvenimu ir senio gražumu antras kan. Tumas. Toks pat simpatiškas malonus. Jis, rodos, visų Lietuvos jėzuitų vyriausias. Pasižinau jau ir su kitais. Bet šie daugiausia jau ni, nedidelio mokslo. Taip mes jaučiamės švelniai ir artimai, kaip broliai sesers. Daugeliui ir jų kyšo prieš akis universiteto baigimas. Jie dar ir ne kunigai-jėzuitai, bet tėvai. Kodėl jų toks pavadinimas, nesiteiravau.

Gimnazijoj – kita dvasia. Didelis visur paklusnumas ir griežtumas. Daug ko pasakyti šį kartą negalėčiau. Maža tepatyriau.

Mokiniai ne iš tų stipriųjų. Ir pats mokytojų personalas ne geriausias – daugelis jauni, universiteto nebaigę, net nestudijavę nė jokios mokyklai reikalingos specialybės. Jie dirba gerai, kad jie dieną ir naktį tik mokykla tesirūpina. Kitų pašalinių darbų jie neturi. Tokie ir mokiniai. Grakštumo, švelnumo jokio neturi. Lygiai labai paprastai ir prie lentos išeina. Gal man? Abejoju, ar jie būtų tokie sukčiai. Gal... nes, matyti, surinkti visi tie, kurie kitose mokyklose nerado sau vietos. Toks jų garsas jau nuo seno girdimas. Todėl nedidelis jų ir mokėjimas, kiek spėjau patirti. Toliau, pamatysiu daugiau.

Man vis liūdna, kad aš pats tiek maža temoku. Rodos, universitete išlaikau egzaminus, bet vis maža ir labai maža. Jaučiuos tiek pat silpnas, kaip ir pirma. Dar liūdniau daros, kad prisimenu didesnius kūrybos darbus. Rodos, tiek daug norėčiau pasakyti, daug kitaip

⁹³ Johanas Kipas (1887–1958), kunigas, jėzuitų veikėjas.

galvoju, negu kiti, bet nėra kada parašyti, atsidėti, susikaupti. Tik galiu jausti, kankintis, bet ne rimtai galvoti, svarstyti O kaip būtų malonu, kad aš ir tam turėčiau laiko! Kada aš jo sulauksiu? Labai prasta, kad mūsų mokytojų toks mažas atlyginimas, kad turi sugaišti visą dieną juodam pamokų darbui. Nėra kada pagalvoti, kurti. Bekuriant pasiskaityti, įsijausti, įsigilinti į kitų nuomones. Toks paver-gimas yra žalingas ir mokyklos mokslui ir tautos kultūrai. Gal kada susilauksim ir mes, mokytojai, laisvesnio laiko, geresnių kūrybinio darbo sąlygų. O man tų ypač reikia... 15 val. 20 min.

1930 m. lapkričio mėn. 10 d. 10 val. 15 min.

Sekmadienis.

Mano siela vis varžtuose...

Oi menkas, menkas Tu, Andriau! Kur Tu eini, visada jauti, kaip skaudžiai dejuoja žemė, smėlis ir juodas purvas po kojomis, keldami metrialų kūną, kurio dvasinis žinojimas ir pajauta gal lygi nuliui. Kiek ten tuštumo, apgaulingo tuštumo, nykumo! Žiūri žmonės ir mano, kad čia didelė dvasinė jėga vaikšto. Ir kaip klysta tie nelai-mingi geraširdžiai žmonės! Kad jie patirtų mano sielos menkumą, mažą žinojimą, nusigąstų, kaip nežemišką stebuklą išvydę. Kažin, ar visi tokie žmonės, kaip aš? Ar ir jie tiek maža nežino, teismano, kaip ir aš. Ar ir jie visur mato neišbrendamus dvasios klaikumus, nežinomo pasaulio neapmatomus ir net neišivaizduojamus tyrus? Aš nusigąstu, juos išvydęs. Kartais sukykla manyje energija, drąsa ir pasiryžimas dirbti ir praskinti nežinojimo traškančio miško kampą, nusausinti tyro galą, kad ten mano dvasia galėtų gyventi, įsikurti, stiprėti, augti ir pajusti pati save ir kitus, tokius pat šios žemės padarėlius, su jais susidraugauti, jiems padėti ir iš jų laukti pagal-bos. O kaip būtų malonu, kad pajusčiau visatos kvapą, patirčiau jos tekantį kraują ir pasijusčiau esąs maža dalelė. O dabar... kas iš manęs mulkio! Kas su manim sutiks draugauti, kas man paseks pasaulio galybių ir platybių slaptąją pasaką, kas pašvies žibintu mano akims, kurios nori matyti nematomus tolius, grožėtis iki šiol nesigrožėtu grožiu. Kas norės pasidalinti mano sielos skausmu, jei jis toks šiurkštus ir egoistinis. Kas norės sudaryti su mano sielos

stygų gaudesiu nežemišką simfoniją, jei aš dar nesuprantu nė žemės paprasčiausių godų, lūkesčių, vibracijų ir skausmingai saldžių svajonių, kurios liejas ir banguoja kartu su muzikos galingais tonais. O kur Tu nuklydai, kur Tu pasidėjai, meilingasis seneli, supratime ir žinojime, Tu pasaulio paslapčių porytojau, Tu, žinojimo kanklininke! Ar sustyro Tavo pirštai, beskambinant neklusniai ausiai? Ar sučiaupei lūpas, praskiestas didžiajai paslapčiai ištarti? Aš vis dar menkas. Dar Tavo neišnešiotas. Dar man neišpasakotos Tavo pasakos. Dar aš tebesikamuuju klaikus. Dar aš bejėgis vaikelis – mano krūtinėje tebedega baimė, aš bijau Tavo skverną paleisti, kurio aš taip menkai tesilaikau. Oi kas supras mano menkybę ir baimę!? Kada mane žmonės suseks ir pagaus prie apgaulės? Juk aš jau palaimintas apgavikas ir veidmainis antrus metus.

Aš – mokytojas! Mokytojas – man pašiepti skaudžiausias žodis. Ir kaip aš galiu iškęsti, išverti tą pajuoką! Kaip aš galiu nurimti, kol mane nemokantį mokytoju vadins! Susipraskite, žmonės, atimkite man tą vardą ir tas pareigas ir nebekamuokite mane jauną. Nesunaikinkite visiškai mano silpnučio jėgų!

O kas atleis, Galingiausi, man tas nuodėmės, kuriomis aš nusidėjau drįsdamas būti mokytoju ir dirbdamas šį darbą?

Siela mano, žinojime mano ir begėde drąsa, pabusk ir parausk, kaip rytų dangus prieš saulei užtekant! Kad Tavo drąsa šlykštus veidas suskaidrėtų ir imtų spinduliuoti saulės spinduliais! Bet ne... Tuščia viltis. To nebuvo ir nebus. Mano protas greit neišvys žinojimo ryto skaidrios saulės spindulių. Jis dar to nevertas. Jis dar neiškentėjo skausmus, kurie, kaip geležies rudis, švarina ir skaidrina. Jis dar neišėjo griežto, žiauraus, bet ir meilingo darbo mokyklos. Jis dar nevertas šimtą kartų... 11 val.

1930 m. lapkričio 20 d. 9 val.

Pirmą dieną sergu.

Koks tat nemalonus! Jau antri metai kaip mokytojas ir nė sykio nesirgau. Šiandie sergu. Neguliu lovoje, bet į mokyklą eiti negaliu. Be galo yra apšokusios lūpos, kad net kalbėti sunku. Kalbėjimas mokytojui svarbiausias daiktas. Jei kitoj vietoj būtų man

tiesk skaudu, nieko būčiau nežiūrėjęs, būčiau ėjęs ir tiesk. Bet dabar – koks nemalonumas! Eiti tokiam baltam, apsitepusiam negražu ir negalima, ypač į mergaičių gimnaziją. Oi kaip sunku dabar, pirmą dieną sirgti! Kokių jausmų aš nueisiu kitąsyk į savo draugus mokytus?! Kodėl jie gali dirbti, o aš negaliu? Kiek tai svarbus yra tautos sveikatingumas? Kokia nelygybė tada pasidaro! Tuo neįsčiusiomis skriaudžiamieji kitus. Ir vis ugdome nenorėdami žmonių nelygybę.

Geriau būtų šiuo atveju dvasiai, kad kūnas būtų tiesk silpnas, kad be sąmonės gulėtum. Daug geriau, kad žmogus kuo mažiausiai sirgtumė. Duok, Dieve, tos sveikatos ir stiprybės mano dvasiai! Tegul būnie man ši diena ir paskutinė!

1930 m. gruodžio 1 d. 19 val. 30 min.

. Po vardų...

Jos vakar. Tik svečių nieko nebuvo. Ir sveikinimų tik iš vienos mergaitės tegavau, kuriai aš „geriausias bičiulis“. Ji man, tur būt, ir tokia pat. Nesulaukiau sveikinimų ir iš draugų, kurie vakar, tur būt, buvo sukvailę dėl tų studentų rinkimų. Taip ir pasidarė visiems neaktualūs. Buvo tik viena atėjusi. Malonu, kad ir tiesk. Bet liūdina, kad ji man draugė ir gerbiama mergaitė, o ne daugiau. Aš jai, rodos, kadaise buvau reikšmingesnis... Gal ir esu. Su ja nuėjau į kiną, „Metropolitain“, kur buvo rodoma „realiausia filmas“, kaip reklamavosi. Ir rodė moters kančias gimdant ir džiaugsmus pagimdžius. Buvo kai kur ir raudonio. Bet visa tai ne tiesk man reikšminga ir svarbu.

Tiesa, negavau sveikinimų ir iš namų.

Bet svarbiausia, kad negavau sveikinimų iš jos... Ir kaip tai organiškai palengva susiriši su svetimu, nepažįstamu žmogumi. Ji jau man pasidarė brangiausias žmogus. Gal tiesk ašarų nebūtų, kaip mirus tėvams ar broliams seserims, bet mano gyvenimas daugiausia pareina nuo jos. Mūsų gyvenimai kreipiami į vieną pusę, viena linkme. Su tėvu ar broliais kartu nemanau amžių baigti, bet su ja. Todėl ji man ir „egoistiškai“ svarbiausia. Ji man paskutiniu laišku sukėlė daug gražių minčių ir puikių svajonių – pasižadėjo gimnaziją baigus tik mano valioj likti. Tai viskas, ko iš mergaitės galima reikalauti. Ir

kiek čia vilčių, lūkesčių ir džiaugsmo! Ir štai ji – vakar ir šandien ji mane nepratarė nė pusės žodelio!.. Kai paėmiau laikraštį be laiško, net kvapą man užėmė. Ir taip pasijutau nuskriaustas ir nepatenkintas, net pažemintas, kad pats paskiau nustebau. Nustebau, kaip aš, kurio niekas negalėjo palaužti, gali lengvai paklupdyti ant kelių menka, bejėgė mergaitė! Kokia ten jos jėga, aš nežinau. Bet vaizduojuos, kad ji daug turi to, ką aš branginu. Ji savo biologiniu moteriškumu niekada manęs nepavergtų, nes ji nėra gražiausia ir arti, kaip kitos. Bet, tur būt, ji man skaisčiausia. Manęs tik kūniška mergaitė, be skaistumo, ikišiol negalėjo pavergti. Nebuvo ir ji manęs pavergusi tol, kol ji neprisipažino, kad aš jai visų siekimų idealas, minčių ir svajonių centras. O aš pasitikinčiam žmogui ir šiaip gyvenime esu vergas. Tuo labiau mergei, kurią aš myliu, negalėjau būti kitoniškas. Oi Vanda, Vanda, kad aš žinočiau, ką tu dabar dirbi ir galvoji ir kodėl tu man neparašei laiško ir sveikinimų, netepčiau juodu rašalu šio balto popieriaus!.. O man yra daug darbų! Turiu šį šeštadienį skaityti referatą: Daukšos „Postilėje“ I ir II-tros linksniuotės kirčiavimas. Čia tik turėtų būti mano mintys. Tik savo tvirta valia galiu prisiverti prie darbo. Bet... 20 val.

1930 m. gruodžio 6 d. 21 val. 30 min.

Nuvalgsti...

Kur manęs nėra? Visur aš noriu būti, dalyvauti ir viską žinoti. Ir studentas, ir mokytojas, ir laikraštininkas, ir organizatorius... esu, kuo tik nori. Tai be galo žmogų nuvargina. Šią savaitę turėjau dar liet. k. seminarą ruošti. Daug dirbau ir gerokai privargau. Savo darbo rezultatų nežinau. Kokios pastabos bus, neturiu nė supratimo. Iš tų didelių ir vis nebaigiamų darbų, rodos, kad išsivaduotum, juos baigtum ar atmetum, koks laimingas būtum! Gal... ir ne?!!!

Visas šio vakaro nusiramimas – ryt ir po ryt šventa, laiškas iš laukiamosios, kuri tiek suvėlinusi parašė. Jos laiškutis ne koks. Nėra nei koncentruotos minties, nei jausmo. Pirmas buvo daug geresnis. Bet vis dėlto dabar jau nusiraminau. Žinau, kad ji sveika. linksma, kaip pirma. Baigiu... tiek esu nuvargęs, kad net plunksna sunku rankose valdyti. 21 val. 50 min.

NAUJŲ METŲ LAPAS.

1931 M.

Tebūnie ir jie tokių pat pasisėkimų, kokių yra man buvę
1930 m.!!!

Kaunas, 1931 m. sausio 4 d.

12 val.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

(pas lekt. Dr. G. Studerį)

1931 m. sausio 4 d. 12 val. 6 min.

Naujų Metų lapas – graudžių lūkesčių ir nežinojimo labirintas! Tas nežinojimas ir spėliojimas gaudina kiekvieną žmogų, kuris be galo domisi savo ateitimi ir ją nori kurti, kuris skaudžiai liūsta dėl menkiausio nepasisėkimo, planų suirimo. Toks aš jaučiuos esąs.

Man teko pačiam gyvenimas kurti. Nieko aš būčiau nepasiekęs, jei būčiau ėjęs jo duodamomis sąlygomis. Būčiau tik – paprastas kaimo bernas. O jei būčiau su tais pačiais jausmais ir mintimis, kokias dabar turiu, tai būtų man jau čia žemėje pragaras. Šiandie esu laimingesnis, kad galiu kęsti ir savo kančias žodžiu ar popieriuje kitiems pareikšti.

1930 m. buvo man tikrai reikšmingi viešai ir privačiai. Tų metų pačioj pradžioj, per Kalėdų atostogas, savo kaime pirmą kartą savo gyvenime pabūčiau mergaitę. Ją būčiau kaip mergaitę, kurią myli palaimos meile, bet ne kaip seserį ar paleistuvę. Paleistuvės savo amžiuje nesu bučiavęs, kaip kad nesu ir savo skaistybės praradęs. Gal nepatikės, kas skaitys tas mano eilutes po keletos metų. Bet taip yra, nes skaistumu ir taurumu sau kelią praskyniau per neišbrendamus negalimumo tyrus ir miškus!

Tą mergelę ir dabar tebemyliu, nors daug svyruoju, kitų klausydamas ir pats be galo atsargiai elgdamasis. Ji, ir mano manymu, nėra gražuolė, kurios grožis tikėtų visiems, bet ji yra sielos skaistuosė ir meilės tyruolė. Jei čia klystu, aš nekaltas: gal ją per mažą tepažįstu. Susitikome ir šiomet ir atšventėme metines sukaktuves, nors mažą valandėlę kartu pabuvome, kaip du paukšteliai ant menkutės šakelės.

Ši meilė man daug davė gero – patyriau daugiau jausmų, švelnumo, moters malonaus kilnumo ir gležnumo, bet ir kartybių – daug kankinaus dėl mūsų menkų nepasisekimų, neapsakomi ilgesiai raižė mano krūtinę, įvairūs negalimumai trukdė išlieti savo sielos skausmus ir džiaugsmus, pasidalinti jausmais ir mintimis, o svarbiausia – kartu pabūti. Pav., ir dabar žadėję su manim kartu į Kauną vykti, bet motinos dėl šalčio neleidžiama turėjo pasilikti Tickinuose. O gal ir ne šalčio priežastis buvo?.. Tai dar man paslaptis. Daug dar liko su ja neiškalbėtų ir būtinų kalbų!

Kitas svarbus viešas momentas – mokytojo darbo pradžia. Ypač tas malonus entuziazmas, kuris kyla susidūrus kaimiškam paprastumui ir darbo rimties didingumui. Tiedu jausmai padaro malonų pasigėrėjimą. Pagaliau tas pasisekimas, malonus pasijutimas mokykloje, atatikimas savo pašaukimą ect... Apie tai jau daug sykių rašiau. Tiek šiuo kartu. B. 12 val. 50 min.

1931 m. sausio 11 d. 18 val. 20 min.

Žiemos vakaras. Baisus vėjas gairina tiesiog į mano kambario langą. Pusto. Kambarys šaltas. Skaitau V. Krėvės I tomą – „Sute-mose“. Liūdną stygų nuaustas dalykėlis. Surinkti skaudžiausi jo gyvenimo momentai. O jie tiek sutinka su manaisiais, kad, rodos, jų ir nesiskirk – iš tavo širdies jie imti.

Slėgia širdį ilgesys. Neramu. Be tikslo... Kam tas darbas! Kas iš to, kad aš jaunas gimnazijos mokytojas! Kvailai gyvenu ir kvailas pasaulis. Ko man čia siekti? Kam man čia gyventi? Ir iš tiesų: nėra kam vargti. Šarūnas gyveno iš pykčio, iš noro kitus slėgti ir viešpatuoti. Jam buvo malonios kovos ir ašaros.

Gyvenau ir aš, kad parodyčiau, kaip galima gyventi sunkų gyvenimą. Jaučiau didelį vargą, naktį nemigdavau dėl duonos kąsnio, dėl kambario kertelės... O dabar aš mokytojas, nors be „cenzo“. Dėl duonos sukti galvos nebereikia. Atsiduok, rodos, savo specialybei, mokslui, užmiršk viską – ir vėl būsi ramus, radęs save. Taip puiku pasvajoti, bet taip nėra... Kodėl – nežinau. Lyg pasaulyje nebebūtų idealų! Lyg persisotinęs pasaulis miegoti eitų! Oi, ne... Jame vargo daug. Galima būtų aukotis. Bet mane žemė pririšo...

Išvydau jos dukrą. Ir pamylau. Pamylau, kaip tolimą žvaigždę, kurią už milijonus myli[u] tik regiu. Pamylau ir aš ją svajonėse. Ir daugiau jos nenorėdavau nei regėti, nei su ja kalbėti. Ir nebuvo aistringa meilė – meilė, kurią paprasti žmonės tepažįsta. Aš galėjau mylėti ir nemylėti. Meile žaidžiau, kaip savo vaizduote. Bet dabar... Ji tiek man įstrigo širdin, kad atlikusį laiką skiriu tik apie ją pasvajoti, leistis sau saldžiai užmigti ateities grožių sapnuose, matyti amžinai tekančią gyvenimo saulę... Ir štai mano jėgas, kaip arui sparnus, pakirto. Nebetrokštu kovos, skaudaus vargo, aukštų siekimų... Neskrajoju padangėmis ir nebepinu žvaigždžių vainiką, šios žemės žmonėms nežinomą. Bet sėdžiu ir liūdžiu. Man prieš akis tik žemė ir jos kirminėliai – žmonės. Žmonės, kurie težino tik gyvybės ratą: gimti, augti, gimdyti ir mirti. Ir sau dabar galvą laužau, ar toks tikrai gyvenimas yra? Tik aš, žemės sūnus, klaidžioju padangėmis, užmiršęs pametęs savo žemės taką. Gal dabar aš grįžtu į savo taką? Bet svetimas jaučiuos. Ir nedrąsu įsikurti, užmiršti praeitį, aukso svajones... Tik... gimti ir gimdyti...

Ar to užtenka žmogui? Klausiu visų! Aš pats atsakymo nerandu – tik moku kentėti už dangų ir žemę.

Kartais dingteli mintis į galvą – mest ją, užmiršt – tik darbą prieš akis pasiimti!... Juk ji ir negraži: juoda, maža... Tad vėl iškyla man jos skaistumas, prierašumas, malonumas... Ji – tikra laimė ir džiaugsmas šios žemės. Ji audrina ir ramina mano sielą. Gyslose kraują užverdina kunkuliais. Bet jos šalia manęs nėra... Ir būt greit negali: ji tik VII kl. gimnazistė ir gyvena tolimos provincijos miestelyje.

Sakykite man, gerbiamieji, ar su meile žūsta jaunystės idealai, saldūs dėl jų vargai, didi pasiryžimai, aukšti siekimai, galybių jūrės????!! Ar po jos tik žemės vabalėlio gyvenimas?.. O gal visa tai ir suderinama į puikią gyvenimo harmoniją?.. Aš nežinau. Gal tik atsakys ateitis... Sekmadienio vakaras 19 val.

1931 m. sausio 17 d. 20 val. 50 min.

Šeštadienis.

Mano dalelė...

Nežinau, ar visada mane taip kamuos nežinojimas, mažas gyvenimo prityrimas, nusivylimas ir kartu optimizmas. Kiek aš dar

maža tepažįstu! Pažinimui aš dar per jaunas, bet daug daugiau turėčiau pažinti ir pagal savo amžių. O dabar? Daug kuo abejoju ir draudžiamo nedrįstu išmėginti. Tiek mane yra paveikusi tradicija, tas atsargumas ir numatymas, kuriuo aš imdavaus dažniausiai sau persunktą ir atsakingą darbą. Čia teko daug drebėti ir labai nervus įtempti! Todėl draudžiamo išmėginimuose esu nekaltas bernelis, nieko neprityręs, nepažinęs tiesioginiai, nes nuo tų prasižengimų parėjo mano tolimesnis gyvenimo laimėjimas, tolesnė mano pažanga. Nepažįstamas man, jau baigiančiam 25 m., nekaltybės praradimas, persigėrimas, žodžiu, joks nusišvaiginimas. Daug kas man tos rūšies nepažįstama.

Bet vis kyla ir kankina mane tas didžiausias klausimas, ar taip gera, kad daugumas eina kitu keliu. Ir seniai jau yra nuėję! Kartais gailiuos dėl šio „patižimo“. Bet retai ir neilgai. Paskiau vėl grįžtu į senąsias savo vėžes. Bet abejojimas vis man neduoda ramybės. Bet viena, rodos, galėčiau pasakyti, kad mano toks gyvenimas netrukdo pasiekti aukštesnių vietų ir dalyvauti aukštesnės visuomenės viešuose darbuose. Gal dar tik padeda, kad nėra suterštas mano privatus gyvenimas. Tai tegu atsimesna ainiai! B. 21 val. 10 min.

1931 m. sausio 21 d. 21 val.

Metai...

Kas juos supras ir atspės, ką jie man reiškia? Man jie daug ir be galo daug reiškia. Metai – kaip pirmą sykį savo gyvenime įžengiau į mokyklą, tiesiog į IV kursą, pirmai pamokai. Tai buvo pradžia to darbo, kurį dieną naktį svajoju, trokšte troškau ir jo siekdamas vargte vargau. Aš – mokytojas! Ir dar gimnazijos! Tas tegalėjo mane tada suprasti, kas mane ir mano gyvenimą gerai pažino.

Vienas tik šešėlis tą džiaugsmą tetemdė ir skaudžiai temdė – mano silpnumas, nepasiruošimas toms aukštoms ir atsakingoms pareigoms.

Metai... Bet vis tiek buvo ir tebėra mano širdyje kirminas, kuris nuolat mane graužia, kad aš per menkas, kad neatlieku tikrai savo pareigų, kad aš nežinau, kam aš mokytojas ir ką aš turiu mokyti!.. Tai vis baisūs ir neaiškūs klausimai.

Drįstu tave, Andriuk, paklausti. Ar tu žinai, ko žmonija siekia? Ar tu supranti, kas tavo tautai yra reikalingiausias? Ar tu išmanai savo dėstomą dalyką? Ar tu moki nustatyti savo darbo, veikimo ir elgesio santykį su tauta, mokykla, visuomene ir artimaisiais? Ar tu supranti, ko tau apamai reikia... Tu nedrįsti, aš už tave pasakysiu – Ne!

Tu kuri gyvenimą ir vargsti, kaip skruzdėlė, prie savo darbo, bet nežinai, ar tas tavo tikras darbas ir taip turi būti dirbamas! Tu tik sausai žinai tą vardą, kad tu mokytojas, bet savyje esi dar paviržių piemeniukas, nykštukas – tikras dvasios pilksermėgis! Mokytojas! Mokytojas. Tu, didingas varde, aš menkas gyvenimo vėjo mėtomas lapelis, drįsau Tavim vadintis! Kiek mano čia prasikaltimo, to akiplėšiško išdidumo ir drąsumo! Kuo aš galiu tai atpirkti? Tylus kužda man širdyje atsakymas – darbu, darbu, darbu, rūpestingumu, sąžiningumu, atsidėjimu, pasiaukojimu...

Jaučiu ir tvirtinu, kad toks turi būti mokytojas, bet kartu skaudžiai neužmirštu, kad nesu toks.

Ką mokytojas gali išauklėti, jei pats nėra toks, kokį nori mokinių išauklėti. Tuščias tada dalykas – auklėti. Mokytojas pats pirma turi turėti tų dorybių, kurias nori įdiegti į jaunuolio širdį, kad jis nešiotųsi jas visą amžių.

O mūsų tautai gerų mokytojų tikrai reikia! Ilgamet buvusi pavergta, dabar tik atsitiesė. Kiek jos visuomenės kūne daug vergiško kraujo! Kiek to akiplėšiškumo, kada jis viršininkas! Kiek maža tada jausmo, kad jo pareigos yra atsakomingesnės, kad jis pats turi būti doresnis, aukštesnės dvasios, skaidrumo sielos, kilnesnių jausmų, siekimų...

Aš ir savos rūšies viršininkas! Bet ar aš atitinku tas savo pareigas savo būdo ir dvasios aukštumu? Metai... Klausiu, bet žinau svarbiausią atsakymą... Jis – Ne!

Metai, Metai!.. Jūs daug man davėte, daug aš patyriau sielos sukrėtimų, daug kartų buvo protas švystelėjęs gražiu pragiedruliu ir vėl aptemęs juodais debesimis! Daug Jūs atidengėte ir paslapčių nuo tos valandos, kada aš pirmą kartą įkėliau koją į klasę, bet dar daugiau praskleidėte nežinojimo skraistę, pro kurią aš išvydau neapsakomus nežinojimo ir darbo tyrus!..

Metai! Metai!.. O Jūs, Metai!.. B. 21⁵⁰

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1931 m. vasario 2 d. 19 val.

Liūdna...

Iš tikrųjų, liūdesys yra nuolatinis svečias. Kada aš jo neturiu? Retai dienele teisaušta, kada aš jo neturiu. Jis – mano brolis. Daug liūdžiu dėl įvairių nepsisėkimų. Bet neretai liūdžiu ir dėl vienvėdės, dėl neiškalbėtų jausmų, dėl neišreikštų savo nuomonės ir minčių ir dar dėl įvairiausių širdgėlių... Malonu yra kartais pasinerti tiek į darbą, kad užmirštu visus liūdesius, gyvenimo nesmagumus ir trūkumus. Kaikada iškyla ir tos saulėtos dienele. Tada aš triumfuuju savo didumu ir galingumu. Tada aš tikrai savyje jaučiuos!

Ko liūdžiu šiandien, tikrai nežinau. Tiesa, šeštadienį pasirašiau raštą, kuriuo esu įspėjamas, kad nuo rudens galiu būti iš mokyklos pašalintas, jeigu neįsigysiu cenzo. Cenzą įsigyti sunku iki rudens. Bet daug nusigąsti ir neturėčiau. Ten yra pasakyta, kad bus šalinami tie, kurie neparodys noro tą cenzą įsigyti, vadinasi, kurie nelaikys egzaminų Švietimo Ministerijos Egzaminų Komisijoje arba Universitete. Egzaminus laikyti esu pasirengęs, bet ar jie vyks? Beturiu iki valstybinių tik šeši egzaminai: rusų kalbą, rusų liter., lenkų kalbą, lenkų liter., lietuvių liter. ir latvių kalbą. Taigi yra gerokas žiupsnis egzaminų. Ir šie egzaminai sunkoki.

Daugiau liūdėti nėra daug ko. Laukiau iš jos laišką, bet šį vakarą nesulaukiau. Bet dėl jo ne tiek jau ir svarbu. Daug liūdesio yra ir dėl to, kad matai žmogus daug neaprepiamo darbo, – daugiau, negu gali išverti, pakelti. Bet jau ir po tų kelių dienoraštinų žodžių aš jau imu rimti ir nusiteikti darbui. Kiek tat daug reiškia žmogui pasakytasis žodis!.. nors jo niekas neklausio, ir nieko jis nereikš tam, jei kada kas jį skaitys! Bet pasakyta ir malonu!.. B. 19 val. 22 min.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1931 m. vasario 9 d. 21²⁰ val.

Laikas ir darbas.

Jau metai, kaip aš gyvenu šiame mažame kambarėlyje. Gyvenu studento ir mokytojo vardą nešdamas. Prabėgo, lyg prašvilpė, metai. Daug, rodos, galėjau ir turėjau padaryti. Bet kiek maža, tur būt,

tepadariau, kad ir dabar vis dar savęs tebebijau dėl savo silpnumo. Gimnazijos mokytoju būti – mano svajonė, kuri savo skaistumu temdė man gimnazijos laikais visus kitus pašaukimus ar profesijas. Šiandie aš ją turiu. Gaila, kad ji, man rodos, taip pigiai teatsėjo, tiek maža tepavargau dėl jos. Todėl ir šiandie nemoku jos branginti, vertinti ir ja tinkamai dėliaugtis. Išgirdęs tariant į mane mokytojo vardą, pasijaučiu vis dar, kaip vagis klėtyje arba kaip purvinomis kojomis užlipęs ant brangaus, balto patiesalo. Vis tai daro mano jaunumas, mano žinių menkumas, nepasiruošimas. Dar baisiau man siela audrinas, kai matau, kad ir dabar neturiu kada sustiprėti, apsiskaityti, ramiai susimąstyti. Visą dieną turiu skirti tiems menkučiams, kasdieniams reikalams. Rodos, maža jie tereikalauja laiko, bet pranyksta, lyg vanduo iš riešučios. Taip, metai aš sėdžiu šiam kambarėlyje ir darbo vaisių nematau... Kiek dar man metų reikės, kol aš sustiprėsiu ir galėsiu tarti: „Aš – mokytojas!“? B. 21⁴⁰.

1931 m. vasario 18 d. 19 val. 50 min.

Surakino mano širdį ir protą! Jei nuo sveikatos pareina šie dalykai, kokie nelaimingi ligonys! Aš sergu nepersirgtina liga – vidurių praskiedimu. Liga be didelių skausmų. Blogiausia, kad nenori valgyti ir jauties be galo silpnas. Nemaloniausia, kad ta liga yra įgyta nuo humanitarų baltaus visokių selterių ir keleto gurkšnių alaus – išvargis, kurį pajuntame šokę iki 4 val. ryto. Tai toks išmanęs ligonis.

Šlykščiausia, kad su kūnu ranka rankon eina ir dvasia-protas. Retai esu toks tingus ir apatiškas bet kuriems siekimams. Tiesiog, esu dvasios ulžis. Begaliu tik žiovauti ir miegoti. Ir tai kartais neramiai. Aš manau, kad čia yra didelė kaltybė mano stropus lankymas tų visokių balių. Teisingai yra Vydūnas pasakęs: „Ieškok veikimo, o ne pasimėgimo“. Aš ieškojau tik pasimėgimo ir skaudžiai apsirikau. Netekti aukštų siekimų – tik tenkinti kūno geidulius – yra didžiausia žmogaus nelaimė, skaudžiausia žmogaus dvasios tragedija.

Aš turėčiau būti laimingas. Turėjau laimės susilaukti savo mylimosios. Buvo nekaltaus glamonėjimosi ir bučkių, bet be to didžiojo išpūdžio, kurio laukiau. Nežinau, kodėl nesukėlė ji man nei dva-

sios nei kūno aistrų. Nebūčiau, rodos, galėjęs gauti spontaniškai tų pasiryžimų, kuriuos turi įsimylėję. Gal būt, ji dar neatatinka mano dvasios ir kūno troškimų. Nėra tų dviejų dalykų aiškos sintezės ir harmonijos gražumo. Todėl ne be reikalo kartais kyla visokių dvejojimų dėl jos. Sunku pasakyti, nuo ko tai pareina. Gal ji per jauna ir nemoka mano dvasios gelmių suprasti? O gal ji, būdama ne iš tų gražiųjų, nemoka mano akies sužavėti ir patraukti širdį. Negaliu aiškiai tvirtinti, bet jaučiu, kad nevisada dega tie gražūs jausmai, kuriuos patiria įsimylėjęliai.

Štai kas slėgia mano dvasią.

Tikrai: – darbas – laimės šaltinis! B. 20²⁰.

1931 m. kovo 27 d. 19 val. 15 min.

Keista, kad rašau į dienoraštį tik tada, kada jaučiu skaudų sunkumą ant širdies. Jei kas kada paskaitys tuos raštelius, pamanyt mane buvus nelaimingiausiu žmogumi. Tiesa, aš pats tos nepaprastos laimės ir nejaučiu, bet kiti mato mano gyvenime jos užtenkamai.

Sunkiausia man, kad mano siela yra nerami, per daug godi, norinti viską aprėpti. Dėl to ir liūdžiu. Aš nesu gabus žmogus, bet noriu nuo gabesnių bent neatsilikti, nors jų gyvenimo sąlygos yra geresnės už manąsias.

Darbo turiu daug. Tinkamai viską dirbti sunku. Blaškaus nuo vieno prie kito, todėl ir nerimstu. Teisingai V. Krėvė ir Diogenas sako: „Padaryk, kad kuo mažiausiai tereikalautum, tuo laimingesnis būsi“. Jaučiu ir suprantu, bet taip padaryti gana sunku. Rodos, galėtum, bet paskiau pamanai: o gal tuo nenoru tik savo gabumus žudai. Ir vėl neišrišamas klausimas, ir vėl nerimasties jūra.

Taip žmogaus dvasia ramybės ir neturi.

Ryt paskutinė diena prieš Velykų atostogas – paleidžiam mokinius. Malonus poilsis, bet nusiramavimo neturėsiu. Nėra dar kam mane nuraminti. Yra ji, bet toli, ir dar vis abejojama. Tiesa, iš turimų pažįstamų ji širdžiai artimiausia, bet sielos ir kūno aistrų nemoka sukelti. Gal aš iš viso ne aistrų žmogus, bet valios. Visur tas šaltas protas palieka vadovu, nors jo vadovavimas nėra švelnus ir malonus. Jo tik sumetimais pasilieku Kaune iki trečiadienio. Žadu dirbti

studijuoti, bet, ar vyks, nežinau. Svarbiausia dabar lenkų kalba ir lietuvių literatūra. Noriu laikyti egzaminus.

Ir taip, rodos, yra, kad reikia pasirinkti malonumus ir tik kasdienius rūpestėlius – šeimos dalykėlius – ir ten išnykti, arba darbą visuomenei ar mokslui ir su tuo visų garbę. Aš mėginau derinti. Daug sunkumų sutikau ir jų iki galo nebaigiau. Bus sunku ir baigti. Vis palieka atviras klausimas. Teks, tur būt, katram nors labiau pasiduoti. Bet – kam? – pasilieka tas baisusis kančių klausimas! B. 19⁴⁵.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas Dr. G. Studerų).

1931 m. balandžio 10 d. 20 val.

Po atostogų...

Kažin, ar atostogos yra geras ar prastas daiktas? Gal be atostogų – be tų atoslūgių – virstum žmogus mašina. Ir gal dar produktinga? Tada nebūtų tų skaudžių povargių, lūkesčių ir nemalonumų pradedant darbą. O gal ir tos atostogos reikalingos bendram gamtos pulsui? Tai yra savotiška žiema ir vasara. Tegul bus ir taip. Bet viena aišku, kad nuovargis žmogų graso nuo gyvenimo. Tada, iš tikrųjų, nori nuo gyvenimo pasislėpti, pailsėti, ar ir visai išnykti. Tur būt, tokia ir mirtis yra!

Viskas būtų puiku, jei nebūtų gyvenime dualizmo, – jei tebūtų tik vienas pasirinkti kelias. Pav., aš nuėjau mokytojauti metės stipendiją. Bet ar laimėjau? Į šį klausimą, tur būt, ir negalima atsakyti, nes nežinia, kuo būtų baigęsi su stipendija. Tat – laimėjimas ar pralaimėjimas – dualizme tėra labai sunkiai išsprendžiamas arba visai neišsprendžiamas.

Į naują dualizmą esu pakliuvęs ir šandie: šeima ar mokslas. Aiškiai žinau, kad žmogaus laimė yra reliatyvi: vienas jaučias moksle laimingas, kitas – šeimoje. Katro didesnė laimė, kas atsakys? Šeima duoda žmogui laimę, nes tai yra žmogaus gyvenimo išbaigimas. Be šeimos židinio nėra pilno gyvenimo. Šis klausimas aktualėja kasdien ir iš teorijos pusės ir iš praktikos. Jei turi žmogus tolimą siekiamą dalyką, dėl kurio gali visą gyvenimą užmiršti, darbas eis sklandžiai, pasisekimas seks pasisekimą. Netekus siekiamo idealo, baisus gy-

venimas savo pilkumu, paprastumu ir neryškumu. Net nebematyti tada ir tikslo gyventi.

Būtų malonu, kad dilemoj daiktai būtų nelygūs, vienas kitą gerokai prašoktų. Tačiau man šandie to nėra. Myliu savo kaimo mergaitę ikišiol visai platoniskai, tačiau visam jos apoteozavimui trūksta tos galios, kuria mane paklupdytų prieš save, – atvirkščiai – imu nuo jos nutolti. Jos meilei nepataria ir mano tėvas. Gal jis senas nujaučia būsiant mūsų nelaimingą gyvenimą? Daug pritarimo neturiu ir iš kitų. Tai sugestijai kartais pasiduodu ir aš. Ypač čia daug sveria jos menkas sveikatingumas ir gabumas. Gal delto, kad ji alkoholiko tėvo? Tas jos nepaprastas pasyvumas, atsidavimas dažnai dėl to, kad neturima jėgų su kliūtimis kovoti, o nėra tai sąmoningas valios aktas. Toki pat jos didelė meilė motinai, gal ir man, ko, tačiau, aiškiai, ypač aktingai, nedrįstama pareikšti. Pasyvus „taip“ gali skambėti kas minutė.

Rodos, būtų geriausia, kad viską užmirščiau ir tik atsiduočiau studijoms, atidėdamas šeimos sudarymą vėlesniam laikui. Bet vėl čia daug tuštumų ir pagundų greitai ištvirkti. Tur būt, teks važiuoti mokslo laivelyje ir atsakyti nuo visų gyvenimo smagumų?.. B. 20⁴⁰.

1931 m. balandžio 18 d. 20³⁰.

Keistas reiškiny...

Vis dėlto žmogaus brendimo periodai eina dažnai net prieš žmogaus valią. Tam tikru laiku labiau imi žmogus rūpintis vienais dalykais, kitu – kitais. Rodos, nereikia čia nė gyvenimo nepaprastų aplinkybių – pagal žmogaus amžių savaime iškyla ir jo interesai. Man moterys būdavo gana tolimas ir ne tiek jau brangus dalykas. Dažnai rodydavosi, kad be moterų yra taip pat visai galimas gražus gyvenimas. Gal be jų dar gražesnis ir produktingesnis!.. Šandie jau kas kita. Nors neseniai tesukakau 25 m., tačiau jaučiu didelį pažiūrų skirtumą į gyvenimą. Man jau nebesivaidena gyvenimas be moters, be šeimos. Seniau man visa tai buvo balastas, šandie – svarbi gyvenimo antroji dalis – moters pusė. Be šio „priedo“ jaučiamas didelis gyvenimo tuštumas, menkumas ir net nevertumas ir beprasmingumas. Manau – šiuose paskutiniuose žodžiuose yra daug tiesos.

Man rodos, čia yra absoliutūs biologijos dėsniai, tiek gilūs, kad ir žmogaus žmogiškoji dvasia yra savotiškai nuspalvota, nudažyta, kad ir daiktai atrodo subordinuoti anam gyvybės išlikimo instinktui. Jis, mano manymu, turi didelės reikšmės ir įtakos iš viso ir abstrakčiai žmonijos kultūrai. Daugelis kultūros veiksmy bus greičiausiai atlikta tam instinktiniam puošnumui, „gražumui“, kurio sveika žmogaus prigimtis reikalauja iš antros pusės.

Žmogus nėra paprastas kūnas, biologinis luistas, bet dvasinis, arba sielinis, sutvėrimas. Tačiau ta jo siela yra gerokai instinkto paliesta. Tur būt, ji bus tiek paveikta, kad poruojantis ieškoma ir jos grožio – kūrybos, meno. O ta žmogaus kūryba, arba menas, ir išsilieja į visus žmogaus gyvenimo reiškinius. Kiekvienas patobūlinimas bet kurioje srityje teikia tobūlinusio sielai grožio. Ir pati Dievybė yra suprantama gyvybės pradžia, arba didžioji gyvybė, kuri saugo mažąją ir jai padeda.

Tad, sakau, nors instinkto vergas, rodos, nebuvau (ikišiol vis dar išlaikau skaistybę!), tačiau anų plačia prasme biologinių jausmų esu labai stipriai veikiamas. Gal būt, daug čia turi ir gyvenimo sąlygos įtakos, bet viso to jomis tik aiškinti nenorėčiau. Tos sąlygos, nors kad ir su menka alga, vis dėlto aš – mokytojas.

Tačiau kad tie jausmai yra sustiprėję anksčiau, tai liudija tas faktas, kad rimtokai įsimylėjau dar tada, kada dar nė svajote nesvajojau greit liksiąs mokytojas. Tiesa, tos sąlygos gal ir teigiamai veikė tuos jausmus. Sunku patikrinti: negali būti ir kartu nebūti mokytoju. Taigi dabar ima rimtos „mergautinės“ godos. Kuo jos baigsis, ar suklupimu, ar gražiomis vestuvėmis, ir kada, sunku šiandie dar spręsti. Čia tikrai daug pareina nuo gyvenimo aplinkybių. Labai liūdna, kad mylėtą savo kaimo mergelę nuolat labiau imu užmiršti, nors kitos nesu radęs. Ją aš per jauną įsimylėjau. Ji buvo baigusi vos 5 kl., o jau 6-toje per Kalėdas vienas kitam pareiškėm širdies paslaptis ir bučiais sutvirtinome. Per anksti. Pasirodo, kad ji neauga tokia, kokios aš tikėjau ir laukiau. Man tinka stipraus ir sveiko, nors ir nenutukusio, kūno moterys. Ji tokio kūno neišaugo: nuolat sirguliuoja ir silpnutė teisrodo. Kita – jos tėvas girtuoklis. Šis prastas tėvo linkimas daug yra paveikęs ir ją. Ji, žinoma, neina su tėvu girtuokliauti, bet joje

reiškiasi silpna, neaktinga ir nedrąši dvasia. Jai svetima bet kokia iniciatyva. Gal tai ir moteriška, bet, rodos, jai jau nenormalu. Su ja galutinai nebaigti reikalai, bet nelabai džiugūs.

Tiesa, aš būčiau kitos nuomonės apie vyrų ir moterų santykius, negu yra mūsų vadovaujama visuomenė. Nors esu skastybės šalininkas, net ir praktikas, tačiau manau, kad tuos reikalus reikia kaip galint anksčiau ir rimčiau sutvarkyti. Žinom, tas tvarkymas neturėtų būti toks slaptas, kaip dabar. Šiandie į jį žiūrima, kaip į nereikalingą priedą, kurio kiekvienas kuklesnis ar darbštesnis berniukas ar mergaitė turi vengti. Mano manymu, kad ir čia turėtume parodyti esant gražų, bet ir labai atsakomą gyvenimą. Dabar viskas suvedama į šlykštų instinktą, kuris, rodos, jokios teigiamos įtakos neturi žmogaus kūrybai. Pirmiausia turėtų susirūpinti auklėtojai, kad ši milžiniška jėga būtų išeikvota produktingam darbui ir žmonijos pažangai. Man rodos, čia potencialės jėgos gana daug...

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 (pas lekt. Dr. G. Studerų).

1931 m. birželio 16 d. 21 val.

Antradienis.

Aš maža terašau savo dienoraštyje, ir ne visi dalykai čia bus sužymėti. Aš nutylėjau visus egzaminus, nieko neparašiau ir apie garsiąją ekskursiją į Klaipėdą ir Nidą. O būtų ir iš ten daug įdomumo ir vėliau malonumo pasiskaityti. Gal kada nors vėliau paminėsiu. Šiandie baigiau skaityti Hardy Schilgen S. J. „Tu ir jis“⁹⁴. Čia ir norėčiau pažymėti tas mintis, kurios liko beskaitant.

Pasaulėžiūrą žmogus greit negali susidaryti. Visai teisingai Dr. Kl. Ruginis sakė, kad žmogus savo pasaulėžiūrą tegali susidaryti tik po 40 m. apie 45–50 m. Savo pasaulėžiūrą turėti žmogui inteligentui yra būtina. Tačiau su ja darbo begalės. Juk į kiekvieną klausimą turi mokėti pamatuotai atsakyti. Kada ir kaip pamatuoti? Vis tai nuolatinis darbas, darbas ir darbas...

Šioje knygutėje sprendžiamas vyro ir moters santykiavimas. Daugiau čia taikoma jaunoms mergaitėms ir duodama praktiškų

⁹⁴Hardi Schilgen [Šilgen]. Tu ir ji. Jaunuolio santykiai su mergaite. Išvertė Antanas Bieliūnas. Kaunas, 1932, 212 p.

patarimų. Tačiau toli gražu dar klausimas neišspręstas, tik iškeltas ir pavaizduotas. Žinoma, visiems tinkamo sprendimo gal ir nėra, nes kiekvienas žmogus sprendžia pagal save. O žmogaus yra didžiausia silpnybė ta, kad jis visada nori save pateisinti ir ieško tam argumentų. O jų per gyvenimą susirenka kuo įvairiausių ir įvairiausiems klausimams. Todėl, jei žmogus kurį klausimą nuoširdžiai sprendžia, jau iš jo sprendimo daug galima pasakyti ir apie jo privatų gyvenimą ir intymų elgesį.

Toks pat neaiškus vyrų ir moterų santykis yra ir man pačiam. Aš, tiesa, jau sugyvenau 25 m., bet šiuo atžvilgiu savo elgesiu tebesu dar vaikas. Todėl dažnai aš nemoku suprasti to keliamo baisaus ištvirkimo. Man atrodo pasaulis daug skaidresnis ir meilesnis. Ne be reikalo aš pagalvoju, kad ir v. ir m. santykiavimo patraukimą reikėtų išnaudoti geriems siekimams arba bent žmogaus tobulinimuisi. Sakysim, geriausiai galėtų čia mums patarnauti tas didelis patraukimas, kad jį mokėtume surišti su savęs lavinimu toms aukštoms ir garbingoms būsimoms šeimos pareigoms. Mano manymu, kad tuo daug būtų galima padaryti, tik sunku čia turėti tinkamą autoritetą pačiam auklėtojiui. Tada jo gyvenimas yra sekamas iki plauko. Todėl auklėtojiui, jei ne idealiai, tai bent tinkamai reikia mokėti teoriją taikyti su praktika. Žodžiu, reikėtų šią didžiąją žmonijos jėgą transformuoti ir panaudoti jai pačiai tobulinti. Kaip, dar man neaišku. B. 21³⁰.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3.

1931 m. liepos 29 d. 9 val. v.

Po šių metų audringų atostogų jau nurimau savo senoj vietoj. Daug ko būtų [galima] prirašyti, atsiminti, bet šį kartą nutylėsiu ir tas didžiausias kalbines keliones po Žemaičių, Zanavykų, Kapsų ir Dzūkų kraštus. Čia tenoriu paminėti tik vieną dalyką, būtent, kad vargas žmogaus tobulinimuisi yra būtiniausias dalykas. Be jo žmogus nebemoki pagalvoti, kur ir kaip eini. Vargas, palietęs žmogų, suskambina jį, lyg šerdis varpą. Tada gražiai gali išgirsti pats savo balsą ir tą balsą, kurį girdi tave skambant kiti. Tada turi juos suderinti, suharmonizuoti, ir tuo metu sukiyla žmogaus jėgos. Parodai, ką gali; pasirenki, ką nori; elgies, kaip galvoji.

Aš jau seniai norėjau būti sau griežtesnis, bet neįėjau, ar nebuvo dar atėjęs pasiryžimo laikas. Grįžęs po atostogų, išgirdau iš vienos draugės studentės, kad apie mane einančios negražios kalbos, labai žeminančios mano asmenį. Girdžiu, kartą aš „gvaltavojęs“⁹⁵ mergaites! Nesu nežaidęs su mergaitėmis, bet šio dalyko savo galvoj neįutau. Tačiau kalba. Kalba, žinoma, iš pykčio ar kokiais kitais sumetimais. Bet daugiausia, mano manymu, bus čia klaidos dėl moteriško galvojimo. Moteris visada jaučiasi tuo atveju pasyvi, bet daug duodanti vyrui suprasti, ko ji norėtų šiuo momentu iš jo. Ir menkučiuose žaisluose, iš šalies žiūrint ir nepažįstant vyrų ir moterų psichikos ir prigimties, galima lengvai pasmerkti tik vyrus. Taip dažnai ir elgiasi paviršutiniški žmonės. O moterys yra geriausias šios rūšies pavyzdys, ypatingai, kada ji pati kur įpainiota.

Matyt, ne kitokiose sąlygose bus kilusios ir tos kalbos, kurios dergia mano asmenį.

Tai visa man eina tik į sveikatą. Aš imu ramus gražiai susitvarkyti, labiau nusiteikdamas darbui. O darbo nuotaikos man šiais metais labai daug reikėtų. Tad tegu šis vargas ir nemalonumas padeda man būti darbe ištvermingam! B. 21 v. 25. Trečiadienis.

***Kaunas. Prūsų g-vė 6, but. 3.
1931 m. rugpiūčio 16 d. 20 val.
Sekmadienis.***

Aš daug kartų pamatau ir apie auklėjimą, koks jis turi būti kultūros gražiam klestėjimui, ir atvirkščiai, kokia turi būti kultūra mums – mūsų žmogiškiems siekimams ir uždaviniams. Man rodos, kad čia žmonės suskyla dviem dalim: vieni dirba kultūrai kelti, net savo gyvybės nesigailėdami, kiti – pasiektais rezultatais naudojasi. Pirmieji bus mokslininkai, kiti – prabangos mėgėjai, visų patogumų ieškotojai.

Čia dabar lieka išspręsti klausimas, kam mes jaunuomenę ruošiamo – mokslininkams ar prabangininkams? Jeigu mums rūpi tolimesnė kultūros raida, tai turim ruošti mokslininkams. O prabanga ir komportu naudotis žmonės moka instinktyviškai. Tačiau šie

⁹⁵ *Gvaltavoti* (svet.) – prievartauti.

paskutiniai dalykai yra kenksmingi žmogaus būdai. Toks žmogus jau nebekuria pats gyvenimo, bet laisvai jam pasiduoda ir su juo kartu plaukia. Mokslo žmogus visa[da] stengias, kaip jam rodo protas – protas, kuris moka suvaldyti jausmus, neužmiršdamas ir jų svarbios rolės kūrybai ir darbui. Tačiau tokio žmogaus gyvenimas nėra lengvas. Jis nuolat turi save kontroliuoti, sekti ir dažnai būti sau žiaurus teisėjas. Tokiu teisėju turėčiau būti sau aš šandie. Vakar ir šandie praleidžiau labai daug dykai laiko, kuris man šiuo momentu yra brangiausias. Vakar atėjo coll. Antanas Jonikaitis⁹⁶. Su [juo] praplepėjau visą popietę ir vakare dar nuėjome į kiną, kur rodė „Raudonuosius žaibus“ – pradžią Rusų revoliucijos. Tai yra gražus įspėjimas, kaip nereikia žmonėms luomais susiskaldyti, vienas kitą paniektinti ir liaudį palikti tamsybėje.

Šandie dėl lytaus neįsčiomis užėjo p. mokyt. P. Karvelytė. Jai dar tebesant, atėjo policininkas kviesti liūdininku vienai kratai, kuri buvo daroma dramos artistės Onos Kurmytės bute. Po to teko Karvelytę palydyti. Taip ir praėjo visas vakaras. Vis dėlto mano siekimams buvo nenaudingai sugaištas laikas. Mat, kaip reikia dažnai kovoti su gyvenimo aplinkybėmis, kurios ne pakeliui siekiamam tikslui. Tokia kova tenka vesti kultūros žmogui per visą gyvenimą. B. 20⁴⁰.

Kaunas, Prūsų g-vė 6, b. 3 pas Dr. G. Studerų.

1931 m. lapkričio 29 d. 15 val. 15 min.

Sekmadienis.

Kaip laimingi tie žmonės, kurie gali tikėti. Jų gyvenimas visad yra prasmingas ir malonus, nors juos didžiausi skausmai ar vargai kamuotų. Mirtis – jiems gyvenimas! Tad kuo juos begalima įbauginti, padaryti jiems gyvenimą baisų? Kūno baisybės ir kančios – paprasčiausias dalykas. Varguose ir klaidose jiems spindi nuolat tikėjimo žiburėlis.

Buvo, gal, ir man tokie laikai, bet... praėjo. Rodos, niekad nesididžiauvau ir nesigyriau, kad štai aš „tikėti negaliu“. Niekad nebuvo tie žodžiai tušti demonstracija, bet visada skausminga vidaus kančia. Tą

⁹⁶ Antanas Jonikaitis (1899–?), Andriaus Ašmanto bendrakursis, pedagogas, vienas iš artimiausių draugų.

kančią tik patikimiems draugams tepareikšdavau ir tepareiškiau. Todėl visi mano, kad aš giliausiai ir tvirčiausiai tikįs žmogus esu. Absoliučių sąvokų, šiuo atveju, aš nemoku suprasti. Todėl aš nerimtais laikau tuos, kurie skelbti skelbia savo netikėjimą. Esti valandų žmogaus gyvenime, kad jis dėl darbo ar šiaip dėl įtempto stebėjimo-mąstymo užmiršta laikinai artimuosius, nebejaučia tėvynės ilgesio, brolių, tėvų ir net mylimosios meilės. Jei gali būti atoslūgio tokių, rodos, beveik bijologinių dalykų, tai ką bekalbėti apie tikėjimą, kuris skaidrus tegali būti tik momentais. Tos priežastys verčia mane geriau tylėti ir tada, kada siaubingai banguoja mano siela, drumsdama tikėjimo gelmes. Tada užaina daug bevilčių valandų, skausmo valandų. Gal, jos žmogaus dvasiniam brendimui ir reikalingos? Rodos, atsimindamas save, gali suprasti ir kitus, kad jie neina „savo keliais“, kaip mums pašaliečiams atrodo. Aišku, kad didelis džiaugsmas būtų, jei žmogus greit išsyk galėtų susidaryti pasaulėžiūrą. Tačiau į skubią pasaulėžiūrą lengvai įsibrauja baisios spragos. Matyt, kiekviena kūryba yra kentimas, skausmas, kaip ir motinai kūdikio gimdymas. Baisu, vis dėlto, tuo blaškymosi keliu keliauti. Nežinai žmogus, kur turi vairuoti, kur kreipti savo gyvenimo vairą, kurioj vietoj labiau bures išplėsti iškelti.

Lygiai daug nemalonumo teikia žmogui ir jo nesižinojimas paprasčiausiame savo kasdieniniame gyvenime. Štai gyvena žmonės šeimomis. Jauti, kad teks ir pačiam ją sukurti. Bet kur, kada ir su kuo, negali žinoti ir nujausti. Ir čia vis kamuoja: ar ne ta, ar ne dabar, ar ne čia?! Nuo šeimos sukūrimo kinta visas gyvenimas. O kartais reikalinga pakeisti gyvenimą ir šeimai sukurti. Žinok! Nujausk! Žmogus, rodos, stengies nesivaduoti tik bijologiškais momento sumetimais – žiūri ir dvasinių sąlygų ir būsimosios kartos labo. Ir štai klausimas, kuris nelengva išspręsti. Mano manymu, kad šis dalykas mūsų visuomenėje nėra rimtai keliamas ir sprendžiamas. Čia įžiūrima daug slapybių, gėdingumo, nereikalingumo – dalykas labai svarbus paverčiamas niekais. Atvirkščiai, manau, čia turėtų tėvai ir mokytojai jaunuomenei kaip tik padėti ir tuo jau parodyti, kad čia dalykas yra labai svarbus ir reikalingas rimto pasiruošimo.

Taigi ir šie klausimai, kaip kad amžius jau reikalauja, ima kvaršinti mano galvą, nors ir daug, rodos, prieš akis darbo turiu. B. 16⁴ val.

NAUJI METAI

1932 met.

Kaunas, Prūsų g. 6, b. 3 pas Dr. Studerų.

1932 m. sausio 5 d. 20³⁰ v.

Antradienis prieš Tr. Karalius.

Pradedu naujų metų puslapius. Kuo pakitau, pats nežinau. Greičiau nė kuo. Tie patys vargai, sielvartai ir kasdieniai darbai. Taip pasako kiekvienas paprastas žmogus, kuris maža tegalvoja ir nenori galvoti. Man anieji metai buvo daug kuo svarbūs, tačiau nebuvo tiek reikšmingi, kaip 1930 m., kada pradėjau mokytojo darbą. Šie metai, jaučiu, ir bus svarbesni. Duok Dieve! Norėčiau šiomet būtinai baigti universitetą ir gauti diplomą. Darbo daug. Gal šie metai neša ir ką nelaukta. Gali mane pašalinti iš mokytojų; gali ištikti kokia nelaimė ar dar koks kitas nelauktumas.

Gali pakisti ir pats gyvenimas. Gal atsitiktų, kad aš vesčiau. Čia aiškumo vėl maža. Aš esu vieną nusižiūrėjęs. Bet ir tik nusižiūrėjęs: nei jos nuomonės nežinau apie save, nei dar jos arčiau nepažįstu. Viskas labai oficiališkai tebeeina. Tad ir čia maža vilčių.

Gyveni ir ne kartą pagalvoji žmogus, kur čia būtų gyvenimo prasmė?! Atsakymo vienodo visam gyvenimui nieieškok – nerasi. Žmogus kiekvienu savo gyvenimo laikotarpiu savaip žiūri į gyvenimą ir kitų siekimų jis siekia. Pagal tuos siekimus jam ir atrodo vyriausi gyvenimo tikslai sutapę su jo siekimais. Todėl jis to reikalauja iš visų. Jo etinės pažiūros čia ir susidaro.

Žmogus, norėdamas būti laimingas, turi, mano manymu, laiku išgyventi visus brendimo periodus – nei skubėti, nei vėluoti. Kitu atveju griaužias, kamuoja, rūstauja ant gyvenimo, jaučias jo nuskriaustas.

Taigi ir šiuos metus manau turėsiąs laimingus, jei atliksiu visus darbus, skirtus šioms metams. Dieve, suteik savo palaimą ir duok sveikatos, stiprybės, gabumų ir norų, nuo kurių nei Tu, nei žmonės savo rankos neatitrauktų! B. 21 val.

***Kaunas, Prūsų g. 6, b. 3 pas Dr. G. Studerų.
1932 m. kovo m. 16 d. 20³⁰ min.
Ketvirtadienis.***

Darbo gausybės – dirbti negaliu. Aš negaliu dirbti ne tik tada, kada aš nuvargęs, bet kada išnyksta iš mano akyračio pirmasis siekiamas taškas. Tada mane apima tokis pat jausmas, kaip dykumų keleivį, kada praeina paskutinį takelį, o prieš akis beribės dykumos atsiveria. Nežino keleivis, kada jas baigs, kame ras prieglaudą, – todėl ir liūsta. Lygiai taip pat esti ir žmogui, kuris nori nuolat tikslų ir sąmoningą gyvenimą gyventi. Jo pakerta jėgas, nebe mielas ir darbas, kada nemato to darbo vaisių malonaus pasidalijimo. Aš negaliu gyventi, kad gyvenčiau ir valgyčiau, maža kuo tesirūpindamas. Aš turiu siekti žmonių idealų ir kartu išgyventi pagirtiną žmogaus gyvenimą. Žmogaus gyvenimą suprantu pilną: jis turi būti vaikas, suaugęs ir tėvas. Šiuos dalykus pati gamta dieviškai yra įdiegusi žmogaus jausmuose ir aukštajame prote. Tik tada, rodos, yra jo gyvenimas prasmingas, kada jis dirba savo artimiesiems, tėvynei ir visai žmonijai, savęs nieku neužmiršdamas ir nepaniekindamas. Kuris jaučias savo asmeninę laimę žmonėms paaukojęs, perdaug jis tada reikalauja ir iš žmonių, kad jo darbas būtų jų tinkamai ir net per aukštai įvertintas. Čia jau kraštutinis, ir todėl nesveikumas.

Aš laimingas būčiau ir daug dirbti, rodos, galėčiau, jeigu likimas nebūtų taip paslėpęs antrojo asmens – moters. Aš išgyvenu dėl jos tragediją be tragedijos dėl to, kad aš ją labai vertinu vyro pozityviam ir sveikam darbui. Mano dvasia jau šiandie yra moters pasilgusi. Bet, deja, tragedija: tą troškulį ne kiekviena moteris gali užgesyti. Ji turi būti tiek dvasinga ir moteriška, kiek aš ją esu įvertinęs ir iš jos laikiu. Pagaliau vėl – rizikuoti kuo mažiausiai tenorėčiau, kad vėliau dėl neatsargumo netektų gailėtis. Šis senas mano atsargumas ir didelis skrupulingumas kamuoja be gailėsio. Iš didelių būrimų kartą, rodos, bus pataikęs J. A. Herbačiauskas mane tinkamai charakterizuoti: „Tamstos sunkus gyvenimas: dideli jausmai ir aštrus protas, be gailėsio viską kritikuojęs ir baudžias!“

Čia, man rodos, bus daug tiesos pasakyta. Ir liūdniausia, kad šis dėsnis tinka man ir santykiuose su moterimis, kurias aš kartais

tiesk aukštinu ir vertinu net ir savajam gyvenimui, tačiau jų niekad brutaliai neniekindamas ir neskriausdamas.

B. 21 v. 5 min.

Kaunas, Prūsų g. 6, b. 3 pas Dr. G. Studerį.

1932 m. kovo 22 d. 17⁴⁵ val. Antradienis.

Šį vakarą einu išpažinties. Rodos, paprastas daiktas, bet kai nori viską sintezuoti, viską permąstyti, pasidaro daug sunkumų ir didžių spragų. Pati išpažintis – savęs nuolatinis sekimas – yra malonus man daiktas. Aš jį teigiu asmens kultūrai, bet pati forma nevisada man patinka. Pats pasisakymas yra ne kas kitas, kaip [tik] sąskaitas suvesti. Gal kai kam yra svarbus ir reikalaujamas pasiryžimas, tačiau man jau kelti metai lėmimo nebeturi. Aš galvoju ir noriu dar daugiau galvoti ir, suradęs kur trūkumą, tuoj stengiuos šalinti. Tokiu būdu pasiryžimas įvyksta tuoj, kai ką bloga ar gera padarai. Dėl šios priežasties sąžinės balsas šiuo svarbiu man momentu nieko arba labai maža tepadedą. Gal būtų, taip yra ne dėl farizeizmo, bet todėl, kad žmogus susidaro gyvenimo normas ir pagal jas stengies gyventi. Kartais tos normos gali ir nesutapti su ortodoksiška bažnyčios etika, tačiau spragų, nei vienos, nei antros lyginančiai nestudijuodamas, – nejauti. Taip yra ir su manim.

Tiesa, šioje srityje negaliu girtis esąs pažangus. Jau dveji metai iš eilės, per kuriuos išpažinties tenueinu po kartą, t. y. vėlykinės. Bet nuostabu: kiekvieną sekmadienį ir šventę nueinu į bažnyčią. Šioje srityje nėra nuosaikumo, kaip kad nėra ir gerų studijų. Gal ateis laikas, kada šiuos dalykus rimčiau pastudijuosiu. Dabar nėra laiko. Gal to laiko nebuvimas yra labai naudingas ir sielos skaistumui išlaikyti, kaip aš jį suprantu. Šių dienų mano nuolatinis siekimas yra – darbas, veiksmas ir lavinimasis, kad ko daugiau žinočiau, ko daugiau mokėčiau. Visur jaučiu didžiausį trūkumą, tuštumą ir paviršutiniškumą. Kada šioms studijoms galėsiu atsidėti, pats nežinau. Man visą laiką suėda kasdieniniai darbai, o gal jie suėda ir visą žmogų...

18²⁰ min.

***Kaunas, Žemuočių g. 4^a II aukštas pas Dr. G. Studerų.
1932–VII–29 d. 20⁴⁵ val.
Penktadienis.***

Žmogus savo mintimis ir jausmais dažnai audroji tiek, kad pats nebesižinau, kaip geriau pasielgti. Tokios audros mane buvo ištikusios š. m. liepos 26 d. Buvau pas stud. O. Kizevičiūtę, kurią aš nuoširdžiai myliu. Jos varduvės. Diena praėjo ko puikiausiai, bet man be didelio pasisiekimo. Aš tą dieną norėjau iš jos gauti žodį apie save, bet, tarsi, per dieną progos nebuvo. Aš jau nerimstu. Pagaliau vykstu į Kauną. Ji, veždama pieną, pasiryžta ir mane nuvežti į Išlaužą. Vėl man pratiko saulė! Nors nepatogu važiuojant, tačiau priminiau jai, kad mes jau beveik metai, kaip pažįstami, bet jos nuomonės apie save nežinau, kada ji tuo tarpu puikiausiai žino manąją. Štai tokioj būklėj veikti man yra ko liūdniausia ir nemaloniausia. Kiekvieną valandą aš stoviu prieš ją, kaip vergas, kurį nuolat gali pajuokti ir paniekinantį pavaryti. O mano netoks būdas! Aš daug žemesnis būti nesu įpratęs.

Kelyje kreipiuos į ją, o ji vengia kalbėti – kalbą suka kitur. Tik vieną sakinį tepasakė „į temą“: mažai mane tepažįstanti. Juk tai baisiausias man smūgis! Šimtais kartų mes esme susitikę ir kalbėję, pas ją buvojęs, išeidavome net ir pasivaikščioti! Savo mintis ir pažiūras esu puikiausiai išdėstęs, kada ji susičiaupus! Ar bereikia baisesnio! Mane sujaudina jos elgesys, ir kyla man didelis nemalonus, kad aš jai seniai jau visą širdį atvėriau! Kur dėtis? Nors į žemę lįsk! Paprastu rankos paspaudimu ir [...] mano prašymu, kad ji galutinai duotų bet kokį sprendimą, mudu išsiskyrėm. Štai lieku vienas laukti autobuso! Tiek tada mano nervai buvo suerzinti, kad aš niekur tvertis negaliu. Neatvėsęs ir į Kauną grįžau. Vakare lyg tyčia du dideli gaisrai mieste, kaip mano krūtinėje nerimastis, skausmas ir gėda. Iš ryto (VII–27) ėmiaus jai laišką rašyti. Dar ir tada man net rankos dreba. Nebaigęs laiško, išeinu su prof. Studerais ir p. Vasiliausku maudytis į Nerį ties Eigulių mišku. Kelionė, būrys man kiek mintis ir jausmus išblaškė. Grįžęs jau laisviau rašiau. Ir kaip tat nuostabu! Aš niekada nemaniau, kad aš mergaitei tiek nuolankauti galėsiu! Štai jau net šandie stebiuos! Suprantamas dalykas būtų, jei ji man būtų

kuo nors gera pabuvus. Tuo tarpu iš jos jokių pastangų nemačiau ir nematau. Tik tiek, kad ji man leidžia būti savo draugu, „drįsti“ su manim eiti pasivaikščioti – ir viskas. Dar jos nuopelnas – priima dovanas. Jei būtų gerai išauklėta, reikėtų iš to jau suprasti teigiamai, vadinasi, ji man prielanki!? Bet šandie imu jau visur kur abejoti ir net gailėtis, kam aš tiek apie ją šokinėjau.

Mano išganymas – darbas. Jei aš jį myliu ir prieinu prie jo, – nieko man daugiau nereikia. Daugelį jis sunkių mano valandėlių yra nusinešęs. Ši diena, kiek vėsesnė ir tuo jau darbui palankesnė, mane gerokai nuramino. Jau aš dirbu ir darbu imu džiaugtis, užmiršdamas visus sielvartus. Kaip tat žmogus susikuri sau pragarą, kuriam pats degi ir smarkai kenti. O man daugiausia tų kančių suteikia mano principinis iš anksto nusistatymas. Štai ji man atrodė išsvajotas idealas! Turiu jį pasiekti kad ir po baisiausių kovų! Bet kai imu šaltai apgalvoti, nėra jau taip daug man „strangų“⁹⁷ daužyti. Jos ir mano santykiai nesutampa su mano išsvajotais. Jos nelauktas (tur būt, jos įgimtas) šaltumas, o mano nuoširdus atvirumas – juk tai šiaurės ir pietų poliai! Kaip visa tat kvailai atrodo, kad iš tolo imi laisvai ir ramiai galvoti! Tikrai, matyt, yra žmogaus gyvenime tokių būsenų, kada žmogus nustoja skaidraus proto ir ryškios sąmonės, o tik jausmai siūbuoja! Ta būseną – meilė!

Mylėti ir būti nemylimam – tai žmogaus paties sukurtas pragaras žemėje! To iki šiol buvau nepatyręs. Pamatysim, kuo baigsis?!

B. 21⁴⁵ val.

Kaunas, Žemuogių g. 4^a II aukštas pas Dr. G. Studerį.

1932 m. rugpiūčio 6 d.

Šeštadienis 20³⁰ val.

Kaip banguoja žmogaus gyvenimas! Jis dažnai susidėsto taip nelauktai, kad vėliau stebies! Štai šandie aš jau visai kitos nuotaikos, negu praeitą sykį. Tuo tarpu mano draugą Kostą Meškauską vakar palaidojo. Jis su drąsa ir energija veržės į jūros bangas, niekad nė nemanydamas, kad iš jų nebegriš. Bet įvyko kitaip...

⁹⁷ *Strangas* (skol.) – virvė, einanti nuo pavalkų iki brankto, viržis. *Strangus daužyti* – širsti, sielvartauti.

Iš tiesų, kartais gyvenimas yra ir tuo įdomus, kad nežinai, ką rytojus lemia. Ne sykį esu didžiam varge ir skurde nusišypsojęs: „O kuo tas viskas baigsis? Įdomu: juk aš savo vargą ir džiaugsmą vis seksiu, o jų rungtynių teisėju aš pats būsiu!“ Ir štai pro juodžiausius debesis, tirščiausias miglas pratinka vėl saulės spindulys, nešdamas džiaugsmą suvargusiai širdžiai. Taip ir man šiomis dienomis atsitiko. Jos teigiamas atsakymas man suteikė daug džiaugsmo ir davė mano gyvenimui prasmės. Tiesa, tik studentu jau būdamas, teįvertinau moterį ir jos vaidmenį vyro gyvenimui. Pasirodo, kad čia gamtos būta daug gudresnės, negu jaunų vaikinių filosofijos. Juk aš savo laiku ir neigiau moters reikšmę vyro gyvenimui. Šiandie – atėjo amžius – galvoju ir jaučiu jau kitaip. Nustojęs vilties ir jėgų, vėl pasigauni, kaip pavasario žolelė po šilto lietaus. Išgyventi pilnutinį žmogaus gyvenimą – štai šio gyvenimo prasmė! Tik neištvirkauti! Tada nuolat būsi energingas ir gyvas ir jausies kūrybiškai ir prasmingai gyvenęs. Šiandie man darbo daug, bet darbas daug malonesnis – viltis prieš akis. Jos tokis pat pasiryžimas – būsimą gyvenimo didysis pamatas – skaidrus pilnutinis gyvenimas!

B. 20⁵⁵ val.

VAIKŲ RAIDOS DIENORAŠČIAI

Leono kalbos dienoraštis

1940.III.30.

Leonas (Ašmantas) gimė 1939.I.1 4.100 gr.

Augo visą laiką sveikas. 8 dantis išaugino dar prieš metus savo amžiaus. Šiomis dienomis yra labai piktas ir neramus: kalasi iltiniai dantys. Šiandie kiek ramesnis – ir šiandie pirmą kartą pasakė du žodžius iš eilės: *mama*, *à(h)ā* = mama, noriu ant puodžiuko. Tuos žodžius ištara belsdamasis į duris, kur kitame kambaryje mama miegojo. (Amžius = 15 mėn.)

1940.IX.29.

Išvažiuojant iš Kauno (VIII-31), nuėmus vysk. Valančiaus biustą ir padėjus ant kėdės, ėmė jis savo iniciatyva vadinti veido dalis: *ākà* (akis), *nō* (nosis), *gaūvā* (galva). Lūpų ir ausų dar nemokėjo ištarti. Šiandie, apskritai nuo rugpiūčio mėnesio vidurio ir pabaigos ima kartoti beveik visus žodžius, nors juos iškraipydamas: *Ramūnai* – *Mūnai*, *Litėlė* – *Tēlia*, savo vardą pradėjo tardamas švariai *l: Leo*, dabar pasako pilną savo vardą *Leva(s)*. Kartą (š. m. IX- ca 15–20) pasakė *Levka*. Dabar lengvai sudaro dviejų žodžių sakinius: *nonu mamam*, ~ *ačh* (gerti), *nonu tep-tep* (~ vaikščioti).

Laikrodė – *alio!* (Mano taip įpratintas, kad klausytų laikrodžio tikslumą dar tada, kai jis nekalbėjo. Dabar sunku jį atgręsti). Ištartas žodis jam teikia didelį džiaugsmą su aiškiu juoku: *kar^e marš* = kareivėliai marš.

Kiekvieno daikto reikalauja: *man nonu*. Lengvai taria: *cia mano* ir kitus posakius, kurie pavartoti gyvo susiinteresavimo metu. Posakiai nededami, kaip dviejų žodžių ir be aiškių gramatinių bei sintaksinių galūnių. Tai yra žodžiai (= šaknys ar tik žodžio dalys) logiškai sakomos viena po kitos. – Amžius – 21 mėnuo be 2–3 d.

1940.X.2.

Širynt, sėdėdamas per pusryčius ant kėdės ir barškindamas kojomis, klausia savo mažesnįjį broliuką Ramūną: *Mūna(i) cia kas?* Tai buvo jo visiškai savarankiš[kas], nepamėgdžiotas klausimas.

1940.X.4.

Levas, kaip mes jį vadiname, stengias kartoti jau beveik kiekvieną sakinį. Tiesa, tas jo sakinytis nepilnas išeina: du pirmieji ar paskutiniai žodžiai. Bet mėgina ir jis pats sudaryti sakinius. Prieš porą dienų naktį sodindamas ant puodžiuko, klausiu: „Ar nori čiuri-čiuri? Atsako: „*Ne, liūlia-liūlia*“. Šį vakarą, kai jau gulint nunešiau gerti, sakau duodamas: „Negerk daug, kad lovelės nepričiurintum.“ Atsako: „*Ne, bus kanta*“ = ne, bus kanda.

Šiaip kalbėdamas dar linksnių galūnių nesupaiso. Nori pasakyti, kad aš, jam atsigėrus, duočiau jo sesutei, kurią vadina Telia. „*Telia*“ – ir tepasako. Net neprieda: „*da(r) Telia*“.

1940.X.11.

Levas jau kartoja ir sunkius sakinius, nors vis dar išbaigti nesiseka. Jau net pats ima reikalui sudaryti tokius sakinius: *Telia, kas cia, kom* (*kom* įprastas iš motinos, nes ji taip kartais juokais kviesdavo jį ateiti. Jam, matyt, patiko ir pasisavino). Jis pasižymi klausimų tikslumu net iš miego pabudintas.

Prisišlapinęs, truputį paniurzgėjęs, ima jau dailiai šaukti: „*Papa, papa! papa!!*.“ vis ryškindamas ir stiprindamas balsą. Jei šlapintis ant puodžiuko nenori, tai atsako ramiai: „*Ne ciur-ciur, liulia-liulia*“.

1940.X.13.

Širynt, vos tik išmiegojęs, dar apytamsyje, pabudęs šaukia, kad iškelčiau iš jo lovelės ir pasiimčiau į savąją: „*Papa, jau liū-lia*“ ypač gerai pabrėždamas *papą*, kad į jį kreipias. Pagaliau, manęs nesulaukdamas, ėmė šaukti mamą, net savo vardą pridėdamas: „*Mama, jau liū-lia Lėjo*.“

1940.X.14.

Šiandie kviesdamas pietų, jau vietoje *mam-mam*, Litelės verčiamas, pasakė: „*Pašau ąalgyti*“. Šiaip vakar ir šiandie kartoja beveik visus pasakytus žodžius. Ima kalbėti ir pasakoti savo įspūdžius, dažnai pasigaudamas vieno ar dviejų žodžių, juos nuolat kartodamas ir durstydamas nesuprantamus kitus garsus. Ypač žodžius gerai kartojo vakar, kai lipome į Gedimino kalną. Net, rodos, tyčia dėjos prie kalbos, kartodamas, ką sakė Litelė.

1940.X.15.

Šįryt Levas, žaisdamas su Litele ir dalindamasis žaislais, labai greit ir vikriai pasakė: „*O ce (= čia) mano!*“

1940.X.19.

Levas ima jau beveik visa suaugusio žmogaus logika kalbėti. Jau pats sudaro trumpus vientisinius sakinius. Šiandie valgydamas po pasivaikščiojimo, duoda ir man pieno ir pyragaičio, sakydamas: „*Ce, papa, mam-mam kasti (= kąsti)*“. Vadinas, atsigėrus pieno reikia dar *mam-mam kasti*. Tokius sakinius pats jau sudaro. Šiaip kiekvieną žodį stengiasi kartoti, nors garsai nėra visi ryškūs, ypač dar daug nukenčia galūnės, kurių beveik nėra.

1940.X.21.

Levas nepaprastai mėgsta kareivius su dainomis. Jis pats žygiuoja tuoj, ypač iš ryto, su lazda ant pečių dainuodamas Litelės siūlomą „*Kareivėliai dobilėliai, marš, marš!*“. Jis tetaria tik *dobilėliai > topuolėliai*. Kai ir naktį išgirsta kareivius dainuojant, tuoj keliai ir šaukia: „*Kare marš!*“. Jau neprastai *r* ištaria! Šiokie įspūdžiai jam netrukdo vėl gerai užmigti, kad net ir nepabunda.

1940.X.23.

Šįryt, nusibodus jam gulėti pas mane, nuėjo pas mamą. Ir ten nusibodo. Ėmė prašyti: „*Nonu n(r)enk, mama!*“ Keista, kad jis *r* vietoje sako dažniausiai *n*, ypač *noriu > nonu*. Jau ima vengti savo

vaikiškų žodžių: vietoje *mam-mam* ima sakyti *vau(l)kyt*. Vakar Litelei, kuri iš jo verksmo juokės, sušuko: „*Pasau va^(w)kyk*“ = Prašau valgyk. Atsikėlė širyt vėliau susipešė. Levas skundžia Litelę mamai: „*Litelia muša Levo*.“

1940.X.25.

Širyt Levas žaidė stumdydamas kėdę po aslą: mat, vaizdavo traukinį. Prišliaužė prie jo Ramūnas, jaunesnis broliukas. Žinodamas, kad draudžiama parversti mažiuką, atbėgo pats pas mane ir traukdamas už rankos, sako: *Papa, eiti nimti Mūnq*. Kaip matome, visas pasakyta čia ne šaknimis, kaip seniau, bet bendratimis. Pagaliau jau žymiai daugiau pavartota žodžių: net 4!

1940.X.29.

Vakar Levas žaisdamas užsilipo ant lango ([kurio] mūsų bute palangės yra žemai) ir prašo mane, kad jį nušokdinčiau: *Šok man⁽ⁱ⁾!* Šita liepiamoji forma, be abejo, yra atsiradusi iš dažno jam įsakinėjimo, kad jis šoktų nuo to lango. Be to, jis šokinėja nuo akmenų ir ant Gedimino kalno. Tokią prašymo formą dar labiau sustiprina vyr. seselės Litelės įsakinėjimas jam vis liepiamąja forma.

1940.X.30.

Levas kalboje dabar nedaro didelių šuolių. Bet kaskart labiau įpranta į tuos pačius žodžius ir garsus. Šį vakarą, pajutęs užpakalyje niežėjimą, atbėgo prie mamos ir šaukia: „*Musé kanda*“, beveik visai švariai ištardamas. Ima jau kiek vengti savų vaikiškų žodžių, bet dar jų nėra atsižadėjęs.

1940.XI. 4.

Širyt Levas nesidavė mamai aprengiamas. Vėliau, jam įšalus ir nusibodus pačiam rengtis, ėmė šaukti: „*No! u rengu, mama!*“ Šaukimas buvo aiškus, ekspresyvus. Tik įdomus formų derinys – visur *aš. R* tariamas neryškus, prancūziškas – vidurinis. Vėliau dar šaukė: „*Mama, renga*“. Čia pavartotas trečias asmuo. Tai vis jojo savi, ne-

pamėgdžioti sakiniai. Pamėgdžioti jis sugebėtų tobuliau, bet ir čia didelis noras greit viską pasakyti – suardo sakinį ir iškraipo žodžių formas, nors šiaip jis lėto būdo vaikiukas. Pasakoti, kalbėti jis mėgsta, nežiūrėdamas, ar gerai ar prastai taria.

1940.XI.6.

Levas jau ima visur kalbėti sakiniiais iš dviejų žodžių. Anksčiau tais atvejais tylėdavo. „Ar nori gerti“. Lengvai jis atsako: „*Norⁱ(u) gertⁱ“; nors dažniausia tuo pačiu klausiamuoju sakiniu. Vakar mama paklaususi, kaip tu vadinies. Jis atsakęs: „*As(?) nesuprantu*.“ Dėl šio kio gudrumo dar tektų abejoti. Bet vietoje seniau vartoto *sito*, kuriuo versdavos rodydamas, vartoja pačius daiktų vardus, jei tik jis žino.*

1940.XI.11.

Levas nerodo didelių šuolių kalboje. Dabar, ėmęs jau pats kalbėti, sako žodžius taip neaiškiai, kad negali suprasti. Kai nesupranta didieji, pyksta. Vakar buvome pas Naujokaičius⁹⁸. Panoro eiti namo. Sako beveik tik vieną skiemenį *ma*, kuris gali reikšti *mam-mam* – valgyti ar mamą. Kai paklausiau, ar nori pas mamą, jis ėmė kalbėti: „*Non/ru mama*“. Kai aš pasakiau: tuoj eisime pas mamą, ėmė kalbėti: „*E(i)me mama*.“ Paskiau ėmė prašyti visus tuos žodžius vartodamas, kartais supindamas: mat, ir jo dėmesio palaidumas neleidžia jam sakinio sudaryti pilno.

Šį vakarą (XI.11) sėdėjo ant lango ir beveik nugriuvo. Aš pasi-juokiau, o jis sako: „*Papa, ei(k)t tre-re*“ (= Papa, eik skaityti). Vėliau dirstelėjęs pro langą į gatvę sako: „*Cia (=ce) mūsų kar'e marš*“ (= Čia mūsų kareiviai).

1940.XI.16.

Levelis šias kelias dienas sirgo. Skaudėjo ausį, kaip jis skūsdavosi. Dabar jau pasveiko. Sirgdamas buvo nejudrus ir daug mažiau

⁹⁸ Šeimos draugai mokytojai Pranas (1905–1976) ir Anelė (1907–1993) Naujokaičiai, bičiuliai iš Klaipėdos laikų (1935–1938).

kalbėjo. Dabar padidėjo judrumas ir ėmė daugiau kalbėti, net lenkiškus žodžius pamėgdžiodamas: *dobrze*, kuris išeina tik *tobše*. Širynt supykęs, kad nedavė iš puodžiuko pačiam gerti, ėmė skųstis pats sugalvojęs: „*ausis popa*“. Šiaip kartoja tuos pačius žodžius tiksliau, nors su neaiškiomis galūnėmis. Pažangos po ligos dar nematyti. Nuolat, ką pasakai, būtinai dar paklausia: „*Kq?*“, nesvarbu, ar jis (*kq*) toje vietoje reikalingas ar ne. Tai jo paskutinių dienų mada, anksčiau nieko neklausdavo.

1940.XI.17.

Levas dabar ima pats kalbėti, pasakoti, nors neviską tegalima suprasti. Kai ką pasako įmanomai. Šiandie vakare išėjome mudu pasivaikščioti. Ties Lukiškių aikšte ėmė ir užmigo. Vaikščiojo snausdamas, kol nuo šaligatvio neteptelejo ir neišsibudino. Vėliau buvo gyvas: kalbėjo, nors nieko nesupratau, ir dairės po langus. Ties Napoleono namu paprašė *a-a* (laukan), bet kartu pats tuoj ir atsakė: „*Ce nega⁽ⁱ⁾ma*“. Įdomus tas jo savarankiškas sprendimas. Dabar pasveikęs ima rodyti kiek pažangos.

1940.XI.22.

Levas vėl kelias dienas sirguliavo. Buvo labai tingus, nejudrus ir piktas. Jau vakar buvo kiek gyvesnis ir ėmė kalbėti bei ilgai ramiai žaisti. Dabartinė jo kalba pasižymi tuo, kad jis jau tiksliai ir apyiaiškiai taria atskirus žodžius, kurie reiškia daiktus ar kartais ir visą sakinį, į kurį įeina tas žodis. Širynt pamatęs dėdės Rimo⁹⁹ paliktą megztuką, sako: „*Cia dėdės*“. Megztuko dar nesugeba pridėti, matyt, nežino to vardo. Širynt po pusryčių, norėdamas nultipti nuo kėdės ir bijodamas pulti, šaukia: „*Levo(s) nemoka lipti*“. Be abejo, žodžiai nėra tokio ryškumo, kaip rašomi. Taigi dabar dar sustiprėjo jo noras ne riksmu, bet žodžiais reikšti savo norus. Jau naktį mamą šaukiasi: „*Mama, nonu*“ (= noriu) *ā-hā* arba „*Mama, nonu pi-pỹ*“.

⁹⁹ Kalbama apie tetėną aviacijos kapitoną Kazį Rimą.

1940.XI.26.

Levas visai švariai jau pamėgdžioja kartais žodžius. Bet ir pats [geba] sugalvoti sakinį. Mama šįryt klausia: „Kur išmėtei kojines?“ Jis atsako: „*Tele mėte kojines*“.

1940. XII.3.

Levas jau pats pradeda kalbą palyginti tiksliai: „*Dək pyrakə*“, „*Eisəm vālkyt*“. Skardieji priebalsiai ir įvairūs tikslūs balsiai nesiseka jam ištarti. Bet šiaip jau dviejų žodžių sakinius pasako. Tik dar nesugeba nieko atpasako[ti] nuosekliai keliais sakiniais. Tiesa, jis kartais atsako ar duoda pastabą gana tiksliai: „*S-s-s Mūnas mėga*“ perspėja seserį, kuri tik grįžta iš lauko. Bet toliau nepaaiškina. Kaip matyt, jau ima atsisakyti vaikiškų žodžių: sako: *vālkyti* vietoje *mam-mam*, kurį tam reikalui seniau vartodavo.

1940.XII.5.

Levas kasdien ima švariau tarti ir imti sudėtingesnius sakinius. Bet dar kalbos tartyje daug trūkumų. Šį vakarą, man grįžus iš miesto, Levas sako: „*Papa, kam pyrakə n'aparniə¹⁰⁰, gausi*“. Bet dažniausiai kalba tik dviejų žodžių paprastais sakiniais. Šis sakinytis buvo jo kūryba. Žinoma, pasakyta ne taip sklandžiai, bet vis dėlto be pagalbos iš šalies. Štai dar taip švariai pasakė: „*Mama, einam šaist*.“, kviesdamas mamą iš virtuvės.

1940.XII.9.

Labai nuostabu, kad Levas labai greit atsikratė vaikiškų žodžių. Šįryt, atėjęs mane kviesti pusryčių, matyt, dar suaugusių neįspėtas ir nesiūstas, sako: „*Papa, vālkyti*“, o ne *mam-mam* kaip seniau. Tiesa, *mam-mam* jau prieš kelias savaites nebevartoja. Bet kartais išsprūsdavo, nes *valgyti* jam sunkus žodis ištarti. Tik tebevartoja *py-py* „čiurinti“ ir *a-h-ā*. Mat, ir suaugusieji tuos veiksmus taip vadina. Tai ir visi jo vaikiški žodžiai. Vakar, dainuodamas „Kareivėliai dobilėliai marš“ ėmė sakyti prie seniau dainuojamo vieno *topotėlei* pridėti

¹⁰⁰ Neaiškiai parašyta; gali būti ir *n'aparnčot*.

marš. Kareivėlių dar netaria. Matyt, senuosius *karve marš* supranta netinkamus, o naujaip neištaria. Ir *karve marš* nedainuodavo, tik rodydavo, taip sakydamas, kai gatve pražygiuodavo.

1940.XII.17.

Levo kalboje didelių šuolių sunku pastebėti. Mat, pakartoti, kad ir nevisai tiksliai, sugeba jau visus žodžius. Savarankiškai 2–3 žodžių sakiniu pradeda mintį arba atsako į klausimą. Tiesa, kalbą vesti dar nesugeba: nespėja pagauti mintį, nedrįsta ar gal jaučia sunkumų ir kalbos padarguose. Savo dainoje *topotėlei* (= *dobilėliai*) jau prieš porą dienų ėmė pridėti *karevėlei topolelei*. Tai ir viskas.

1940.XII.26.

Levo kalbos pažangą baisiai sunku nustatyti, ką jis nauja pasako. Tik dabar jis, rodos, jau visai laisvai pasako savo aplinkumos reikalus, vartodamas 2–3 žodžių sakinius: „*Mūnai, e⁽ⁱ⁾nam šajstī*“, „*Papa, pasau e⁽ⁱ⁾nam vakyti*“, „*Papa, e⁽ⁱ⁾k (s)kītytī*“. Be abejo, daug lengviau atsako į įvairius, jam suprantamus klausimus. Daviau knygą „skaityti“, prašau grąžinti, jis atsako: „*Ne, nedos(i)u, ce Levo: tu tul'i*“. Buvo vienu atveju pasakyta. Tai ilgiausia nenutrūkstama jo kalba apie vieną dalyką, jo paties sukurta, neįsiterpiant suaugusiam. Tie visi žodžiai jo buvo sukurti, nes aš tepasakiau: „Duok, Leveli, man knygą, eik tu žaisti!“

1940.XII.28.

Šįryt Levas, žiūrėdamas į mano kambario duris ir nematydamas kyšant rakto, sako man: „*Mūnį simę raktu*“ = Ramūnas išėmė raktą.

1941.I.3. (2 metai)

Jau Levas 1941.I.1 sukako dvejus metus. Žinoma, tuoj šuolių kalboje nepastebėsi. Šiandie per pietus susiginčijo su Litele, kad tik vienas tėvelis teuždirba pinigų. Litelė pasakė tik: „Aš jau greit uždirbsiu“. Levas taip „mintija“: „*Dībsu Levo – papa sakę*“. Nors nei aš, nei Litelė taip nesakė. Imasi mano žodžius autoritetu pats savo išmone. Šiaip tik dvižodžius sakinius lengviau, greičiau ir tiksliau

pasako. Sudėtinių sakinių ar šiaip mintį plėtoti keliais sakiniais, kad ir pagrindiniais, dar labai vengia.

1941.I.7.

Jis jau mėgsta kartoti eilėraštukus, kuriuos Litele mokosi: „Du gaideliai..., Traukinys...“ Bet dar minties iš tų sakymų negalima pagauti. Tokius sakinius, kaip antai: „*Mūnai, pilik Levo*“, „*Papa, pazi(u)rėk*“ ir kitus. Sudėtinių sakinių ir ilgesnės atpasakojamos ar plėtojamos minties nepagausi.

1941.I.17.

Levas jau daug kalba. Skaito iki dešimties, tik dar eilės neišlaikydamas ir vengdamas „trys“. Šiaip jau žino ir kitus skaičių vardus, bet pakrikai. Pasažoti keliais sakiniais nesugeba. Pamatęs vakar knygutė[je] aprengtą eiti į lauką mergaitę sako: „*Cia mergaitė. Mamytė leida lauka* (= į lauką)“. Tai didžiausias savarankiškas jo sakiny, paskutinėmis dienomis pastebėtas. Šiaip į klausimus dažniausiai atsako sąmoningai ir apytiksliai, nors vis dar be reikiamų formų (= galūnių ir tikslų derinimų), nors kalba su galūnėmis.

1941.I.20.

Levas šjryt susiginčijo su Litele. Litele sako, kad Levas esąs negeras, neapsirengiąs, o ji apsirengianti ir dar mamai padedanti. Levukas atkerta: „*Ne, Levas geras, papai deda* (= padeda)“.

1941.II.22.

Praleistas visas mėnuo. Aišku, per tą laiką jau labai daug pažengta. Gaila, kad šandie negaliu parašyti ilgiausius ir sunkiausius sakinius, kuriuos jis sugeba pasakyti. Apskritai tenka pasakyti, kad jo kalba ne tik praplatėjo, patikslėjo ir jam palengvėjo, bet jau reiškiasi ir tam tikras sąmojis bei protavimas, kuris kartais įdomus ne tik dėl kalbos sunkumų nugalėjimo. Pvz., „*Šarūnai*¹⁰¹, *nešauk, aš negaliu*

¹⁰¹ Pusbrolis Šarūnas Rimas.

pakęsti!“ ir prie to dar ausis užsiima. Aišku, kad šis sakinyss yra girdętas iš suaugusių, o tik vėliau tam tikra proga pakartotas. Puikiai dabar pasako tokius sakinius: „*Tatukai, aš noriu piešti!*“, „*Mama, noriu py-pỹ*“, „*Levas į l⁽ⁱ⁾ovą nepadarė*“ ar „*Aš į l⁽ⁱ⁾ovą nepadariau: sausas išmągojau*“. Be abejo, tie sakiniai yra girdėti iš suaugusių. Tik tiek čia svarbu, kad jie jau visai sąmoningai ir tiksliai jo pasakomi tada, kada jam prireikia.

Kartoti, žinoma, jau viską gali. Net moka eilėraštkus: „Du gaideliai...“; skaityti iki 10, kartais tik sumaišo eilę. Sunkiausias jam skaitmuo buvo 3 (trys)! Tokiu būdu dabar su juo galima kalbėtis apie viską, ką jis savo gyvenime yra patyręs ir supratęs. O ta jo patirtis yra labai dar siaura, vaikiška, ir jis dar nieko neatsimena ir negali papasakoti. Taigi jis lyg be „atminties“ ir savo kalba tedalyvauja dabarties gyvenime. Nėra jo kalboje praeities, tuo pačiu nėra nė ateities vaizdo, nors jam jau 2 m. 1 mėn. ir 22 d.

1941.II.26.

Šįryt Levas puikiai vienas padainavo visą dainelę, girdėtą Litelės teatre – „Daržininkuose“ – „*Mes išėinam į darbą didį... (= tarpą titi...)*“ Tos dainelės jo niekas specialiai nemokė. Tarime dar daug trūkumų: *zydi, saliuoja* (= žydi, žaliuoja). Kalba jau laisvai tokiais sakiniais: „*Tėveliuk, as noriu rasyti*“. Tačiau jo mintis dar [...] nėra sudėta iš kelių tokių lygių sakinių. Didžiausias kalbinis laimėjimas, rodos, yra šioks sakinyss: „*Ramūnai, nesauk, as negaliu pakęsti (= pakęsti)*“.

1941.III.2.

Šiandie Levas, pasižiūrėjęs į paveikslą laikraštyje, sako: „*Kas čia? Daug vaikų? Parodyk, tėveliukai*“. Čia jau lyg trys atskiri sakiniai, paties savarankiškai sudaryti, žiūrint tik į paveikslą.

1941.III.21.

Visi vaikai sirgo gripu. Levas dar ir dabar nėra pasveikęs. Tik dabar po ligos atgauna nuotaiką kalbėti. Jo keisti yra sudėtiniai sakiniai: visi lyg paremiamieji: „*Kas čia eina: žmogus eina*“. Ištisą kokį įvykį papasakoti vis dėlto negali. Didžiausias pasakojimas, vienos

minties plėtojimas nėra didesnis 2–3 sakiniai. Trijų gražių sakinių lyg negirdėjau. Kalba aiškėja, tikslėja. Taip klausinėti po vieną sakinį jis sugeba žymiai daugiau. Bet tai dažniausiai yra nutrūkusi mintis.

1941.IV.2.

Levukas kalba, rodos, visai laisvai, bet daugelį dalykų matyti pats nesupranta, ypač kai Litelė pasakoja apie kaimą. Jo sakiniai tebėra tik sujungtiniai. Tik jų skaičius didėja, pasakomų iš eilės. Jis jau pasiekė „pasakojimą“, „dėstymą“ iš trijų sakinių. Gaila, dabar jų neatsimenu.

1941.IV.13.

Levelis jau gerai kalba. Ima kalbėti jau visai laisvai, pasakydamas vienai minčiai net tris sakinius iš eilės be suaugusiųjų įsiterpimo. Sako Litelei per Velykas: „*Tu nemusi. Aš nenoriu. Papa muž*“. Šiaip iš savo gyvenimo viską dėsto, kalba. Tik vaikiškai taria š > s, ž > z, l, r.

Jurgis Ramūnas Ašmantas, g. 1940.I.16.

1940.IX.29.

Mažo arba smulkaus ūgio. Vidutinio judrumo. Nuo 7 mėn., atsikėlus į Vilnių, judrumas ir augimas nepaprastai padidėjo. Gal paveikė taip atšalęs oras. Iki šiol auga sveikas ir stiprus. Jau visur laisvai atsistoja, net į sieną įsikabindamas. Labai mėgsta vaikščioti, vedamas, jam pačiam laikantis stipriai pirščiukais. Didžiausias tai jam džiaugsmas. Vilniuje, po 8 mėn., pradėjo tik vapėti bereikšmius garsus. O 25 ir 26 d. š. m. rugsėjo pradėjo su pasimėgimu nuolat kartoti *papa*. Bet jo reikšmės neturi ir nesupranta, jei *papą* jam suaugusieji primena. Tai garsinis žaidimas, be prasmės.

1940.X.1.

Šiandie Ramūnas jau vieną rankytę drįsta kelis žingsnius pažengti. Mažą trupučiuką ant grindų ir nelaikomas pastovi.

1940.X.4.

Jau vakar pradėjo vapėti be prasmės tris žodžius: prie *papos* pridėjo dar du: *tetė/ia* ir *ate/ia*. Paskutinį gal pasisavino iš suaugusiųjų. Šį vakarą viena ranka laikydamasis, kita lėlę nešdamas, perėjo skersomis per visą kambarį.

1940.X.7.

Šiandie prieš pietus turėjo ypatingą norą vaikščioti po kambarį, laikydamasis tik viena ranka. Pasitaikė momentų, kad tokiu būdu perėjo kambarį skersai. Tiesa, eina kažin kaip šonu. Ta ranka, kuria laikos, tarytum, sulaiko ir visą tą kūno pusę. Tokiu būdu eina laisvu šonu pirma irdamasis. Jau kelinta diena serga slogomis ir labai maža bekalba.

1940.X.11.

Ramūnėlis vis dar tebeserga. Jis nedaro per šias dienas jokios pažangos. Tik šlyrių kiek daugiau juda ir mėgsta žaisti. Priežastis, tur būt, slogos ar čia bus kartu ir dantų dygimas. Vedamas tik už vienos rankos toli, rodos, lyg nenori eiti, lyg tuoj pavargsta. Su kalba taip pat nėra pažangos.

1940.X.14.

Ramūnėlis jau kelinta diena serga. Jis ne tik neberodo pažangą, bet grįžta atgal ir kalba, ir savo įprastiniu judrumu. Pagaliau niekas jam judėti ir neleidžia: jis guli vežimėlyje arba nešioja[mas] ant rankų.

1940.X.21.

Ramūnėlis jau prieš kelias dienas pasveiko. X-18 ėmė stovėti nesilaikydamas. Žinoma, to stovėjimo negalima užsakyti – tik kai jis pats nori. Vakara (X.20) ir užvakara (X.19) ėmė vapėti vėl iš naujo: *mama* ir *papa*. *Papa* jau seniau vapėjo. Kartu rodo ir šiaip jau didesnę energiją.

1940.X.25.

Ramūnėlis šįryt labai judrus ir gerai nusiteikęs: moka žaisti net vienas. Labai dažnai, paėmęs kokį žaisliuką, pastovi vienas nesilaidydamas. Gražiai pasako *mama*, tarytum taiko tikrai mamai tą savo *mamą*. Šiaip naujų žodžių, be įvairių čypimų ir krykštavimų, nevartoja. Jau lengvai eina viena ranka vedamas. Pats mėgina nugalėti didesnius tarpus tarp kėdžių ar daiktų. Bet visai pasileisti nediršta: turi nors pirštų galais vieną ir kitą daiktą pasiekti.

1940.X.29.

Ramūnėlis nėra iš stipriųjų. Bet pamažu jau išsijudina. Jau nuo vakar, be abejo, motinos mokomas, įprato rankele mosuoti atsisveikinant, ate-ate, kurio dar net nemėgina tarti. O rankele šandie ėmė mosuoti pats, kai pamatė mane besirengiant drabužiais. Kai apsirengęs pasakiau *atė-atė* ir pats mosavau, linksmas jis rankyte atsakė.

1940.X.30.

Šandie Ramūnėlis ėmė stumdyti vaikų mažą kėdutę. Pamatęs, kad ji gražiai grindimis slenka, su džiaugsmu šandie visą vakarą stumdo. Ar tai jam padės vaikščioti, ar jį atpratins.

1940.XI.4.

Ramūnėlis, kaip ir Levas, šiomis dienomis sirguliavo. Jo balse yra daug nervingumo. Ir šiomis dienomis jis čypimu vietoje kalbos nepaprastai daug naudoja. Vakar, kai norėjo man ant kelių lipti, tariu jam: „Sakyk op!“ Jis ir ėmė tuoj kartoti *op*, kol jis susiliejo su jo jau vartojamu *papa*. Šiaip dar nevaikšto, bet labai mėgsta kėdes stumdyti. Prireikus jis puikiai stovi nesilaikydamas. Ryškus jo dabar nepaprastas naudojimasis čypimu savo norams ir mintims reikšti.

1940.XI.6.

Ramūnėlis jau visai gyvas jaučiasi po savo ligų. Šandie ir vakar miegojo lauke. Laukas jam įvarė nepaprastą rajumą ir judrumą.

Daug juda, šliaužioja. Kalboje nieko naujo. Tik šandie ir toliau sąmoningai naudojasi savo čypimu, reikšdamas savo norus ar pyktį.

1940.XI.11.

Ramūnėlis šiomis dienomis miega po 2–3 val. lauke. Toks miegas be galo jį stiprina ir daug valgo. Todėl jis dar su didesniu užsidegimu stumdo po kambarių vaikų kėdutes ar net sunkias taboretas. Šįryt jo didžiausia naujiena ta, kas pats ėmė stengtis užkliuvusią kėdę prie sienos ar durų išjudinti, apsukti. Seniau užkliuvęs jis stumdavo tiesiog ir pykdavo, kad nesiseka.

Kalboje nieko nauja. Savo norus mėgina reikšti riksmu, ne tik verksmu. Ta nauja priemone kaskart, rodos, sąmoningiau naudojasi.

1940.XI.16.

Jau nuo XI-12 Ramūnėlis greitai apsuka užkliuvusią kėdę ir toliau važiuoja. Nuo tos pat dienos ėmė jau iš tolo sukti kėdę, kol ji dar neatsidūrusi. Tokiu būdu jau iš anksto matomas kliūtis stengias aplenkti, išvengti ir kėdę paimti tokią kryptį, kokia jam dabar atrodo tinkama. Tokiu būdu ima sekioti mamą ir kitus namiškius.

Pagal norą per tas dienas ėmė vapėti *nene* > *niania*, *mama* ir dažniausiai *papa*. Bet nė vieno žodžio užsakyti, išprovokuoti negalima, kalba tada tik, kai nori. Šiaip linksmas ir judrus berniukas laikos per šias dienas, ypač kai dabar vis dar lauke miega.

1940.XI.17.

Ramūnėlis nepaprastai judrus. Laksto su kėdute bėgte bėgdamas. Be galo staiga ir greit moka apsukti. Jau vakar pažengė tris žingsnius, bet su didžiais staptelėjimais vėl pusiausvyrai nustatyti. Kalboje kartojami tie patys žodžiai.

1940.XI.22.

Vakar Ramūnėliui sukako 10 mėn. ir 5 d., vadinasi, toks amžius, kokio Levas pradėjo vaikščioti. Iš tikrųjų, jis su kėdute ne vaikš-

to, bet jau tiesiog bėgte bėga. Bet vakar kaip tik pradėjo mažus tarpelius, pasileisdamas rankas, pėsčias nugalėti, pažengdamas net 3–5 žingsnius. Svarbiausia, kad ir jis pats ėmė mėgti stačias, o ne keturiomis vaikščioti. „Komisija“ beveik norėtų pripažinti, kad jis vaikšto, ir tokiu būdu „garbę“ jo ir Levo sulyginti, kad abu pradėjo vaikščioti 10 mėn. ir 5 d. Šįryt tas vaikščiojimas dar ryškesnis. Į toliau pastatytą kėdutę drįsta eiti net 8–9 žingsnius, pažengdamas visus iš eilės, nors negreit, bet netaip, kaip seniau, kad po kiekvieno žingsnio reikėdavo vėl grąžinti pusiausvyrą. Jei nesusirgs, atrodo, kad dabar turės pradėti vaikščioti.

1940.XI.26.

Ramūnėlis jau nuo vakar visai drąsiai vaikščioja. Vakara pradėjo pamesti viduryje kambario savo kėdutę ir eiti stačias į numatytą vietą. Šiandie ta kryptimi dar labiau žengia į priekį. Pagaliau šiomis dienomis ėmė lūpomis žaisti, ištardamas lūpinį *r*.

1940.XII.3

Vakar Ramūnėlis pradėjo nenugrįūdamas pasiimti nuo žemės žaisliukus ir toliau eiti. Šiandie ta linkme dar labiau stiprinasi, bet pats nuo žemės, jei nėra kur įsikibti, dar neatsistoja. Dabar dar labiau mėgsta mesti kėdutę ir eiti vienas. Tik repežomis dar mėgsta pavaikščioti. Eidamas dabar apsisuka ir pakeičia kryptį, nenugrįūdama. Pataiko ir pro atviras duris. Tai pradėjo prieš 2–3 dienas.

Lygiai šiomis dienomis žaidžia visokiais garsais. *Mama* taria kar-tais taip, lyg jis sąmoningai justų. Deja, to nėra. Vapsi ir kitus garsus bei sakinius: *pa-pa, ne*, ir net vakar *le-le*. Taip labai daug krykštauja ir naudojasi savo balsu.

1940.XII.5.

Ramūnas ir stiprėja. Mėgsta ir vapėti: *te-te*. Įdomu tai, kad jis balsą įvairuoja. Taip pat *ma-ma*. Vaikščioja kaskart lengviau. Jau beeidamas, nesustojęs, apsisuka. Pereina po du kartus per kambarį. Prasidaro eidamas ir duris. Šiaip ir labai gyvai į viską reaguoja. Daug gyviau nei Levas ir vyresnio amžiaus.

1940.XII.7.

Šiandie Ramūnas rodo labai didelę pažangą vaikščioti. Kiek seniau, net vakar, nugriuvęs mėgdavo repežomis eiti. Šiandie iš pat ryto, kur nugriuvęs, tuoj prišliaužia prie sienos ar kėdės, vėl stoja ir eina. Aiškiai matyti, kad keturiomis jau nebenori vaikščioti. Lygiai ima daug *e, te, ā* visai lankstydamas kalbėti.

Šį ryt pastebėjome, kad viršuje dygsta jam dančiukai, bet, nuostabu, kiek šalyse, o ne viduryje, kaip paprastai. Tiesa, jo keturi dantys pirma išdygo žemai, kol dabar pradėjo kaltis viršuje.

1940.XII.9.

Ramūnėlis vakar pradėjo jau be kėdžių ir sienų atsistoti, jei pargriūna. Šiandie varo ta linkme toliau. Šiomis dienomis yra gyvas ir judrus. Daug „šneka“ *ce, te, pa-pa, ma-ma*, kurių reikšmės nesupranta arba, geriau pasakius, neduoda. 10³⁰ val.

1940.XII.17.

Ramūnėlis vakar sukako 11 mėnesių. Vaikšto jau visai švariai, net pats nenugriūdamas duris atsidarinėja. Daug „šneka“: *mama, papa, tetė*, ir lyg *dėdė* ir kitokius žaidžiamus garsus čiaūska: *le-le, pe-pe* ir kitus. Ko prašydamas reaguoja ne tik judesiais, bet ir garsu: *e-e-e*. O *papa, mama* kartais taip taria, kad sunku ir beatskirti, ar čia jo sąmoningai ar tik žaidžiamai tariama.

1940.XII.26.

Ramūnėlis kaskart labiau naudojasi garsu, norėdamas kitų atkreipti dėmesį. Šiąnakt, išgirdęs, kad Levas pabudo, ėmė šaukti *é* tokiu aiškumu ir tarytum visišku nusimanymu, lyg jie būtų taip susitarę vienas su kitu susikalbėti. Tas *é-A* yra jo visiškai sąmoningai tariamas. Jau puikiai jis pažįsta savo vardą. „Mamos“, Litelės ir Levo vardus nevisada supranta, nes juos tariant nevisada jų ieško. Bet klausiamas: „Kur lempa“ visada atsigrįžta į viršuje kabančią lempą. Vėl kai tik kas sudainuoja „Kareivėliai dobilėliai marš“, tuojau užsideda ką turėdamas ant pečių, o jei nieko neturi, pasiima

už ausies. Taria *mama*, *tetė*, *papa* ir *ne*, bet dėl jų sąmoningumo sunku pasakyti.

1941.I.1.

Ramūnėlis sirgo vakar. Šiandie jau sveikas. Atrodo, kad jis tikrai jau ima tiksliai ir sąmoningai vartoti du žodžius: *mama*, *papa*, nes juos pavartoja tiksliai kreipdamasis į mamą ir papą. Gali čia būti sutapimas, nesąmoningas veiksmas. Bet jam pasakius: „Kur mama?“, „Ramūnai, kur papa, ar Litelė, Levas“, tuoj jų ieško akimis ir radęs nusišypso. Be šių atvejų klausiamas: „Ramūnai, kur lempa“ ieško tuoj lempos palubėje. Bet čia buvo daug mokytas. Į kitus klausimus nereaguoja.

1940.I.7.

Šiandie Ramūnėlis, man atrodo, jau tiksliai pavartojo *papą*. Aš aviaus batais, numėčiau kiek toliau šliures, jis paėmė ir atnešęs duodamas man sako: „*Papa*“; pakartoju tą patį dar sykį, jis vėl nubėga ir atnešęs sako *papa*. Trečią kartą jis ne tik nieko netarė, bet ir nėjo atnešti. Šiaip šiomis dienomis yra labai linksmas ir sąmojingas. Kai aš neleidžiu knygų stumdyti, jis tyčia tuoj bėga prie knygų etažerės ir eilę tuoj sugadina. Tas pats ir su rakteliais: tuoj jis ištraukia. O šiandie iš vieno stalčiaus ištraukęs, mėgina į kitą pataikyti. Šiandie ėmė maustyti račiukus su didžiausiu dėmesiu. Lygiai šiandie mane jis įtikino, kad klausiamas „Ramūnai, kur mama, Litelė ar Levas“ tuoj jų ieško akimis. Žinoma, visa tai priklauso nuo jo nuotaikos.

1941.I.17. (1 metai)

Vakar (I.16) Ramūnėlis sukako metus. Kalbos srityje nuostabių dalykų nematyti. Jis kryžtauja visaip, bet pastovios kalbinės formos nesudaro. Iš tų žodžių, kuriuos jis pastoviau vartojo, yra šie: *mama*, *papa*, *nene*, *tete*, *dede* (?), *teta* (?) ir *atiu* (= ačiū). Deja, ir šių žodžių nebuvo galima išprašyti: jis juos kartojo tuomet, kai jis pats norėjo. Aiškiai, rodos, kreipdavosi į *papą*, *mamą*, *nenę*, *tetę*, ypač man batus paduodamas, sakydavo *papa*. Tą žodį pasisėkdavo išgauti kartais po kelis kartus, kai numesdavau šliures ir liepdavau vėl paduoti. Tai ir visas 1 metų turtas.

1941.I.20.

Ramunėlio kalboje nieko nauja: kartoja senuosius žodžius. Bet šandie, kėdutes man taisant, pamėgdžiodamas, sako *aciu*. Šiaip yra gyvas, judrus, visur lenda, ypač prie mano knygų lentynos, kur tik knygas išverčia.

1941.II.12.

Ramūnėlis, man grįžus iš Kauno 1941.II.6 d., rodė jau nepapras-tą gyvumą. Jis, pasistumdamas savo kėdutę, mėgina net duris sau atsidaryti. Šandie, pasistūmęs kėdutę, mėgino apžiūrėti mano stalą. Pagaliau, iš čia nuvarytas, ėmė statytis kėdutę prie knygų spintos ir daužyti stiklus. Nuo aukščiausios sofos pats puikiausiai nulipa. Žinoma, dabar jau ne vaikščioja, bet bėgioja.

Iš kalbos maža dar naudos ir pažangos. Aiškiai tik matyti, kad jis daug supranta, ką didieji sako. Jau įsakytas mano knygų nebeardo. Paduotą daiktą nuneša mamai, dėdei. Su kalba jis net rodo atžangą. Matyti, jis žodžio skambesiu nebežaidžia, o prasmės dar nesuvaiko ir dėl to aptilo. Šiaip visi jo reagavimai rodo, kad jis turėtų greit ir kalbėti, kaip greit pradėjo vaikščioti.

1941.II.22.

Prieš dvejetą trejetą dienų, rodos, jau visai sąmoningai vartoja žo-džius: *mama*, *papa* ir *atiu* (= *aciū*). Širyti prašosi iš lovutės iškeliamas, klausiu, ar nori „opa“. Jis švariai atsakė *opa* su aiškiu sąmoningumu, kad mūsų „mintys“ sutampa. Aišku, kad čia yra dar daug atsitiktinio žaidi-mo. Šiaip ko norėdamas reiškia tik balsu, iš kurio ryškus pasitenkinimas ar nepasitenkinimas. Siunčiamas pas mamą ar tetą visur nueina, jei kas jam „kelio nepastoja“, jei išpūdziai nenugali pirmojo įsakymo išpūdzio.

Šiaip judrus be galo. Su savo vaikiška kėdute laksto kaip aitvaras. Pristatęs ir užlipęs pasiekia viską, kas yra ant stalo ar lango.

Be galo yra piktas ir kerštingas. Jis dėl kėdutės mušasi su visais vaikais, net skelia pats pirmas rankute į veidą. Gavęs ir daug gali pakęsti: mat, jis dar „tejaučia“ tik skausmą, o nėra ambicijos. Šiomis dienomis sveikas, judrus, ėdrus ir nerėksnys.

1941.II.26.

Šianakt Ramūnėlis buvo didelis rėksnys. Širyti, dar truputį pas mamą užmigęs, prasiblaivė, – ir dabar gyvas ir judrus kaip buvęs. Šiandie pristūmęs prie lango savo kėdutę, mėgina pats ant lango užlipti. Dabar jo žodynas, kad ir su klaustukais kai kur, šiaip atrodo: *mama, papa, teta* (?), *atiu* (= ačiū), *nen* (= nenoriu?), *ne, op*. Tačiau dar viskas priklauso nuo nuotaikos.

1941.III.21.

Ramūnas kartu su kitais vaikais sunkiausiai sirgo – iki +40° +. Bet greit pasveiko – ir dabar vėl yra judrus padauža, kaip prieš ligą. Tačiau kalboje didelės pažangos nematyti. Tik dabar dar griežčiau visur naudojasi balsu, ko prašydamas ar reikalaudamas. Tik dabar, po ligos, atrodo mėgina pamėgdžioti, žinoma, vos-vos panašius garsus ištardamas. Mėgstamas jo yra *kas čia* = *kas-se*^e. Tik dabar, po ligos, daug daugiau supranta kviečiamas ar liepiamas nueiti ar atnešti. Su atnešimu, aišku, dar vargas. Tik jis mėgsta, man grįžus, nunešti į mano kambarį pirštines, portfeli ar kepurę ir padėti į vietą, jei neapsižaidžia. Didelės pažangos kalboje nėra, nors jau sukako 14 mėn. ir 5 d. Dar „nekalba“!

1941.IV.2.

Vakar Ramūnėlis ėmė ne tik švariai *ne* sakyti, bet dar su tam tikru tonu ir galvą į šalis pakratydamas. Atrodo, kad jis puikiai jaučia, ką sako. Ką jis tiksliai ir sąmoningai moka, sunku pasakyti. Tik aišku, kad jis rodo ne tik didelį savo judrumą visur laiptoti, bet ir suprasti, jei ką jam sakai liepi. Jis užvakar paliejęs pradėjo grindis šluostyti. Jau šiandie daro įsakomas. Su kalba yra keista: netiksliai, ne ką suprantamai visur žodžius stengias pamėgdžioti.

1941.IV.13.

Ramūnėlis šiomis dienomis sveikas, nors kosti. Jis jau rimtai, bent taip atrodo, ima pamėgdžioti atskirus žodžius be minties ryšio. Vakar jis atėjęs pietų kviesti ir mano paklaustas „Ar Mūnas prašo

pietų?“ po pirmo klausimo atsakė: „Mūnas“, pakartojus tą klausimą „Pašo“. Toliau ir klausdamas nieko neišklausiau. Dažniausiai kartojami žodžiai yra: *dōs* (= duosi), *neš* (< neši), *sēs* (< sėsi) ir kiti rečiau. *Mama* kartoja visai sąmoningai, ieškodamas mamos, kai jos nėra.

Šiaip kalba dar nekas. Tik judrumas gyvas. Šiandie pirmą kartą pas mane be kėdutės, tiesiog nuo grindų užsiriti ant lango.

LAIŠKAI

Onai Ašmantienei

I.

Kaunas, 1933-VII-25.

Onuk!

Atsitiko man didžiausia nelaimė: įmečiau iš skubumo laišką be markučių. Gausi mokėti 60 c. Šįryt tepastebėjau. Jeigu negautum, turiu čia pakartoti, kad jau vakar pradėjau pamokas su žydėliais. Bet, matyt, mokysiu ir tas mergaites žydelkaites. Vakara viena ir buvo atėjusi susitarti. Rodos, reikės Kaune pasilikti. Be galo man be Tavęs ilgu. Jei galėsi, tuoj atvažiuok į Kauną. Gyvenu ir, matyt, gyvensiu visai vienas. Verdu pats arbatą, o šįryt jau 9³⁰ val., bet esu be arbatos: ilgai miegojau ir skubu Tau laiškėlį rašyti. Onele, nevark ten daug! Galėsi ir Kaune viską išsivirti. Todėl važiuok tuoj, kaip tik galėsi. Tavęs be galo lauksiu. Naujienų ypatingų negirdėjau. Nieko nežinau ir apie savo likimą. Kaune apie mūsų vestuves daugelis žino ir mane sveikina.

Širdingiausių linkėjimų Tau ir visiems namiškiams. Tavo Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta standartiniam atviruke. Adresuota: J. M. p. O. Ašmantienei. Dambravos k. Išlaužo p. a. Marijampolės apskr.

2.

[Be datos]

Onuk!

Aš negaliu pas Tave skirtu laiku ateiti. Su tuo vertimu¹ baisiai įklimpau. Nėra lietuviškų žodžių. Reikia, tarytum, pačiam sugalvoti. Be to, jis ir pasiskubinęs rašyti: yra prieštaravimų ir nesąmonių. Vargas man! Jis nori šį vakarą gauti.

Taigi eik su mano broliu kiek pavaikščioti, o aš prie Jūsų prisidėsiu pas savo namus. Jeigu šalta ir nenori, tai pasielk, kaip patinka. Brolis man praneš. Lauksiu geriau abiejų. Nesulaukęs vėliau gal ir aš užsuksiu. Neaišku.

Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta į žodyninę kortelę abiejoje pusėje.

¹ Apie kokią vertimą čia kalbama, nepavyko nustatyti.

O kad aš ir Tu būtume kartu VII-26 d.¹ Tegu bus iš skubumo šis lapelis Tau nuoširdaus pasveikinimo, kokį jaučia pasaulį tokios dvi sielos... O. + A.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta į žodyninę kortelę, gali būti 1934 m.

¹ Kalbama apie žmonos Onos vardadienį.

Rīga, 1934-VII-20.

Miela Nytele!¹

Vakar apie 12 val. nakties atvykome į Rygą. Apsinakvojome turistų nakvynės namuose. Kiek kaštuos, dar nežinome. Išsimiego ti maža teteko. Kelionė į Rygą sekės be jokių katastrofų. Tik porą valandų sulaikė mus latviai prie sienos: neleido vežtis tiek benzino kiek mes turėjome. Prašė maito 400 latų (800 lt.). Tada gavome grąžinti į mūsų maitinę, nors [s]kambinome į pačią Rygą.

Kelionės nuotaika neprasta. Visi sveiki, linksmi. Tik man vietos neteko, ir teko sėdėti ant paprastos taboretės. Čia aš daug turiu progų prisišposyti². Rygos dar nepažįstu. Per Dauguvą vakar pervažiavome. Ji platesnė už Nemuną kokius 3–4 kartus.

Kai Rygą apžiūrėsime, parašysiu iš Rygos ar Liepojos dar laiškutį. Vakar pervažiavome Mintaują, bet buvo jau tamsu ir nieko nematėme. Tiesa, per Ventą gavo vėl mus kelti su autobusais. Tau linkėjimų iš p. St. Barzduko³. Tave ir dukrelę bučiuoju.

Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta standartiniame atviruke. Adresuota: J. M. Poniai O. Ašmantienei. Kaunas, Žemaitės g. 3, b. 2. Lietava.

¹ Maloninis Onos (*Onelės*, *Onutės*) vardo trumpinys.

² Prisipokštauti.

³ Stasys Barzdukas (1906–1981), pedagogas, kalbininkas, Ašmanto šeimos draugas.

[1934 m.]

[...] Jau iš jūros ar net iš prof. Balčikonio paskaitos¹ – pabėgau. Jūroje šiandie buvo labai puiku: ramu, gražu, bet man nelinksma – vis apie Tave galvojau, kad Tu kartu būtum. Kaip tada linksmas būčiau buvęs! Tiesa, nedaug tebuvo man ir laiko, nes aš vis paskutinis išeinu, o šiandie dar Nytukei laišką rašiau. Dabar jau yra 17 ½ v.

Tiesa, labai daug dirbame: dažniausiai po 6 val. per dieną. Pradedame nuo 7–11 v. ir nuo 16–18 v. Salėje šilta, tvanku. .

Tėtukas jau man parašė: jis sirgęs tik apie 7 d., rodos, plaučių uždegimu. Visai nesąs pasveikęs, bet neturįs pinigų pas daktarą važiuoti, bet kartu sakos, kad jo niekas nepagydys iš senatvės. Aš jam ir tuoj parašiau atviruką. Pinigų pasiūsti žinai, kad negalime.

Nytuke, daug prisivirk visokių uogų ir vaisių, nes šiomet jų aš kuo mažiausiai ragausiu. Bet jau aš būsiu ir tuo patenkintas, kad Tu sustiprėsi ir nesirgsi – tad valgyk ir už mane!

Tur būt, kad pas mane atvažiuoti ir apsigyventi galėsi. Miegosim tada vienoje lovoje. Tu nepyksi, nes zuikelio būsi išsiilgusi. Taip?! Tad tekaštuos tik 9 lt. Žinoma, būtų labai įdomu nuvažiuoti į Nidą, o paskiau į Palangą. Tur būt, visur ilgai gyventi negalėsime dėl kišenės. Tu gausi algos tik apie 455 lt. – stipendiją išskaitys, tuoj butui 110 lt., žydui – 50 lt – lieka tik 290 lt. Juk to ir Kaune teks užtekti. Bet porą savaičių galėsime pagyventi.

Pagaliau, Nytuke, nesisielok nei dėl savo ligų, kad pupuliuko neturėsi, nei dėl kitų bėdų. Būk rami ir lauk dienos, kada atvažiuosi pas zuikiuką. Nusiramink, aš toli neplaukau ir niekada neinu vienas. Galėsi eiti Tu kartu. Klausyk, Nytuk, užėik į gimn. 28 d. ir paprašyk, kad duotų avansų, o Tu palik kortelę. Ot būtų gera, kad sulaukčiau šešt. vakare Tavęs. Tik Tu iš anksto viską pranešk.

Kaip norėčiau pas Tave būti 26 d. Siunčiu jau dabar širdingų ir malonių pabučiavimų. Tavo Andr. P. S. Labų dienų ir dėkui Marytei²!

Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Laiškas be pradžios. Spausdinama iš išlikusių numeruotų 3 ir 4 puslapio.

¹ Pasakojama apie 1934 m. Juodkrantėje vykusią mokytojų lituanistų vasaros kursų paskaitas.

² Tikriausiai kalbama apie žmonos seserį Marytę Kizevičiūtę-Jakinevičienę.

6.

Klaipėda, 1935.X-23.

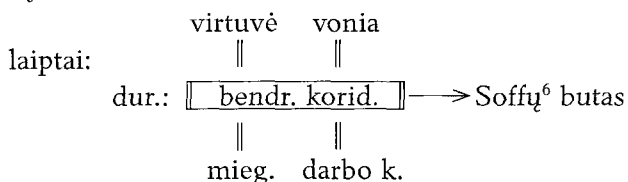
Sembrickio g. 11. (Valaitis)

Miela Nytele!

Su Lituku¹ man ne visai tepatinka. Svarbiausia vardas. Tu nenori patikrinti, ar jis krikščioniškas. Paklaustumis kunigo ar ko kito. Jei būtų krikščioniškas, tai mano antras vardas būtų Daiva. Jei Tu jo taip laikais ir jis nėra krikščioniškas, tai aš siūlyčiau krikšč. Juliją ir atsisakyčiau nuo Daivos, nes nepatogu 3 v. Gal, pagaliau, jei sveika atsivežtum į Klaipėdą ir čia pakrikštytume per Kalėdas. Jei Tau vienai kraustyti, rodos, bus sunku, parašyk tada man, aš atvažiuosiu. Griozaviku² vežti – tuščia kalba, ypač rudenį per lietus. Tik traukiniu. Tau reikėtų nueiti susitarti su kokia kėlimosi bendrove, kad iš Kauno buto ir į Kl. būtų iš stoties nugabentų. Jei tokios iš viso nėra Kaune, tai tarkis stotyje ir paskiau gausi paimti patį griozaviką ar vežiką su platforma. Traukinyje baldai, žinoma, nebūtų nubrūzginti. Ko pyksti ant manęs! Juk aš čia ir nieko nežinau, o turėčiau eiti ir susižinoti. Tau čia daug patogiau pavaikščioti ir pasiderėti. Su knygomis didelės bėdos nebus. Juk „Vairus“ ir „Židinius“ paliksi Agai³, kad kalėjime įrištų, o kitų knygų daug ir neliks. Su numeriais tik juokus darai, kad nemoki suskaityti! Trūksta tik „Židinio“ 1932 m. 9 nur. – ir viskas. Tomą sudaro 6 numeriai, o ne 6 sąsiuviniai. Juk kiti sąsiuviniai turi po 2, o gal ir 3 numerius. Jei kurių nerandate, kaip ėmėte iš eilės, tai tie yra kokie jubiliejiniai ir truputį kitaip atrodo ir gal kur kitur yra padėti – ir viskas. Šiaip nė vieno numr. neturi trūkti ir į tomą sueina 6 numr., o ne 6 sąs. Taigi per metus bus po 2 tom. Žinoma, gali būti ir nelygaus dydžio, o pagal turinius. Tos knygos, kurios dabar rišamos, man yra reikalingos. Jas paimki tuoj. Agai galėsi palikti tik „V.“ ir „Ž.“, kad įrištų kalenkoru (vadinasi, tomą po 1,25 lt.).

Visomis bėdomis kreipkis į Ambrazevičių⁴ ar Nav.⁵ Jie tau su malonumu padės, patars, bet palakstyti teks ir Tau. Ką dabar padarysi!

Su butais Klaipėdoje yra nepaprastas vargas. Juos čia keičia du kartu: balandžio 1 d. ir spalio 1 d., vadinasi, mes esam pavėlavę. Mūsų butas bus toks:

Kur bendr. koridorius, ten mūsų turi būti rūbinė. Jis nuo laiptų turi puikias duris. Namas statytas 1932–33 m. Jei būtų galima užmūryti Soffas, geresnio būtų sunku rasti. Soffos labai ramūs ir malonūs žmonės. Yra kombinacija: dar galima kitur gauti 3 kam. ir tarn. kamb., bet kaštuos mėn. 170 lt. ir bus jau priemiestyje, į turgų mažiausiai 20–30 min., o iš Kanto 4^a 5–10 min. Žodžiu, vienam būtų ieškoti be galo sunku. Taip, už 170 lt. butas labai patogus, bet ir toli: jau už gelež. stoties, o per metus skirtumas 2140 lt. – 1560 lt. = 480 lt. – Tau ar man būtų palitas⁷. Aš čia pasirašysiu sutartį tik iki balandžio 1 d., o iki to laiko ir Tu jau galėsi apsiprasti ir gal vyks rasti 3 kamb. pigiau, o dabar pinigų ir taip nėra. Antra, skubinu ir dėl to, kad atskirai gyvenant kaštuoja pragyvenimas apie 400 lt. mėn., o kartu išgyvensime patogiau ir už 300 lt. mėn. Pagaliau, bijau ir p. Gailenčių⁸, jei jie iš Tavęs vėl pareikalaus 100 lt., jei kiek užtęsi.

Remontas bus mūsų bute mažas: grindis išdažys ir ištapetuos. Apie drėgnumą nė kalbos negali būti: jie mūro namai. Neturėtų būti ir šaltas: viršuje dar yra gyvenamos salkos⁹. Jei ne bendr. kor. ir vonia, aš nė pusės žodžio nesakyčiau. Nutęsti į Visus Šv. būtų nepatogu, ypač kraustytis. Juk tuoj, tą patį rytą, reikia ir gabenti baldus. Raš. stalą ir tas 2 kėdes galėtum parduoti ir mano griūvančią spintą. Tuoj bus pinigų! Jei truktų kelionei ir Kaune nebūčiau, pasiskolink iš Nav. ar Ambr. 500 lt. ar kitų. Tau iš banko vis tiek neduos. Lietutę galite iš ryto krikštyti, o vėliau visi į darbą su kūmomis kibti. Gal be mano paso jos nekrikštys? (mano g. m. 1906 m. vasario m. 24 d., tėvo v. Antanas, Leono s., m. Ona Buivydaitė). Darbo turiu labai daug, bet jei labai prašytum, atvažiuočiau. Mano darbui būtų patogiau, jei Jūs būtute sp. 31 d. Gaučiau laisvą dieną ir + Visi Šv.

gal dar su Vėlinėmis ne darbo dienos. Čia su butais tikrai bjauru. Kiek Direktorija man mokės, nežinau – apie 600 lt. Dėl kelionės tokio škandalo¹⁰ kelti nereikia. Knygoms ir kitiems mano popieriams dėžutė būtų geriau. Rodos, viską parašiau, ko klausei. Sveik. Ag., Gail.¹¹, Nav., Kaz.¹², Ambr.

Bučiuoju Tave ir Lit.

[Irašai parašėse:]

(1) Ped. Institute pradėjau vakar, sp. 22 d. 10 val. ryto. Su ploji-
mais buvau sutiktas. Nemalonu, kad daug mano net kolegų studentų,
–čių. Šiaip išėjo gana sklandžiai.

(2) Nepamišk laikraščių adresus pakeisti: A. Ašm. Kl. Kanto
4^a, III^a. Rūbai bus: kost. „Drobės“ medž., o palitas – rudeninis ir iš
angliškos medž. už 48 lt. metr.

Tekstas iš autografo (AA). Adresuota: J. M. p. O. Ašmantienei. Kaunas,
Žemaitės g. 3, b. 2.

¹ *Litukas, Litelė* – dukters Joalitos maloninis vardas.

² Sunkvežimiu.

³ Aga (Agota) Kizevičiūtė–Rimienė (1909 10 09 – 1997 11 09) – jaunesnioji
žmonos Onos Ašmantienės sesuo, dailininkė.

⁴ Juozas Ambrazevičius (vėliau Brazaitis) (1903–1974), pedagogas, litera-
tūros mokslininkas, 1941 m. vienas iš Birželio sukilimo dalyvių, laikinosios
vyriausybės vadovas. Buvo artimas Ašmantų šeimos žmogus.

⁵ Petras Navardaitis, apie jį žr. šio rinkinio 58 išnašą p. 52.

⁶ Kalbama apie buto kaimyno (vokiečio?) Soffos butą.

⁷ Paltas, apsiaustas.

⁸ Tikriausiai buto Kaune Ašmantams nuomotojai.

⁹ Mansarda.

¹⁰ *Škandalas* – *skandalas, vaidas, triukšmas*.

¹¹ Turbūt Gailenčiams, buto nuomotojams.

¹² Kaziui Rimui – Andriaus Ašmanto svainiui.

7.

Klaipėda, 1935.X.25.

Miela Nytele!

Aš manau, kad Tavo sutartis su „Skuba“ yra visai priimtina. Pi-
giau sunku norėti. Tik Tu galėtum su jais pasiderėti dėl įpakuojamų

medžiagos, kad jie duotų savo ir už daiktų sveikatą garantuotų. Tai ir viskas. Labai būtų gera, kad Tu suderėtum išsytį ir dėl pristatymo Klaipėdoje. Tad jie gal dar pigiau leis.

Vagono traukinyje neišsimoka imti. Reikės siųsti smulkiaja siunta. Greita (keleivine) skuba kaštuotų 100(0) klgr. – 18 lt., prekių skuba – 9 lt. Aš manau geriau siųsti prekių skuba, bus daug pigiau. Jei daiktus išsiuntusi neturėtum kaip nakvoti, galėtum tuoj ir Pati važiuoti. Būtų galima naktį, kol ateis daiktai, pas mane pernaktvoti. Tik gautum atskirai pasiimti su savim lovos baltinius ir pačius reikalingiausius daiktus. Be to, nebijok kiek daiktų ir keleiviniam bagažui. Didelis daiktas, jei sumokėsi 10–12 lt. už bagažą, pav., vežimėlį turi būtinai kartu imti, nes mažytė nemiegos ar neturės kur miegoti. Į traukinį su keleiviais, žinoma, neįtilpsi su juo. Tavo planai man atrodo geri. Gali imti ir tą jų darbininką, kuris numanyt[ų] dailiai suardyti ir supakuoti. Pagaliau „Skubai“ gali pasakyti, kad mūsų ir tų daiktų tik 2 kambarių tėra. Bravo būsi moteriškė, jei atvažiuosi į Klaipėdą be manęs!

Su pinigais šiuo kartu yra kiek prasčiau, bet ir ne visai taip prasta. Ryt, greičiau, (X-26) gausiu ir aš algą bent už pusę mėnesio. Iš tikrųjų, rytoj pagal Klaipėdos įstatymus turėčiau gauti net už 1½ mėn., nes čia algas prieš moka. Bet bėda su pasiuntimu. Todėl daug būtų geriau, kad Tu pasiskolintum tą 100 lt. kelionei ir smulkiems reikalams. Traukiniui ir bendrovei, aišku, suk, kad galėtume Klaipėdoje sumokėti. Juk tuo jie gaus didesnę atsakomybę. Aš manau, kad dar Tu turi ir savo kelis litus. Žodžiu, tas stambiausias sąskaitas apmokėsiu aš Klaipėdoje. Jei ir Tu turėsi išlaidų dėl kėlimosi, paaimk sąskaitas: mat, jos gali būti reikalingos. Agutei bilietą Tu nupirk. Turėtum bilietams užtekti. Tu gali imti ir miegamą, o iš ryto Agutė pas Tave galės ateiti. Miegamas kaštuos 27 lt. Manau, kad bus nesunku patogią vietą gauti iš Kauno ir traukinyje. Žodžiu, daryk, kaip patogiau. Be galo taip nesirūpink: kėlimasis nėra pasaulio pabaiga.

Su „Vairais“ ir „Židiniai“ yra taip, kad turiniai ne iš eilės yra sudaryti, bet pagal dalykus ar alfabetą. Tik gali trūkti „Ž.“ 1932 m. Tai teks Agutei duoti 20 lt., kad ji iš „Ž.“ administracijos Laisvės

al. 3 paimtų trūkstamus nr. mano vardu, nes jau man sakė juos atsiimti, bet neturėjau pinigų. Tik dabartines kalėjime esančias knygas būtinai atsivežk!

Dėl gimnazijos algos yra taip. Aš vakar jau išsiunčiau laišką, kad jie man atsiųstų pinigus į Klaipėdą. Rašiau pačiam direktoriui. Dabar nepatogu atšaukti. Tokiu įgaliojimu, kaip seniau rašiau, gali Tau neduoti: jis yra laikinis, o šiaip reikia notaro patvirtinimo. Be to, dar šį mėnesį išskaitys visiems lakštams, maždaug apie 120 lt. Gal vėl būti nepatogumų.

Už butą čia mokėsime pirmyn – 130 lt. Jau 20 lt. sumokėjau. Kada Tu atvažiuosi, dar man parašyk. Lygiai ir dėl baldų. Galėtum važiuoti ir tuoj, tą pačią dieną, kai baldus išsiųsi. Gal tik Agutė nenorėtų. O šiaip, kaip Tu gyvensi ant grindų! Ko susipykai su Petru?

Širdingų sveikinimų ir linkėjimų Ag., Gail., Petrui, Kaz., Katr¹... ir kūmams su nauju krikščioniu! Stotyje Tavęs palauksiu!

Lieku Jūsų belaukiąs Andr.

P. S. visų laikraščių ir žurnalų adresus pakeisk: Liter. N., Nauj. R., Rytas, Aidas...

Tekstas iš autografo (AA). Adresuota: J. M. p. O. Ašmantienei. Kaunas. Žemaitės g. 3, b. 2.

¹ Katrytei Mačiulytei – dukters Joalitos, paskui ir berniukų auklei.

8.

Nancy, 1937.VII.17.

Miela Nyte! Netikėjau, kad aš galėsiu taip Tavęs dar pasiilgti po 4 m. mūsų bendro gyvenimo. Kodėl pagaliau Tu nerašai? Aš Tau, tur būt, siunčiu jau bene 5 laišką! Stebėk laiškųėjimo dienas. Pirmą laišką iš Nancy Tau išsiunčiau VII.6 d. iš ryto (9 v.). Kaip Tau sekasi Klaipėdoje? Kai rašysi laišką, nesigailėk popieriaus, nes užsienin ir už laišką reikia brangiau mokėti! Dirbu aš labai daug, nes suvažiovo iš visų kraštų daugiausia prancūzų k. mokytojai. Aš jaučiuos lyg mažiausias. Šiandien (VII.14) pas mus didelė šventė¹. Vakara ir šandien stengiaus toje „šventėje“ dalyvauti, bet šventės įspūdis menkas: krautuvės atdaros, žmonės beveik visi dir-

ba, mumis kursistais nesirūpina. Tur būt, įdomiausias šios dienos kariuomenės paradas. Bet mūsų kariuomenė, bent kareiviai, daug dailiau atrodo. Jei ryt (VII.15) gausiu laišką, rašysiu 16 d. Parašyk visų savo drabužių ir batų numerius! Sveikinu visus, o ypač Tave ir Litutę! Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta į meninį Nansi miesto atviruką. Adresuota: Lithuanie. Mme. O. Ašmantienei. Klaipėda. Kanto g. 4^a Lithuanie.

¹ Liepos 14 d. – Bastilijos paėmimo diena, Prancūzijos nacionalinė šventė.

9.

Paryžius, 1937.VIII. 4.

Miela Nyte!

Iš šio bokštelio teko ir man pasidairyti po platųjį pasaulį. Bet, deja, dar nevisur teko matyti, kur baigias Paryžius. Šiandie 12⁵⁰ v. apleidžiam tą milžinišką miestą, kur tiek daug visokių įspūdžių, nuo kurių žmogus tiek nuvargsti, kad nori bėgte iš čia išbėgti. Miela Lietuva nemiegančiame ir triukšmingame Paryžiuje! Ilgesys savo šeimos ir savo krašto dar didesnis, kai matai, koks čia menkas žmogus! Į Genevą leidžiame visų greičiausiu traukiniu, kur nėra net 3 kl. Bet iš Paryžiaus į G. kaštuos 91 fr. = 20 Lt. Lietuvoje atsidursiu gal tik sek., o Klaipėdoje net pirm.? Bučiuoju abi. Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta į meninį Eifelio bokšto atviruką. Adresuota: Lithuanie. Mme. O. Ašmantienei. Klaipėda. Kanto g. 4^a.

10.

Praha, 1937.VIII.8.

Miela Nyte!

Rašau Tau laišką traukiny į Berlyną. Prahoj nakvojome tik 1 nak-tį. Atrodo, Prahoje viskas brangu, beveik nuobodu po gražesnių ir įdomesnių vietų. Dėkui už laišką Prahoj ir už Paryžiaus pinigus, kuriuos vežuos į Klaipėdą realizuoti. Malonu girdėti, kad ir Tu manęs visokiais atžvilgiais pasiilgai. Berlyne nakvojome tik vieną

naktį. Išvažiuojame pirm. dieną ar vakare. Klaipėdoj būsime antr. vak. ar treč. rytą. Kaune nenoriu sustoti.

Ateik su Litele į stotį.

Bučiuoju abi. Andr.

Tekstas iš autografo (AA). Rašyta meniniame Prahos Karolio tilto atviruke. Adresuota: Lithuanie. Mme. O Ašmantienei. Klaipėda. Kanto 4^a.

11.

Klaipėda, 1938. VI. 17.

Miela Nyte!

Šiandie ir po laiško žadėjau Tau nerašyti. Deja, atsiminiau, kad jau netoli birželio 24 d., o su ja ir mūsų bendro ar pusiau bendro, kaip dabar, gyvenimo 5 (penketukas). Atsiminęs susijaudinau ir ėmiaus plunksnos. Juk iš tiesų džiugu! Juk Litele ir kitas... grumdo-si¹! Pagaliau ir nugyvenome tuos metelius, jei ir ne be pyktelėjimo, bet ir be didelių barnių. Galėtum džiaugtis, jei kiekvienas penketukas taip prasiristų. Todėl Tau jau tikrai laikas į Klaipėdą, į savo pastogę prie antrosios pusės. Tik man to darbo! Tegu birželio 24 d. bus atnaujinto džiaugsmo valandėlė! Jei šeimoje nesusidarys tokių gyvenimo šventadienių, tai pilkoje valandoje bus sunkiau išpainioti kokius kliuvinius, kurie pasitaiko visada ir šeimos gyvenime.

Suprantu Rimų norus. Bet ir jie gali jau džiaugtis ir būti dėkingi, kad Tu tiek jau paliginai. Sunkiasias dienas Tu kartu buvai. Pasveikus namie džiaugtis sugebės ir vieni. Dėl sugebėjimų bėdos nebus. Jau ligoninė daug ją išmokys. Bus pagaliau Antosėlė², o visas sunkusis vargas jau užpakalyje. Man rodos, kad Rimai Tave mokės suprasti ir be pykčio išleisti ypač dar labiau, kad mudu vasarą vis persiskyrę gyvename. Pagyvenkime bent penktaisiais metais kartu! Šiomet čia lieku, o kitais metais galiu [...]³

Reikėtų bent kiek pasitaisyti, o gal ir pasikviesti Bendoraičius⁴, Kazėnus⁵... Nepyksiu, kad parvažiuotum nors šio šeštadienio vakare!

Šį trečiadienį vėl buvau Tickinuose. Broliai dirba daug sklandžiau. Jau ir apie sodybą švara ir tvarka daug didesnė, nors jie teūkininkavo vos pusantros savaitės. Žinoma, jie neamžini gaspadoriai,

ypač Povilas. Pranas bus greičiau amžinas ir be galo sąžiningas darbininkas. Kostas dar sutiktų porą metų pabūti. Jis, mat, nenori vesti bet kaip. Ieškos žmogus ne tik turtingos, bet ir padorios. Visaip galvoja. Mat, Kostui ir Povilui būtų galima gauti ūkius Klaipėdos krašte. Pagaliau anapus plento galėtume atiduoti kuriam nors vienam ir būtų vėl naujas ūkelis. Kostas nesispjaudo, ypač Juozo Dirgėlo žemę pripirkus. Visaip jis galvoja, bet nenori išeiti bet kaip.

Šiandie (VI.-17) tik grįžau. Panos mane visai apleido. Nebeateina nei Eliutė⁶, nei mano giminė. Skęščiau dulkėse, jei aš labai dulkinčiaus. Valgau Pieno Centre, pusryčius ir vakarienę – namie. Gėles, belastydamas, net pergirdau. Bet jos ir visas butas laukia šeimininkės. Trūksta jau smulkių baltinių.

Kas ten atsitiko prof. Brenderiui, kad jis nusišovė. Aš jo bute esu visą vasarą praleidęs. Jis mano ne tik profesorius, bet ir geras bičiulis. Tur būt, panos išvedė iš kelio?

Parvažiuk, vyksime į Tickinus. Dabar ten linksma ir gražu, nors neseniai po laidotuvių. Jaunas žmogus atgaivina visą apylinkę. Tavęs laukia Melikė⁷. Jau siūlė vežtis kiaušinių dviračiu. Rodos, visi patenkinti mano „gaspadorstva“?

[...]

¹ Ona Ašmantienė tuo metu laukėsi antrojo vaiko.

² Antosė Kizevičiūtė – vyriausioji Onos Kizevičiūtės–Ašmantienės sesuo.

³ Laiško apačia nuplėšta, nėra ir antro puslapio pabaigos.

⁴ Veikiausiai Klaipėdos pedagoginio instituto Lietuvos kraštotyros dėstytojo asistento Antano Bendoraičio šeima.

⁵ Kazėnai – nenustatyta pažįstamų šeima Klaipėdoje.

⁶ Nenustatytas asmuo.

⁷ Nenustatytas asmuo

Nenustatytam asmeniui

12.

Kaunas, 1935-III-11

Didžiai Gerbiamas Kunige Kanauninke!

Atleiskite, jei aš nepažįstamas drįstu į Tamstą kreiptis. Mat, aš kilęs iš tos apylinkės, o Rietavo buv. gimnazijoje mokėsis net 6 metus

(1919–1925). Jeigu reikėtų, tikiuos, Rietave galėsite rasti žmonių, kurie Tamstai suteiks daugiau žinių. Ir mudu esava matęsi Kaune šv. Kazimiero knygyne, bet pažintys tuo ir baigės.

Turiu į Tamstą dviem reikalais kreiptis su gražiomis viltimis ir pasitikėjimu. Esant to krašto žmogui, labai rūpi man, kad nebūtų nuskriaustos tos apylinkės švietimo reikalais. Panaikinus gimnazijas Rietave ir Plungėje, visas Žemaičių krašto centras palieka be aukštesnės mokyklos. Tai ilgainiui, savaime aišku, turės skaudžiai atsiliepti ir žmonių kultūrai. Tuo reikalu rašiau ir laikraščiuose: Ryte 1934 m. lapkr. 9 d. 256 Nr. ir šią savaitę žadėjo išspausdinti kitą straipsnį „Lietuvos Aidas“. Pirmas straipsnis buvo „Mokyklų tinklas“, parašytas pasirašytas slapyvardžiu L. Žvaginis, antras – „Racionalizuotinas mokyklų tinklas“¹, pasirašytas tikra pavarde – A. Ašmantas.

Tie visi straipsneliai bus niekis, jei vietos žmonės neprašys tų mokyklų. Mano manymu, Rietave turėtų būti organizuojama kokia aukštesnė mokykla, nes jis yra labiau centre, negu Plungė, kur arti nėra aukšt. mokyklų. Todėl aš ir nerandu čia nieko geresnio, kaip Tamstą, kuris jau dirbęs ir toliau galėtų dirbti toje srityje, jau ir kitų mūsų, žemaičių, padedamas. Aš darau, ką galiu. Dabar net nežinau, kokia yra ir nuotaika vietos žmonių dėl aukšt. m. Būtų man labai ir įdomu, jei Tamsta turėtute laiko ir noro man kelis žodžius parašyti.

Kitas mano prašymas būtų kiek asmeniškesnis, bet kartu ir viešas: Vysk. M. Valančiaus literatūrinė monografija. Apie ją esu jau seniai galvojęs, bet dabar esu beveik verste priverstas realizuoti. Šito skatinamojo darbo ėmęs dabar įsisteigusi Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų sąjunga, kurios Centro Valdyba man šį darbą net protokoluote užprotokolavo.

Į Tamstą būtų čia toks prašymas. Rietavo parapijoje yra dar daug likę jo veiklų net pirmojo leidimo. Tai aš ir pats matęs. Vienas senelis, kuris gyveno jau parapijos prieglaudoje ir kartu turėjo dar pareigą giedoti bažnyčioje ražančių, rodė man savo spintelėje beveik visus vysk. Val. raštus. Tai buvo mažiausia prieš 10–12 m. Jo, gaila, net pavardės nežinau. Jis sirgo galvos reumatizmu ir bažnyčioje

sėdėdavo galvą skarele susirišęs. Vargu jis bėra gyvas. Bet jei ir gyvas būtų, jam tos knygos yra visai nenaudingos, o man šiuo kartu būtų didelė brangenybė. Mat, iš univ. pasiimti ilgesniam laikui yra sunku: negali studentai atlikti dažnai be jų seminaro darbų. Privačiai dabar pats niekur neaptinku. Būtų man labai malonu, kad čia gal teiktutės man padėti. Su tomis knygomis pasielgčiau taip, kaip Tamstos būtų pageidauta arba leista: knygos būtų didžiai saugomos.

Tikėdamas Tamstos malonia atida, tariau iš anksto ačiū už visus darbus ir patirtus nemalonumus. Lieku Tamstą didžiai gerbiąs A. Ašmantas. (Duotas dar namų adresas.)

Tekstas iš autografo (AA). Laiškas rašytas dviejuose didelio lapo puslapiuose, nėra jokių taisymų. Manytina, kad tai pirminis laiško variantas. Laiške keliamų klausimų padariniai nėra žinomi.

¹ Straipsnis išspausdintas „Lietuvos aid“ 1935 m. gegužės 10 d. numeryje.

Zigmui Kuzmickiui

13.

Ponui Lietuvių kalbos ir literatūros kursų Vedėjui Juodkrantėje

Pareiškimas.

Šiuo raštu kreipiamės į p. kursų Vedėją, kad malonėtų mums, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojams, leisti jau čia pat susiburti ir pasitarti steigiamos lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų sąjungos reikalais ir tuo pačiu teiktųsi tarpininkauti, kad Švietimo Ministerija sutiktų leisti sąjungą steigti ir pritartų, kad mūsų sąjunga, plisdama mokyklose, rastų malonią ir autoritetinę jos paramą.

Tuo pačiu norime pažymėti, kad mūsų sąjunga aukščiausiu tikslu laikys kelti mūsų tautos pilnutinę kultūrą, ypač tą kultūros specifinę dalį, kurią esame pratę vadinti lituanistika ir kuri beveik išimtinai priklauso mums, lietuviams, ir už kurios mokslinį lygį jaučiame patys daugiau atsakomybės, ypač už mokyklos darbą ir jos vaisius.

Mūsų sąjunga, būdama kultūrinė, pedagoginė ir dar specialiai dalykinė ir profesinė, stengsis autoritetinės tvarkos laikytis savo organizacijoje ir ypatingo dėmesio kreipti mokytojo išsilavinimui,

pasirengimui ir autoritetui, iš kurio plauktų jau savaime akademinis objektyvumas, rimtumas, solidarumas ir pasiaukojimas tiesai.

Steigėjų vardu
A. Ašmantas.

Juodkrantė, Mokytojų kursai, 1934–VII–10.

Tekstas iš autografo (AA). Andriaus Ašmanto archyve yra du pareiškimo variantai. Pirmasis, rašytas taip pat Ašmanto ranka, smarkiai taisytas ir redaguotas. Antrajame, čia spausdinamame, kokių taisymų nėra.

Lietuvių kalbos draugijai

13.

Didžiai Gerbiamas Susirinkime!

Būdamas toli Lietuvos pajūryje ir negalėdamas pats dalyvauti, širdingai sveikinu visuotinio metinio susirinkimo dalyvius, peržvelgiančius didelio ir naudingo darbo metus, ir linkiu, kad mūsų kalbos tobulinimas ir ugdymas šiais darbo metais pasuktų ir naują horizontinę kryptimi, kad lietuviškas žodis būtų branginamas ir gerbiamas visose mūsų tėvų žemėse!

A. Ašmantas
LKD narys

Klaipėda, 1936 m. sausio mėn. 26 d.

P. S. Adresas: Kanto g. 4^a

Tekstas iš autografo (MAB RS F. 63–6).

14.

Gerbiamasis Sekretoriau,

Dėkui už kvietimą į LKD susirinkimą, įvyksiantį 1936.III.23. Jame dalyvauti negalėsiu: tiesioginės pareigos neleidžia.

Manau, kad įstatai keičiami tik prisitaikyti prie naujo Draugijų įstatymo. Todėl priklausys ir ne nuo mūsų valios. Norėčiau, kad

būtų išsaugotos sekcijos. Diplomų ir kitų pažymėjimų, jei jie sunku praveisti, galima būtų išsižadėti. Galima bus išbraukti ir kai kuriuos mažmožius, kurie iš pamatų draugijos nepakeis. Sakysim, priimtųjų ir pašalintųjų narių skelbimas spaudoje sunkiai ištesimas. Tos eilės smulkmenas tektų išbraukti. Saugotinas 27 §¹.

Linkiu geros sėkmės darbuose!

A. Ašmantas

Klaipėda, 1936-III-12. (Kanto g. 4^a)

Tekstas iš autografo (MAB RS F. 63-10). Rašytas LKD sekretoriui K. Alminauskiui standartiniame atviruke.

¹ Turimas galvoje įstatų straipsnis apie darbą sekcijose.

15.

Klaipėda, 1937.V.29.

Gerbiamasis!

Širdingai dėkoju už malonų laiškėlį, kuriuo pranešate, kad mūsų LKD nariams išrūpinote papigintą geležinkelį tarifą. Tuo mielai pasinaudosiu. Šiuo laišku siunčiu Tamstai savo fotografiją ir prašau, kad atsiųstute man pažymėjimą, kaip galite, kuo greičiausiai, nes jau dabar važinėju, norėdamas pažinti Klaipėdos krašto tarmes. Mielai užsuksiu kada į mūsų draugijos posėdį.

Pažymėjimą siųskite šiuo adresu: Klaipėda, Kanto g. 4^a. Įstaigoje dažnai kur užsimeta.

Jūsų Ašmantas

Tekstas iš autografo (MAB RS F. 63-6).

16.

Ponui Lietuvių Kalbos Draugijos Sekretoriui

Siunčiu Tamstai perregistruoti savo šios draugijos nario pažymėjimą. Jaučiuos kiek pavėlavęs, bet labai prašyčiau, kad iki Naujų

Metų aš jau perregistruotą pažymėjimą turėčiau Klaipėdoje: mat, noriu į Kauną važiuoti.

Išlaidas, susidariusias dėl perregistravimo, jei reikės, atlyginsiu.

Jus gerbiąs A. Ašmantas

Klaipėda, 1937.XII.18.

Kanto g. 4^a

Tekstas iš autografo (MAB RS F. 63–6).

17.

Klaipėda, 1938.V.9.

Mielas LKD Sekretoriau!

Šiandie gavau didįjį mūsų draugijos darbą, atliktą Terminologijos Sekcijos¹. Jis mane tiek pradžiugino, kad sakau, jog tai įrodymas, kaip vertinga mūsų draugija lietuviškai kultūrai, į kurią subėga visi mūsų tautos keliai. Tai yra graži įrodomoji pradžia, kaip didžiai yra reikalingas mums Lituanistikos Institutas, kuriame būtų sutelktos visos mūsų kultūrinės jėgos. Širdingiausi sveikinimai ir linkėjimai iš tolimojo mūsų pajūrio darbininkams to darbo, kuriuo naudosis visi mūsų kultūros darbininkai. Malonu būtų, kad šis darnus ir darbštus kolektyvas, kad ir papildytas, eitų toliau, parengtų ir išleistų mokyklinę terminę, į kurią galėtų būti įglausti visi trūkstamieji human. mokslų terminai.

Širdingiausią pagarbą ir linkėjimus, jei tai paranku, malonėk perduoti visam to darbo kolektyvui, ypač prof. St. Šalkauskiui, doc. Skardžiui ir kitiems. Širdingai ačiū už knygą!

Jus gerbiąs A. Ašmantas

Tekstas iš autografo (MAB RS F. 63–6). Atvirukas LKD sekretoriui K. Alminauskiui.

¹ Kalbama apie Stasio Šalkauskio „Bendrąją filosofijos terminiją“, išspausdintą „Logos“ žurnale 1937 m. 2 nr., o 1938 m. išleistą atskiru spaudiniu.

18.

Didžiai Gerbiamas Pone!

Būdamas š. m. balandžio 15 d. Kaune, pasižadėjau Tamstai pranešti, ką aš būsiu sužinojęs iš p. Schmittlein'o¹ ir Dr. Studeraus. Man malonu pranešti Tamstai, kad p. Schmittlein'o rūpesčiu jau daug padaryta. Jis anksčiau jau kreipėsis į p. Dulong'ą, įgaliotą Prancūzijos ministerį Lietuvai, ir dabar sužinojęs, kad p. ministeris Dulong neseniai buvęs Prancūzijoje ir net jau mano reikalais taręsis su švietimo vadovybe. Ten švietimas palyginti decentralizuotas, ir todėl man parinko Nancy miestą, kuriame esąs universitetas ir l'école normale – mokytojų rengimo įstaiga. Tiesa, šio miesto parinkimą nulėmė ir tai, kad aš kartu prašiau patarti, kur man būtų patogiau prancūzų kalbos kursų lankyti. Nancy srities tarmė esanti artimiausia jų bendrinei kalbai.

Pono Schmittlein'o tvirtinimu, būsią man parodyta daug nuoširdumo ir rūpesčio: būsiąs specialiai man skirtas tos srities žinovas, kalbą net vokiškai. Žodžiu, daug jau ten padaryta ir būsią visas padaryta, tik kad aš nuvykčiau, ypač dar kiek anksčiau. Mat, mokykla dirba net visą liepos mėn.

Po tų visų informacijų bereikia, rodos, mums patiems susirūpinti. Man labai gaila, kad šitokiai komandiruotei, gal, teks gaišinti net Ministerių kabinetą.

Pono Dr. Studeraus neradau Kaune. Spręsdamas iš pasikalbėjimo su juo per Kalėdas, manau, kad jokių ypatingų sunkumų nebus. Lieka pats svarbiausias klausimas – lėšos ir mūsų pasiruošimas.

Šios srities informacijas galėčiau tuo ir baigti.

Būdamas Kaune, nespėjau su Tamsta daugiau pakalbėti ir apie kitus dalykus, susijusius jau tik su mūsų pedagoginiu institutu.

Aktualus čia pasidaro lituanistikos klausimas. Tamstai šis dalykas yra artimas. Mano šių metų praktika, be abejo, kelia jau įvairiausių ir platesnių planų, negu regulaminas numato. Kiek jų paskelbiau

š. m. „Vairo“ 4 Nr.². Ten nieko, tiesa, neliečiau seminarų ir praktikos. Išskėliau tik tautosakos, vaikų literatūros ir kalbos įvado reikalą. Bet tuo pačiu nusiskundžiau, kad 2 val. fonetikai, morfologijai, sintaksei ir net kartu dialektologijai yra per maža. Bet tuo tarpu išgirdau iš kitų, kad tikimasi iš instituto žymiai daugiau – net lyginama su universitetu. Kiek čia yra racijos, Tamstai, be abejo, bus aišku iš regulamino, kuris per du kursus teskiria iš viso lituanistikai tik 4 val. teorijos ir 2 seminaro. Joks lyginimas su universitetu neįmanomas dar ir dėl daug kitų priežasčių!

Šiuo kartu norėčiau priminti, kad visą darbą dar trukdo ir tai, kad pagal regulaminą nėra aiškaus pamato būti etatiniu ir gauti kiek didesnį atlyginimą, kad būtų galima pasitraukti iš gimnazijos ir atsidėti tik instituto darbui. Baido tai, kad etatas bazuojamas net 8 val. per savaitę, kurių nė vienas lektorius negali sudaryti. Šis valandų skaičius yra ir šiaip jau per didelis, o visai neracionalus konkrečiai teikiant mūsų institutui dėl minėtų priežasčių.

Bazuoti etatą praktikos darbui yra nedrąsu ir lygiai neracionalu. Atlyginamos praktikos dydis priklauso nuo studentų skaičiaus. Gali atsitikti ir taip, kad net metų viduryje sumažėja studentų skaičius – ir lieki tuščiomis rankomis prieš didelius pinigus. Ypatingai tai sunku, kad Klaipėdoje pragyvenimo lygis yra žymiai aukštesnis net už Kauno. Plius dar šiuo metu sunki būtų krizė. Tikiuos, kad nusiskundimų iš dabar dirbančių lektorių teko girdėti nemaža. Tai visai ir suprantama. Sakysime, jei aš pereinu į institutą ir etatiniu lektoriumi, gaunu algos nuo pirmos dienos visu 100 lt. mažiau negu gimnazijoje. Tas algų santykis nuolat didės, nes instituto alga lieka amžinai pastovi: nepriklauso nei nuo ištarnautų metų, nei nuo šeimos pakitimų.

Šį klausimą keliu ne tik dėl to, kad skaudi yra ši auka man pačiam ir žalinga rimtam mokslo darbui, bet ir iš to rūpesčio, kad mūsų šioks ekonominis ir kultūrinis gyvenimas yra išnaudojamas propagandai ir tuo ardomi mūsų kultūriniai santykiai su kraštu, žeminamas mūsų instituto ir net valstybės autoritetas.

Tikiuos, kad šie mano beveik kategoriški žodžiai padės Tamstai

morališkai aktingiau veikti, kada bus sprendžiami pedagoginio instituto klausimai.

Jus didžiai gerbiąs A. Ašmantas.

Kanto g. 4^a, 1936.IV.17 d.

Tekstas iš autografo (AA). Laiškas autoriaus smarkiai taisytas ir redaguotas.

¹ Raimonas Šmitlenas (Raymond Schmittlein) (1904–1974), prancūzų kalbininkas, 1934–1938 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete.

² Turimas galvoje straipsnis „Kelios pastabos dėl pedagoginių institutų“ (Vairas, nr. 4, p. 443–444).

Petrui Navardaičiui

19.

Klaipėda, 1936 m. rugpjūčio 31 d.

Mielas Petrai,

Jau seniai išsiskyrėme, tačiau širdingu žodžiu nepasidalinome. Skaitau kiekvieną naujieną laikraščiuose apie mokytojų skyrimus ir kilnojimus, bet Tavo pavardė, rodos, niekur neužkliuvo. Manome, kad trečiojoje Kauno gimnazijoje ir liksi. Kol mano šį laiškėlį gausite, būsite jau ir darbą pradėję.

Po didžių svyravimų aš vis dėlto apsisprendžiau likti Ped. Institute. Tiesa, alga nebus didesnė, kaip gimnazijoje gaudavau. Vargu susidarys 550 lt. Paklausiau senų žmonių: į gimnaziją kelias visada atdaras, o į institutą tėra tik proga. Gal būt, pamatysime? Šitas svyravimas, reikia prisipažinti, nedavė man visą vasarą ramybės. Keli projektai buvo. Būčiau beveik likęs gimnazijoje, kad bent kiek Švietimo Ministerija būtų rimčiau tuo reikalu susirūpinusi. Kada aš nuvykau į Kauną tartis, kokių būdu aš turiu formalumus sutvarkyti, pasirodo, jie jokio plano neturį Klaipėdai „sulietuvinti“. Mat, aš norėjau gauti atostogų, žinoma, be algos. Jie tai palaikė per daug didele auka iš valstybės pusės. Mano asmeninė rizika pjautis su Baldschumi¹ buvo, rodos, nemažesnė. Kai jie prasarė, kad tai mano asmeninis dalykas, nes niekas ir iš instituto nevaras, teko pasiryžti į institutą. Iš jo, jei kada kels, nukels kad ir į gimnaziją mokytoju. Tokiu būdu iš gimnazijos nuo ryt gal jau ir visai

išeisiu. Į mano vietą, rodos, paskirsią kažin kokią p. Žukauskaitę², teturinčią tik vid. mokyklos cenzą. Gaila, kad taip gimnazija turės nusigyventi. Ar Patsai nebūtum grįžęs? Būtų gaila Kauno?

Institute šiais metais būsiu etatinis. Turėsiu 4 val. teorijos, 8 val. seminaro. Vadinas, bus tik norma. Tiesa, yra projektas mums normą sumažinti iki 6 val. savaitėje. Rodos, Šviet. Ministerijoje jis jau praėjęs. Tada jau nebus pavojaus likti ne etatiniu, nes 60 studentų vis sugraibysime. Biaurus daiktas, kad seminarams sudaryti reikia grupės 30 std. Gera, kad nėra antrojo instituto. Šiemet net V. D. universitete, kaip girdėti, būsias studentų badas. Visi eina į kariuomenę.

Kas Tavo pasaulyje gera? Gal kandidatuoji kur į direktorius? P. Orvidas³ jau Joniškio direktorius. Jam, tur būt, kas padėjo, ar jau praeina politiniai vėjai. Jis sąžiningas ir rūpestingas žmogus, bet „siauras“ visuomenininkas. Kitų žymesnių pakeitimų neteko laikraščiuose skaityti, šiaip iš kitur nieko nesužinau.

Klaipėdoje mokslo metus pradėjome 12 d. rugpiūčio. Aš visą šį mėnesį dirbau. Dabar norėčiau net kiek ir pasiilsėti. Reikia pagaliau kiek ir pasirošti pačiam. Džiaugiuosi, kad praktikos pamokų nereikės man vesti: jas tvarkys p. Budzinskas⁴, buvęs Plungės ir paskui Šiaulių mokytojų seminarijos mokytojas.

Parašyk, Petrai, savo dūšios naujienas. Man vis lieki draugas, kuriam aš galiu būti atviras. Šiaip labai nutylai spaudoje.

Mes sveiki laikomės. Podė⁵ auga greičiau, negu laukiame. Gailimės, kad mūsų neatlankei šią puikią vasarą. Teks užsukti kad ir žiemą. Širdingai ačiū už vaišes Sausiuose⁶. Kūma jau Kaune, jos adreso dar nežinome.

Linkėjimų p. p. Gailevičiams⁷, Butkui⁸, Viskantai⁹ ir kitiems.

A. Ašmantas.

P. S. Nusipirkau [rašomąją mašinėlę. Tau]¹⁰ pirmam ir rašau. Nenustebk dėl klai[dų.]

Tekstas iš mašinraščio (AA; gauta iš Stefos Navardaitienės).

¹ Tikriausiai Augustas Baldžius (1883–1952), Klaipėdos krašto politikos veikėjas, tuo metu – Klaipėdos direktorijos pirmininkas.

² Julija Žukauskaitė (1909–2002), mokytoja, po karo Vilniaus universiteto dėstytoja, docentė.

³ Tikriausiai Adolfas Orvydas (Orvidas) (1899–?), VDU Gamtos fakulteto absolventas, Ašmanto pažįstamas iš „Aušros“ mergaičių gimnazijos laikų.

⁴ Juozas Budzinskas (vėliau Budzinskis) (1903–1986), pedagogas, po karo – Vilniaus pedagoginio instituto lietuvių kalbos metodikos profesorius.

⁵ *Podė* (svet.) – žem. krikšto duktė. Petras Navardaitis buvo Ašmanto dukters krikšto tėvas.

⁶ Sausiiai (Endriejavo valsčius) – Petro Navardaičio tėviškė.

⁷ Gailevičiai – nenustatyta pažįstamų šeima Kaune.

⁸ Butkus – nenustatytas pažįstamas Kaune.

⁹ Edvardas Viskanta (1902–2002), pedagogas, redaktorius, vertėjas, pažįstamas dar iš Telšių gimnazijos laikų.

¹⁰ Defektuota laiško vieta.

20.

Klaipėda, 1936 m. gruodžio 14 d.

Mielas Petrai,

Dėkui už sveikinimus ir linkėjimus. Jaučiu, kad tokios kovos Pačiam išgyventi be galo nemalonus daiktas. Nusiminti ir visiškai nuliūsti nėra ko. Žmonės, daug daugiau suvarginti, vėl pakyla ir kuria, visai praeities neprisimindami. Iš to nuovargio pakilsi ir Tu, Petrai, ir vėl nusiblaivins Tavo gyvenimo dienos – grįši prie darbo stiprus ir giedras, kaip kad ir seniau būdavo. Su malonumu būsi laukiamas pas mus per Kalėdas keletą dienų pagyventi pasiilsėti. Atvažiuos ir kūma p. Agutė¹, ir podė bus jau užaugusi. Lauksime visi.

Petrai, turiu ir aš savo bėdų ir reikalų Kaune. Jei turėtum laiko ir tai nesudarytų Tau kokių nepatogumų, beveik visus galėtum atlikti. Svarbiausia – laikraščių užsakymas man ir namams. Štai jų sąrašas:

Liet. Enc[...] VI t., sumokėta 7,5 lit., lieka 24 lit. Tada laimiu.

Naujoji Romuva 1937 m. ----- " 20 lit. "

XX AMŽIUI 1936 m. " 12 lit. " 12 lit. 1937 m. veltui?

Su šiais norėčiau sąskaitas baigti. Tik būtinai norėčiau sumokėti už į namus [...] litanija:

Mūsų Rytojus 1937 m., Ūkininko Patarėjas 1937 m. 3. Mūsų laikraštis [...]. Šie siųstini šiuo adr.: A. Ašmantui, Andriejovas, Stasiulio namai. (Ten jie kveteros eina ir seniai tokiu adr. ima.)

4. Šv. Pranciškaus Varpelis – Ievai Ašmantienei. Adr. tas pats.
5. Misijos B. Ašmantaitei "
6. Moteris S. ir E. Ašmantaitėms "
7. Moteris O. Ašmantienei, Endriejovas, Tickinų k. (Brolio žm.)
8. Mūsų Laikraštis O. ir J. Kniūkštams "

Visus tuos šventus laikraščius galėsi užprenumeruoti, rodos, XX A. Taip bent aš darydavau. Kitus Pats surasi. Gali padaryti šiokių tokių pakeitimų, kur prasilenktum mano biudžeto 10 lit. ribose jų naudai. Šiaip turiu pats prisipažinti, kad nepažįstu dabartinių laikraščių, kaimui skiriamų. Nemėgčiau kaimui siųsti ir kokių „Dienų“ ar „Naujų Žodžių“. Broliams lyg nieko dar neužrašau, nes nepasitariau. Gal bus nevėlu ir po Kalėdų?

Iš mano laikraščių būtų dar daugiau, bet šįsyk trūksta kapitalo. Jei pats užsuksi į tas adm., gali priminti, kad siuntinėtų 1937 m.

1. Žodinį, 2. Vairą, 3. Tautos Mokyklą, 4. Lietuvos Mokyklą, kur š. m. 12 Nr. šandie mačiau ir Paties straipsnį. Bet tiems su skolomis man reikėtų apie 100 lit. su viršum. Tiesa, pasiteirauk p. Viskantos, ar mano straipsnį spausdins Vaire? Jis pavadintas „Mūsų bendrinės šnekamosios kalbos kūrimas“³. Jis nėra kokia studija, bet jei nespausdintų, būtų galima duoti Liet. ar Taut. Mokyklai. Pasiteirauk – lauksiu.

Tikrai nutilai Pats per daug. Tik dabar išgirdau balsą. Bet, rodos, šis straipsnelis jau seniau parašytas? Aš ir nebesuprantu Tautos M. Kodėl ji taip išdido? Aš pasiunčiau tuoj mažutį straipsnelį apie liet. kalbos programą, kai ji tik pasirodė, – neįdėjo. Vėliau skaičiau p. Kalniaus⁴ lyg man atsakymą. Kodėl kritikos bijoti? Juk ten tik projektas ir nėra kokia šventenybė? Pagaliau prašiau perduoti Liet. Mokyklai, jei jiems netiks. Nemačiau ir ten. Ar jis toks kiaulė būtų ir neperduotų? Jei patogų, prie progos pasiteirauk dėl jo likimo. Tave čia įgalioju.

Parašyk ar atvažiuok! Noriu apie Kauno redakcijos ir kitas machinacijas pasikalbėti.

Nieko negirdžiu ir apie mano įsteigtą Liet. k. ir literatūros mokytojų sąjungą. Gal ir ji jau pusiau ilsisi po tėvynės žemele?

Siunčiu Tau 100 lit. paštu. Jei kelių litų trūktų ir Tau nebūtų sunku, pridėk. Tiesa, įdedu ir dovanojamų knygų sąrašą. Jas paimk ar pasiųsdink [...] ⁵ [kaip] Tau patogiau.

Už tuos „kalėdukus“ dėkoju iš anksto. Mes laikomės dar visi sveiki. Darbo turiu daug. Trukdo dabar mane ir tie laikraščiai ir giminės, kuriems šio ar to trūksta. Žodžiu, tas pats, kas ir Pačiam. Štai susirgo br. Antanas – ir siunčiu 50 lit. Taip išsimėtai žmogus, kad net sau knygų ir laikraščių nebegali nusipirkti. Dar visokie trūkumai ir šeimoje. Vis dar neprasikuriame.

Iš visų mūsų, didžių ir mažų, širdingų Kalėdų sveikinimų. Lauksime.

Tavo A. Ašmantas.

Tekstas iš mašinraščio (AA; gauta iš Stefos Navardaitienės).

¹ Agutė, Aga (Agota) Kizevičiūtė-Rimienė buvo dukters Joalitos krikštamotė.

² Neįskaitoma; defektuotas tekstas.

³ Straipsnio tokia antraštė spaudoje neteko aptikti.

⁴ Alfonsas Kalnias (1907–1981), pedagogas, kalbininkas, redaktorius, tuo metu dirbo „Tautos mokyklos“ žurnale.

⁵ Defektuota teksto vieta.

21.

Klaipėda, 1938.IV.22.

Mielas Petrai!

Seniai laukiau Tavo laiško. Nežinau, katras iš mūsų kaltas dėl nutrūkusių ryšių. Per sunkiąsias kovo 17–19 dienas ir vėliau kelis kartus ėmiaus Tau rašyti, bet vėl kas man nutraukdavo. Aš tas dienas, o ypač naujo kabineto sudarymą skaudžiai išgyvenau. Neramus esu ir šandie. Tau, geriausiam draugui, kelias mintis pareikšiu, į kurias lygiai ir iš Paties lauksiu atsakymo.

Kad tie įvykiai atsitiko, rodo mūsų politikos siaurumą ir trumparegiškumą. Įsitraukiame kurią giesmelę ir traukiame, nors jos niekas neklauso ir niekam ji nėra naudinga. Be abejo, stambi diplomatinė klaida – suplakti dipl. santykius su Vilniaus klausimu. Atnaujinome santykius – atsisakėme ir nuo Vilniaus. Ši mintis taip giliai žmonėms įkalta į galvą, kad yra dar ir šandie netikėlių, kas viešai skelbiama. Be abejo, lenkai visada galės iš mūsų pasišaipyti per derybas.

Dar liūdniau, kad iš to mes tiek maža tepasimokėme. Visi laukė kabineto ne srovinio, kaip „L. A.“ bijojo, bet išėjo sroviškiausias ir be rimtų asmenybių, kuriomis galėtų tauta pasitikėti. Tas kabinetas toks sukiužęs, kad sunkiomis dienomis vėl neteksime vadų. Šis nu-jautimas tautą akmeniu slėgia. Aš iki šiol neatgyju ir dirbti negaliu. Kur mes nueisime, pasikliaudami tik bukapročiais pataikūnais, kurie neturi savo minčių ir nusistatymo? Liūdna man, Petrai, pažvelgus į ateitį. Teko girdėti iš rimtų ir idealistų tautininkų, kurie dabar nepersveria per 11 kateg., kad Antanas ima jau rimtai suvaikėti. Jokių pasiūlymų, sako, negalys svarstyti. Jei nepatinka, tuoj matęs tik blogą valią ir tautininkus apšaukiąs voldemarininkais. Vadinas, kada reikia ir blaivaus proto, mes jo kaskart neteksime. Dar prasčiau, kad jokių priemonių pakeisti tam blogiui mes neturime. Kur mes nueisime su tuo autoritetu? Duok, Dieve, kad mes greičiau nuo jo išsivaduotume be žalos sau ir savo tėvynei, o ypač mūsų nepriklausomybei. Gal per liūdni vaizdai, bet aš tokius išgyvenau. Parašyk plačiau savuosius įspūdžius.

Sakai, kad aš kai kada rašas. Aš daug rašau, bet daug ir į krepšį nueina. Neslepiu, kad aš simpatizuoju „N. R.“ ir jauniems „XX A.“. Aš vis dar vaikiškai užsikrečiu idealizmu ir jį noriu realiai išgyventi ir net gyvenime įvykdyti. To skaidraus idealizmo, rodos, daugiausia turi šie minėti žurnalai. Juk „XX A.“ stambesnieji dalykai iš Klaipėdos yra mano kūrinys. Tik kitiems nesakyk, kad ten A. Ložys, L. Žvaginis yra tas pats A † A. Pagaliau daug rašau „Vakarams“ [slapyvardžiais] A. Ringys, A. R. ir net A. A. ar A. Aš. Tiesa, dabar paaštrėjo cenzūra ir visi rašiniai eina į krepšį. Mat, esu tiek sujaudintas paskutiniais tarptautiniais įvykiais, kad kūrybinio mokslinio darbo vis negaliu dirbti. Iš kur „L. A.“ sužinojęs A. Buivydaitį? Tai buvo pirmas mano straipsnis¹ per kokius 2–3 metus. Antras, apie šeimų lietuviškumą žuvo krepšyje. Vargu ką berašysiu: girti neturiu ko, o minčių nepraleidžia. Noriu išsivaduoti iš tos depresijos ir dirbti rimčiau, bet nervai nebeišlaiko. Štai guli ant stalo studijos apie „Kūrybinį Putino pasaulį“ III korektūra. Tingiu ir ją skaityti. Būtų daugiau vertingų darbų, bet viską gadina politika, į kurią įsitraukiau. Juk esu „Visuomenės Sąjungos“ net C. V-dyboj.

Lankau skyrius ir kandidatuosiu į Krašto ir miesto seimelius. Et nepakeliui man su politika. Dirbu iš didelio pasiaukojimo tėvynės labui, kurio ji vis nesulaukia.

Įdedu įgaliojimą honorarui paimti iš „L. A.“. Reikalinga man gimimo metrika iš Kauno Kūrijos archyvo su Andrium Ašmantu, nes tokia vedybų metrika. Parašiau jiems laišką, bet malonėk užėiti ir Pats, nes gali reikėti 3 Lt. Honorarą sunaudok, jei bus, nupirkdamas „Arch. Philologicum“ VI t. ir (VII?), „Darbai ir dienos“ VII ir VIII? ir „Atheneum“ iš 1937/38 m., ypač kur prof. Ereto studija yra apie Rėzą. Kur nepažymėti tomai, tuos jau turiu.

Šeima laikos sveika ir linksma. Tik vargina „broliai“ ir vakarų kaimynas nerimastimi. Tiesa, iškyla sunkumų ir su tėviške Tickinuose. Gali tekti man ją paimti?! Sakyk, kaip čia pasielgti? Turiu aš daug brolių ir seserų, bet jais nepasitiki senas tėvas. Jie ir patys bijos imti ūkį, kad būsią daug išmokėjimo. Pelno iš jo ir aš tuo labiau nematau. Tik būtų proga broliams ir seserims geresnes dalis gauti ir vieta pinigams sukišti. Mes iš kaimo, gal ir turim grįžti į kaimą su savo kapitalu? Miestiečiai tegu miestu rūpinas. Pagaliau Europos neramumai gali ir mus kada grąžinti į tėvų šiaudinę pastogę? Reikėtų ją stiprinti ir sutvarkyti. Jei mus kas okupuotų, tai būtinai turėtume bent žemę išsaugoti. Ji lengviausiai išlaikyti. Patark man! Mano žmona nelabai linkusi. Kaip Pačiam su Sausiais? Jau galutinai? Man dabar kiek aktualesnė tėviškė, kad per jos žemę eis didysis Žemaičių plentas. Kaip Tu žiūri? Aš konkrečiai nieko neturiu.

Turėdamas laiko, visada užsuk į Klaipėdą. Būsi mūsų visada laukiamas svečias. Laiško lauksiu tuoj!

Gražiausių linkėjimų iš visų mūsų!

P. S. Už metriką, jau gautą, tuoj (?) sumokėk 2 Lt.! Tavo Andrius.

Tekstas iš autografo (AA; gauta iš Stefos Navardaitienės).

¹ Tikriausiai turimas galvoje 1934 m. vasario 27 d. „Lietuvos aide“ išspausdintas straipsnis „Prie mokyklų reformos“. Tuo pačiu slapyvardžiu 1934 m. birželio 7 d. „Lietuvos aide“ paskelbtas dar vienas straipsnis – „Mūsų mokyklos vieta“.

22.

Klaipėda. 1937 m. gegužės 19 d.

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Jaučiu, kad Tamstos sunkūs ir painūs darbai neduoda atsikvėpti, o smulkūs reikaliukai yra Jums didžiausias erzinimas ir lyg bergždžias trukdymas. Deja, aš tokiu reikaliuku esu priverstas kreiptis, nors gerai žinau, kad daug brangaus laiko Jums sutrukdysiu.

Po pernai nepasisekusio mano pasiryžimo vykti į Prancūziją susipažinti su mokyklomis ir kiek pramokti kalbos tikrai nejauku šiomet tuo pačiu reikalu į Jus kreiptis. Sekiau laikraščius, kaip organizuojamos ekskursijos į prancūzų kalbos kursus ir į pačią parodą¹ Ekskursijas į parodą, rodos, Prancūzų-Lietuvių Draugija perdavė organizuoti Turizmo sąjungai. Koks likimas prancūzų kalbos kursų Nancy ar kitame mieste, kur buvo numatyta, kad ir lietuviai dalyvaus, nežinau. Prancūzų kalba ir mokyklos man ir šiomet būtų svarbiausi tikslai, kurių dėlei aš vyksiu į Prancūziją. Parodos aplankymas bus tik priedas. Tokiu būdu dėtis į organizuojamas ekskursijas aš negaliu: nepasieksiu savo tikslo.

Šiuo laišku aš ir prašyčiau Tamstą informuoti mane apie prancūzų kalbos kursus, ar šiomet jie įvyks ir kokios sąlygos į juos patekti? Jei būtų uždari tik prancūzų kalbos mokytojams, aš į juos teisės lyg neturėčiau. Tad su malonumu norėčiau lankyti šiaip prie universitetų organizuojamus prancūzų kalbos ir literatūros kursus. Man svarbu pažinti prancūzų filologinis, literatūrinis ir šiaip kultūrinis pasaulis, kuriame mes, lietuviai, galėtume semtis medžiagos savo kultūrai. Anais metais buvo didžiausias kliuvinys – finansai. Šiomet spėjau aš pats kiek susitaupyti. Todėl jaučiu, kad jokių kliūčių nebebus. Lieka tik sutvarkyti dokumentus. Tad Tamsta gali drąsiai mane į parinktus kursus įrašyti – šiomet neapvilsiu.

Jei būtų kokių palengvinimų su vizomis ar kelione, maloniai prašau ir čia mane painformuoti.

Širdingai dėkoju už knygas. Mokaus pranc. kalbos šiemet toliau. Beveik jaučiu, kad didžių sunkumų nebus man klausyti paskaitų prancūziškai.

Gražiausių linkėjimų Tamstai ir visai mielai šeimai.

Jūsų A. Ašmantas.

Tekstas iš mašinraščio (AA). Autografai: adresatas (Raymond Scmittlein'ui) ir parašas.

¹ 1937 m. Paryžiuje buvo rengiama pasaulinė paroda.

Juozapui Žilvičiui¹

23.

Klaipėda, 1938 m. birž. 18 d.

Didžiai Gerbiamas Pone Inspektoriau,

Su didele širdgėla turiu Tamstai, Pone Inspektoriau, pranešti, kad Tamstos raštas, parašytas 1938 m. birželio mėn. 11 d. ir pažymėtas Nr. 751, man įteiktas tik šiandie (1938.VI.18) apie 10 val. Instituto Inspektoriaus kabinete, jam pačiam matant ir liudijant. Šis be galo nemalonus, matyt, mūsų Instituto raštinės apsileidimas (Kretingos pašto data: 1938.VI.11) skaudžiai įžeidė ne tik mane, kurio vardas kaip tik 20-tais metais nuskambėjo su pasišlykštėjimu mano pirmojoje mokykloje, bet ir Tamstą, kad buvo sukliudytas darbo sklandumas ir lauktas iškilmingumas.

Būdamas privertas pranešti Tamstai šią skaudžią ir nemalonią žinią, kartu iš savo pusės nuoširdžiai dėkoju Tamstai, Pone Inspektoriau, už kvietimą ir parodytą malonią garbę, kad buvote sutikęs leisti pasirodyti man toje pirmojoje savo mokykloje, kurią esu pradėjęs lankyti lygiai prieš dvidešimt[i] metų ir kurią esu baigęs 1919 m. pirmosios laidos absolventu išeidamas trijų skyrių kursą per tuos vienerius metus. Tokiu būdu man, nelankiusiam rusiškos mokyklos, tenka būti tos Endriejavo lietuviškos mokyklos pirmu auklėtiniu, pradėjusiu nuo pirmo skyriaus ir pirmu baigusiu jau lietuvišką universitetą.

Pranešdamas Tamstai, Pone Inspektoriau, šias žinias, reiškiu nuoširdžią padėką ir kartu atsiprašau už tuos nemalonumus, kuriuos patyrėte dėl šių įvykių.

Jus didžiai gerbiąs
Andrius Ašmantas,
Endriejavo lietuviškos mokyklos pirmos laidos auklėtinis
Klaipėda, Kanto g. 4a, 1938 m. birželio mėn. 18 d.

P. S. Apie tai pasistengsiu pranešti ir Endriejavo Mokyklos Vedėjui

Tekstas iš mašinraščio (AA).

¹ Juozapas Žilvitis, Panevėžio mokytojų seminarijos auklėtinis, pedagogas.

Endriejavo pradžios mokyklos vedėjui

24.

Klaipėda, 1938 m. birželio mėn. 18 d.

Gerbiamas Pone Vedėjau,

Su didele širdgėla turiu Tamstai pranešti apie tą be galo nemalonų įvykį, kurį Tamsta ir Endriejavo mokytojai išgyvenote š. m. birželio mėn. 15 dieną, o aš tepatyriau tik šiandie. Mat, tik šiandie (1938.VI.18) apie 10 val. teįteikė man mūsų Instituto raštinė I-mo rajono pradžios mokyklą p. Inspektoriaus raštą, kuriuo aš kviečiamas į Endriejavą įteikti IV-to skyriaus mokiniams baigimo pažymėjimus ir Švietimo Ministerijos dovanas. Šis p. Inspektoriaus raštas, lyg tyčia, sargo man įteiktas mūsų Inspektoriaus kabinete, jam pačiam tat matant ir liudijant.

Pranešdamas šio nemalonaus įvykio priežastis, kurios krypsta į mūsų Instituto raštinės apsileidimą (Inspektoriaus ir Kretingos pašto data – 1938.VI.11), iš savo pusės reiškiu Tamstai ir visiems Endriejavo mokytojams nuoširdžią padėką už stengimąsi parodyti man pagarbą toje mokykloje, kurią aš pradėjau lankyti

kaip tik lygiai prieš 20 metų – 1918 metų rudenį, kai ta mokykla buvo įsteigta tuoj po karo tarp pelenų krūvų. Šioji mokykla yra pirmoji mokykla, kurią aš pradėjau lankyti. Joje teko man per metus išlyginti naminio mokymo kursą ir pasiruošti egzaminams į gimnaziją. Tokiu būdu aš lyg būčiau Endriejavo lietuviškos mokyklos pirmos laido auklėtinis, išėjęs jau lietuvišką mokslą nuo pirmo skyriaus iki lietuviško universiteto baigimo. Gaila, kad toji pagarbos diena virto ne dėl Tamstos ir mano kaltės lyg mano vardo pažeminimu mano jaunučiuose drauguose, kurie varo tą patį darbą po 20 metų jau puikioje ir erdvioje savoje mokykloje. Be abejo, sunku Tamstai ir man panaikinti tą iš jaunučių širdžių pasišlykštėjimą, kurį jie tą dieną išgyveno. Jis liks jiems amžinas atsiminimas, kad štai vyresnieji jų draugai nuėjo puikumo, apsileidimo ir ištižimo keliais.

Apgailestaudamas šį įvykį, reiškiu malonią padėką ir nuoširdžią pagarbą, Tamstai, Pone Vedėjau, ir visiems Endriejavo mokytojams.

Jus didžiai gerbiąs A. Ašmantas.

P. S. Apie tą nemalonų įvykį pranešiau atskiru laišku ir Kretingos apskr. I-mo rajono pradžios mokyklų Inspektoriui.

A. A.

Tekstas iš mašinraščio (AA).

Viktorui Gailiui¹

25.

Didžiai Gerbiamas Pone Gubernatoriau

Jūsų paskyrimu toms aukštoms pareigoms, ir tokiu sunkiu momentu, džiaugiasi visa Lietuva, o ypatingai tie, kuriems esate tiesiogiai pažįstamas. Aš, turėjęs laimės pažinti abu mūsų tėvynės kraštus ir jų žmones, nuoširdžiai jungiuos prie bendro džiaugsmo, ir į Jūsų asmenį plaukia skaidrios mano viltys, kad šis sunkus darbas tikrai

Jums geriausiai iš visų mūsų tėvynės sūnų pasiseks, nes Jūs jungiate savyje Klaipėdos krašto likimo istoriją ir kartu gyviausiai jaučiate visos tautos dvasios pulsą ir jos likimą, kurios visos teka į mūsų Tautos Nepriklausomybę.

Tiesa, sunkumų daug turėsite. Teks derinti dviejų tautų darnų sugyvenimą, o kartais gal ir kūrybinį bendradarbiavimą. Vietos žmonės yra didžiai nusistatę ir prieš savo brolius, kurie ne tame krašte gimę. Šiuo metu ši nuotaika, dažnai dar pakurstoma ir iš pašalio, bus dar labiau padidėjusi. Aš savo pajūrio brolius supratau ir dabar suprantu, kad čia yra daug skaudžių vietų ir atsiminimų. Jie yra opūs. Tik gaila, kad tas noras būti savarankiškai, kiek man teko pastebėti, aitriai jaučiamas savo brolių atžvilgiu, bet dideliu nuolaidumu sutinkamas visai svetimos tautos ir net svetimos šalies žmogus, kurio tėvai niekada nėra kojos įkėlę į tą kraštą, kurio pasitikėjimu naudojasi anų žmonių būrys. Čia pajūrio lietuviai, jei turėtų jėgų visiškai pabusti, turėtų, anot Vydūno, skaidriai išlaisvėti visais atžvilgiais. Bet čia, gaila, brolis broliui nelygus savo tautinės sąmonės skaidrumu. Šie mūsų tautos skauduliai Jums dar geriau pažįstami. Tai Jūsų sunkaus ir nuoširdaus darbo sunkumai.

Pareiškęs tuos Jūs darbo kliuvinius, iš visos širdies linkiu, kad Apvaizda Jūsų darbus laimintų visos mūsų tautos labui ir kad niekada nestokotut fizinių ir dvasinių jėgų savo didiems pasiryžimams. Visa tauta su Jumis

Jūs didžiai gerbiąs
A. Ašmantas.

Kaunas, Vokiečių g. 67, 1938 m. gruodžio mėn. 14 d.

Tekstas iš mašinraščio (AA). Laiško gale autoriaus priedašas ranka, kad tai esantis sveikinimas paskirtajam Klaipėdos krašto gubernatoriui Viktorui Gailiui.

¹ Viktoras Gailius (1893–1956), valstybės ir visuomenės veikėjas. 1938 m. gruodžio 12 d. buvo paskirtas Klaipėdos krašto gubernatoriumi (MLE I 417–418).

26.

Kaunas, Hipodromo 13–2, 1939.VII. 2.

Mielosios sesutės,

Jūsų malonų laiškutį, jau antrą, vakar gavau. Dėkoju už abu širdingiausiai. Malonu būtų pradėtus pažinties ryšius paversti visuotinai naudingais. Man be galo džiugu, kad Jūs išsivežėte iš Lietuvos tą tėvynės ilgesį, kuris stiprina žmogų kiekviename žingsnyje, o ypačiai neleidžia užmiršti toje tėvynėje likusiųjų. Mes, kad ir maža tauta, esame daug laimingesni, turėdami kad ir mažą žemės sklypelį, kur gali būti amžina mūsų tautos Jeruzalė. Joje turi būti kuriamas amžinasis žodis, iš jos turi plisti lietuviškoji dvasia, gaubianti po savo sparnais visus, nors jie toliausiai būtų išblaškyti. Ir aš džiaugiuosi kūdikiškai, kad Jumyse įsikūnijo amžinai lietuviškoji dvasia. Ji skaidrins visą mūsų tolimosios Amerikos lietuviškąją padangę. Mūsų siaurutės tėvynės ribos bus Jūsų dėka permestos per siaubingąjį vandenyną. O kas žino, ar ne ten nusikels ir visa, kas lietuviškąją dvasią globia ir ugdo...

Tikiuos, kad Jūs sukėlėte tikrai tėvų tėvynės ilgesį savo sesutėms. Jos pajuto tą gaivumą, kurį Jūs atsivežėte iš savo tėvų senosios tėvynės. Aš suprantu begalinį ilgesį ir veržlumą ten, kur jų tėvų gimta. Suprantu tos jungties reikšmę mokslui, lietuviškumui ir mūsų tautos likimui. Gaila, kad visam šiam darbui nedidelės mano jėgos ir nevisada svarus žodis. Tačiau jau pirmosiomis dienomis po Jūsų išvažiavimo buvau nuėjęs į Švietimo Ministeriją ir tariaus su p. Ministru Dr. L. Bistru. Kalbėjau apie stipendijas ir mūsų laukiamus kursus. Visus projektus sutiko labai palankiai, net širdingai. Po to pasikalbėjimo atrodė, kad jokių kliūčių negali būti mūsų visiems planams. Kaip aš nušvitęs grįžau iš Ministerijos, bet įspūdziais pasidalinti neturėjau su kuo be Jūsų, kurių adreso nežinojau.

Kiekvienam darbui reikia pasirengimo. Tokio pasirengimo reikalingi ir mūsų planai. Man rodos, kad labai gera būtų, jei Jūsų ir kitų kongregacijos kreiptųsi oficialiai į Švietimo Ministrą dėl stipendijos

ir dėl kursų, nes mano žodžiai ir planai buvo jam didelė palyginti naujiena, kurios jis nežinojo. Štai ir tą laišką skubu rašyti tam, kad Jūsų sesutės dar spėtų net ir šiais mokslo metais atvykti ir pradėti darbą Jūsų vietoje. Aš tikiuos po oficialaus rašto, kuriame Jūs išdėstytute visus svarbiausius motyvus, kad vienuolynai atlieka vienintelį lietuviybės darbą, nebus sunku Jūsų kolegėms gauti stipendiją tuoj atvykus be oficialaus pranešimo apie sutikimą. Aš esu giliai įsitikinęs, kad viena būtinai gaus skiriamąją amerikiečiams stipendiją. Jei būtų kokių kliūčių, aš esu mielai pasiruošęs visada ten nueiti ir padėti bent tiek, kiek mano menkutės jėgos leis. Bent šiuo kartu, jei nebus kokios katastrofos mūsų tėvynėje, Europoje ar pasaulyje, jokių kliūčių nematau abiem mūsų gražiems planams, kuriuos taip širdingai sutiko ir Jūsų miela Motinėlė. Jai, nepažįstamai ir iš manęs nepažįstamo, širdingiausi mano linkėjimai, kad Jos jėgos niekada neišsibaigtų Dievo garbei ir mūsų Tėvynės naudai.

Džiaugiuos, kad aš ir mano šeima būsime įdėję mažą krislelį į Jūsų įspūdžių jūrą. To nesitikėjome. Gaila, kad šiuo kartu negalime ištesėti Jūsų ir Jūsų Motinėlės prašymo: dukrelės didesnės fotografijos neturime, o aš labai skubu su laišku. Tikiuos nepaskutinis mūsų laiškas. O kai atsiųsite savo įpėdines, norėčiau, kad Jūs joms kelius į mūsų namus nurodytute dar mieloje savo Amerikoje. Geriau ir lengviau bus joms čia įsigyventi, o mums bus džiugu išvysti geriausias Jūsų koleges, ir joms, kiek galėsime, padėsime. Pats, kaip žinote, esu dar Jums davęs žodį, kad bent kiek pramokęs angliškai tevyksiu į Ameriką – į Jūsų rengiamus lituanistikos kursus. Va, viena jau galėtų mane mokyti angliškai, jei tai būtų galima. Jai susidarytų šiokia tokia parama.

Dėl būsimų kursų mano jau sutikimą turite ir norėčiau jį ištesėti. Aš manau, kad Jūs galėtute ir Švietimo Ministrui nurodyti savo ne tik darbų programą, bet ir laukiamuosius lektorius. Tą Jūsų visai suprantamą norą, manau, jis visiškai patenkins. Tik jau vienas ir kitas darbas pradėtinas.

Siunčiu Jums iš žaliuojančių Lietuvos lankų gražiausius sveikinimus, o su jais tuos Tėvynės prisiminimus, kuriuos išsivežėte giliai savo širdyje paslėpusios. Tegu kursto jie Jums jėgas ir nušviečia

Jūsų nuotaiką ir tada, kai kalbėsime ir apie nepastovias priegaides ir šokinėjančius kirčius... Tuos linkėjimus priimkite mano ir visos mano šeimos vardu.

Jūs nuolat prisimindami, lauksime tolimesnių žinių.

A. Ašmantas

P. S. Deja, Jūsų klausimo lapelio laiške neradau. Ar jis nebus kartais Amerikoje visai neišskeliavęs? Jį gavęs, mielai į viską, jei galėsiu, atsakysiu ir paaiškinsiu. Laukiu.

Ašm.

Tekstas iš mašinraščio (AA). Laiško pradžioje autoriaus ranka parašyta, kad tai laiško nuorašas sesutėms vienuolėms Bonaventūrai ir Gabrielei Marrijai, J. C. Amerikoje. Apie šiuos vienuolių ir Ašmanto santykius išsamesnės informacijos nepavyko rasti.

Nenustatytam asmeniui

27.

Vilnius, Didžioji g. 17, b. 2, 1940.XI.

Mielas bičiuli,

Siunčiu Tamstai du lapelius apie Lietuvų Kalbos Draugijos (LKD) susirinkimą. Seniau, būdavo, dienraščiai skelbdavo mūsų draugijos visuotinius susirinkimus kronikose. Jei tai būtų galima ir dabar „Tarybų Lietuvos“ kronikoje paskelbti, būtume mes dėkingi. Tuo atveju, kas neesminga, išbrauktute.

Jei negalėtų būti jie kronikoj išspausdinti, tai bent vieną pra[šy]-tume skelbti visu tekstu, ir už tą skelbimą LKD atsilygintų. Paskelbti prašytume šią savaitę, o kronikinį įdėti š. m. lapkričio [...] d. Nr.

Siunčiu kartu gražiausius savo linkėjimus.

A. Ašmantas
LKD sekretorius

Tekstas iš autografo (MAB RS F. 63–6).

LTSR Valstybinei leidyklai

Kaune, Vytauto pr. 23

Atsiliepdamas į Jūsų „Tarybų Lietuvos“ 1940.XI.20 Nr. 43 skelbimą apie sudarymą plano leidinių, kurie 1941 m. galėtų būti išleisti, noriu ir aš kreiptis šiuo klausimu ir pasiūlymu.

Mano jau įpusėta knyga yra „Sakomojo žodžio kultūra“ ar tiesiog „Sakomasis žodis“. Į šią knygą turėtų būti sudėtos visos tos problemos, kurios kitur yra sprendžiamos ir atskiromis knygomis, būtent: garso fiziologija ir akustika, kalbinė dalis, kuri apspręstų tos kalbos tarimo normas, ir dailiojo bei ryškiojo skaitymo klausimus. Viskas būtų skirta praktikai, nors paremta paskutinių dienų tų klausimų sprendimais. Tokios knygos dar lietuvių kalba neturime. Tai būtų kaip S. Volkonskio „Vyrzitelnoe slovo“, Ceriožnikovo „Iskusstvennoe čtenie“, lenkų Br. Wiczorkie[w]cz... „Zarys nauki żywego slowo“, J. Tenner „Podręcznik sztuki czytania“..., vokiečių E. Drach „Sprecherziehung“, J. Forchhammer „Stimmbildung“...

Tas knygas suminėjau tik tam, kad būtų lengviau orientuotis, kokia ta mano įpusėta rašyti knyga galėtų būti. Čia, be abejo, teks lietuviškoje dirvoje daug ką nugalėti, ypač kalbos srityje. Tuo klausimu domiuos nuo 1934 m., o medžiagą renku jau nuo 1936 m. Tais klausimais teko skaityti atskirus kursus buv. Klaipėdos Pedagoginiame Institute ir Vilniaus universitete. Veikalas galutinai spaudai gali būti paruoštas 1941 m. vasario mėn. Jo dydis mūsų vadovėlinio formato 150–200 pusl.

Tikėdamasis, kad mano darbas bus įvertintas bent tiek, kad bus apsvarstytas ir išspręstas, su didžiu nuoširdumu lauksiu Jūsų sprendimo.

Andr. Ašmantas
Vilniaus universiteto lektorius

Vilnius, Didžioji g. 17, b. 2,
1940 m. lapkričio mėn. 25 d.

Tekstas iš mašinraščio (AA).

LTSR Valstybinei leidyklai

Kaune, Vytauto pr. 23

Atsiliepdami į Jūsų „Tarybų Lietuvoje“ 1940.XI.20 Nr. 43 skelbimą apie sudarymą plano leidinių, kurie 1941 m. galėtų būti išleisti, norime ir mes pranešti, kad mūsų rengiamas lietuvių lenkų kalbų žodynas jau nuo 1938 m. Pirmoji dalis – lenkiškai lietuviškoji – jau visai baigiama apdirbti gramatiškai, semantiškai ir frazeologiškai. Galutinai spaudai jau paruošta šios raidės, A, B, C, D ir E. Jos sudarytų nemažiau 5–6 lankus, nes viso žodyno bus apie 35–40 lankų.

Tas mūsų rengiamasis žodynas yra apdirbamas moksliai ir praktiškai pagal šių dienų žodynų naujausius tipus su visais gramatiniais ir vartosenos nurodymais. Jo tikslas – pasitarnauti abiejų tautų mokslo ir meno žmonėms ir būti naudingam įvairiausiai praktikai. Jo nėra iš dalies negali atstoti dabar pasirodę žodynėliai jau vien dėl savo medžiagos negausumo, nekalbant jau apie medžiagos sudorojimą.

Pranešdami apie tai, tikimės, kad šis neabejotinai reikalingas žodynas bus rimtai apsvarstytas ir jojo spausdinimas išspręstas taip, kad būtų paranku spaustuvėms ir patogų sudarytojams: pradėtas palengva spausdinti jau 1941 m.

[parašas]

.....
 Elena Šveikauskaitė,
 Vilniaus univ. lenkų k. lekt.

.....
 Andr. Ašmantas,
 Vilniaus univ. lietuvių k. lekt.

Vilnius, Didžioji g. 17, b. 2, 1940 m. lapkričio mėn. 26 d.

Tekstas iš mašinraščio (AA).

GYVENIMO APRAŠYMAI

I.

Curriculum vitae

Gimiau 1906 m. vasario 24 d. Žemaičių krašte, Kretingos apskr., Andriejavo (Endriejavo) v., Tickinų k., ūkininkų Ašmantų, Antano ir Onos Buivydaitytės, šeimos trečiuoju sūnum. Augau namie, dirbdamas vaiko pakeliamus darbus, kaip ir kiekvienas to krašto ūkininko sūnus.

Mokyklą ėmiau lankyti tik nuo 1918 m. rudens. Tą rudenį, tėvo kiek pamokytas, įstojau į Andriejavo miestelio pradinės mokyklos III-čią skyrių. 1919 m. pavasarį baigęs šį skyrių, rudenį jau įstojau į Rietavo gimnazijos pirmą klasę. 1925 m. pavasarį baigęs šios gimnazijos šešias klases, tų pačių metų rudenį nusikėliau į Telšių gimnazijos VII klasę. Per visą gimnazijos laiką, nors ir skurdžiai gyvenau, mokiausi gerai. 1927 m. pavasarį baigiau Telšių vysk. Valančiaus vardo valstybinę gimnaziją, išlaikydamas brandos egzaminus pirmuoju mokiniu. Tų pačių metų rudenį įstojau į Lietuvos Universitetą Kaune, kur ir dabar tebedirbu.

Universitete esu pasirinkęs 4 grupes: lyginamąjį kalbamokslį, lietuvių kalbą (pagrindinę grupę), lietuvių literatūrą ir pedagogiką. Pedagoginė grupė jau visai baigta. Klausyti privalomų dalykų bėra tik prūsų kalbos 2 val. Egzaminų išlaikiau 18.

Turėdamas mokytojo pašaukimą, visada ruošiausi juo likti. Todėl 1924 m. lankiau ir baigiau pedagoginius kursus Palangoje. Bet laimė telėmė tik šių metų pradžioj, sausio mėn. 15 d., patekti į mokyklą: nuo to laiko, Švietimo ministerio leistas, dėstau lietuvių kalbą ir literatūrą Simano Daukanto Mokytojų seminarijoj, iš kurios dabar išėjau dėl mažo ir nenormalaus atlyginimo. Be to, nuo šių mokslo metų pradžios dėstau lietuvių kalbą Aušros Mergaičių valstybinėje gimnazijoje, kur teturiu 8 pamokas. Taigi, man jau yra tekę dirbti beveik visi mokytojo darbai: mokyti, egzaminuoti ir auklėti, – buvau I ir IV kurso auklėtojas.

Andr. Ašmantas

Kaunas, 1930-V. D.-m. spalio mėn. (3 d.) 15 d.

Tekstas iš autografo (AA). Toks pat autografas (su nedideliais skirtumais) yra ir Lietuvos centriniame valstybės archyve (CVA F. 391, ap. 7, b. 204, lp. 19), tik jame 1930 m. rugpjūčio 30 d. data.

2.

[Trumpas gyvenimo aprašymas]

Gimiau 1906 m. vasario mėn. 24 d. žemaičių valstiečių Ašmantų, Antano ir Onos Buivydaitės, šeimoje penktuoju vaiku, iš kurių du mirė maži. Augti teko kaip kiekvienam kaimo vaikui: anksti, 6–7 metų, pradėjau su vyresniuoju broliu ganyti gyvulius, o vėliau, po 2–3 metų, tapau vienas atsakinguoju piemeniu. Tėvas buvo pats darbštus ir griežtas vaikams: menkas pražiopsojimas, menkutis gyvulių išibrovimas į jāvus baigdavosi diržu. Didysis karas nualino ūkį, išplėšė darbininkus, ir aš, būdamas 10–11 metų, o brolis, – 13–14 metų, tapome vyriausieji to ūkio darbininkai, nes tėvelis, iš darbo trūkės ir ilgai dar pasirgęs, dirbti visai negalėjo, o valgytojų skaičius didėjo kasmet, ir 1919 m. jau buvome su tėvais ir senute 12 žmonių, kol 1924 m. pasiekėme „tuzino“ – 13. Tokiu būdu nuo 11 metų teko sukti dalgį nuo ankstybo saulėtekio iki vėlybo vakaro per visą mielą savaitėlę. Tokiu būdu pasidariau darbininkas nepakeičiamas. Kai 1918 m. rudenį miestelyje atsiradė pradinė mokykla, tą dieną smarkai lijo, ir tėvas mane išleido vieną į mokyklą. Norą mokytis turėjau begalinį, psichologiškai nesuprantamą man iki šių dienų. Buvau tėvo pamokytas skaityti, rašyti ir skaičiuoti ir, nors į mokykląėjau tik žiemos metu, baigiau labai gerai 3 skyrius. Rudenį su ašaromis išsiprašiau į gimnaziją Rietave. Visako stigo po karo, ir aš nuo pirmos klasės padėdau draugams, o 1924 m. mirus motinai ir man nėjus į kunigus, visa parama sustojo. Pats mokiau kitus ir mokiaus visur pirmuoju mokiniu. Gimnazijos baigti, į VII ir VIII kl., nuvažiuoju į Telšius, kur 1927 m. baigiau taip pat pirmuoju mokiniu. Studijoms per vasarą užsidirbau 250 Lt. ir jų turėjau užtekti iki Kalėdų, kai mane vienas draugas pietumis sušėlpė už pamokas. Badavau, kol pamokų susiradau. 1933 m. baigiau univ. [...]¹

[Be datos]²

Tekstas iš autografo (CVA F. 391, ap. 1, b. 174, lp. 11)

¹ Teksto tęsinio nėra.

² Rašyta apie 1936 m., plg. CVA esančią jo asmens bylą, kurioje registruoti Klaipėdos pedagoginio instituto duomenys.

3.

Curriculum vitae.

Nuorašas.

Gimiau 1906 m. vasario mėn. 24 d. žemaičių ūkininkų Onos (Buivydaitės) ir Antano Ašmantų šeimoje, Tickinų k., Andriejavo v., Kretingos apskr. Augau, kaip ir visi ūkininko vaikai. Tik anksti iš tėvo išmokau „žemaitiškai“ skaityti, rašyti ir kiek skaičiuoti. Mokyklą pradėjau lankyti tik 1918 m. Andriejavo miestelyje, išsyk jau pakliūdamas į III-čią skyrių. Žiemą palankęs pradžios mokyklą, kitą jau rudenį įstojau į tada buvusią Rietavo gimnazijos I-mą klasę. Rietave baigęs 1925 m. šešias (VI) klases, rudenį nuvažiauvau į Telšių gimnaziją, kurią 1927 m. pavasarį baigiau pirmu mokiniu. Tą pat rudenį stojau į universitetą Kaune, pasirinkdamas studijuoti lietuvių kalbą, literatūrą ir pedagogiką. Universiteto baigimo diplomą gavau 1933 m.

Pedagoginį darbą, dėstydamas lietuvių kalbą ir literatūrą, pradėjau 1930 m. sausio 15 d. Simano Daukanto mokytojų seminarijoje. Šią seminariją palaipsniui naikinant, tą pačių metų rudenį jau pradėjau dirbti ir „Aušros“ mergaičių gimnazijoje. Visai pasitraukiau iš seminarijos tik spalio mėn. 10 d. „Aušros“ mergaičių gimnazijoje susidarius pamokų skaičiui, kelias pamokas paimant nuo 1930 m. lapkričio 1 d. Kauno Jėzuitų gimnazijoje, kurioje teįdirbau tik 1930/1931 mokslo metus, o nuo 1931 m. rudens dirbu tik „Aušros“ mergaičių gimnazijoje. Nuo 1934 mokslo metų pradžios sukeičia vietomis mane su p. Skardžiuviene – ir aš pakliūnu į „Aušros“ berniukų gimnaziją, kurioje teįdirbau tik iki 1935 m. spalio mėn. 15 d. Tą dieną p. Švietimo Ministeris savo įsakymu paskiria mane Respublikos Klaipėdos Pedagoginio Instituto lektoriu, o ten ir šandien tebedirbu.

Tiesa, nuo 1935 m. spalio mėn. 16 d. savo prašymu dirbau kartu ir Vytauto Didžiojo gimnazijoje, eidamas studijų patarėjo pareigas. Iš jos pasitraukiau taip pat savo prašymu š. m. rugpjūčio mėn. 31 d.

Esu vedęs (1933) ir auginamies dukrele.

pas. A. Ašmantas

Klaipėda, 1936 m. rugsėjo mėn. 9 d.

P. S. Spauldoje dirbu nuo 1928 m., rašydamas daugiausia pedagoginiais, metodiniais ar kultūriniais klausimais.

A. Aš.

Klaipėda, 1936 m. rugsėjo mėn. 11 d.

Tekstas iš nuorašo, patvirtinto Klaipėdos prekybos instituto rektoriaus (CVA F. 391, ap. 1, b. 174, lp. 25).

4.

Curriculum vitae

Esu Žemaičių krašto sūnus. Gimiau 1906 m. vasario mėn. 4 d. (sen. st.) Kretingos apskr., Endriejavo (Andriejavo) valsč., Tickinų kaime iš tėvo Antano Ašmanto ir motinos Onos Buivydaitės-Ašmantienės. Augau, kaip ir visi to krašto kaimo vaikai: nesykį gaudamas žymiai sunkesnę darbą, negu leidžia metai. Mat, buvau iš vyresniųjų trečias. Į mokslą palinkimą pajutau anksti. 6–7 metų, beveik nė kieno nemokomas, išmokau skaityti iš vyresniojo brolio ir sesers. Per karą, jau tėvo pamokomas, išmokau žemaitiškai skaityti, rašyti ir kiek aritmetikos. Nors abu tėvai buvo ūkininkai, bet jau buvo šimtmetinė tradicija berniukus išmokyti skaityti ir rašyti. Tėvo giminės vyrų eilėje nežinomas beraštis. Taip tėvo parengtas, 1918 metų rudenį įstojau į Endriejavo miestelio pradžios mokyklą, kuri buvo tik atidaryta. Mane priėmė net į trečią skyrių. Tik metus čia pasimokęs, 1919 metų rudenį išlaikiau į pirmą tuomet vadinamos Rietavo gimnazijos klasę. Rietave teko mokytis šešerius metus. Mokytis sekė gerai, nes troškė troškau mokytis. Trejetukų nemačiau metiniuose pažymiuose per visą mokslo laiką.

1924 metais miršta motina. Nors kieta tėvo priežiūra buvo visada, bet čia prasivėrė tikras vargas: 10 vaikų, o aš – iš vyresniųjų. Leisti mane į mokyklą dvejopas sunkumas: netekti darbininko ir ūkį apkrauti „nereikalingomis“ išlaidomis. Laimei, aš buvau įpratęs į privačias pamokas nuo trečios klasės. Nuo šio momento, ypač nėjus į kunigus, teko pasitikėti tik savo jėgomis, nes motinos mirtis

sukrėtė ir ūkį. Taip baigęs Rietave 1925 m. šešias klases, rudenop nuvažiauvau į Telšius, kur įstojau į septintą klasę. Čia dveji metai tokio pat darbo ir vargo, kol 1927 m. pavasarį baigiau gimnaziją pirmuoju mokiniu.

Vasarą privačios pamokos – rudenį Kaunas ir universitetas su 250 litų. Nepažįstamas miestas ir darbo sąlygos. Nors išsyk pradėtas kietas gyvenimas, bet po poros mėnesių ir per savaitę vieni pietūs reatas daiktas. Pamokų nėra. Pakišo, rodos, p. Talmantas parašyti prancūzų kalbos vadovėlj. Buvęs tada Vairas rados leidėjas. „Vadovėlis“ iš duotų pavyzdžių sukompiliuotas. Nedrąsu pasirašyti pavardę, nes visi žino, koks aš menkas „prancūzas“. Ir ten tuoj antraštėje atsirado A. Buivydaitis. (Mat motinos tėvas Buivydas.)

Pagaliau įsitraukiu į darbą ir randu privačių pamokų. Kitų metų vasarą gaunu net tarnybą Vyresniojo Notaro įstaigoje. Tarnyba ir privačios pamokos duoda man per vasarą kelis šimtukus santaupų. Rudenį prasidėjus paskaitoms, metu tarnybą. Tuoj per vienerius metus 10 egzaminų, pasirašytų gerai ir labai gerai. Gaunu universiteto stipendiją. Darbas eina gana sklandžiai. Tik, mano nelaimei, kyla kartu „garsas“. Ir aš kviečiamas nuo 1930 metų pradžios į Simano Daukanto Mokytojų seminariją mokytoju. Niekada nesvajojau taip greit tapti mokytoju. Bėgu patarimo pas dekaną prof. V. Krėvę. Griežtas jo patarimas mane padaro 1930 m. sausio mėn. 15 dieną mokytoju. Nuo čia jau mokytojas ir studentas. Darbo per akis. Susilpsta nervai. Bet dirbu. Matyt, dirbu daugiau mokyklai, nei universitetui. Po to pusmečio darbo pavasarį ir vasarą gaunu pakvietimą į įvairias Kauno gimnazijas ir mokytojų seminarias – net į penkias vietas. Mat, ši seminarija buvo jau palaipsniui naikinama. Rudenį, tų pačių metų, nueinu mokytoju į Kauno Aušros Mergaičių gimnaziją. Joje atsitiktinai pasilikus dar vienam mokytojui, gaunu nedaug pamokų. Nuo lapkričio mėn. 1 dienos pradedu dirbti ir Kauno Jėzuitų gimnazijoje. 1931 metų rudenį sustoju dirbti tik vienoje Aušros Mergaičių gimnazijoje. Joje išdirbu iki 1934 m. rugpjūčio mėn. 1 d. Nuo tos dienos Švietimo Ministerija, sukeisdama mane su p. Skardžiuviene, nukelia į Aušros Berniukų gimnaziją. Joje išdirbu vos metus su keliais mėnesiais.

1935 m. spalio mėn. 16 dieną Švietimo Ministerijos paskiriamas Klaipėdos Pedagoginio Instituto lektoriumi. Besikuriančiame Institute darbo dar mažai. Gretimais dirbu ir Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje, eidamas studijų patarėjo pareigas. Po metų iš gimnazijos 1936 m. rugsėjo mėn. 1 d. pasitraukiu. Kiek vėliau, tą patį rudenį, mane pakviečia Prekybos Institutas lietuvių kalbos dėstyti. Tokiu būdu dirbau abiejuose Institutuose iki šių metų rugsėjo mėn. 1 dienos. Dabar, Švietimo Ministro įsakymu atkeltas, dirbu Kauno VI-tojoje gimnazijoje.

Ankstybas pedagoginis darbas kiek sukliudė studijas. Universitetą tebaigiau tik 1933 metais.

Institutų darbas leido man kiek labiau atsidėti laisvoms savarankiškomis studijoms. Čia gimė „Kūrybinis Putino pasaulis“, sakomojo žodžio kultūros keli straipsniai ir „Jaunius – gramatikas“. 1937 m. vasarą buvau specialiai nuvažiavęs savo lėšomis į Prancūziją sakomojo žodžio studijų reikalais. Tačiau darbas naujose įstaigose, kur dar nėra tradicijų, ir šiaip per trumpas laikas neleido atsidėti rimtesniam darbui ir studijoms. Be to, Klaipėdoje labai daug teko, beveik prievarta, dirbti spaudoje: Vakaruose, Lietuvos Keleivyje, Jūroje ir Pajūryje. Jiems parašiau per tuos trejus metus netoli šimto straipsnių.

Institutuose teko keisti mokslo programą. Mano rūpesčiu įvesta dabar visiems studentams kalbos technika, bendrinės kalbos istorija ir fonetika su morfologija, vaikų literatūra ir penkto semestro studentams, kurie lieka dirbti Klaipėdos krašte, Klaipėdos krašto tarmės, kurioms medžiagą teko pačiam pasirinkti žmonėse ir ją apdirbti.

Tiesa, anksti pradėjau bendradarbiauti spaudoje. Pradėjau rašinėti nuo pirmųjų studentavimo dienų kultūriniais, pedagoginiais, kalbiniais ir literatūriniais klausimais. Tik Klaipėdoje teko nukrypti į visuomeninius ir politinius klausimus, po kurių straipsniais pasirašydavau ir ne pavarde: A. Ringys, A. Vidmantas, A. Buivydas ir inicialais. Rašinėjau ir Kauno laikraščiams bei žurnalams: Vairui, Tautos Mokyklai, Lietuvos Mokyklai, XX amžiui ir Lietuvos Aidui. Neužmiršau ir Gimtosios Kalbos. Tokių straipsnių straipsnelių, kurie mane gerokai ir išblaškydavo, bus apie pusantro šimto.

Dirbau ir organizacijose. Jų skaičius nedidelis. Po universiteto baigimo tebedirbau ir tebedirbu tik Lietuvių Kalbos Draugijoje, kurios buvau ir steigėjų būryje, Šaulių Sąjungoje ir Lietuvių Kalbos ir Literatūros Mokytojų Sąjungoje, kurios esu sumanytojas ir steigėjas.

[parašas]

P. S. 1933 m. vedžiau Oną Kizevičiūtę, kilusią nuo Prienų. 1935 m. susilaukėme šeimos – Julijos-Joalitos, gimusios tų metų gegužės mėn. 1 d.

Tekstas iš mašinraščio (AA). Tas pats tekstas su parengėjo Aldono Pupkio komentarais dar paskelbtas leidiniuose: Santara, 1996, nr. 24, p. 83–87; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra, 2005, p. 184–187.

*ANDRIAUS AŠMANTO
BIBLIOGRAFIJA*

1925

1. [Ateitininkų gyvenimo kronika] : [Apie Rietavo ateitininkų veiklą] // Ateitis. – 1925, nr. 1/2, p. 50. – Parašas: A. Ašmontas.

1928

2. Kowno Polen!? // Rytas. – 1928, birž. 25.
3. Laiškas redakcijai // Mūsų Vilniaus žinios. – 1928, geg. 3.
4. Pirmoji Telšių diecezijos „Pavasario“ sąjungos regiono konferencija Telšiuose 1927 m. gruodžio 29 d. // Žemaičių prietelius. – 1928, saus. 15. – Parašas: A. A.
5. Pritaikykime didelio žmogaus mintis sau // Žemaičių prietelius. – 1928, vas. 5. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 293–294.
6. Svarbiu klausimu // Žemaičių prietelius. – 1928, liep. 13. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 294–296.
7. Vis dėlto vienybė – galybė (Blaivybės reikalu) // Rytas. – 1928, kovo 17.
8. Žemaičių blaivininkų kongreso belaukiant // Rytas. – 1928, birž. 20.

1929

9. Priesagos -inis, -iškas ir -ingas. – Rankraštis, 1929 (?), 14 p.
10. Priesagos -iškas ir -inis žemaičių tarmėje. – Rankraštis, 1929 (?), 11 lp.
11. [Recenzija]. – Rec. kn.: Senn A. Kleine litauische Sprachlehre. Kaunas, 1929 // Lietuvos aidas, 1929, lapkr. 26.

1930

12. A.† A. Prof. Jonas Jablonskis // Lietuvos mokykla. – 1930, nr. 2,

p. 78–89. – Portr., bibliogr. – Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 21–24.

Literatūra: Piročkinas A. J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas. – Vilnius, 1978, p. 252, 253.

13. Ligi šiol neatitaisoma klaida // Rytas. – 1930, rugpj. 23. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 297–301.; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 22–25.
14. M. Daukšos I-os ir II-os linksniuotės daiktavardžių kirčiavimas. – Rankraštis, 1930, 12 lp.
15. Priesagos -inis, -iškas (-is, -ė), -ingas. – Rankraštis, 1930 (?), 13 lp.
16. Žmonės džiaugiasi // Lietuvos aidas. – 1930, vas. 8. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 296–297.

1931

17. Vis dar „Aušros“ laikai // Rytas. – 1931, rugpj. 14. – Parašas: A. A. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 25–26.

1932

18. [Recenzija]. – Rec. kn.: Ambrazevičius J., Grinius J., Vaičiulaitis A. Visuotinės literatūros istorija. II d. Kaunas, 1932 // Lietuvos aidas. – 1932, rugs. 21.

1933

19. Mūsų mokyklos vieta // Lietuvos aidas. – 1933, birž. 7. – Parašas: A. Buivydaitis. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 27–29.

20. Prie mokyklų reformos // Lietuvos aidas. – 1933, vas. 27. – Pa-

rašas: A. Buivydaitis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 301–303.

21. Priesagos *-ini-s (-inė)*, *-iška-s (-iška)* mūsų bendrinėje kalboje nuo „Auzros“ laikų. – Rankraštis, 1933, 79 lp. // A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 120–162.

Literatūra: Kniūkšta P. Priesagos *-inis* būdvardžiai. – Vilnius, 1976, p. 4.

22. Tikru keliu // Lietuvos aidas. – 1933, birž. 26. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 303–305.

1934

23. A. a. J. Lindė-Dobilas Juodkrantėje // Lietuvos aidas. – 1934, gruod. 11. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 41–42.

24. Ar užtenka laikraščių mūsų kaimui? // Rytas. – 1934, gruod. 15. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 308–310.

25. Dėl rašybos projektų // Lietuvos aidas. – 1934, kovo 1. – Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 25–28; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 19–23.

Literatūra: Labokas J. // Gimtoji kalba. – 1934, šas. 3/4, p. 59–60.

26. Kame tos priežastys (Joniko „Kalbinio auklėjimo skurdui“) // Rytas. – 1934, liep. 20. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 305–308; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 29–31.

27. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai organizuojasi // Gimtoji kalba. – 1934, šas. 5/8, p. 94–95. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 37–38.

28. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų sąjunga // Tautos mokykla. – 1934, nr. 23, p. 449–450.

29. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų sąjungos įstatai. – Rankraštis, 1934, 12 p. + 13 p. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 117–122.

30. Mokyklų reforma ir lietuvių kalba // Rytas. – 1934, rugs. 2. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 316–321; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 52–56.

Literatūra: Labokas J. // Gimtoji kalba. – 1934, šas. 8/12, p. 123.

31. Mokyklų tinklas // Rytas. – 1934, lapkr. 9. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 38–41.
32. Mokytojų kursai Juodkrantėje (ištraukos). – Rankraštis, 1934, 7 p. // Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 34–36.
33. Po mokytojų kursų Juodkrantėje // Rytas. – 1934, rugs. 10. – Parašas: Kursų dalyvis. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 32–34.

1935

34. Dalykinė sistema mokytojų organizacijose // Lietuvos aidas. – 1935, sausio 2. – Parašas: A. Buivydaitis.
35. Dar naujas žingsnis švietime // Lietuvos aidas. – 1934, birž. 28.
36. Etatai mokyklose ir pamokų paskirstymas // Rytas. – 1935, geg. 22. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 47–49.
- Literatūra: Kirminaitis A. Reformuojamos mokyklos reikalu // Rytas. – 1935, geg. 31.
37. Gyvas Valančius ir mokytojuose! Iš Žemaitijos LMS kongreso Varniuose // Tautos mokykla. – 1935, nr. 13/14, p. 321–322.
38. Iš pirmųjų lituanistikos mokytojų s-gos darbų // Lietuvos aidas. – 1935, bal. 15. – Be parašo. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 313.
39. Kokio Lietuvos Mokslų Instituto mums reikėtų? // Tautos mokykla. – 1935, nr. 8, p. 168–170.
- Literatūra: Skardžius P. Koks mums iš tikrųjų mokslo institutas reikalingas // Tautos mokykla. – 1935, nr. 9, p. 193–194.

40. Metodiniai dalykai mokyklose ir universitete // Vairas. – 1935, nr. 3, p. 358–359. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 321–324.
41. Mokyklos rėmai ir jos dvasia // Lietuvos aidas. – 1935, saus. 28. – Parašas: Bd. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 310–312.
42. Mokytojų mokslinimas // Rytas. – 1935, birž. 27. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 50–52.
43. Mokytojų pažangumo reikalu // Rytas. – 1935, bal. 2. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: Lietuvos mokykla. – 1935, nr. 3, p. 212–214; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 42–45.
44. Mokslo metus pradedant // Rytas. – 1935, rugs. 2. – Parašas: L. Žvaginis.
45. Racionalizuotinas mokyklų tinklas // Lietuvos aidas. – 1935, geg. 10. – Tas pats: Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 45–47.
46. [Recenzija]. – Rec. kn.: Dovydėnas L. Ieškau gyvenimo draugo. Kaunas, 1934 // Gimtoji kalba. – 1935, sąs. 1/2, p. 30–31.
47. [Recenzija]. – Rec. kn.: Malinauskas I., Talmantas J. Lietuvių kalbos gramatika pratimais: II-tram, III-čiam, IV-tam ir V ir VI pradžios mokyklos skyriui (ir paskutinės dvi knygelės I ir II gimnazijos klasei). Kaunas, 1931–1934 // Tautos mokykla. – 1935, nr. 10, p. 238–239. – [Santrauka]. Kurį lietuvių kalbos vadovėlį rinktis pradžios mokyklai? // XX amžius. – 1936, rugpj. 26; Tautos mokykla. – 1936, nr. 18, p. 441.
48. XIV-tas šiaurės kraštų mokyklų kongresas. Jame šiomet kaip svečiai dalyvavo ir Lietuvos atstovas // Rytas. – 1935, rugpj. 20.

49. Ar reikia Klaipėdai dviejų pedagoginių institutų? // Vakarai. – 1936, geg. 20. – Parašas: A. Ringys.
50. Bendrinės šnekamosios kalbos fonetika. – Rankraštis, 1936 (?), 24 lp. // A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 193–212.
51. Branginkime savo kalbą ir ugdykime tautinę kultūrą. A. Ašmanto paskaita Klaipėdos radiofone (spalių 26 d.) // Lietuvos keleivis. – 1936, lapkr. 1.
52. Dienraščių problema // Vakarai. – 1936, spalio 15. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 361–364.
53. Dvi kultūros // Vakarai. – 1936, bal. 21. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 324–326.
54. Gerbkime savo kalbą // Vakarai. – 1936, spalio 29. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 32–35.
55. Intelektinis pavargimas // Vakarai. – 1936, gruod. 31. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 379–383.
56. Iš Klaipėdos teatro gyvenimo // XX amžius. – 1936, lapkr. 10. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 368–369.
57. Įžanga į bendrinės šnekamosios kalbos fonetiką. – Rankraštis, 1936 (?), 33 lp. // A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 163–192.
58. Jau netoli Klaipėdos „Viltis“ // XX amžius. – 1936, gruod. 15. – Parašas: L. Žvaginis.
59. [Jaunoji karta Klaipėdoje] // XX amžius. – 1936, rugpj. 21. – Parašas: J. Žvaginis.

60. Jūra – auklėjimo veiksnys mokykloje // Jūra. – 1936, nr. 5, p. 15. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 330–332.
61. Jūra ir žemynas // Jūra. – 1936, nr. 8, p. 3–4. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 351–355.
62. Kaip sutvarkyti didžiausias šventes, kad visi galėtų dalyvauti // Vakarai. – 1936, bal. 18. – Parašas: Dalyvis.
63. Kalbos mokslas ir indoeuropiečių kalbų šeima. – Rankraštis, 1936 (?), 31 lp.
64. Kalbos [lietuvių kalbos programa] // Prekybos institutas Klaipėdoje. Studijų santvarka ir programa. – Klaipėda, 1936, p. 51–52.
65. Kalbų lygybė // Vakarai. – 1936, bal. 26. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 326–328.
66. Kalėdų mintys // Vakarai. – 1936, gruod. 25. – Parašas: A. R. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 375–376.
67. Kas ta lietuvių kalba? // Vakarai. – 1936, rugpj. 18. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 25–29.
68. Keistas miesto policijos rūpestis // Vakarai. – 1936, lapkr. 1. – Parašas: A. R. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 367–368.
69. Keistenybės mokykloje // Vakarai. – 1936, liepos 25. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 346–348.
70. Kelionės ir darbo planas. – Mašinraštis, 1936, 2 p. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 104–105.
71. Kelios pastabos dėl pedagoginių institutų // Vairas. – 1936, nr. 4, p. 443–444.

72. Knygininkams ir leidėjams // Vakarai. – 1936, rugs. 11.
73. Knygos platinimas // Vakarai. – 1936, birž. 30. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, 335–337.
74. Krašto spauda // Vakarai. – 1936, gruod. 12. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 372–374.
75. Kur kultūra? // Vakarai. – 1936, gruod. 30. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 376–379.
76. Laikas galvoti apie Lituanistikos institutą. – Rec. kn.: Skardžius P. Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas. Teorija su praktiniais pavyzdžiais. Kaunas, 1936 // Vakarai. – 1936, rugs. 5. – Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 31–33; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 29–31.
77. Mokyklų atostogos // Vakarai. – 1936, liepos 18. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 337–340.
78. Mokyklų tinklas // Vakarai. – 1936, rugs. 17. – Parašas: A. Ringys.
79. Mokslo metus pradedant // Vakarai. – 1936, rugpj. 13. – Parašas: A. Ringys.
80. Moterų auklėjimas Lietuvoje // Vakarai. – 1936, liepos 30.
81. Mums tėvai tik lietuviškas knygas paliko. Kuršių Neringa laukia antrojo Rėzos // Vakarai. – 1936, liepos 21. – Parašas: Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 340–342.
82. Nauja dvasia mokykloje // Vakarai. – 1936, rugpj. 12. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 56–58.
83. Pradžios ir vidurinių mokyklų įstatymas // Vakarai. – 1936, rugpj. 6. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 348–351.

84. Pro antrąjį šieną į Rusnę // Pajūris. – 1936, nr. 8/9, p. 160–161.
85. Profesinis susipratimas // Vakarai. – 1936, geg. 12. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 328–330.
86. Sąjungos keliai // Vakarai. – 1936, lapkr. 21. – Parašas: A. R-ys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 370–372.
87. Susirūpinkime miesto ateitimi // Vakarai. – 1936, rugs. 22. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 359–361.
88. Tarp jūrų marių // XX amžius. – 1936, liepos 22. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 343–345.
89. Tautinė savigarba // Vakarai. – 1936, rugs. 12. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 355–358.
90. Tėvai ir vaikai // Vakarai. – 1936, liepos 10. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 313–316.
91. Tikruoju keliu // Vakarai. – 1936, birž. 12. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 332–335.
92. Vaikų darželiai Neringoje // Vakarai. – 1936, liepos 22. – Parašas: A. A.
93. Vaikų teatras ir kalba // Vakarai. – 1936, kovo 25. – Be parašo. – Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 28–30; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1966, p. 23–25.
94. Valstybinis Klaipėdos teatras pradėjo šeštuosius metus „Priskėlimu“ // XX amžius. – 1936, spalio 20. – Parašas: L. Žvagnis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1966, p. 364–366.
95. Vardai ir pavardės // Vakarai. – 1936, gruod. 24. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 35–37.

96. Visų rūpestis // Vakarai. – 1936, rugs. 13. – Parašas: A. R. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 358–359.

97. Žodžių daryba. – Rankraštis, 1936, 19 lp.

1937

98. Argi nėra žmonių? Įspūdžiai miesto magistratė pasikalbėjus // Vakarai. – 1937, vas. 11. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 397–399.

99. Ar ne tiesa? Dar dėl nemokšumo ar blogos valios miesto įstaigose // Vakarai. – 1937, birž. 14. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 424–426.

100. Balsas iš provincijos // Naujoji romuva. – 1937, nr. 50, p. 963.

101. Brandos atestatas Klaipėdos krašte (1937.XI.20.) // XX amžius. – 1937, lapkr. 23. – Parašas: L. Žv. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 438–440.

102. Darbininkai eina kultūros keliu // Vakarai. – 1937, gruod. 3. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 440–442.

103. Dėdė Skrudžas Klaipėdoje // XX amžius. – 1937, gruod. 22. – Parašas: L. Ž.

104. Didžioji gėda Klaipėdoje // Vakarai. – 1937, geg. 26. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 419–420.

105. Institutams darbą pradedant // Vakarai. – 1937, rugs. 24. – Parašas: A. R. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 433–435.

106. Įvadas į literatūros paskaitas. – Rankraštis, 1937 (?), 25 p. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 124–143.

107. Į 1937 metus // Vakarai. – 1937, sausio 1. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 383–385.
108. Kada numesime vergo žymę nuo vardų ir pavardžių // Vakarai. – 1937, lapkr. 10.
109. Kaip minėtinos didžiosios sukaktuvės // Vakarai. – 1937, gruod. 30. – Parašas: A. Aš.
110. Kam pūsti prieš vėją // Lietuvos keleivis. – 1937, spalio 10. – Parašas: A. Vidmantas.
111. Keliai ir kultūra // Vakarai. – 1937, birž. 25. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 429–431.
112. Kelią sakomajam žodžiui // Naujoji romuva. – 1937, nr. 8, p. 178–179.
Literatūra: [Apžvalga]. Kelią sakomajam žodžiui! // Lietuvos mokykla. – 1937, nr. 3, p. 241–242.
113. Kinta Žemaičių žemė... // XX amžius. – 1937, birž. 24. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 426–429.
114. Klaipėdoj per ankšta (Vargai dėl butų Klaipėdoje) // XX amžius. – 1937, sausio 28. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 393–395.
115. Klaipėdos pedagoginio instituto lietuvių kalbos programa I-am kursui (2 savaitinės valandos). – Mašinraštis, 1937, 2 lp. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 108–109.
116. Klaipėdos pedagoginio instituto literatūros programa II-am kursui (2 savaitinės valandos). – Mašinraštis, 1937, 1 lp. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 110.
117. Kuo prisidėjo Mažoji Lietuva prie mūsų bendrinės kalbos kūrimo. – Mašinraštis, 1937 (?), 4 lp. // Iš lietuvių kalbos kultūros

- istorijos. – Vilnius, 1988, p. 36–40; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 39–43.
118. Kuo stiprėjame? // Vakarai. – 1937, vas. 6. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 395–397.
119. Kūrybinis Putino pasaulis // Pedagoginis metraštis. T. 1. – Klaipėda, 1937, p. 181–213. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 143–177.
120. Lietuvių kalba įstaigose // Vakarai. – 1937, vas. 4. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 37–39.
121. Lietuvių kalba Klaipėdos krašte // Gimtoji kalba. – 1937, sąs. 3, p. 41–43.
Literatūra: Fraenkel E. // Indogermanische Jahrbuch. Bd. 23. 1939, p. 416.
122. Lietuviybė Klaipėdos krašto kapinėse // Vakarai. – 1937, birž. 2.
123. Mažosios Lietuvos tautosakos likimas // Vakarai. – 1937, kovo 5. – Be parašo. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 404–406.
124. Mėlynosios vasaros Neringoj. Gintaro pajūris nori susipažinti su vasarotojais iš visos Lietuvos // XX amžius. – 1937, birž. 12. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 420–423.
125. Mokykimės savose mokyklose // Vakarai. – 1937, rugpj. 24. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 61–62.
126. Mokytojai ir įstatymas. – Rankraštis, 1937 (?), 2 lp. – Parašas: L. Žvaginis.
127. Nuo ekonominių prie kultūrinių reikalų Klaipėdoje // XX amžius. – 1937, bal. 1. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 406–408.

128. Pajūrio kova // Vakarai. – 1937, kovo 1. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 399–402.
129. Po gastrolių // XX amžius. – 1937, geg. 20. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 414–415.
130. Prie Liudo Nezabitauskio kapo // Vakarai. – 1937, rugs. 1.
131. [Priesagos *-inis* būdvardžių reikšmės]. – Rankraštis, 1937 (?), 5 p.
132. [Recenzija]. – Rec. kn.: Putinas. Keliai ir kryžkeliai. Kaunas, 1936 // Vakarai. – 1937, sausio 6. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 385–387.
133. Sakomojo žodžio kultūra // Vakarai. – 1937, geg. 18. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: Gimtoji kalba. – 1937, sąs. 4, p. 57–59; Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 33–36; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 44–47.
Literatūra: Fraenkel E. // Indogermanische Jahrbuch. Bd. 23, 1939. p. 414.
134. Spauda ir kultūra // Vakarai. – 1937, sausio 13. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996 p. 388–390.
135. Spauda krašte // Vakarai. – 1937, lapkr. 5. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 437–438.
136. Svetimos kalbos ir kultūra. Negalima mokyti vaiką svetimos kalbos, kol jis neišmoko tinkamai savosios // Vakarai. – 1937, bal. 5. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 408–412; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 58–61.
137. Tariamoms kliūtys // Vakarai. – 1937, sausio 17. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 391–393.

138. Tauta ir mokytojai // Vakarai. – 1937, vas. 13. – Parašas: A. Ringys.
139. Tautinio auklėjimo reikalu // Vakarai. – 1937, rugpj. 30. – Parašas: A. Ringys.
140. Tautos šventė – tautos praeities ir ateities kryžkelė. Vieša paskaita 1937.XI.8. [Vytauto Didžiojo gimnazijoje]. – Mašinraštis, 3 lp.
141. Turizmas ir pažintys // Vakarai. – 1937, rugs. 20. – Parašas: A. Š. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 431–433.
142. Valstybė ir valdininkai // Vakarai. – 1937, kovo 5. – Parašas: A. R. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 402–404.
143. Valst. opera ir baletas Klaipėdoje // XX amžius. – 1937, geg. 14. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 412–414.
144. Viena tauta – viena valstybė // Vakarai. – 1937, spalio 14. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 435–436.
145. Žavingoji Neringa // Vakarai. – 1937, geg. 24. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 416–418.
146. Žodžių daryba. – Rankraštis, 1937, 19 lp.

1938

147. Akademinės kultūros // Vakarai. – 1938, kovo 8. – Parašas: A. Ringys.
148. Aktualūs Klaipėdos krašto rūpesčiai. Mūsų specialaus bendr. Klaipėdoje // XX amžius. – 1938, geg. 11. – Parašas: A. Ložys.
149. Auklėjimas // Lietuvos keleivis. – 1938, birž. 26. – Parašas: A. Vidmantas.

150. Autobusų susisieikimas // Vakarai. – 1938, liep. 9. – Parašas: A. Ringys.
151. Bendra praeitis. Lietuvių tautos dalys niekuomet nebuvo dvasiniai perskirtos // Vakarai. – 1938, liep. 7. – Be parašo.
152. Darbas // Vakarai. – 1938, birž. 9. – Parašas: A. Ringys.
153. Dar dėl pasų // Vakarai. – 1938, rugs. 20. – Parašas: A. R.
154. Dar prie „Slogučių“ // XX amžius. – 1938, bal. 5. – Parašas: L. Žvaginis.
155. Daugiau darbo // Vakarai. – 1938, bal. 29. – Parašas: A. Ringys.
156. Eikime prie to, kad ūkininkai išeitų aukštąjį mokslą // Lietuvos aidas. – 1938, geg. 6. – Parašas: A. Buivydaitis.
157. Ir dvasine linkme! // Vakarai. – 1938, vas. 10. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 442–444.
158. Jaunius – gramatikas (1848–1908–1938) // Židinys. – 1938, nr. 10, p. 369–378. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 48–59.
159. Kam tarnauja Klaipėdos magistratas // XX amžius. – 1938, kovo 17. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 456–458.
160. Karo stovį panaikinus pajūryje // XX amžius. – 1938, lapkr. 4. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1996, p. 486–489.
161. Kelias į kaimą // Vakarai. – 1938, rugpj. 4. – Parašas: A. Ašm.
162. Klaipėdos įvykių kalba // XX amžius. – 1938, liep. 12. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 468–471.
163. Klaipėdos visuomenė. Lietuvių ir vokiečių susiartinimo ir bendradarbiavimo galimūmai ir tautinis apsisprendimas //

- XX amžius. – 1938, vas. 23. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 447–449.
164. Kliūtys, kurias patys statome. Lietuvos kraštų suartėjimas // XX amžius. – 1938, bal. 4. – Parašas: A. Ložys.
165. Kodėl nemėgstame Kaune namų darželių ir sodelių? // Lietuvos aidas. – 1938, spalio 17. – Parašas: A. Buivydaitis.
166. Kova dėl pajūrio žmogaus // XX amžius. – 1938, gruod. 10. – Parašas: A. Ložys.
167. Kultūros ginklai prieš vakarų vėjus. Mūsų spec. bendradarbio Klaipėdoje // XX amžius. – 1938, bal. 22. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 464–466.
168. Kur magistratūra veda miestą? // XX amžius. – 1938, kovo 3. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 453–456.
169. Laukiame lietuviškos metrikos // Lietuvos aidas. – 1938, bal. 2. – Parašas: A. Buivydaitis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 461–463.
170. Lietuvišką knygą Vakarams! // Vakarai. – 1938, kovo 1. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 452–453.
171. Mažasis karžygys Klaipėdos teatro scenoje // XX amžius. – 1938, vas. 22. – Parašas: L. Ž.
172. Mokyklų tinklas // Vakarai. – 1938, geg. 18. – Parašas: A. Ašm.
173. Mokyklų tinklo klausimu // Lietuvos aidas. – 1938, birž. 10. – Parašas: A. Buivydaitis.
174. Mokinių pirmenybės // Vakarai. – 1938, geg. 27. – Parašas: A. R. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 62–64.
175. Mūsų šeimų problema // Vakarai. – 1938, bal. 23. – Parašas: A. Ringys.

176. Nauju keliu į pajūrį // XX amžius. – 1938, gruod. 29. – Parašas: A. Ložys.
177. Nuotrupos apie Kauną. Sociali miesto statyba // Lietuvos aidas. – 1938, rugs. 21. – Parašas: A. Buivydas.
178. Pašlijus tvarkai pajūry // XX amžius. – 1938, gruod. 1. – Parašas: A. Ložys. Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 492–494.
179. Pavojus Klaipėdoj. Gerbiamoji redakcija // XX amžius. – 1938, liep. 5. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 467–468.
180. Po Kauno operos ir baleto gastrolių Klaipėdoje // XX amžius. – 1938, geg. 19. – Parašas: L. Žvaginis.
181. Po vasaros atostogų // Vakarai. – 1938, rugpj. 9. – Parašas: A. Ringys.
182. Profesinis auklėjimas // Vakarai. – 1938, liep. 15. – Parašas: A. Ringys.
183. Realus ir psichologinis kelias į pajūrį. Klaipėdos krašto reikalai // XX amžius. – 1938, lapkr. 8. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 489–492.
184. Sakomojo žodžio kultūra mokykloje // Tautos mokykla. – 1938, nr. 18, p. 421–425. – Parašas: A. Ašmantas; nr. 19, p. 443–447. – Parašas: A. Ašmantas. – Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 40–59; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 60–81.
185. Senajame Rietave. Senąsias metrikas pavarčius // Vakarai. – 1938, rugpj. 30.
186. Stiprinkime visuomeninę veiklą // Vakarai. – 1938, birž. 21. – Parašas: A. Buivydas.
187. Susirūpinkime mokyklomis // Vakarai. – 1938, liep. 1. – Parašas: A. Ašm.

188. Sveikatingumas // Vakarai. – 1938, birž. 11. – Parašas: A. R.
189. Šiometinės Šeštinės // Vakarai. – 1938, geg. 25. – Parašas: A. R.
190. Tautybė ir politika // Vakarai. – 1938, rugs. 3. – Parašas: A. Ašm. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 480–483.
191. Tautinė kristalizacija // Vakarai. – 1938, vas. 26. – Parašas: A. Aš. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 449–452.
192. Tautos blaivumas // Vakarai. – 1938, geg. 2. – Parašas: A. Aš.
193. Tautos švietimas // Vakarai. – 1938, rugs. 2. – Parašas: A. Ašm.-Ringys.
194. Tautų kelias // Lietuvos keleivis. – 1938, liep. 7. – Parašas: A. Vidmantas.
195. Teisė ir pareiga // Vakarai. – 1938, rugpj. 24. – Parašas: A. Ringys.
196. Ties pajūrio problemomis. Laiškas iš Klaipėdos // XX amžius. – 1938, liep. 26. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 471–473.
197. Ties pajūrio problemomis (2). Inteligentinių jėgų paskirstymas. Tautinė kristalizacija. Vieningas lietuvių frontas. Valdininkų atranka ir jų atlyginimas // XX amžius. – 1938, rugpj. 19. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. – Rinktiniai raštai. – Vilnius, p. 473–476.
198. Ties pajūrio problemomis (3). Barikados suartėjimui. Amatininkų ir rangovų reikalai. Savivaldybių įstatymas. Teismo kompetencija. Un-tas pajūryje // XX amžius. – 1938, rugpj. 24. – Parašas: A. Ložys.
199. Ties pajūrio problemomis. Klaipėdoje reikia dviejų gimnazijų. Klaipėda nori operos ir aukštosios mokyklos. Kurlink kreiptini lituanistų darbai // XX amžius. – 1938, rugs. 26. – Parašas: A. Ložys.

200. Ties pajūrio problemomis (Penktas laiškas iš Klaipėdos) // XX amžius. – 1938, spalio 22. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 483–486.
201. Ūgdykime vieningumą // Vakarai. – 1938, kovo 25. – Parašas: A. Ringys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 458–461.
202. Ūkinis ir dvasinis perversmas Žemaičiuose // Vakarai. – 1938, liep. 29. – Parašas: A. Buivydas. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 477–480.
203. 1938/39 m. m. lietuvių kalbos, istorijos, prancūzų kalbos ir darbelių pirmenybių nuostatai. – Mašinraštis, 1938, 2 lp. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 105–107.
204. 20 metų // Vakarai. – 1938, vas. 15. – Be parašo. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 445–446.

1939

205. Akcentologijos užrašai. – Rankraštis, 1939, 60 lp. // A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 213–259.
206. Atlyginimo teisingumas ir racionalumas // XX amžius. – 1939, rugpj. 2. – Parašas: L. Žvaginis.
207. Bicka J., Tumosas F. 50 gražiausių Mažosios Lietuvos padavimų / Kalbos redaktorius A. Ašmantas. – Lauksargiai, 1939.
Literatūra: Lazauskas J. Rec. kn.: J. Bicka ir F. Tumosas. 50 gražiausių Mažosios Lietuvos padavimų. Lauksargiai, 1939, 155 psl. // Tautos mokykla. – 1939, nr. 13, p. 314.
208. Dažnesnės sakinių klaidos : [Radijo paskaitos tekstas]. – Mašinraštis, 1939, 7 lp. // Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 69–75; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 87–93.
209. Kalbos turtinimas. – Mašinraštis, 1939 (?), 5 p. // Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1996, p. 64–69.

210. Lietuviškoji tartis ir svetimos įtakos // Tautos mokykla. – 1939, nr. 11, p. 239–241. Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 59–64; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 81–87.
Literatūra: [Apžvalga] // Gimtoji kalba. – 1939, sąs. 7, p. 111.
211. Lietuvių kalbos dėstymo metodika. – Rankraštis, 1939, 51 p. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005 p. 70–102.
212. Mokytojų autoritetui bręsti sąlygos // XX amžius. – 1939, sausio 12. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 65–66.
213. Nuoširdumas yra kultūros pagrindas. Kultūros pažangos spartumas priklauso nuo žmogaus // Lietuvos aidas. – 1939, sausio 2. – Parašas: A. Buivydaitis.
214. Pamiřštas tautos vėžys // XX amžius. – 1939, liep. 10. – Parašas: A. Lobys¹.
215. Pertvarkant valdininkų atlyginimo lentelę // XX amžius. – 1939, vas. 7. – Parašas: L. Žvaginis.
216. Profesinis auklėjimas // XX amžius. – 1939, gruod. 29. – Parašas: L. Žvaginis.
217. Sugyvenimo keliu // XX amžius. – 1939, sausio 27. – Parašas: A. Ložys. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 497–499.
218. Visi mums brangūs. Dėl grįžtančiųjų prie tautos kamieno // Lietuvos aidas. – 1939, sausio 3. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 494–497.

1940

219. Bendrinės lietuvių kalbos programa / P. Jonikas (?), A. Ašmantas. – Mašinraštis, 1940, 7 lp. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 111–117.

¹ Dėl šio slapyvardžio žr. Redakcines pastabas (p. 225).

220. Iš romantiškosios į mokslinę kalbotyrą Lietuvoje // Lietuvių katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai. 1939. T. 3. – Kaunas, 1940, p. 219–233. – Tas pats: – [Atspaudas]. – Kaunas, 1940. – 16 p.; Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 57–89; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 93–112.
Literatūra: Piročkinas A. Nefilosofiški pasvarstymai dėl Jono Basanavičiaus romantizmo // Mokslo Lietuva. – 2005, vas. 23.
221. Mokyklų tinklas. Spragos mokyklų paskirstyme Lietuvoje // XX amžius. – 1940, sausio 10. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 66–68.
222. Mūsų kultūros baras rytuose // Lietuvos mokykla. – 1940, nr. 1, p. 45–50.
223. Mūsų mokslo ir kultūros stabdžiai // XX amžius. – 1940, kovo 26. – Parašas: L. Žvaginis. – Tas pats: A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 499–500.
224. [Recenzija]. – Rec. kn.: Jonikas P. Pagramančio tarmė. Kaunas, 1939 // Židinys. – 1940, nr. 1, p. 136–139.
224. Vaizdinė tartis. – Rankraštis, 1940–1941, p. 1–80 [I šas.] + 81–128 p. // A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 260–292 [I šas.]

1941

225. Dainavimas ir mūsų bendrinės šnekamosios kalbos kultūra // Gimtoji kalba. – 1941, šas. 1/3, p. 34–39. – Tas pats: Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 90–96; A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 112–119.

1988

226. Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos: Andriaus Ašmantų darbai bendrinės kalbos ir jos kultūros istorijoje / Sudarė A. Pupkis. – Vilnius: [VU], 1988. – 101 p.

Literatūra: Pikčilingis J. Gražintas iš užmaršties // Literatūra ir menas. – 1988, liepos 2; [Apžvalga] // Mūsų kalba. – 1988, nr. 6, p. 24.

1996

227. Rinktiniai raštai / Sudarė A. Pupkis; red. kol.: R. Buidovienė, I. Mataitytė, A. Pupkis (vyr. red.), R. Urnėžiūtė. – Vilnius: Pradai, 1996. – 505 p.

Literatūra: Kaniušienė Ž. Smarkaus lietuvių, doro žmogaus, idealisto palikimas. – Iliustr. // Diena. – 1996, vas. 27; Stirbytė A. Kalbininkas, dešimtmečius laukęs dėmesio // Lietuvos rytas. – 1996, vas. 29; Sabaliauskas A. To žmogaus užmiršti negalima. – Portr. // Gimtasis kraštas. – 1996, kovo 12; Voverienė O. Andrius Ašmantas – tautinės mokyklos teoretikas ir vienas iš pradininkų. – Iliustr. // Lietuvos aidas. – 2006, kovo 14; Vitkienė D. Dovana primins. – Iliustr. // Žemaitis (Plungė, Rietavas). – 1996, bal. 10; Daujotytė N. Naujos knygos // Gimtasis žodis. – 1996, nr. 6, p. 45–46; Sabaliauskas A. Iš užmiršties iškeltas. – Iliustr. // Metai. – 1996, nr. 11/12, p. 175–176; Klimas A. Kalbininko Andriaus Ašmanto raštai // Draugas (JAV). – 1997, spalio 25.

2005

228. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra / Sudarė A. Pupkis. – Vilnius: Trys žvaigždutės, 2005. – 200 p.

Literatūra: Žeimantas V. Andrius Ašmantas: tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Iliustr. // Lietuvos aidas. – 2006, sausio 28; taip pat žr. Nr. 281, 282, 284, 290, 291, 295.

LITERATŪRA APIE ANDRIŲ AŠMANTĄ

229. Ateitininkų gyvenimo kronika: [apie A. Ašmanto veiklą Rietavo kuopoje] // Ateitis. – 1923, nr. 10, p. 503.
230. Šerkšnas S. Lietuvos mokytojo teismas // Lietuvos mokykla. – 1932, nr. 5, p. 103–104.
231. Lietuvos švietimo kronika. Iš Juodkrantės: [Juodkrantės lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų kursų seniūno A. Ašmanto padėka] // Tautos mokykla. – 1934, nr. 19, p. 371.
232. KKMD Pagėgių skyriaus susirinkimas: [Apie A. Ašmanto skaitytą paskaitą] // Tautos mokykla. – 1936, nr. 19, p. 468.
233. Saulytis A. Ped-iame institute. Ką dirbo P. I. studentai korporantai iki šių metų // Vakarai. – 1937, sausio 28.
234. Iš Klaipėdos iškeliamas lekt. A. Ašmantas // Vakarai. – 1938, rugpj. 25. – Tas pats: Lietuvos keleivis. – 1938, rugpj. 27; XX amžius. – 1938, rugpj. 27.
235. Naujas Kauno VI gimnazijos mokytojas // XX amžius. – 1938, rugpj. 30.
236. Iš Pedagoginio instituto: [Apie A. Ašmanto iškėlimą iš Klaipėdos] // Studentų dienos. – 1938, rugs. 1.
237. Dienos žinios: [Apie A. Ašmanto skaitytą pranešimą] // XX amžius. – 1939, vas. 7.
238. Lazauskas J. Kalba ir balsas: [Apie A. Ašmanto šnekamosios kalbos mokymą] // Lietuvos žinios. – 1940, sausio 20.
239. Lazauskas J. Laisvoji tribūna // Mokykla ir gyvenimas. – 1940, nr. 3, p. 102–104.
240. Lazauskas J. Dėl fonetikos ir diktijos // Lietuvos žinios. – 1940, bal. 17. – Tas pats: Gimtoji kalba. – 1996, nr. 3, p. 19–20.
241. Jonikas P. Andrius Ašmantas. – Portr. // Vilniaus balsas. – 1941, geg. 21.

242. Ašmantas Andrius // Bibliografijos žinios. – 1941, nr. 3/5, p. 96. – Be parašo.
243. Vaidelys J. Kalbininką Andrių Ašmantą atsimenant // Žemaičių žemė. – 1942, vas. 28.
244. Ašmantas Andrius // Lietuvių enciklopedija. – Bostonas, 1953, t. 1, p. 591, 596.
245. Ašmantas Andrius // Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1966, t. 1, p. 104.
246. Jonikas P. Lietuvių kalbos tyrinėjimai // Lietuvių enciklopedija. – Bostonas, 1968, t. 15, p. 591, 593.
247. Daračiūtė B. Kalbininkas Andrius Ašmantas / Vilniaus universitetas. SMD Lietuvių kalbos būrelis. – Rankraštis, 1969, 41 p.
248. Daračiūtė B. Kalbininkas Andrius Ašmantas // XXII studentų mokslinės konferencijos pranešimų tezės. Filologija ir istorija. – Vilnius, 1970, p. 4–5.
249. Kuzmickis Z. Mano bendravimas su Andriumi Ašmantu // Mūsų kalba. – 1971, nr. 2, p. 38–39. – Tas pats: Z. Kuzmickis. Tikėjęs gimtuoju žodžiu. Iš kūrybinio palikimo. – Kaunas, 1991, p. 239–240; A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 188–189.
250. Ašmantas Andrius // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius, 1976, t. 1, p. 405.
251. Pupkis A. Vasario 24 d. sukako 70 metų, kai gimė kalbininkas Andrius Ašmantas. – Portr. // Literatūra ir menas. – 1976, kovo 6.
252. Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija iki 1940 m. – Vilnius, 1979, p. 206.
253. Pupkis A. To žmogaus užmiršti negalima. – Portr. // Mokslas ir gyvenimas. – 1981, nr. 5, p. 26–27.

254. Ašmantas Andrius / Sabaliauskas A. // Tarybų Lietuvos enciklopedija. – Vilnius, 1985, t. 1, p. 115.
255. Rūta Alė. Klaipėdos Pedagoginis institutas. Atmintini žmonės // Draugas (JAV). – 1986, liepos 5.
256. Andriaus Ašmanto lingvistinių darbų bibliografija / Sudarė A. Pupkis // Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 97–100.
257. Literatūra apie A. Ašmantą / Sudarė A. Pupkis // Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 100.
258. Pupkis A. [Andrius Ašmantas ir jo veikla] // Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos. – Vilnius, 1988, p. 8–18.
259. Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. T. 5: Bendrinės kalbos iškilimas. – Vilnius, 1992, p. 322–323.
260. Pupkis A. Vienos labdaros istorija // Respublika. – 1993, rugs. 14.
261. Matusevičiūtė O. Amžinas Lietuvos vainikas. Istorinė dviejų dalių apysaka. – Vilnius, 1994, p. 425.
262. Savickas J. Cholerinka // Diena. – 1995, liepos 28.
263. Šimukauskaitė R. Vienas likimas // Gyvenimas (Prienai). – 1996, kovo 9.
264. Andriaus Ašmanto devyniasdešimtmetis. – Portr. // Gimtoji kalba. – 1996, nr. 3, p. 19.
265. Lenkaitytė-Akelienė I. Mano atsiminimai apie A. Ašmantą // Gimtoji kalba. – 1996, nr. 3, p. 20–21. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 189–190.
266. Pluoštelis duomenų Andriaus Ašmanto biografijai. / Parengė A. Pupkis. – Portr. // Santara. – 1996, nr. 24, p. 83–87. – Tas pats: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 184–187.

267. Pupkis A. Andrius Ašmantas – kalbininkas, pedagogas, publicistas // A. Ašmantas. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1996, p. 6–18. – Tas pats: A. Pupkis. Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai. – Vilnius, 2010, p. 217–230.
268. Sakalauskas T. Regėjimų naktis. – Vilnius, 1996, p. 122.
269. Kanišauskaitė R. Andriaus Ašmanto lingvistinė ir pedagoginė veikla. Magistro darbas. – Mašinraštis. – Vilnius: VU, 1996. – 95 p.
270. Ašmantas Andrius / A. S[abaliauskas]. – Portr. // Lietuvių kalbos enciklopedija. – Vilnius, 1999, p. 43–43.
Tas pats. – 2-asis patiksl. ir papild. leid. – 2008, p. 40.
271. Raguotienė G. Knygotyros dėstymas Lietuvos valstybės universitetuose ir Vaclovo Biržiškos vaidmuo // Knygotyra. 36. Vilnius, 2000, p. 32.
272. Valinčienė N. Pedagogas ir mokslininkas iš Tickinų kaimo. – Iliustr. // Banga (Klaipėda). – 2001, vas. 17.
273. Skliutauskas J. Vokietis, kuris sapnuoja lietuviškai: [apie A. Franckaitį ir jo mokytoją A. Ašmantą] // Lietuvos rytas. – 2001, spalio 26.
274. Raguotienė G. Lietuvių vaikų lektūra 1918–1940. – Vilnius, 2001, p. 74.
275. Ašmantas Andrius / Sabaliauskas A. // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2002, t. 2, p. 112.
276. Matulaitienė S. Pluoštelis Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų sąjungos istorijos // Gimtoji kalba. – 2003, nr. 9, p. 26–30.
277. Dobrovolskis B. Iš praeities ataidintys švietimo rūpesčiai // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius, 2005, p. 16–20. – Tas pats: Santara. – 2006, nr. 47, p. 46–51.
278. Pupkis A. Andrius Ašmantas – pedagogas ir mokslininkas. – Iliustr. // A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. –

- Vilnius, 2005, p. 10–15. – Tas pats: A. Pupkis. Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai. – Vilnius, 2010, p. 231–238.
279. Pupkis A. Kalbos kultūros studijos. – Vilnius, 2005, p. 394.
280. Litvinienė I. „Visų ryškiausia tautos žymė yra kalba“. – Portr. // Žemaitis (Plungė, Rietavas). – 2006, vas. 14.
281. Dvilinskaitė D. Pačiame jėgų žydėjime. – Iliustr. // Gyvenimas (Prienai). – 2006, vas. 25.
282. Voverienė O. Andrius Ašmantas – tautinės mokyklos teoretikas ir vienas iš pradininkų. – Iliustr. // Lietuvos aidas. – 2006, kovo 14.
283. Zaborskaitė V. Primirštas lituanistikos šviesulys. Į mūsų kultūrinę sąmonę sugrįžta ne vienu atžvilgiu reikšmingas žmogus – Andrius Ašmantas. – Iliustr. // Lietuvos žinios. – 2006, kovo 14.
284. Baužys P. Žiupsnelis jo minčių. – Portr. // Naujas Rytas (Raseiniai). – 2006, kovo 15.
285. Vareikienė A. Andrius Ašmantas – Žemaičių krašto sūnus. – Iliustr. // Banga (Klaipėda). – 2006, kovo 25.
286. Kanišauskaitė R. Andriaus Ašmanto kalbotyros darbai // Gimtoji kalba. – 2006, nr. 3, p. 5–7.
287. Kronika: Lietuvių kalbos draugijoje: [apie Andrių Ašmantą ir jo 100-ųjų gimimo metinių minėjimą] / Parengė R. Urnėžiūtė // Gimtoji kalba. – 2006, nr. 3, p. 28–29.
288. Pupkis A. Andrius Ašmantas ir mokykla. – Iliustr. // Gimtasis žodis. – 2006, nr. 3, p. 20–23. – Tas pats: A. Pupkis. Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai. – Vilnius, 2010, p. 239–243.
289. Šidlauskas M. Andriaus Ašmanto kultūrinio sąmoningumo pamokos. – Portr. // Gimtoji kalba. – 2006, nr. 3, p. 3–5.
290. Andrius Ašmantas // <http://biblioteka.vdu.lt/asmanto-CV.htm>

291. Paškevičiūtė-Kundrotienė E. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Portr. // Tautininkų žinios. – 2006, kovas-balandis.
292. Stunguryš S. Mokslininko ir pedagogo sugrįžimas į tautos kultūros lobyną // Švyturys. – 2006, nr. 7/8, p. 31.
293. Ašmontų giminė / sudarė E. Vitkūnaitė. – Mašinraštis, 2006, [106 p.]
294. Endriejavo mokykla laiko vingiuose / A. Žemgulis, L. Kazragienė, E. Selskienė. – Kaunas, 2006, p. 13.
295. Stunguryš S. Andriaus Ašmanto sugrįžimas. – Iliustr. // Vals tiečių laikraštis. – 2007, bal. 17.
296. Vareikienė A. Iš praeities – į dabartį. – Iliustr. // Banga (Klaipėda). – 2007, rugs. 1.
297. Stunguryš S. Mokslininko ir pedagogo sugrįžimas į tautos kultūros lobyną – Portr. // S. Stunguryš. Rūškano laiko godos. Straipsniai. Apybraižos. – Vilnius, 2007, p. 358–364.
298. Šaltenis R. Aš – mokytojas. Dienoraščiai, laiškai, atsiminimai. – Vilnius, 2007, p. 29.
299. Savickas J. Prieškario mokytojai // Šiaurės Atėnai. – 2008, geg. 9.
300. Pupkis A. Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba. – Vilnius: Trys žvaigždutės, 2010. – 600 p.
301. Pupkis A. Endriejaviškiai Andrius Ašmantas ir Petras Navardaitis. – Iliustr. // Endriejavas. – Vilnius: Versmė, 2010, p. 1087–1096.

REDAKCINĒS PASTABOS

Dienoraščių parengimo principai

Dienoraščiai spausdinami iš Andriaus Ašmanto autografų, esančių Andriaus Ašmanto archyve (AA; apie jį plačiau žr. monografijoje „Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba“, p. 11–14). Visi tekstai pateikiami autentiški: netaisoma autoriaus kalba, rašyba, skyryba, nes jie laikytini lietuvių kalbos paveldu. Pataisyti tik akivaizdūs apsirikimai, kurie galėtų sunkinti suprasti tekstą. Paliekami visi autoriaus kalbos individualumai, kurie nėra tik šiaip apsirikimai, pvz., *niurus* (–*niūrus*), *sukurys* (–*sūkurys*), *sukuringas*, net įvairuojančios vaiko vardo formos *Ramūnėlis* ir *Ramunėlis* ir kiti atvejai, taip pat anuometinė ar individuali rašyba ir skyryba. Viskas, kas nepriklauso teksto autentikai, rašoma laužtiniuose skliaustuose. Su tais skliaustais pateikiami ir sunkiai įskaityti ar išvis neįskaityti žodžiai ar jų dalys. Kai kurie ypatingesni teksto atvejai (žodžiai, žodžių junginiai ir kt.) aiškinami išnašose. Jose taip pat duodama kitų paaiškinimų (apie tekste minimus asmenis ir kt.).

Laiškų ir gyvenimo aprašymų pateikimo principai

Rinkinyje spausdinami išlikę Andriaus Ašmanto laišakai arti-
miems žmonėms ir kitiems asmenims ir organizacijoms, daugiausia
susiję su asmeniniais autoriaus interesais ar reikalais. Nededami
tarnybiniai raštai – prašymai, pareiškimai, atsakymai į tarnybinių
anketų klausimus, kitokie dokumentai. Iš žinomų 8-ųjų gyvenimo
aprašymų knygoje spausdinami atrinkti 4-i įdomesnieji, kuriuose
yra naujų minčių ar kitokių vertų dėmesio dalykų. Visų šio skyriaus
tekstų (autografų ir mašinraščių) rengimo spaudai principai tokie
patys kaip ir dienoraščių tekstų.

Bibliografijos sudarymo principai

Į Andriaus Ašmanto bibliografiją sudėti visi iki šiol žinomi jo
spausdinti straipsniai ir kiti darbai. Žinoma, kad Andriaus Ašmanto
skaitytų paskaitų tekstai buvo rankraštiniai ir tik vėliau, jau mūsų
laikais, paskelbti jo raštų rinkiniuose. Visi jie lygiomis teisėmis

dedami į bibliografiją, nurodoma, kelintais (tiksliais ar spėjamais) metais jie buvo parašyti. Tokiais atvejais nurodoma ir jų publikavimo metrika.

Į bibliografiją įtraukta keletas rankraštinių iki šiol niekur neskelbtų rašinių: straipsnių, kursinių darbų, paskaitų, kurie vienaip ar kitaip papildė jo spausdintus darbus ir praverčia kūrybinio palikimo tyrimams. Už bibliografijos ribų liko rankraštinės mokomosios programos, diktantų ir egzaminų bilietų tekstai, pamokų ir paskaitų planai, jo paties ar kitų surinktos tautosakos ir kalbos tekstai, kai kurie studento studijų darbai, taip pat gausūs išrašai paskaitoms, universitetinių studijų darbams, disertacijai ir pan.

Į literatūros apie Andrių Ašmantą skyrių sudėti įprastiniai enciklopediniai straipsniai, platesni rašiniai apie Ašmantą spaudoje ir jo raštų leidimuose. Laikytasi principo dėti tas publikacijas, kuriose ne tik informuojama apie autorių, bet ir duodama kitos (dalykinės ar vertinamosios) informacijos. Į bibliografiją neįtrauktos tos publikacijos, kuriose tik informuojama kur buvus, dalyvavus, taip pat dalis tos informacijos, kuri susijusi su jo sukakčių minėjimu (renginių programos, kvietimai ir pan.).

Bibliografijos 214-oje pozicijoje nurodytas Ašmanto slapyvardis A. Lobys reikalingas platesnio komentaro. Andriaus Ašmanto archyve esančioje laikraštinėje šio straipsnio iškarpoje (Pamirštas tautos vėžys // XX amžius. – 1939, liep. 10) autoriaus ranka ištaisyta redakcijos padaryta pavardės rašymo korektūros klaida: rašalu nubraukta raidė *b* ir apačioje įrašyta raidė *ž*. (Tokių taisymų AA esančiose iškarpose yra ir daugiau, žr.: Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba, Vilnius 2010, p. 12–13.) Taigi išeina, kad slapyvardžio *Lobys* Ašmantas nevariojo, o tik *Ložys*. Vis dėlto žinant, kad tam tikra lietuviškųjų slapyvardžių dalis yra atsiradusi ir dėl leidinių redaktorių neapsižiūrėjimo (korektūros klaidų), tas slapyvardis laikytinas slapyvardžių inventoriaus dalimi.

Dėl Andriaus Ašmanto vartotų slapyvardžių pasakytina dar viena pastaba. Knygoje „Lietuviškieji slapyvardžiai“ (t. I, p. 12), remiantis mano straipsniu „To žmogaus užmiršti negalima“ (Mokslas ir gyvenimas. – 1981, nr. 5, p. 26–27), Ašmanto „Rinktinių raštų“ ir

prieškarinės periodinės spaudos duomenimis, kai kurie slapyvardžiai nėra visai tikslūs. Tai S. *Žvaginis*, – su tokiu inicialu rasti publikacijų neteko; visur yra tik L. *Žvaginis*, plg. dar jo trumpinius L. *Ž.*, L. *Žv.* J. *Žvaginis* taip pat galėjo atsirasti dėl laikraščio („XX amžiaus“, žr. šioje knygoje spausdinamos bibliografijos 59 poziciją) klaidos, nes visur Ašmantas pasirašydavo tik L. *Žvaginis*.

Minėtuose šaltiniuose nėra slapyvardžio A. *Vidmantas*, dėl jo žr. bibliografijoje 110, 149, 194 pozicijas. Šiuo slapyvardžiu Ašmantas pasirašinėjo Klaipėdos laikraštyje „Lietuvos keleivis“.

Taigi patikslintas Andriaus Ašmanto slapyvardžių sąrašas būtų toks: A.; A. A.; A. Aš.; A. Ašm.; A. R.; A. Š.; Aš.; Bd.; Buivydaitis A.; Buivydas A.; Dalyvis; L. *Ž.*; L. *Žv.*; Lobys A.; Ložys A.; Ringys A.; R-ys A.; Vidmantas A.; *Žvaginis* J.; *Žvaginis* L.

Dėl pavardžių rodyklės

Į rodyklę įtrauktos tik tekstuose ir bibliografijoje minimos pavardės, bet nenurodomi artimųjų vardais ar bendriniais žodžiais (*tėvas, mama, brolis...*) įvardijami asmenys.

Rinkinyje vartojami sutrumpinimai

AA – Andriaus Ašmanto archyvas.

CVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

MAB – Mokslų akademijos biblioteka.

MLE – Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. I–IV. Vilnius, 2000–2009.

RS – Rankraščių skyrius.

TUTK – A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. Vilnius, 2005.

VUB – Vilniaus universiteto biblioteka.

žem. – žemaitybė, žemaitiškai.

Sudarytojas

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Alminauskis (Alminas) Kazys 164, 165
- Ambrazevičius (Brazaitis) Juozas 85, 88, 153, 154, 155, 18
- Andriejauskas Jonas 12, 13
- Ašmantaitė (Kniūkštienė) Ona 171
- Ašmantaitė (Šiaulevičienė) Barbora 171
- Ašmantaitė (Šiaulytienė) Stanislova 171
- Ašmantaitė (Žutautienė) Emilija 171
- Ašmantas Antanas (tėvas) 154, 170, 185, 186, 187, 188
- Ašmantas Jurgis Ramūnas 139
- Ašmantas Leonas Vaidotas 9, 129
- Ašmantienė (Buivydaitė) Ona (motina) 154, 185, 186, 187, 188
- Ašmantienė (Kizevičiūtė) Ona (žmona) 126, 150, 151, 155, 157, 158, 159, 160, 191
- Ašmantienė (Uoselytė) Ieva 171
- Ašmantienė (Varnelytė) Ona (brolio žmona) 171
- Augustaitis Pranas 36
- Bagdonas (Bagdonavičius) Jonas 54
- Balčikonis Juozas 92, 152
- Balčiūnas J. M. 76
- Baldžius Augustas 168–169
- Barzdukas Stasys 151
- Basanavičius Jonas 220
- Baužys Petras 284
- Bendoraitis Antanas 160
- Bicka Jonas 207
- Bidva Stasys 13
- Bieliūnas Antanas 118
- Biržiška Vaclovas 271
- Bistras Leonas 180
- Brenderis Pranas (Franz Brender) 24, 32, 49, 87, 89, 160
- Budraitis Tadas 17
- Budzinskis (Budzinskas) Juozas 169–170
- Buidovienė Rūta 227
- Buivydaitė Ona, žr. Ašmantienė (Buivydaitė) Ona
- Buivydienė-Lapienė Ona 20
- Buivydas 189
- Butkus 169–170
- Ceriožnikovas 183
- Čelytkaitė A. 51
- Čepinskis Vincas 61
- Dagilis Jurgis 17
- Daračiūtė Birutė 247, 248
- Daujotytė Nijolė 227
- Daukša Mikalojus 106, 14, 63
- Dausynas Mykolas 24
- Dikensas Čarlzas (Dickens Charles) 74

Rodyklėje skaitmenys stačiu šriftu rodo leidinio puslapius, o pasvirusiu (kursyvinu) – bibliografinės pozicijas.

- Diogenas 82–83, 114
 Dirgėlas Juozas 160
 Dobrovolskis Bronius 277
 Dostojevskis Fiodoras 76, 78
 Dovydėnas Liudas 46
 Drachas (Drach) Erichas 183
 Durys (Durickis) Mykolas 58
 Dvilinskaitė Danutė 281

 Engelis (Engel) Eduardas 56
 Eretas Juozas 174
 Fabricijus 14, 15
 Forchhameris (Forhhammer) Jior-
 genas 183
 Franckaitis Alfredas 273
 Frenkelis (Fraenkel) Ernestas 121,
 133

 Gabaliauskas Stasys 17
 Gailius Viktoras 178–179
 Gyls A. 40
 Glebuvienė Vitolda 10
 Grigalauskytė Elė 25
 Grinius Jonas 18
 Gudelis Viktoras 12

 Herbačiauskas Juozapas Albinas 124

 Ibsenas (Ibsen) Henrikas 57

 Jablonskis Jonas 34, 36, 37, 40, 42,
 12
 Jagaudas Jonas 15

 Jaunius Kazimieras 158, 190
 Jokantas Kazys 66, 85
 Jonikaitis Antanas 121
 Jonikas Ignas 13
 Jonikas Petras 26, 219, 224, 241, 246

 Kalnius Alfonsas 171–172
 Kamantauskas (Kamantauskis) Vik-
 toras 14, 15
 Kanišauskaitė Ramunė 269, 286
 Kaniušienė Živilė 227
 Karvelytė P. 121
 Kaulaitė K. 16
 Kaunas 58
 Kazragienė Laima 294
 Kipas (Kipp) Johanas 102
 Kirminaitis A. 36
 Kizevičiūtė Antosė 159–160
 Kizevičiūtė Ona, žr. Ašmantienė
 (Kizevičiūtė) Ona
 Kizevičiūtė (Jakinevičienė) Marytė
 152–153
 Kizevičiūtė (Rimienė) Aga (Agota)
 153, 155, 172
 Klimas Antanas 227
 Kniūkšta Juozas 171
 Kniūkšta Pranas 21
 Kniūkštienė Ona, žr. Ašmantaitė
 Ona
 Korgaudaitė Michalina (Mima) 55,
 95
 Krėvė-Mickevičius Vincas 59, 108,
 114, 189
 Kurmytė Ona 121

- Kutra Jurgis 74
 Kuzmickis Zigmās (Zigmantas) 58,
 87, 162, 249
- Labokas Juozas 25, 30
 Labutis Viktoras 14
 L[apaitė] Vanda 50
 Lazauskas Juozas 207, 238, 239, 240
 Lenkaitytė-Akelienė I. 265
 Lindė-Dobilas Julijonas 23
 Litvinienė Inga 280
- Mačernis Tamošius 13
 Mačiulytė Katrytė 157
 Maironis 59
 Malinauskas (Malėnas) Ignas 66, 47
 Masiliauskas Juozas 17
 Mataitytė Inga 227
 Matulaitienė Stasė 276
 Matusevičiūtė Ona 261
 Meškauskas Kostas 127
 Mykolaitis-Putinas Vincas 173, 190,
 119, 132
- Naujokaitienė Anelė 133
 Naujokaitis Pranas 133
 Navardaitienė Stefa 169, 172, 174
 Navardaitis (Navardauskas) Petras
 19, 52, 153, 154, 155 168, 170,
 301
- Nezabitauskis Liudas 130
 Normantas Leonas 39
- Orvydas (Orvidas) Adolfas 169–170
- Pakštas Kazys 72
 Palekas (Paliakas) Bronius (Bronis)
 96
- Pašakarnis 26
 Paškevičiūtė-Kundrotienė Eglė 291
 Petrauskaitė Z. 18
 Perkinas 62
 Petronis 25
 Petronytė Gražina 25
 Petrulis Juozas 99
 Pietaris Vincas 50
 Pikčilingis Juozas 226
 Piročkinas Arnoldas 12, 220
 Pupkis Aldonas 6, 191, 226, 227,
 228, 251, 253, 256, 257, 258, 260,
 266, 267, 278, 279, 288, 300, 301
- Puplesis Juozas 14
 Putinas, žr. Mykolaitis-Putinas
 Vincas
- Raguotienė Genovaitė 271, 274
 Ramanauskas Pranas 17
 Rasinās (Racine) Žanas 67
 Rėza Liudvikas 81, 174
 Riedelis (Rydelis) Vladimiras 15
 Rimas Kazys 134, 155
 Rimas Šarūnas 137
 Ruginis Klemensas 37, 72, 118
 Rūta Alė 255
- Sabaliauskas Algirdas 227, 252, 254,
 270, 275
- Sakalauskas Tomas 268
 Saulytis A. 233

- Savickas Juozas 262, 299
 Selskienė Eugenija 294
 Senas (Senn) Alfredas 28, 49, 11
 Simaitis Antanas 14, 17
 Skardžius Pranas 165, 39, 76
 Skardžiuvienė Marija 187, 189
 Skliutauskas Jokūbas 273
 Sokratas 27
 Stembra Antanas 13, 15
 Stirbytė Asta 227
 Studerus Gotlybas (Gotlieb) 18, 24, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 49, 52, 56, 67, 98, 107, 115, 118, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 166
 Stunguryš Stasys 292, 295, 297

 Šalkauskis Stasys 165
 Šaltenis Rapolas 298
 Šerkšnas St. 230
 Šidlauskas Marijus 289
 Šilgen (Schilgen) Hardi 118
 Šimėnaitė Zita 10
 Šimukauskaitė Ramutė 263
 Šlikta P. 14
 Šmitlenas (Schmittlein) Raimonas 166, 168, 175, 176
 Šolcas (Scholz) Alfonsas 59
 Štrauchas (Strauch) Jonas 97
 Šveikauskaitė Elena 184

 Talmantas Jurgis 189, 47
 Tamkevičius 18
 Tenner J. 183
 Tumas Juozas, žr. Vaižgantas

 Tumosas F. 207
 Turauskas Edvardas 12

 Urnėžiūtė Rita 227, 287

 Vabalas-Gudaitis Jonas 49
 Vaičaitis Pranas 32
 Vaičiulaitis Antanas 18
 Vaidelys Jurgis 243
 Vaižgantas 59, 102
 Valančius Motiejus 129, 161, 37
 Valinčienė Nerija 272
 Vareikienė Aldona 285, 296
 Vasiliauskas 126
 Večorkevičius (Wieczorkiewicz) Bronislavas 183
 Vydūnas 113, 179
 Viskanta Edvardas 169–170, 171
 Vitkienė D. 227
 Vitkūnaitė Eglė 293
 Volkonskis S. 183
 Voverienė Ona 227, 282

 Zaborskaitė Vanda 9, 283
 Zaunius Dovas 96
 Zinkevičius Zigmąs 259

 Žadeikis Stasys 14
 Žeimantas Vytautas 228
 Žemgulis Antanas 294
 Žilvitis Juozapas 176–177
 Žukauskaitė Julija 169

Ašmantas, Andrius

Aš-14 Dienoraščiai. Laiškai. Bibliografija / Andrius Ašmantas. Vilnius: Trys žvaigždutės, 2010, – 232 p.

ISBN 978-609-431-005-8

Rinkinyje spausdinami kalbininko, literatūrologo, pedagogo, publicisto Andriaus Ašmanto (1906–1941) rašyti asmeniniai (1925–1932) ir sūnų Leono Vaidoto ir Jurgio Ramūno (1940–1941) raidos dienoraščiai, laiškai, įvairiu laiku rašyti gyvenimo aprašymai. Knygoje taip pat pateikiama Andriaus Ašmanto darbų bibliografija.

UDK 888.2-8

Andrius Ašmantas

DIENORAŠČIAI. LAIŠKAI. BIBLIOGRAFIJA

SL 369. 2010. 14,5 sp. l. Tiražas 800 egz.

Nuotraukos iš šeimos archyvo

Vyriausiasis redaktorius Jeronimas Laucius

Redaktorė Marija Stanionienė

Meninė redaktorė Rima Stasiūnaitė

Dizainerė Jelena Malinovskaja

Leido „Trys žvaigždutės“, Kalvarijų g. 159, LT-08313 Vilnius

tel./faks. (8 5) 276 2408, el. p. JaronimasL@takas.lt, www.tryszvaigzduotes.lt

Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius